

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА»
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЯЦКІВ ОКСАНА ЯРОСЛАВІВНА

УДК 94:27-788-055.2:27-789.64(477.83/.86) "18/19"

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЖІНОЧІ ОСЕРЕДКИ ФРАНЦИСКАНСТВА В ГАЛИЧИНІ У ДРУГІЙ
ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.: СТРУКТУРА, СОЦІАЛЬНІ
ХАРАКТЕРИСТИКИ, СУСПІЛЬНА РОЛЬ**

07.00.02 – всесвітня історія

Гуманітарні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О. Я. Яцків

Науковий керівник – Жерноклеєв Олег Станіславович, доктор історичних наук,
професор

Чернівці – 2021

АНОТАЦІЯ

Яцків О. Я. Жіночі осередки францисканства в Галичині у другій половині XIX – на початку XX ст.: структура, соціальні характеристики, суспільна роль. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія. – Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»; Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2021.

Дисертаційна робота присвячена комплексному дослідженню історії та діяльності жіночих францисканських спільнот на теренах Галичини у другій половині XIX – на початку XX ст. З поміж великої кількості францисканських жіночих спільнот, ми зосередили увагу на дослідженні найбільш чисельних габітових згромаджень, які активно провадили освітню та добродійну діяльність у краї в зазначений період. У дисертації вперше комплексно розкрито історичні витоки зародження та духовні основи виникнення жіночих францисканських орденів сестер кларисок, бернардинок та згромаджень сестер феліціанок, серцанок, серафіток, сестер францисканок Родина Марії та сестер-альбертинок. Зроблено спробу визначити кількість осередків спільнот на теренах краю та охарактеризувати їх. Актуальність теми зумовлена зацікавленням серед дослідників тематикою чернецтва та поступовим відновленням діяльності римо-католицьких чернечих згромаджень на теренах України.

Проаналізувавши стан розробки теми в історіографії, встановлено, що діяльність францисканок в Галичині не була предметом широкого вивчення в українській історіографії. Питання римо-католицького чернецтва фрагментарно висвітлюється у російській історіографії. Так, відомо, що найбільше уваги було приділено постаті засновника жебрущих орденів – св. Франциску, приклад життя якого намагались наслідувати черниці досліджуваних спільнот, складаючи обітницю добровільної убогості. У польській історіографії фрагментарно висвітлена діяльність та історія окремих спільнот, охарактеризовано релігійний

рух загалом, містяться праці біографічного характеру присвячені постатям засновників згромаджень. У свою чергу українська історіографія представлена загальними працями з історії Римсько-католицької церкви та її інститутів, більш детально досліджена історія та діяльність чоловічих жєбрущих орденів – францисканців та домініканців. Ґрунтовно досліджена діяльність греко-католицького чернецтва. Натомість немає праць, які б узагальнено висвітлили суспільну роль римо-католицького жіночого чернецтва та головні аспекти створення осередків на теренах Галицького коронного краю.

Проаналізована джерельна база представлена значним масивом документів, які об'єднані в окремі групи: архівні матеріали, опубліковані збірники документів, статистичні матеріали, періодичні видання, листи. В науковий обіг введено значний масив маловідомих архівних першоджерел з українських та польських державних архівосховищ, а головну цінність становлять фонди з приватних монастирських архівів, які підтверджують важливу роль освітньо-виховної та благодійницької діяльності спільнот в Галичині. На основі опрацьованих документів висвітлено масштаб суспільної діяльності черниць, що засвідчують кількісні показники цільової аудиторії стосовно якої здійснювалася ця діяльність.

Встановлено, що Правила св. Франциска були взяті за основу при написанні конституцій та статутних документів новостворених спільнот, які прагнули до богопосвяченого життя за прикладом святого. У дисертаційному дослідженні висвітлено умови створення та поширення нових римо-католицьких жіночих чернечих згромаджень у другій половині XIX – на початку XX ст. Описана діяльність спільнот, історичний розвиток яких сягає XIII та XV ст. У дослідженні проаналізовано основні етапи створення спільнот, безпосередньо на теренах краю, та описано початок історії згромаджень за його межами, які перенесли сюди свою діяльність. Висвітлено феномен католицького чернецтва та діяльність отця-капуцина Гонората Козьмінського, як духовного основоположника габітових та безгабітових чернечих спільнот. Досліджено дати заснування згромаджень, зазначено імена засновників, з'ясовано повні назви спільнот латинською мовою із

відповідними офіційними абревіатурами, описано емблеми і символи чернечих орденів, зазначено патронів та основні гасла згромаджень, які описували їхню чернечу харизму.

З'ясовано, що соціально-політичні зміни, утворення дуалістичної Австро-Угорської монархії, переважаюча кількість населення римо-католицького віросповідання у Галицькому коронному краї зумовили створення нових жіночих осередків римо-католицького чернецтва, зокрема францисканської гілки. Увагу зосереджено на особливостях поширення згромаджень у межах римо-католицьких єпархій краю. Досліджено, що спільноти діяли на теренах Львівської, Перемишльської, Тарнувської та Краківської єпархій. Проаналізована джерельна та історіографічна база підтверджує, що у другій половині XIX – на початку XX ст. жіноче францисканство активно розвивалося та переважало греко-католицьке чернецтво. Монастирі діяли на території Галицького краю Австро-Угорської монархії, зокрема у міських та сільських поселеннях. Досліджено, що заснування жіночих осередків францисканства у Галичині зумовлене потребами в опіці, вихованні, догляді та лікуванні окремих верств суспільства, яких черниці називали «нужденними». Допомога та опіка над всіма потребуючими була основною метою відкриття нових осередків та активного поширення у краї.

Висвітлено особливості внутрішнього устрою досліджуваних чернечих спільнот, проаналізовано правила співжиття черниць згідно затверджених статутних документів. Визначено, що у кожному згромадженні була владна ієрархія, а посада генеральної настоятельки була виборною. Детальне опрацювання статутних документів спільнот дає можливість висвітлити процес обрання генеральної настоятельки та генеральної ради, скликання капітули та розподіл обов'язків у згромадженнях. Охарактеризовано основні обов'язки генеральної настоятельки та основні вимоги до її кандидатури. Проаналізовано внутрішню організацію згромаджень з поділом на провінції, заснування матірних та провінційних домів.

Визначено, що право на вступ до францисканських жіночих згромаджень мали дівчата римо-католицького віросповідання, які свідомо та добровільно

прийняли рішення присвятити своє життя Богові. У дослідженні були проаналізовані та описані всі умови вступу, видалення та виходу зі спільнот. Описано всі вимоги до кандидаток, які прагнули до богопосвяеного життя. Розглядаються основні етапи формаційної підготовки кандидаток, особливості складання тимчасових та вічних чернечих обітниць. Досліджено особливості поведінки черниць за межами монастиря, описано правила спілкування зі світськими особами, монахами, ксьондзами та лікарями. Розглянуто основні аспекти перебування сестер у догляді за хворими за межами чернечого дому.

У дослідженні охарактеризовано повсякденне життя черниць, особливості дотримання мовчання, спільний відпочинок та розпорядок дня. У повсякденному співжитті черниці строго дотримувались правил дому, які регламентували життя спільнот. Члени чернечих спільнот жили спільнотним життям та здійснювали харитативну діяльність на прикладі чернечих правил укладених засновниками спільнот, що були офіційно затверджені Апостольською Столицею. Зазначено, що всі чернечі спільноти підпорядковувались Папі Римському та місцевому ординарію, який брав активну участь у житті згромаджень.

У дисертації з'ясовано та висвітлено відмінності та спільні риси чернечого одягу (габіту) досліджуваних монаших спільнот. Основна відмінність габіту полягала у його кольорі. Також відмінними були: хрестики, вервиці та їхні елементи, наявність/відсутність обручок, спосіб зав'язування францисканського шнура з правої/лівої сторони. Визначено, що спільним для всіх спільнот був францисканський шнур, який у згромадженнях відрізнявся кольором та кількістю зав'язаних вузлів на ньому. З'ясовано, що кожний елемент чернечого вбрання мав своє символічне значення, про що детально описано у дисертаційному дослідженні. Досліджено, що перед прийняттям до чернечої спільноти кандидатка проходила всі етапи чернечої формації, випробування чеснот, складання євангельських тимчасових та довічних обітниць, обрізання волосся та отримання чернечого габіту з вельоном.

У роботі на основі широкого комплексу опублікованих та неопублікованих джерел проаналізовано основні напрями діяльності жіночих францисканських

згромаджень на теренах Галичини у другій половині XIX – на початку XX ст. Досліджено, що черниці здійснювали активну освітню та благодійницьку працю серед дітей, молоді, хворих та потребуючих. Діяльність римо-католицьких жіночих чернечих інституцій францисканської гілки відіграла помітну роль у релігійному житті, сприяла розвитку освіти та культури, справила вагому суспільну роль. Відкриття охоронок, праця у школах, учительських семінаріях, відкриття курсів для дівчат сприяли освітньому розвитку дітей з неблагополучних сімей, які мали єдину можливість отримати знання в освітніх закладах черниць.

Досліджено благодійницьку діяльність черниць, яка мала за мету допомогти всім нужденним. Суспільно-політичні перетворення у монархії призвели до соціальної та економічної кризи, зумовили велику кількість покинутих дітей, важкохворих та престарілих, які шукали притулку та їжі. З'ясовано, що добродійна діяльність францисканок зосереджувалася у притулках, інтернатах, сиротинцях та шпиталях. Прагнучи врятувати здібну молодь, престарілих та солдатів від голоду – черниці готували їжу та роздавали всім потребуючим. У роки Першої світової війни, під час епідемій черниці зосереджували свою працю у шпиталях, де допомагали врятувати інфекційнохворих та поранених. Досліджено, що з її початком частину освітніх установ францисканок було переоблаштовано під військові шпиталі.

Конфесійний та етнічний склад Галицького коронного краю у складі Австро-Угорської монархії був досить строкатим, тому діяльність францисканок була активною серед населення різних конфесій. Черниці намагались співпрацювати з місцевими мешканцями, вивчали їхні потреби, під які згодом відкривали чернечі осередки. Навчання у школах, виховання дітей в охоронках, катехизацію молоді черниці здійснювали польською мовою, що не сприймалось позитивно православним та греко-католицьким населенням. Францисканки побудували розгалужену мережу осередків у краї, яка охоплювала великі міста, містечка та села. Якість їхньої освітньої підготовки була високою, тому постаючи перед дилемою виховання дітей у католицьких охоронках та школах чи відсутність його взагалі, батьки віддавали дітей в освітні заклади францисканок.

Серед нужденних, які відвідували притулки черниць було багато поляків, русинів-українців та осіб інших національностей, що шукали порятунку на теренах Галичини. Суспільна діяльність жіночих францисканських згромаджень була спрямована на допомогу всім потребуючим, без акцентування на етнічній чи конфесійній належностях.

У більшості чернечих згромаджень не було негласних обмежень у можливості навчатись та відвідувати освітні заклади дітям з греко-католицьких чи іудейських сімей. Однак, деякі з спільнот спрямовували свою суспільну працю, зокрема в освіті, виключно на допомогу польському населенню, про що зазначено в дослідженні. Освітня, виховна та добродійна праця жіночих францисканських згромаджень серед населення на теренах Галичини у другій половині XIX – на початку XX ст. є важливою складовою історії Римсько-католицької церкви в краї та історії України загалом.

Практична цінність отриманих результатів дослідження визначається можливістю використання теоретичних положень і узагальнень у громадській діяльності для розвитку волонтерських ініціатив, при розробці програм та соціальних проектів, спрямованих на духовно-моральне виховання дітей та молоді. Основні положення та конкретно-фактичний матеріал дисертації можуть бути використані при підготовці фундаментальних праць з історії України та всесвітньої історії, історичного минулого Церкви, навчальних посібників і спецкурсів з історії Римсько-католицької церкви та францисканського руху, у подальшій науково-дослідницькій роботі.

Ключові слова: Австро-Угорська монархія, архідієцезія, габіт, Галичина, згромадження, настоятелька, монастир, обітниця, орден, осередок, Римсько-католицька церква, францисканки.

RESUME

Yatskiv O. Ya. Female Franciscan Congregations in Halychyna in the Second Half of the 19th and the Early 20th Century: Structure, Social Characteristics, Public Role. Qualified scientific work. As a manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Historical Sciences (Doctor of Philosophy). Specialty 07.00.02 – World History. State Higher Educational Institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University»; Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi, 2021.

The dissertation is devoted to a comprehensive study of the history and activity of the female Franciscan congregations in Halychyna in the second half of the 19th century and the early 20th century. Considering a large number of the female Franciscan communities, we focus on the study of the most numerous congregations wearing habits, the ones which were actively engaged in educational and charity work in the region during the mentioned period. The dissertation examines the historical origin and spiritual foundation of the female Franciscan orders of the Poor Clares and the Bernardine sisters, congregations of the Felician Sisters, the Franciscan Sisters of the Sacred Heart, the Franciscan Sisters of Penance of the Sorrowful Mother, the Franciscan Sisters of the Family of Mary and the Albertine Sisters. An attempt is made to determine a number of such community centers in the region and to characterize them. The topicality of the research is determined by the interest of scholars in the topic of monasticism and by the gradual resumption of the activities of the Roman Catholic monastic communities in Ukraine.

Having analyzed the research in historiography, it was found that the activities of Franciscan nuns in Halychyna were not the subject of extensive study in Ukrainian historiography. The issue of Roman Catholic monasticism is partially covered in Russian historiography. Thus, it is known that most attention was paid to the figure of the founder of the mendicant orders St. Francis whose life example the nuns of the studied communities tried to follow, making a vow of voluntary poverty. Polish

historiography covers the activities and history of individual communities in fragments. It describes the religious movement in general, and contains biographical works devoted to the founders of the congregations. In turn, Ukrainian historiography is represented by general works on the history of the Roman Catholic Church and its institutions. There is a more detailed study of the history and activities of the male mendicant orders – the Franciscans and the Dominicans. The activity of the Greek Catholic monasticism is thoroughly researched. Instead, there are no works that would generalize the social role of the Roman Catholic female monasticism and the main aspects of the creation of branches in the Halychyna region.

The analyzed source base is represented by a significant array of documents which are grouped into separate groups: unpublished archival materials, published documents, periodicals. The scientific novelty of the dissertation research is that a large array of little-known archival sources from Ukrainian and Polish state archives was put in scientific circulation. Its main value lies in the assets from private monastic archives, which confirm an important role of the Franciscan education and philanthropy in Halychyna. On the basis of the studied documents the scale of public activity of nuns is highlighted. They testify to the quantitative indicators of the target audience in relation to which this activity was carried out.

It is determined that the Rules of St. Francis were taken as a basis for writing constitutions and statutory documents of the newly formed communities which sought a consecrated life following the example of the saint. The dissertation research highlights the conditions of the creation and spread of new Roman Catholic female monastic congregations in the second half of the XIX – early XX century. The activity of the communities whose historical development dates back to the XIII and XV centuries is described. The study analyzes the main stages of community formation in the region, and describes the beginning of the history of congregations outside it. The study highlights the phenomenon of Catholic monasticism and the activity of the Blessed Capuchin friar, Father Honorat Koźmiński as a spiritual founder of monastic communities which wore habits and those which didn't wear them. The foundation dates of the congregations are researched, the names of the founders are mentioned, the

full Latin names of the communities and their corresponding official abbreviations are revealed. The emblems and symbols of the monastic orders are described. The patrons and the main slogans of the congregations describing their monastic charisma are listed.

It is found that socio-political changes, the formation of the Austro-Hungarian dual monarchy, predominantly the Roman Catholic population in the Halychyna region led to the creation of new female congregations of Roman Catholic monasticism, including the Franciscan branch. Our attention is focused on the peculiarities of the spread of congregations within the Roman Catholic dioceses of the region. It was found that such communities operated in the Lviv, Przemyśl, Tarnów and Kraków dioceses. The analyzed source and historiographical base confirms that in the second half of the XIX – early XX centuries the female branch of the Franciscan movement was actively developing and was dominated by Greek Catholic monasticism. The monasteries operated on the territory of the Halychyna region of the Austro-Hungarian monarchy, in particular in urban and rural areas. It is determined that the establishment of the female Franciscan congregations in Halychyna was stimulated by the need for care, education, and treatment of certain people in the society whom the nuns called “the needy”. Assistance and care for all those in need was the main goal of the establishment of new congregations and their active spreading in the region.

The peculiarities of the internal structure of the studied monastic communities are highlighted, the rules of life of nuns living together according to the approved statutory documents are analyzed. It is determined that there was a hierarchy of power in each congregation, and the position of the general abbess was elective. The detailed study of the statutory documents of the communities provides an opportunity to cover the process of electing the abbess and the general council, convening the chapter and the distribution of responsibilities in congregations. The main responsibilities of the general abbess and the main requirements for her candidacy are described. The study analyses the internal organization of congregations and their provinces. It examines the establishment of maternal and provincial houses.

It was determined that the girls of the Roman Catholic faith, who consciously and voluntarily decided to dedicate their lives to God, had the right to join the female

Franciscan congregations. The study analyzed and described all the conditions for joining, expelling, and leaving communities. All the requirements for candidates who aspired to a consecrated life are described. The main stages of formation training of candidates, peculiarities of making temporary and eternal monastic vows are considered. The peculiarities of the behavior of nuns outside the monastery are studied, the rules of communication with laics, monks, priests and doctors are described. The main aspects of the sisters' conduct while caring for the sick outside the monastic home are considered.

The study describes the daily life of nuns, the peculiarities of observance of silence, mutual rest and daily routine. In everyday life nuns strictly followed the rules of the house which regulated the life of communities. Members of monastic communities lived a communal life and carried out charity work following the monastic rules concluded by the founders of the communities which were officially approved by the Apostolic See. It is noted that all monastic communities were subordinated to the Pope and the local ordinary who took an active part in the life of congregations.

The dissertation clarifies the differences and common features of the monastic clothing (a habit) of the studied monastic communities. The religious habits differed mainly in their colour. Other distinctive features of monastic outfits included crosses, rosaries and their elements, the presence or absence of wedding rings, the method of tying the Franciscan knot on the right or left side. It is revealed that a common characteristic of all the congregations was the Franciscan knot which differed in color and the number of knots tied on it. It is found that each element of the monastic clothing had its own symbolic meaning, which is described in the dissertation research in detail. It is revealed that before being admitted to the monastic community, the candidate went through all the stages of monastic formation, testing of virtues, taking temporary and eternal evangelical vows, cutting their hair and receiving a monastic habit with a veil.

The research analyses the main activity of the female Franciscan congregations in Halychyna in the second half of the XIX – early XX centuries on the basis of a wide range of published and unpublished sources. It is determined that nuns carried out active educational and charity work among children, the youth, the sick and the needy. The

activities of the Roman Catholic female monastic institutions of the Franciscan branch played a significant role in religious life, contributed to the development of education and culture, and played an important public role. The opening of preschool institutions, work at schools, teachers' seminaries, setting courses for girls contributed to the educational development of the children from disadvantaged families, who had the only opportunity to gain knowledge in the educational institutions of nuns.

The charity work of nuns aimed at helping all those in need is researched. The socio-economic changes that led to the social and economic crisis caused a situation when a large number of abandoned children, seriously ill people and the elderly were seeking a shelter and food. It is found that Franciscan charities were concentrated in shelters, boarding schools, orphanages, and hospitals. In an effort to save talented young people, the elderly and soldiers from starvation, the nuns prepared food and distributed it to all those in need. During the First World War, during epidemics, nuns concentrated their work in hospitals where they helped to save the people suffering from infectious diseases and the wounded. It is revealed that a part of the educational institutions of the Franciscan nuns was converted into military hospitals at the beginning of the war.

The confessional and ethnic composition of the Halychyna region in the Austro-Hungarian Monarchy was quite diverse, so the Franciscan nuns worked actively with the people of various confessions. The nuns tried to cooperate with the locals, studied their needs, and later they set monastic centers. Education at schools, upbringing of children at preschool institutions, catechesis with the youth was carried out in Polish, which was not perceived positively by the Orthodox and Greek Catholic population. The Franciscan nuns built an extensive network of branches in the region which included large cities, towns and villages. The quality of their education was high, so when facing the dilemma of raising children in Catholic preschool institutions and schools or no, parents sent their children to the Franciscan educational institutions. Among those in need who visited the nuns' shelters there were many Poles, Ukrainian Rusyns, and people of other nationalities seeking refuge in Halychyna. The public activities of the female Franciscan congregations were aimed at helping people in need, without emphasizing their ethnic or religious affiliation.

In most monastic congregations there were no tacit restrictions on the children from Greek Catholic or Jewish families attending educational institutions. However, some of the communities focused their public work, particularly in education, solely on helping the Polish population, what is mentioned in the study. Educational and charity work of the female Franciscan congregations in Halychyna in the second half of the XIX – early XX centuries is an important component of the history of the Roman Catholic Church in the region and the history of Ukraine in general.

The practical value of the study lies in an opportunity to use its main results for the development of assignments aimed at educating young people according to the principles of Christian morality and achieving the consolidation of Ukrainian society. The materials of the dissertation can be used in research (for the preparation of works on religious and church history, local history, culturology, historiography), education (for the preparation of textbooks, monographs, scientific manuals and training courses on the history of the Roman Catholic Church and the Franciscan movement), public work (for organizing the activities of volunteer societies), state work (for developing a contemporary model of relations between the state and the Church based on constructive cooperation).

Key words: Austro-Hungarian monarchy, archdiocese, habit, Halychyna, congregation, abbess, monastery, vows, order, community, Roman Catholic Church, Franciscan nuns.

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Яцків О. Становлення та діяльність жіночих осередків францисканства на теренах Львівської архідієцезії (остання третина XIX ст. – 1918 р.). *Інтелігенція і влада. Збірник наукових праць. Серія: Історія*. Одеса, 2015. Вип. 33. С. 35–47.

2. Яцків О. Формування осередків, поширення та діяльність Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісійо на теренах Галичини наприкінці XIX – на початку XX ст. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. Київ, 2016. Вип. 110 (№ 7). С. 37–40.

3. Яцків О. Внутрішній устрій монастирів Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісійо (кінець XIX – початок XX ст.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Запоріжжя, 2016. Вип. 46 (Т. 2). С. 151–154.

4. Яцків О. Чернечий одяг як символ богопосвяченого життя: особливості монашого габіту в жіночих францисканських згромадженнях у Галичині другої половини XIX – початку XX ст. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка. Серія: Історія*. Тернопіль, 2017. Вип. 2. Ч. 3. С. 124–127.

5. Яцків О. Особливості формування та функції керівництва у жіночих францисканських монастирях на теренах Галичини у другій половині XIX – на початку XX ст. *Емінак: науковий щоквартальник*. Київ-Миколаїв, 2017. Вип. №3 (19) (липень–вересень). Т. 3. С. 41–45.

6. Яцків О. Жіночі осередки францисканства в Галичині у другій половині XIX – на початку XX ст.: історіографія проблеми. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. Київ, 2020. Вип. 153. С. 228–232.

7. Jackiw O. Działalność edukacyjna żeńskich zgromadzeń franciszkańskich na obszarach Galicji w drugiej połowie XIX – na początku XX wieku. *Wschodni Rocznik Humanistyczny*. № 4: Т. XVII (2020). S. 189–198.

Наукові праці, в яких додатково відображені результати досліджень:

8. Jackiw O. Działalność opiekuńczo-wychowawcza żeńskich zgromadzeń

franciszkańskich na obszarach Galicji w drugiej połowie XIX – na początku XX wieku. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. 2020. № 59, T. 3. S. 15–20.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

9. Яцків О. Монастир кларисок у м. Старий Сонч, як осередок жіночої гілки францисканства (1870–1914 рр.). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «*Osobowości, społeczeństwo, polityka – 2015*» (Lublin, 20–21 maj 2015 r.). Lublin, 2015. S. 163–165.

10. Яцків О. Особливості формування осередків францисканок на теренах Галичини у XIX ст. «*Суспільні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку*»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 22–23 січня 2016 р.). Одеса, 2016. С. 41–44.

11. Яцків О. Історія Згромадження Сестер Альбертинок Служительок Убогим: основні аспекти діяльності та географія поширення (кінець XIX – початок XX ст.). «*Суспільні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень*»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 1–2 липня 2016 р.). Львів, 2016. С. 81–83.

12. Яцків О. Формування осередків сестер кларисок, серафіток та Францисканок Найсвятішого Сакраменту на теренах Галичини (друга половина XIX – початок XX ст.). *Науковий щорічник «Історія релігій в Україні»*. Львів, 2017. Вип. 27. Ч. 2. С. 383–389.

13. Яцків О. Надомна опіка над немічними та хворими на теренах Галичини у другій половині XIX – на початку XX ст.: благодійницька місія жіночих францисканських згромаджень. «*Актуальні питання сучасної науки та освіти*» (частина II): матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 2–3 березня 2020 р.). Львів, 2020. С. 23–25.

14. Яцків О. Благодійницька діяльність жіночих францисканських згромаджень в Галичині у другій половині XIX – на початку XX ст. *Науковий збірник «Історія релігій в Україні: актуальні питання»*. Львів, 2020. Вип. 30. С. 38–42.

ЗМІСТ

ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. Історіографія, джерельна база та методологічні засади дослідження	23
1.1 Історіографія проблеми.....	23
1.2 Джерельна база.....	38
1.3 Методологія дослідження.....	47
РОЗДІЛ 2. Становлення і поширення жіночих спільнот францисканської гілки чернецтва на теренах Галичини у другій половині XIX – на початку XX ст.	55
2.1 Історичні витоки та духовні основи заснування спільнот.....	55
2.2 Формування мережі жіночих осередків францисканства.....	76
РОЗДІЛ 3. Особливості повсякденного життя францисканок	
3.1 Внутрішня організація та структура спільнот.....	102
3.2 Особливості вступу до спільнот та проходження формаційної підготовки.....	115
3.3 Побут і специфіка чернечого габіту.....	127
РОЗДІЛ 4. Основні напрями діяльності жіночих францисканських спільнот	144
4.1 Освітньо-виховна діяльність.....	144
4.2 Добročинна праця.....	162
ВИСНОВКИ	186
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	193
ДОДАТКИ	239

ВСТУП

Актуальність теми. Римо-католицькі чернечі ордени зробили помітний внесок у суспільне життя Галичини кінця XIX – початку XX ст. У підтримці нужденних, опіці над сиротами та бідними дітьми, діяльності шпиталів у роки Першої світової війни, здійсненні освітньо-виховної та харитативної діяльності серед молоді та дітей краю поряд із греко-католицьким велика заслуга належить римо-католицькому жіночому чернецтву, а саме францисканкам. У зв'язку з цим актуальним є дослідження особливостей історичного розвитку та становлення жіночих спільнот францисканської гілки чернецтва, їхнє поширення та діяльність у Галичині в досліджуваний період.

Протягом останнього часу спостерігається значне зацікавлення церковно-релігійною тематикою, а саме історією Української греко-католицької церкви та її інститутів. У свою чергу історичний розвиток жіночих спільнот францисканської гілки чернецтва Римсько-католицької церкви в Галичині до сьогодні комплексно не досліджено. Тому наукове осмислення цієї проблеми значно доповнить фактологічними даними загальну історію Римсько-католицької церкви.

Під терміном францисканство в цій праці ми розуміємо сукупність чернечих спільнот, заснованих на ідеалах та духовній спадщині святого Франциска з Ассізі. Необхідність введення цього терміну зумовлена відсутністю єдності у францисканському русі та неможливістю застосування як збірного поняття «францисканський орден» через його поділеність і фактичну наявність декількох францисканських орденів та цілої низки згромаджень.

Актуальності даній тематиці додає і те, що засновники досліджуваних згромаджень визнані святими або проголошені блаженними Римсько-католицької церкви. Зокрема, Клара з Ассізі – засновниця Другого ордену святого Франциска 26 жовтня 1255 р. була канонізована Папою Олександром IV; 16 жовтня 1988 р. Папа Іван Павло II беатифікував засновника Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісію – о. Гонората Козьмінського, а 18 квітня 1993 р. до лику блаженних зарахував співзасновницю спільноти – Марію Ангелу Трушковську; засновники Згромадження Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса єпископ

Йосиф Себастьян Пельчар був канонізований Папою Іваном Павлом II 18 травня 2003 р., а Клара Людвіка Щенсна – 27 вересня 2015 р. була беатифікована Папою Франциском; співзасновницю Згромадження Дочок Страждаючої Божої Матері – Маргариту Лукію Шевчик було беатифіковано 9 червня 2013 р.; 23 жовтня 2005 р. Папа Бенедикт XVI на завершення XI пленарного засідання єпископів з нагоди завершення Року Євхаристії канонізував Зигмунта Гораздовського – священника, засновника Згромадження Сестер Святого Йосифа; 11 жовтня 2009 р. Папа Бенедикт XVI канонізував архієпископа Варшавського, засновника Згромадження Сестер Францисканок Родини Марії – о. Зигмунта Щенсни Фелінського. Усі засновані ними чернечі спільноти характеризувалися активною суспільною працею, і зокрема, освітньою, виховною та добродійною діяльністю.

Отже, дослідження питань зародження, становлення, поширення та діяльності жіночих осередків францисканства в Галичині у другій половині XIX – на початку XX ст., аналіз структури, висвітлення соціальних характеристик та суспільної ролі є актуальною науковою проблемою.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в рамках наукової теми «Центрально-Східна Європа: етнополітичні процеси, соціальні трансформації, міжнародні відносини» (номер державної реєстрації – 0112U003030) кафедри всесвітньої історії факультету історії, політології і міжнародних відносин ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Мета дослідження полягає у всебічному й різноплановому вивченні жіночих осередків францисканства в Галичині у другій половині XIX – на початку XX ст.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання наступних **завдань**:

- дослідити історію формування та духовні засади жіночих чернечих орденів та згромаджень францисканської гілки чернецтва;
- проаналізувати особливості становлення мережі жіночих осередків францисканства на теренах Галичини у другій половині XIX – на початку XX ст.;

- розкрити основні аспекти організаційної структури досліджуваних чернечих спільнот;
- розглянути умови вступу до згромаджень та побутове життя черниць, визначити специфіку чернечого габіту, схожість та відмінність його основних елементів у кожній спільноті;
- висвітлити освітньо-виховну діяльність жіночих францисканських спільнот;
- окреслити основні напрями добродійної праці спільнот на теренах коронного краю в досліджуваний період.

Об'єкт дослідження – римо-католицьке чернецтво як чинник духовно-релігійного життя Галичини у другій половині XIX – на початку XX ст.

Предметом дослідження є особливості діяльності жіночих осередків францисканства та їх роль у суспільстві Галичини досліджуваного періоду.

Хронологічні рамки охоплюють період формування та діяльності жіночих осередків францисканської гілки чернецтва в Галичині у другій половині XIX – на початку XX ст. Нижня хронологічна межа – 1855 р., укладення конкордату між Австрійською імперією та Апостольським Престолом, що послугувало поштовхом до відновлення чернецтва і заснування низки нових чернечих спільнот, помітної активізації францисканського руху на теренах Австро-Угорської монархії. Верхня межа – 1914 р., що пов'язано з початком Першої світової війни, військовими діями на Східному фронті, що зумовили закриття та переоблаштування значної частини жіночих осередків францисканства на шпиталі. Разом із тим, розкриття проблематики дисертаційного дослідження вимагає в окремих випадках виходу за визначені хронологічні межі.

Географічні межі роботи окреслюються канонічною територією Краківської архідієцезії, Львівської архідієцезії, Тарнувської та Перемишльської дієцезій, що за політико-адміністративним поділом упродовж досліджуваного періоду співвідноситься з територією Галицького коронного краю у складі Австро-Угорської монархії, де діяли жіночі осередки францисканства. Це

території сучасної Львівської, Івано-Франківської, частини Тернопільської областей, Підкарпатського та Малопольського воєводств Польщі.

Методологічні засади дослідження базуються на застосуванні комплексу загальнонаукових та спеціально-історичних методів у поєднанні з загальнонауковими принципами історизму, наукової об'єктивності, сходження від абстрактного до конкретного, загального зв'язку й взаємодії та системного підходу, що зумовлено актуальністю теми дисертаційної роботи.

Для досягнення поставленої мети та розв'язання окреслених завдань було використано методи: класифікації джерел дотичних до теми за способом відтворення та місцем зберігання; історико-типологічний – у класифікації осередків францисканства за основними домінуючими критеріями напрямів діяльності; ретроспективний дав можливість повернутися в минуле та вийти за визначені хронологічні межі дослідження, виділяючи ключові етапи та закономірності розвитку спільнот, що сягають XIII ст. (зародження францисканського руху) та першої половини XX ст. (військові дії Першої світової війни); біографічний – дослідження основних етапів соціальної активності осіб, які відіграли важливу роль у формуванні та діяльності чернечих спільнот; проблемно-хронологічний – здійснено аналіз заснування та діяльності осередків у визначеному хронологічному порядку; аналізу і синтезу, що дало змогу сформулювати цілісне бачення розвитку жіночого чернецтва та становлення осередків на теренах Галичини; архівної та бібліографічної евристики – визначено коло джерел, які були опрацьовані та введені в науковий обіг; статистичний – для актуалізації даних про кількість осередків досліджуваних спільнот.

Наукова новизна полягає в аналізі й узагальненні проблеми дослідження. У роботі *вперше*:

- здійснено комплексний аналіз обставин заснування та формування мережі жіночих осередків францисканства в Галичині у другій половині XIX – на початку XX ст.;
- на основі джерел, насамперед статутних документів, відтворено внутрішню організацію монастирів, структуру повсякдення та побуту черниць;

- проаналізовано суспільну та педагогічну діяльність жіночих францисканських чернечих спільнот у Галичині.

Удосконалено:

- знання з історії виникнення та поширення жіночих чернечих орденів і згромаджень Римсько-католицької церкви.

Уточнено:

- відомості щодо біографічних даних черниць і засновників спільнот;
- кількість жіночих осередків францисканства на основі співставлення опрацьованих джерельних матеріалів.

Отримало подальший розвиток:

- осмислення історичного розвитку жіночих францисканських чернечих спільнот як складових інституцій Римсько-католицької церкви;
- визначення сутності, спрямованості та впливу харитативної діяльності жіночих францисканських спільнот на суспільство.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що основні положення та конкретно-фактичний матеріал дисертації можуть бути використані при підготовці фундаментальних праць з історії України та всесвітньої історії, історичного минулого Церкви, навчальних посібників і спецкурсів з історії Римсько-католицької церкви та францисканського руху, у подальшій науково-дослідницькій роботі. Практична цінність отриманих результатів дослідження визначається можливістю використання теоретичних положень і узагальнень у громадській діяльності для розвитку волонтерських ініціатив, при розробці програм та соціальних проектів, спрямованих на духовно-моральне виховання дітей та молоді.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійних наукових пошуків автора. У ній викладено власні концепції, ідеї та версії, а також особисті підходи, здійснені при розробці основних її положень.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи апробовано на щорічних науково-звітних конференціях професорсько-викладацького складу, аспірантів і студентів ДВНЗ «Прикарпатський

національний університет імені Василя Стефаника», а також на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях: «Osobowości, społeczeństwo, polityka (OSP–2015)», (Люблін, 20–21 травня 2015 р.); «Суспільні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку», (Одеса, 22–23 січня 2016 р.); «Суспільні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень», (Львів, 1–2 липня 2016 р.); XXVII Міжнародна конференція «Історія релігій в Україні», (Львів, 15–17 травня 2017 р.); «Актуальні питання сучасної науки та освіти», (Львів, 23 березня 2020 р.); XXX Міжнародна наукова конференція «Історія релігій в Україні», (Львів, 10 листопада 2020 р.).

Публікації. Основний зміст дисертації викладено в 14 публікаціях, з яких дві опубліковано у наукових періодичних виданнях Польщі та шість – у наукових фахових виданнях (три – у виданнях України, включених до міжнародних науково-метричних баз).

Структура роботи обумовлена метою і завданнями, що зумовлено логікою історичного дослідження. Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів, які містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (467 позицій) та 22 додатки. Основний текст дисертації викладений на 176 сторінках, загальний обсяг роботи – 267 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Історіографія проблеми

Дослідження історії римо-католицьких чернечих орденів у Галичині є доволі цікавою, актуальною і малодослідженою темою для сучасної науки. Чернецтво, як важливий інститут Церкви, викликає суспільний і науковий інтерес, є предметом зацікавленості як істориків так, і релігієзнавців. Незважаючи на те, що протягом останнього часу значно збільшилася кількість публікацій з церковно-історичної тематики, римо-католицьке жіноче чернецтво ще не набуло достатнього наукового вивчення в українській історичній науці, та розглядається дослідниками в контексті історії Римсько-католицької церкви загалом.

Наукову літературу з проблематики варто поділити на такі групи: 1) зарубіжна історіографія, представлена насамперед працями польських і російських авторів; 2) українська історіографія. Наукові дослідження з історії католицьких чернечих спільнот, заснування та діяльності осередків мають світський та церковний характер.

У загальних рамках проблемно-хронологічного підходу історіографію з досліджуваної теми можна умовно поділити на декілька підгруп: 1) узагальнюючі праці з історії Римсько-католицької церкви; 2) наукові розвідки, що висвітлюють історію жіночих францисканських орденів та згромаджень; 3) література, присвячена засновникам спільнот; 4) наукові праці, присвячені діяльності чернечих орденів та згромаджень на теренах Галичини.

Найґрунтовніше формування та діяльність францисканських жіночих спільнот вивчала польська історіографія. Першими дослідниками були черниці та ченці, а також представники Церкви, які мали безпосередній доступ до монастирських архівів та займались вивченням історії чернечих спільнот. Їхні праці є цінними для дослідження, адже написані з використанням значної джерельної бази, яка здебільшого недоступна широкому загалові дослідників.

У другій половині XIX ст. простежується поступове посилення зацікавлення вивченням проблеми історії жіночих францисканських спільнот. Засновник Згромадження Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса, Перемишльський єпископ-ординарій Йосиф Себастьян Пельчар у науковому доробку «Роздуми про релігійне життя для черниць» (Краків, 1898 р.) висвітлив особливості чернечого життя у спільноті, основні етапи духовної підготовки перед складанням обітниць, внутрішньої організації монастирів та побуту сестер [392].

Окремі короткі відомості про жіночі ордени в Польщі висвітлені у науковому доробку отця Мар'яна Пірожинського «Жіночі ордени в Польщі», який був опублікований 1935 р. у Любліні. У своєму дослідженні автор проаналізував та систематизував статистичні дані щодо кількості жіночих орденів у Польщі, охарактеризував згромадження, які діяли за межами Польщі, навів загальну характеристику та виокремив основні напрями діяльності спільнот. Окрім римо-католицьких жіночих згромаджень, автор також дослідив діяльність греко-католицьких, вірменських та православних чернечих спільнот у Польщі [396].

За редакції теолога, францисканця Йоахима Бара була опублікована праця «Ордени св. Франциска у Польщі у 1772–1970 рр. Чоловічі, жіночі та клявзурові. Колективна праця» (Варшава, 1978 р.), що є одним з перших систематизованих досліджень, присвячених історії чернечих згромаджень на теренах Польщі від першого поділу (1772 р.) до 70-х рр. XX ст. У дослідженні узагальнено подана інформація стосовно дат заснування, імен засновників спільнот, зазначено головні осередки [435].

Кожне згромадження, безпосередньо, досліджує свою історію, черниці публікують наукові праці, присвячені конкретній проблематиці або особі засновників спільноти. У таких наукових доробках містяться відомості з історії конкретного згромадження, які базуються на великому масиві архівних джерел.

Зокрема, на початку XX ст. світ побачило тритомне видання за редакції сестри настоятельки С. М. Бонавентури «Історія Згромадження Сестер Феліціанок: на основі першоджерел», яке є зводом відомостей про діяльність монастирів сестер феліціанок на теренах Польщі. У дослідженні основна увага

приділена висвітленню історії створення ордену, особливостям діяльності черниць, описано перші облечини та спільнотне життя, новіціат та клявзуру, окреслено провідні чернечі осередки на теренах краю. Уся подана інформація у виданні базується на опрацьованих першоджерелах монастирських архівів сестер феліціанок [346–348].

Історія формування, поширення та діяльності Згромадження Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса є предметом дослідження черниць спільноти, які опрацювавши великий масив першоджерел монастирського архіву, публікують свої наукові розвідки для загалу зацікавлених тематикою осіб. У працях сестри серцанки Юліти Марії Недзи містяться важливі дані з історії спільноти у певні хронологічні періоди. Зокрема, у «Згромадження Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса (1894–1909 рр.)» (Краків, 1959 р.) та «Згромадження Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса (1894–1939 рр.)» (Краків, 1974 р.) висвітлено систематизовану та важливу інформацію, отриману з першоджерел [383, 384]. Ці публікації мають велике історіографічне значення, оскільки комплексно наводять зібраний фактологічний матеріал.

Столітню діяльність сестер серафіток у дослідженні «Згромадження Сестер Серафіток 1881–1961 рр.» (1963 р.) проаналізував теолог, францисканець Йоахим Бар. У даній роботі на основі опрацьованих джерел, що зберігаються у монастирських архівах висвітлено історію заснування згромадження, виникнення перших осередків спільноти у Варшаві та Ченстохові, поширення згромадження на терени Малополющі, описано особливості внутрішнього устрою монастиря, життя сестер у спільноті, діяльність згромадження [326].

У багатотомному виданні сестри феліціанки Марії Пасхаліси Ленарт подані відомості про жіночі ордени, які діяли на території Польщі. Зокрема, II том праці «Краківська провінція Непорочного Серця Пресвятої Діви Марії Згромадження Сестер Феліціанок», опублікований у Кракові у 1999–2004 рр., що складається з п'яти частин, присвячений, серед іншого, й осередкам сестер феліціанок на теренах Галичини. Автор подає загальну інформацію про дати заснування осередків, мету створення, про їхню діяльність. Окрім цього, автор розповідає про

життя настоятельок монастирів та сестер, які в них проживали [370, 371, 372, 373, 374].

Важливу роль у дослідженні згромаджень відіграла історична персоналістика, а саме праці біографічного характеру, присвячені особам, діяльність яких справила значний вплив на створення та розвиток спільнот. Постаті святого Франциска з Ассізі присвячена праця отця-капуцина Прокопа (в миру Ян Томаш Лещинський) «Життя святого Франциска з Ассізі засновника трьох орденів», опублікована у Кракові у 1876 р. Другий том згаданого видання проливає світло на головні етапи життя засновника та його духовної формації [446].

У праці опублікованій у Варшаві 1891 р. під назвою «Життя святої Клари з Ассізі засновниці ордену Сестер Убогих (klarисок)» о. Прокоп окреслив становлення особистості святої Клари, починаючи з дитячих років, знайомство та вплив святого Франциска на її покликання і духовну формацію, особливості заснування Ордену Святої Клари та гуртування її послідовниць у монастирі Св. Даміана, поширення ордену і відкриття нових монастирів, укладення і затвердження регули [447].

Постаті засновниці згромадження свої праці присвятили сестра Марія Кирила «Марія Ангела. Засновниця Згромадження Сестер Феліціанок» (1948 р.) [331] та сестра Ельжбетта Франковська (1986 р.) [340]. Відтак, з опублікованих досліджень довідуємось про те, що співзасновниця згромадження сестер феліціанок Марія Ангела змалку відчула у серці поклик Ісуса до богопосвяченого життя. Турбуючись про нужденних і бідних, щоденно поклоняючись Святим Дарам черниця засвідчувала свою безмежну любов до Господа Бога, зосереджуючись на виконанні Божої волі та ревній молитві.

Біографічні відомості про засновника спільноти Згромадження Сестер Святого Йосифа – о. Зигмунта Гораздовського, містяться на сторінках книги «Сто років у служінні Церкві під покровом св. Йосифа, Львів 1884 – Тарнув 1984 рр.», яка була видана Згромадженням Сестер Святого Йосифа у Тарнуві у 1984 році [419].

Заслужують на увагу праці францисканця Цециліана Незгоди, що присвячені постаті засновника Згромадження Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса єпископа Й. Пельчара. У працях «Єпископ Йосиф Себастьян Пельчар та його згромадження. Роздуми про духовність» (Варшава, 1984 р.) та «Вірний ідеалам. Життя, діяльність та духовність Йосифа Себастьяна Пельчара (1842–1924 рр.)» (Краків, 1988 р.) наведено основні біографічні відомості про засновника спільноти. Автор проаналізував особистий внесок засновника у формування жіночого чернечого згромадження [386, 388]. У праці «Блаження Клара Людвіка Щенсна співзасновниця Згромадження Слугинь Пресвятого Серця Ісуса 1863–1916 рр.» (Краків, 2015 р.) брат Цециліан висвітлив біографію співзасновниці спільноти сестер серцанок [387].

Дослідженню релігійної, культурно-просвітницької діяльності засновника Згромадження Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса єпископа-ординарія Перемишльського Йосипа Себастьяна Пельчара свою увагу присвятили ксьондз Владислав Крет у праці «Йосиф Себастьян Пельчар. Засновник Згромадження Слугинь Пресвятого Серця Ісуса» (Краків, 1993 р.) [366].

Постаті отця Зигмунта Гораздовського, засновника Згромадження Сестер Святого Йосифа, присвячені праці сестри С. М. Стефанії Яворської CSSJ «Ідея засновника у діяльності сестер Святого Йосифа у 1884–1945 рр.» (Краків, 2009 р.) [356] та сестри С. Долорес-Данути Сюті «Покликані до милосердя: Зигмунт Гораздовський і його діло. Третє видання» (Краків, 2014 р.) [336].

Засновниці згромадження сестер серафіток – Маргариті Лукії Шевчик, яка була уродженкою України, черниці також присвятили свої наукові розвідки. Зокрема, сестра Анцилла Яніна Стасьовська у праці «Боже провидіння: блаженна Маргарита Лукія Шевчик 1828–1905 рр.: засновниця Згромадження Дочок Страждаючої Божої Матері – Сестер Серафіток: життя і діяльність» (Краків, 2013 р.) аналізує суспільно-політичну ситуацію на польських землях, які були підконтрольними Росії та Австрії, поетапно висвітлює біографію засновниці, її освіту та духовне життя, формацію Лукії у францисканській духовності, описує історію заснування згромадження і діяльність черниць у сиротинцях, притулках,

охоронках, школах і шпиталях. Авторка досліджує вплив самої засновниці на діяльність згромадження, адже саме вона разом з генеральною радою згромадження приймала рішення про відкриття чи закриття того чи іншого осередку, а також опікувалася реалізацією харизми згромадження [416].

Праця сестри-альбертинки Міріам Анни Тометчак «Духовність блаженної Бернардини Марії Яблонської (1878–1940 рр.). Співзасновниці Згромадження Сестер Альбертинок Слугинь Убогим» (Краків, 2016 р.) присвячена висвітленню ролі та впливу співзасновниці на формування спільноти та реалізації чернечої харизми [426].

Діяльності сестер феліціанок на теренах Польщі присвячена праця сестри Богдани Дмовської – «Поширення та столітня діяльність Згромадження Сестер Феліціанок у Польщі» опублікована у 1962 р. [335]. Столітня освітня діяльність сестер кларисок у жіночій школі Кракова висвітлена опублікованою 1903 р. у Кракові роботою «Століття жіночої школи францисканок при костелі Св. Андрія у Кракові: 1803–1903 рр.» [420]. У праці «Феліціанки: 50 років діяльності з 1855 до 1905 рр.», яка була опублікована у Кракові у 1905 р., висвітлено історію створення згромадження, особливості внутрішнього устрою монастирів (клявзури), проаналізовано причини еміграції сестер феліціанок до Америки і заснування там американської провінції спільноти. У доробку також містяться фотокартки осередків згромадження і статистичні відомості стосовно чисельності черниць на місцях у Краківській провінції [338]. Благодійницькій діяльності спільнот Св. брата Альберта присвячена наукова розвідка Й. Трепки «Добрі діла. Альбертинці та Альбертинки», опублікована 1912 р. у Кракові [427].

Черниця Ельвіра-Юзефа Нєрадка у дослідженні «Львівсько-Перемишльська провінція Ченстоховської Божої Матері Згромадження Сестер Феліціанок у 1910–1976 рр.» (Краків, 1992 р.) проаналізувала історію згромадження, закладення мережі осередків спільноти на теренах Галичини, діяльність черниць та основні джерела фінансування згромадження. Предметом уваги дослідниці також були біографії черниць, особливості їхньої формації та співжиття у спільноті [385].

Наукова розвідка сестри-альбертинки Магдалени Качмарик «Сто років Згромадження Сестер Альбертинок Слугинь Убогим (1891–1991 рр.). Короткий історичний нарис» (Краків, 1993 р.) присвячений питанням діяльності та поширення згромадження на перших етапах існування, внутрішнього устрою монастирів, етапів формації черниць, також містяться відомості про життя настоятельки згромадження – матері Бернардини [359].

Основні аспекти освітньо-харитативної діяльності черниць у своїй статті «Діяльність Згромадження Сестер Серафіток у Перемишльській провінції. 100 років існування згромадження» проаналізувала сестра серафітка Яніна Стасьовська (Перемишль, 2001 р.) [414].

Діяльність сестер серафіток у Новому Тарзі знайшла своє відображення у науковому доробку черниці Ермінії Анни Юсель «Історія Сестер Серафіток у Новому Тарзі» (2003 р.). У статті авторка проаналізувала особливості праці черниць в охоронці, де вони опікувалися дітьми у віці від трьох до семи років, у суспільному шпиталі та бурсі для хлопців. У праці також містяться фрагментарні відомості про інші осередки згромадження на теренах Галичини [358].

У праці брата-альбертинця Богдана Петра Сівець «Історія служіння та чернечого дому братів-альбертинців та сестер-альбертинок Слугинь Убогим у Перемишлі: (1907–2007 рр.)» подана історія виникнення згромадження, відкриття перших осередків, відомості про внутрішній устрій монастирів. Також у науковому доробку міститься інформація про харитативну та освітньо-виховну діяльність альбертинок у Перемишлі. Праця була видана у Перемишлі 2007 р. [411].

Передумови утворення Згромадження Сестер Альбертинок Слугинь Убогим на тлі соціально-економічних змін та політичних перетворень кінця XIX ст. у Галичині, основні ідеї брата Альберта, як засновника згромадження, висвітлено у праці сестер-альбертинок Амбросії Стельмах і Ангели Бак – «Історія Згромадження Сестер Альбертинок (1891–1955 рр.)», що була видана у 2008 р. у Закопаному [418].

Вагомий внесок у дослідження історії Згромадження Сестер Альбертинок Слугинь Убогим зробила черниця спільноти Кшиштофи Марії Бабрай. За її редакцією у 2010 р. у Кракові була видана монументальна і добре проілюстрована робота «Бути добрим як хліб. Чернечі доми Згромадження Сестер Альбертинок Слугинь Убогим з 1891 до 2009 рр.». Авторка проаналізувала історичний розвиток згромадження, опрацювавши значний масив джерел. Зокрема, увагу акцентовано на діяльності черниць і визначення локалізації осередків, зазначені дати заснування і ліквідації осередків, їхню точну адресу, адміністративну належність. Упорядковано статистичні дані, з яких довідуємося про кількість черниць та їхніх підопічних, про напрям діяльності конкретного осередку спільноти. На сторінках видання також містяться фотознімки монастирів, черниць і настоятельок згромаджень [330].

Проблемі вивчення історії згромадження сестер бернардинок присвячена праця францисканців Ромуальда Міхала Густава і Олександра Кшиштофа Ситника – «Монастир та костел святого Йосифа Сестер Бернардинок у Кракові 1646–2009 рр.», видана у 2013 р., де подані відомості про настоятельок монастиря і його реформування у ХІХ ст. [344].

У науковому доробку сестри клариски Ельжбети Сандер «Освітня та виховна діяльність краківських кларисок» (Краків, 2010 р.) ми знаходимо чимало цінних відомостей, які базуються на архівних матеріалах згромадження. Опираючись на джерельну базу авторка проаналізувала педагогічну діяльність кларисок, особливості праці у школі та пансіонаті, навела перелік предметів, які діти вивчали в школі та основні аспекти навчальної програми. Згідно опрацьованих статистичних даних довідуємося, що кількість учениць в закладі поступово збільшувалася [406].

Сучасна польська історіографія поповнилася рядом монографій, статей, брошур з вужчою тематикою та спеціалізацією, у яких було висвітлено історію та діяльність римо-католицьких спільнот, зокрема жіночих. Заслуговує на увагу праця професора Юзефа Марецького «Жіночі ордени в Польщі: інститути посвяченого життя, чернечі ордени, спільноти світського характеру, товариства

апостольського життя», видана 1997 р. у Кракові, присвячена дослідженню жіночих чернечих згромаджень, що поширювали свою діяльність на польських землях. Всі опрацьовані згромадження подані в алфавітному порядку із зазначенням латинських назв та абревіатур. Окрему увагу автор звертає на засновників згромаджень та орденів, дату та місце заснування, основну мету діяльності згромадження, наводить деякі статистичні відомості [379].

Дослідженню чернечого одягу – габіту присвячена праця «Наші священники, наші черниці, наші сестри» дослідника Богумила Лозінського та ксьондза Кшиштофа Конецкі (Влоцлавек, 1999 р.). У даній роботі автори описали чернечий одяг, його дрібні деталі, які мають своє смислове навантаження і є важливими знаками відмінності у кожному згромадженні [376].

Монографія Марека Гоштила та Міхала Прокса «Монастирі та чернечі згромадження на теренах Перемишльської архідієцезії», яка була видана у 2000 р. у Перемишлі, присвячена дослідженню чоловічих і жіночих згромаджень, які діяли на теренах архідієцезії. Зокрема, тут містяться окремі факти про осередки сестер-альбертинок, феліціанок, юзефіток, серафіток і серцанок [343].

Божена Щурек у праці «Головні форми побожності польських францисканських згромаджень» (Ольштин, 2005 р.) подала коротку історичну довідку про чернечі спільноти, поділивши їх на певні групи. Серед них знаходимо відомості про досліджувані згромадження сестер юзефіток та альбертинок [422].

Дослідження Агати Мірек «Атлас жіночого чернечого руху на польських землях у XIX–XX ст.», яке було видане в Любліні у 2007 р., присвячене висвітленню історії зародження жіночого чернецтва на польських землях та його поступового становлення в подальші періоди. Авторка зазначає, що у другій половині XIX ст. появились нові форми жіночого чернецтва, основна мета яких полягала у служінні суспільству. Зокрема, черниці проводили освітньо-виховну роботу, займалися з молоддю, опікувалися покинутими, неповносправними і хворими дітьми. У роботі містяться топографічні карти, на яких зазначені місця розташування осередків згромаджень протягом 1842–1917 рр. Окрім цього, у

науковому доробку подані схематичні зображення гербів деяких згромаджень та короткий тлумачний словник термінів [380].

Польський мовознавець, професор Гданського університету Едвард Бреза присвятив наукову статтю «Назви чоловічих орденів та згромаджень» (Познань, 2012 р.) роз'ясненню назви кожного згромадження. Автор зазначив, що назви деяких жіночих спільнот походять від чоловічих, наприклад: бернардини – бернардинки, домініканці – домініканки, августини – августинки і т.д. У статті назви згромаджень подані польською і латинською мовами, також містяться їхні аббревіатури. Окрім цього, Едвард Бреза зазначає дату заснування кожного згромадження та імена засновників [329].

Павло Глугла у науковій статті «Нотатки до історії Згромадження Сестер Феліціанок у Тарнуві» (2014 р.) проаналізував діяльність черниць та відкриття філіального дому в місті. З праці довідуємось про те, що феліціанки у Тарнуві працювали у холерному шпиталі, в охоронках та дошкільних закладах, опікувалися сиротами [341].

Низка публікацій присвячені діяльності чернечих спільнот на теренах Галичини. Особливостям освітньої праці жіночих чернечих орденів та згромаджень на теренах Галичини присвячена стаття Богуслави Чаєцької «Жіночі школи при монастирях Галичини у 1867–1914 рр.». Авторка, опрацювавши значну кількість джерельних матеріалів, описує стан освіти та систему шкільництва в Галичині. Розвиток чернечої освіти, відкриття приватних шкіл регулювалися Державним шкільним законом від 14 травня 1869 р. Згідно з яким всі школи при монастирях та інші освітні заклади підпорядковувались Крайовій шкільній раді, яка, й власне, надавала дозвіл на їхнє відкриття [332].

Олександра Білевич у монографії «Приватні заклади загальної середньої освіти та жіночі школи у Галичині у 1867–1914 рр. Праці педагогічні» (Вроцлав, 1997 р.) проаналізувала особливості відкриття та діяльності жіночих навчальних закладів на теренах Галичині, підготовки вчительок та окремі факти їхньої суспільної діяльності. У роботі автор подала біографічні дані черниць, інформацію про приватні навчальні заклади спільнот, а також проаналізувала

шкільні програми, згідно яких відбувався навчально-педагогічний процес. З наукового доробку довідуємось про приватний жіночий ліцей сестер юзефіток у Тернополі, який у 1910/1911 рр. був реорганізований у приватну реальну гімназію [328].

Питання освітньої та благодійної діяльності чернечих спільнот знайшло висвітлення в наукових працях польських дослідників. Анна Харатик у науковому доробку «Розвиток опіки над дітьми та молоддю у Галичині в добу автономії», виданому у Вроцлаві у 2002 р., проаналізувала становище дітей і молоді в час політично-економічних змін, урбанізаційних процесів, що відбувалися у Галичині протягом 1867–1918 рр. Авторка охарактеризувала місце і роль Церкви, владних структур у процесі виховання дітей, основні джерела фінансування чернечих спільнот. Загалом довідуємося про те, що сестри феліціанки, францисканки Родини Марії, серцанки, серафітки, юзефітки, альбертинки опікувалися сиротами і хворими, а також навчали дівчат, які походили з благополучних і неблагополучних сімей. У роботі також містяться упорядковані статистичні дані стосовно кількості чернечих осередків і дітей, якими опікувалися черниці [345].

У тритомному виданні за науковою редакцією Яніни Косткевич «Педагогіка католицьких чернечих згромаджень. Історія та сучасність» зібрані статті черниць, які висвітлюють педагогічну діяльність різних чернечих згромаджень, зокрема й тих, які є предметом нашого дослідження. У третьому томі праці, виданому у Кракові в 2015 р., містяться розвідки Яніни Косткевич, присвячені педагогіці кларисок у Старому Сончі, доктора Лукаша Гайдука – освітньо-виховній діяльності сестер феліціанок, ксьондза Леха Круля – педагогічній діяльності сестер серцанок [391].

Важливі відомості містяться у колективній праці польських істориків і мистецтвознавців – «Костели та монастирі давнього воєводства Руського» серії «Матеріали з історії сакрального мистецтва на східних теренах колишньої Речі Посполитої», яка налічує 23 томи, видана за редакції Яна Островського. Комплексне дослідження науковців проводилось за сприяння Міжнародного центру культури міста Краків. У другому томі монографії «Костели і монастирі

Жовкви», до видання якого долучився польський мистецтвознавець Єжи Тадеуш Петрус, містяться відомості про монастир сестер феліціанок у Жовкві [393]. У дев'ятому томі «Костел Св. Йосифа та Заклад для сиріт сестер серафіток у Стрию» Єжи Тадеуш Петрус висвітлив особливості відкриття монастиря сестер серафіток та охоронки для покинутих дітей, якими опікувалися черниці у м. Стрий [394].

У дванадцятому томі «Костели та монастирі Львова у XIX–XX ст.» Петро Красний охарактеризував основні аспекти поширення Згромадження Сестер Францисканок Родини Марії у Львові, а Андрій Бетлей виклав інформацію про становлення та розвиток Згромадження Сестер Святого Йосифа у Львові [327, 365]. Ян Островський у 18 томі «Костел Найсвятішого Серця Ісуса та Матері Божої Ченстоховської та дім сестер феліціанок у Снятині» навів окремі факти з історії Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісію у Снятині [390]. У 19 томі «Костели та монастирі Львова перед поділами» Томаш Зауха висвітлив історію монастиря сестер бернардинок у Львові [438].

Окремі сторінки загальної історії Церкви та католицьких орденів фрагментарно згадуються у працях російських вчених. Варто виділити біографічну працю присвячену постаті св. Франциска з Ассізі, яку підготував російський історик Володимир Гер'є. У дослідженні «Франциск, апостол бідності й любові: Plus exemplo quam verbo», яка була опублікована у 1908 р., автор висвітлює життя святого, описує появу правила ордену – регули, акцентує свою увагу на персоні Франциска, як людини, що змінила свою та долю тих, хто був його послідовником [276].

Лев Карсавин у науковому дослідженні «Чернецтво у середні віки» акцентує увагу на дослідженні витоків західноєвропейського чернецтва, рицарських та жебрущих орденів. Дане дослідження було одним з перших, яке присвячене історії середньовічного чернецтва та було опубліковане у 1912 р. (перевидане у 1992 р. та у 2012 р.) [293].

Наукова праця Олександра Андрєєва «Чернечі ордени. Бенедиктинці, цистеріанці, кармеліти, іоанніти, тамплієри, тевтонці, францисканці, домініканці,

августинці, капуцини, урсунки, театинці, єзуїти та інші», яка була опублікована у 2001 р. у Москві, є першим документальним описом основних жіночих і чоловічих чернечих орденів, які виникли на теренах Західної Європи у період з V–XXI ст. [273]. Феномен постаті св. Франциска у своїх працях дослідила Е. Пименова «Франциск Ассізький. Його життя та суспільна діяльність» [298].

З проголошенням незалежності України були скасовані табу на заборону досліджень релігійної тематики, тому окрему групу становлять публікації сучасних українських дослідників, які стосуються загальної історії Римсько-католицької церкви та чернецтва загалом.

У четвертому томі монографії «Історія релігії в Україні» за редакцією Петра Яроцького охарактеризовано становище Римсько-католицької церкви під владою Австро-Угорської монархії. Саме в цей час неодноразово католицькою єпархією піднімалося питання про поліпшення правового статусу Римсько-католицької церкви в монархії. З отриманням автономії Галичини, ордени мали змогу направляти звернення, листи, прохання напям до Ватикану [289].

Огляд чернечих чинів і згромаджень здійснив Сергій Ткач у науковій розвідці «Римо-католицьке чернецтво в Україні». Автор проаналізував та описав історію зародження чернецтва в загальному, поширення та подальшу диференціацію з врахуванням певних відмінностей. Основну увагу акцентовано на дослідженні орденів Римсько-католицької церкви, для яких було характерне певне відмежування від місцевої церковної влади та пряме підпорядкування Ватикану. У роботі подані основні віхи історії римо-католицьких згромаджень, які діяли на теренах України. Серед них і жебрущі жіночі ордени, які є об'єктом дисертаційного дослідження [307].

Питання поширення діяльності католицьких орденів на теренах України проаналізувала релігієзнавець Ольга Недавнія. З опублікованої автором статті «Римо-католицькі чернечі ордени в сучасній Україні» (2003 р.) довідуємось про те, що на теренах сучасної України з досліджуваних нами згромаджень, діяли: сестри серафїтки, фелїціанки, юзефїтки, францисканки Родини Марїї та серцанки [295].

Висвітленню становища чернечих орденів Римсько-католицької церкви у західноєвропейському соціумі протягом XI–XVI ст. присвячена стаття професора Богдана Боднарюка «Католицькі чернечі ордени доби розвинутого середньовіччя: тенденції організаційної стратифікації та початок корпораційної стагнації». Автор акцентував увагу на проблемі трансформації орденського руху, його феномені, тлумаченні поняття «орден», характеристиці розвитку орденів [275].

У монографічному дослідженні професора Олега Жерноклеєва «Третій чин. Миряни в католицьких чернечих спільнотах: Нариси історії» висвітлено основні віхи історії світських відгалужень чернечих орденів і згромаджень Католицької церкви, окреслено місце і роль мирян у католицькому чернецтві, охарактеризовано історичний розвиток терціаріїв упродовж XIII – початку XXI ст., особливості духовності францисканського ордену [281].

У статті О. Жерноклеєва «Римо-католицьке чернецтво у Східній Галичині на початку XX ст.» проаналізовано кількісні, структурні та соціально-демографічні характеристики римо-католицького чернецтва Східної Галичини, яке починаючи з другої половини XIX ст. відновило свою діяльність на теренах Галицького коронного краю. Автор наводить відомості про те, що у краї, станом на початок XX ст. значно переважали римо-католицькі ордени і спільноти над греко-католицькими [280].

Історія формування та розвитку Францисканського ордену протягом першої третини XIII ст., розвитку місіонерської діяльності в Європі та на Близькому Сході, створення провінцій Ордену Братів Менших висвітлена у статті А. Стасюка «Ordo fratrum minorum: утворення, становлення та організація францисканців у першій третині XIII ст.» [302].

Постаті засновника Згромадження Сестер Францисканок Родини Марії – о. Зигмунту Щенсни Фелінському присвячена наукова розвідка О. Польової «Видатний волинянин – святий Зигмунт Щенсний Фелінський, архієпископ Варшавський» [299].

У 1993 р. світ побачив переклад з німецької на російську праці Леонарда Хольца – «Історія християнського чернецтва». У науковому доробку автор

прослідковує розвиток християнського монастирського життя від самого зародження в Церкві до його подальшого становлення. Книга адресована всім, хто цікавиться історією Церкви, історією згромаджень та орденів [308].

У 2015 р. з іспанської мови на українську було перекладено дослідження Лазаро Іріарте «Історія францисканізму». Переклад здійснили отець Арсеній Валіхновський та монахиня Ольга Косович, які належні до францисканського чину. У праці висвітлено роздуми автора про Чин францисканців та їхню діяльність протягом усіх історичних періодів існування. Дослідження сягає перших письмових згадок про засновника ордену святого Франциска Асизького і до наших днів, висвітлюючи внесок францисканців у проповідницьку діяльність, їхній вплив на освіту, науку, культуру та мистецтво на теренах провадження їхньої місії. Автор зазначає, що основним закликком св. Франциска було служіння ближньому в убогості та Божій істині [290].

На сьогодні захищено декілька дисертаційних досліджень, присвячених вузькоспеціалізованим темам з історії римо-католицьких чернечих орденів. Зокрема, Ольга Баковецька дослідила історію появи і розвитку римо-католицької громади в містах Східної України, проаналізувала історію будівництва місцевих храмів, визначила основні етапи розвитку Римсько-католицької церкви і кількісний склад католицьких громад [465]. Олена Данилюк охарактеризувала сутність і діяльність в українській історії та культурі римо-католицьких чернечих орденів [466]. Місіонерську діяльність ордену францисканців на Русі XIII – першої третини XV ст. проаналізував Андрій Стасюк [467].

Таким чином, огляд вітчизняної та зарубіжної історіографії підтверджує науковий інтерес дослідників до висвітлення історії чернечих орденів. Однак, відомо, що в радянський період вивченням та дослідженням історії Церкви та чернечих орденів практично не займалися. Натомість, в українській історіографії з'явилася низка статей та публікацій, які побіжно висвітлюють формацію жіночих чернечих згромаджень у досліджуваній період в Україні. З проголошенням незалежності України вітчизняна історіографія збагатилася окремими науковими розвідками, які висвітлюють локальну діяльність конкретних чернечих спільнот в

України, їхню загальну історію та суспільну роль. Значний масив наукових публікацій присвячений дослідженню чоловічих жебрущих орденів та греко-католицькому чернецтву. Натомість історія римо-католицького жіночого чернецтва висвітлена фрагментарно, що пояснюється зосередженням першоджерел для наукового опрацювання та дослідження у монастирських архівних фондах за межами України.

Важливе значення при висвітленні створення спільнот та відкриття монастирів, впливу чернецтва на розвиток суспільних процесів у поліетнічному та поліконфесійному краї, окремих аспектів діяльності згромаджень у другій половині XIX – на початку XX ст. у Галичині, мають праці зарубіжних, і передусім польських, авторів. Науковим здобутком у висвітленні проблематики є дослідження представників чернецтва, які базуються на документах монастирських архівів, що розкривають внутрішній устрій того чи іншого монастиря, побут, співжиття черниць та їхні обов'язки при ньому. Однак, незважаючи на наявні наукові статті та монографії, питання історії створення, розвитку та діяльності жіночих францисканських згромаджень на теренах Галичини залишається одним із найменш досліджених.

1.2 Джерельна база

Джерельна база теми дисертаційного дослідження досить репрезентативна. Документи поділено на кілька груп: 1) архівні матеріали; 2) опубліковані збірники документів; 3) статистичні матеріали; 4) періодичні видання; 5) листи.

До групи неопублікованих джерел належать документи і матеріали з фондів Центрального державного історичного архіву України у м. Львові (ЦДІАЛ України), Державного архіву Львівської області (ДАЛО), Архіву Актів Нових у Варшаві (Archiwum Akt Nowych), Національного архіву у Кракові (Відділ III — акти міста Кракова, територіального самоврядування, релігійних, освітніх і громадських організацій; Archiwum Narodowe w Krakowie), Архіву сестер бернардинок (Archiwum siostr Bernardynek w Krakowie), Архіву сестер альбертинок (Archiwum Siostr Albertynek w Krakowie), Музею та архіву ім. Марії

Ангели Трушковської засновниці згромадження сестер феліціанок у Кракові (Muzeum i Archiwum Marii Angeli Truszkowskiej Błogosławionej Założycielki Sióstr Felicjanek (МАМАТ)).

Основна увага приділялася опрацюванню документів, які розкривають внутрішню структуру чернечих спільнот, характеризують побут і діяльність окремих згромаджень, висвітлюють біографічні відомості черниць, настоятельок і засновників згромаджень.

Важливими для дослідження історії римо-католицьких жіночих чернечих спільнот у Галичині у зазначений період є документи, які зберігаються у ЦДІАЛ України. Зокрема, у фонді 146 «Галицьке намісництво» зібрано важливі документи, які висвітлюють різні сторони життя черниць та їхньої суспільної діяльності. В опрацьованих документах міститься інформація про процес обрання настоятельок згромаджень [16], також є списки монахинь жіночих монастирів [18].

Ряд документів фонду стосуються фінансових та господарських справ згромаджень. Серед них річні звіти про прибутки і видатки монастирів, парафій на території Галичини [22; 23; 24; 25]; листування з різними установами стосовно фінансово-господарських питань спільнот [15, арк. 25; 17; 19, арк. 55; 20, арк. 121]; матеріали про доходи і видатки монастирів сестер кларисок, бернардинок, феліціанок у Кракові станом на 1879 р. [21]; документи, що засвідчують асигнування коштів на утримання капелана при монастирі сестер кларисок у Старому Сончі [5].

Документи висвітлюють основні джерела доходів монастирів [4; 10], а також наводять опис майна спільнот [2; 3]. Окремі матеріали стосуються питання купівлі помістя францисканками краківського монастиря у с. Дзекановичі [14], придбання будівлі для облаштування монастиря сестер юзефіток у Львові [8], продаж монастирями земельних ділянок [12, арк. 4].

Важливими є документи, які стосуються створення жіночих монастирів у Галичині та висвітлюють важливі події історичного розвитку чернецтва. Зокрема, у фонді також міститься інформація про заснування монастирів та відкриття

осередків сестер феліціанок [9; 11] та Згромадження Сестер Францисканок Родини Марії [6] на теренах Галичини. Справи 3270, 3282 висвітлюють суспільну діяльність сестер юзефіток у Львові та педагогічну діяльність Згромадження Сестер Францисканок Родини Марії [7; 8].

Особливості врегулювання права власності на майно монастиря феліціанок, заснування і діяльності монастиря францисканок висвітлено у документах фонду 159 «Галицька фінансова прокуратура» (спр. 3335) [26].

У роботі нами проаналізовано документи з фонду 618 «Римо-католицька митрополича консисторія, м. Львів». Фонд містить документи, які характеризують осередки, що діяли на теренах міста і краю, із зазначенням дати заснування та адреси їхнього розташування. У документах також наведені біографічні довідки на монахинь (мирське і чернече ім'я, вік, освіта та віросповідання), а також інформація про обов'язки, які вони виконували при монастирях [27].

Стосовно фінансово-господарських питань, то у фонді 639 «Міністерство віросповідань і освіти м. Відень» містяться матеріали листування про виділення коштів для згромадження сестер феліціанок у с. Козлові [28]. Цінні першоджерела та документи зберігаються у монастирських архівах згромаджень, без опрацювання яких, дослідження обраної теми було б не можливим. Згідно з усталеними правилами монастирів, доступ до архіву є вибіркоким та надається рішенням настоятельки монастиря або сестри-архівістки. Тому, ми не мали змоги опрацювати важливі документи, які містяться у монастирських архівах сестер кларисок, серцанок, серафіток, юзефіток і Згромадження Сестер Францисканок Родини Марії.

У Національному архіві у Кракові містяться щорічні звіти про успішність учениць 1, 2, 3, 4, 5, 6 класів жіночої школи сестер кларисок у Кракові. У даних звітах зазначені біографічні довідки на учениць школи з детальною інформацією (ім'я, прізвище, дата і місце народження, а також відомості про успішність). В окремих звітах зазначалась також інформація про батьків або опікунів та віросповідання учениць [36–44]. Окрім того, у документах містяться відомості

про кількість учениць у кожному класі, про поділ на вищі на нижчі класи, наведено перелік предметів обов'язкових до вивчення.

Короткі відомості про згромадження сестер бернардинок, францисканок Родини Марії знаходимо у справах (914, 917) фондів Archiwum Akt Nowych (Варшава) [32–33].

У дисертаційній роботі використані документи монастирського архіву сестер альбертинок у Кракові (Archiwum Sióstr Albertynek w Krakowie). В архівних справах зберігаються нотатки брата Альберта [45]; матеріали про діяльність Згромадження Сестер Альбертинок Слугинь Убогим протягом 1890–1902 рр. [52]; нотатки і хроніки згромадження, які висвітлювали умови та особливості суспільної діяльності протягом 1902–1916 рр. [54] та 1916–1934 рр. [53]. У згаданих нотатках подана історія згромадження, охарактеризовано умови створення братом Альбертом двох спільнот, містяться матеріали листування засновника спільноти [47; 49; 50].

У рукописних матеріалах Чеслава Левандовського міститься важлива інформація, яка стосується конституції спільноти, особливостей становлення послідовників жебрущого ордену св. Франциска чернечим орденом та поділом на дві гілки – згромадження сестер-альбертинок та братів-альбертинців. У записах основну увагу присвячено питанню написання уставів, якими послуговувалися спільноти – конституції. Охарактеризовано особливості складення правил, подальшого затвердження та визнання Апостольською Столицею. Саме праця Ч. Левандовського засвідчує відсутність письмового зводу правил у згромадженні сестер-альбертинок до 1922 р. (офіційного затвердження конституції). До цього часу спільнота жила за усними настановами засновника, що згодом лягли в основу конституції [46].

Важливі відомості розвитку спільноти, біографічні довідки на брата Альберта, інформація про діяльність пунктів обігріву для чоловіків і жінок у Кракові, про притулки сестер-альбертинок у Кракові, Львові, Сокалі, Тарнуві, Станіславові, Перемишлі містяться у рукописній праці священника Чеслава Левандовського «Життя брата Альберта» [51]. Окремі факти діяльності притулків

для убогих, якими опікувалися черниці та ченці згромадження протягом 1890–1914 рр. висвітлені у першоджерелах, що знаходяться у документах справи [48].

Для всебічного дослідження проблеми історії та діяльності Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісію в дисертації використано джерельні матеріали, що розміщені в архіві філіального дому сестер феліціанок у Кракові – Музеї та архіві ім. Марії Ангели Трушковської засновниці згромадження сестер феліціанок на вулиці Миколайській, 18. Архівні справи висвітлюють внутрішній устрій монастирів та побут черниць із зазначенням розпорядку дня та описують обов'язки черниць при монастирях [106; 107].

На окрему увагу заслуговують документи, які проливають світло на суспільну діяльність та розвиток згромаджень на теренах Галичини [56; 57; 88–105; 129; 135, к. 1]. Серед них віднайдено цікаві відомості про опіку сестер феліціанок над бідними [101], здійснені черницями справи милосердя [102; 103; 104], діяльність охоронки для малих дітей у Львові [177], Кракові [150], Бохні [145], Величці [147; 148; 149]. У документах наведені статистичні відомості про кількість дітей в цих охоронках [128; 131]; подана інформація про філіальні доми і освітньо-благодійні заклади згромадження [124, к. 1; 132; 133; 137; 138; 148; 149; 155; 158; 160; 166; 169; 178; 179; 181; 182], наведені дані про видачу безкоштовних обідів у Кухні студентській у Кракові [170; 171; 173; 174].

В архіві також зберігаються справи, які висвітлюють активну освітньо-виховну діяльність черниць у школах на теренах Галичини. Зокрема, документи, які засвідчують звернення гмін та шкільних рад до згромадження з проханням взяти під опіку дітей в освітніх закладах [164; 165; 183; 184].

У фондосховищі музею містяться документи, які репрезентують ареал поширення згромадження сестер феліціанок на теренах Галичини. Зокрема, автором було зібрано відомості про матірний дім згромадження у Кракові [60], філіальні доми у Кракові [61–67], монастир у Моравіци, у Кристинові, Величці, Тинці, Закопане, Перемишлі, Ряшеві, Слоціні, Ярославі, Горлицях, Кросценку-Нижньому, Івоничу, Боську, Бохні, Тарнуві, Новому Сончі та у Львові [68–87; 144; 156; 167; 168].

В архівних справах зібрано статутні документи згромадження, копію хроніки (1865–1900 рр.) і нотатки до історії згромадження [55]. Також містяться статuti Закладу для сиріт імені святої Гелени у Львові [176]; Закладу для бідних дівчат у Кракові [154]; Кухні студентської [172], які розкривають внутрішній уклад спільнот. Варто виокремити документи, які стосуються фінансово-господарських справ [123; 159; 163]. Зокрема, щорічні звіти із філіальних домів згромадження [161].

У справах також зберігаються фотографії монастирів [190; 191; 192; 193] та охоронок [146; 152]; документи, що засвідчують належність сестер феліціанок до жебрущих орденів [58]; доповідні документи, які висвітлюють моральне та фінансове становище черниць у спільноті [59; 125; 127; 130]. В архіві також містяться справи, які висвітлюють співпрацю згромадження сестер феліціанок з Товариством Червоного Хреста у Галичині. Зокрема, у фондах зберігаються листи товариства до генеральної настоятельки згромадження стосовно допомоги черниць у догляді за пораненими солдатами [109; 110; 112; 114].

При написанні дисертаційного дослідження були використані перші наукові розвідки черниць – магістерські праці, які в основному, зберігаються у монастирських архівах, де ми мали змогу частково їх опрацювати. Зокрема, наукова робота феліціанки Цецилії Буховської «Освітня діяльність сестер феліціанок у Галичині у 1861–1914 рр.» [119], сестри феліціанки Геневефи Ванькович «Участь сестер феліціанок у релігійному відродженні в Польщі 1855–1914» [120], сестри Ядвіги Рутковської «Соціальні чесноти і їхня реалізація у діяльності Згромадження сестер феліціанок у Польщі у 1855–1955 рр.» [121], Марії Ленарт «Сестри феліціанки Краківська провінція у 1865–1914 рр. Спроба аналізу соціального середовища» [122], серцанки Ядвіги Моніки Купчевської «Школи відкриті Згромадженням Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса на польських землях» [34], які є спробою узагальнити та систематизувати інформацію про конкретне згромадження, що стало в нагоді дослідникам чернецтва.

Спектр важливих опублікованих документів становлять конституції, директорії та устави, згідно приписів яких жили черниці у спільнотах. Цікаві відомості про особливості внутрішнього устрою монастирів, порядку денного, етапів формації черниць містяться у: «Конституція Згромадження Сестер святого Юзефа Третього ордену святого Франциска з Ассізі» (1930 р., Коросно) [200], «Конституція Сестер Страждаючої Божої Матері серафіток Третього ордену святого Франциска з Ассізі» (1937 р., Краків) [202], «Конституція або Устави Згромадження Служниць Серця Ісуса» (опублікована у 1901 р., Перемишль) [203], «Конституція сестер святого Фелікса Третього ордену святого Франциска» (1877 р., Краків) [204]; «Директоріум або Конституція» (1908 р.) [197]; «Збірник звичаїв Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісійо III Ордену св. Франциска» (1921 р.) [216]; «Посібник для послушниць Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісійо» (1910 р.) [208].

У другій половині XIX – на початку XX ст. були опубліковані щоденники та спогади засновників згромаджень, що становлять собою велику цінність, адже вони були написані від імені наставників спільнот. Зокрема, у 1897 році були опубліковані «Щоденники архієпископа Варшавського Зигмунта Щенснї Фелінського» [206], а у 1912 р. – «Щоденник Згромадження Сестер Феліціанок» [207].

Фінансові щорічні звіти містять важливі відомості та інформацію про притулки, якими опікувалися черниці. Зокрема, в опублікованому «Звіті діяльності Товариства милосердя під гербом «Провидіння» за 1911 р. подана інформація про основні джерела фінансування «Дому праці» у Львові (на вулиці святого Петра 1, 39)», яким опікувалося дане товариство. Відомо, що в основному видатки йшли на утримання 10 сестер юзефіток та будинків, каплиці, а також на харчування мешканців закладу. Видатки не перевищували доходи, що забезпечувало повноцінне функціонування закладу. Окрім цього, у документах подані статистичні дані про кількість бідних, які щоденно працювали у «Домі праці» з початку діяльності закладу до 1911 р. [213].

В опублікованому звіті «Закладу святого Юзефа для невиліковно хворих у Львові» за 1910 р. також містяться дані про видатки і доходи, про кількість хворих жінок і чоловіків [212]. Звіт «Товариства опіки над немовлятами під назвою «Дитятка Ісус» за 1911 р. включає статистичні відомості про кількість дітей у закладі, інформацію про доходи та видатки на його утримання [211]. Дані про кількість виданих сестрами юзефітками обідів у Львові висвітлено у щорічних звітах «Народної кухні», де зазначені доходи і видатки закладу [210, s. 2, 3].

Наступна група це документи, в яких міститься значний статистичний матеріал. До опублікованих джерел, які містять статистичні дані, що висвітлюють питання заснування осередків спільнот (списки орденів і монастирів, дані про кількість черниць) відносяться шематизми та каталоги. Окрім цього, тут містяться відомості про освітню та благодійну діяльність черниць на теренах дієцезій. Опубліковані документи подані в алфавітному порядку, що систематизує опрацьовану інформацію. Під час дослідження було опрацьовано «Шематизм Королівства Галичини і Лодомерії з Великим князівством Краківським» (за 1871, 1874, 1881, 1883, 1886, 1890, 1892, 1895, 1899, 1901, 1905, 1908, 1909, 1911, 1913, 1914 роки), що суттєво допомагає відтворити кількісні дані римо-католицького жіночого чернецтва у Галичині [227–242].

Статистичні відомості стосовно кількості римо-католицьких чернечих спільнот, монастирів, священнослужителів, черниць та ченців на теренах Львівської, Краківської, Перемишльської, Тарнувської дієцезій містяться в опублікованій праці «Статистика Галичини» за редакції доктора Тадеуша Пілата, що видавалась за підтримки Національного бюро статистики у Львові [225; 226].

Окрему групу джерел складають матеріали періодичної преси та часописи, газети, які проливають світло на ряд релігійних питань того часу, зокрема й на поширення чернецтва. У газеті «Час» від 21 грудня 1901р. містяться відомості про видачу, з ініціативи сестер феліціанок, обідів бідним учням краківських шкіл. Обіди отримували діти, які навчалися у гімназіях, реальних, виділових і практичних школах, учительській семінарії та в університеті [174].

У щоденній польськокомовній газеті «Кур'єр Львівський», що видавалась у Львові протягом 1883–1926 рр., вміщено статті, присвячені різним аспектам духовного, політичного та культурного життя міста й краю загалом, а також діяльності чернечих згромаджень [247–251; 254; 257–259; 263]. Окремі розвідки з діяльності досліджуваних чернечих спільнот містяться в інформаційно-політичному тижневику «Кур'єр Станиславівський», що виходив у 1886–1939 рр. у м. Станиславів [244; 245; 256; 264].

У польській газеті «Голос Сілезії» (за 5 січня 1917 р. (№3)) з посиланням на краківський «Голос народу» містяться нотатки про постать брата Альберта, відкриття ним притулку для убогих, де багато хворих, бідних, а також дітей знаходили догляд і опіку [245]. У брошурі «Християнська родина» (Катовіце, за 5 жовтня 1902 р. (№19)) фрагментарно висвітлено інформацію про сестер кларисок, зокрема про засновницю ордену – святу Клару [265]. У щотижневому виданні «Після праці» (Катовіце, 21 вересня 1912 р. № 38) містяться свідчення черниці про особливості внутрішнього устрою монастиря феліціанок у Кракові. З поданих свідчень довідуємось про важку працю черниць у догляді за хворими на туберкульоз та оздоровлення черниць у Закопаному [266].

На окрему увагу заслуговує епістолярна спадщина засновників згромаджень, опрацьована і підготовлена до друку науковцями у співпраці з черницями. Зокрема, у збірнику документів «Гонорат Козьмінський. Листи до Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісійо 1856–1913 рр.» засновник спільноти звертається у своїх посланнях до настоятельок згромадження: Матері Марії Ангели Софії Трушковської (засновниця спільноти, настоятелька згромадження протягом 1860–1869 рр.), Марії Анни Ядвіги Бельської (настоятелька протягом 1869–1871 рр.), Марії Магдалени Боровської (виконувала обов'язки настоятельки протягом 1871–1915 рр.). Відомо, що саме за настоятельки Марії Магдалени Боровської згромадження пройшло шлях від проби до затвердження Апостольською Столицею – 22 березня 1907 р., а у 1910 р. Галицька провінція згромадження була поділена на краківську та львівську. Листи

Гонората Козьмінського до черниць і настоятельок містяться у трьох частинах третього тому видання [267–269].

Марія Ангела Трушковська – засновниця Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісію – у своїх листах зверталася до Гонората Козьмінського, священників і черниць. Упорядковані та опубліковані «Вибрані тексти. Листи до Гонората Козьмінського і до різних осіб поза згромадженням» дозволили висвітлити питання формації осередків, особливості внутрішньої організації монастирів, взаємовідносин між черницями, настоятелькою і Козьмінським. Окрім листів, у виданні містяться фотокартки костелу Непорочного Серця Марії, монастиря сестер феліціанок у Кракові, кардинала, краківського єпископа Альбіна Дунаєвського, отця Гонората Козьмінського [270].

Отже, при проведенні наукового дослідження було опрацьовано різноплановий комплекс першоджерел. Це, зокрема, значний масив неопублікованих документів із Центрального державного історичного архіву м. Львів, Державний архів Львівської області, Національного архіву у Кракові. Особливо цінним є введення в науковий обіг джерел із деяких монастирських архівів, що дало змогу всебічно дослідити та висвітлити дану проблематику, посилаючись на первинні документи. Не менш важливими є опубліковані матеріали, тогочасні періодичні видання світського і релігійного спрямування, статистичні матеріали, нормативні документи (конституції згромаджень, листування та звернення черниць), книги-рукописи з приватної колекції спільнот (хроніки монастирів), звітна документація освітніх та благодійних закладів згромаджень, які дають змогу комплексно проаналізувати, порівняти та висвітлити особливості повсякденного життя черниць та їхньої діяльності на теренах краю у зазначений хронологічний період.

1.3 Методологія дослідження

Вивчення та висвітлення теоретичних і методологічних аспектів заснування та діяльності жіночих осередків францисканства на теренах Галичини у другій

половині XIX – на початку XX століття вимагає врахування і застосування різноманітних методологічних підходів, принципів та методів дослідження.

Методологія дослідження питань створення та поширення жіночих осередків францисканства на теренах Галичини була зумовлена складністю та актуальністю досліджуваної проблематики. Дисертаційне дослідження містить елементи міждисциплінарного характеру, адже предмет дослідження перебуває на перетині інтересів різних наук: історії, релігієзнавства, соціології та педагогіки. При написанні роботи використовувався комплекс загальнонаукових та спеціально-історичних методів з дотриманням загальнонаукових принципів дослідження [458, с. 37]. Саме інтегроване залучення вище зазначеного методологічного інструментарію допомогло вивчити та проаналізувати проблему дослідження, вирішити поставлені дослідницькі завдання, висвітлити отримані результати у тексті дисертації.

У процесі історичного пізнання важливим є застосування принципу історизму, згідно якого всі історичні факти, явища і події розглядаються у конкретному історичному середовищі та ракурсі, взаємозв'язку і взаємообумовленості, єдності з історичною епохою. Використання зазначеного принципу забезпечує вивчення кожного історичного факту з позиції його генезису, динаміки розвитку та змін [287, с. 289; 451, с. 253]. Завдяки цьому проаналізовано історичні обставини та передумови заснування та поширення жіночих францисканських спільнот у Галичині, висвітлено основні етапи становлення римо-католицького чернецтва як чинника духовного життя краю. Охарактеризовано формування мережі спільнот та розвиток осередків францисканства, вплив світського середовища, реформ та геополітичних змін на функціонування осередків, проаналізовано взаємодію між францисканськими згромадженнями та суспільством [460, с. 25].

Застосування принципу наукової об'єктивності передбачає всебічне врахування політичних, суспільних, релігійних факторів та умов, не викривлених та об'єктивних, під впливом яких відбувалось формування чернечих спільнот [287, с. 290]. Згідно цього принципу історичні події, явища та процеси минулого

повинні розглядатися з урахуванням суперечливості, багатогранності, позитивних і негативних аспектів у процесі становлення та розвитку мережі жіночих осередків францисканства на теренах Галичини у другій половині XIX – на початку XX ст. [287, с. 289]. Так, при аналізі релігійно-конфесійної та політичної ситуації, яка склалася в Австро-Угорській монархії у другій половині XIX ст., бралися до уваги історичні впливи державної влади на релігійне життя краю, місце та роль чернечих осередків у суспільному житті Галичини з урахуванням особливостей кожного історичного періоду.

З метою всебічного вивчення діяльності згромаджень на теренах краю, використовуючи принцип сходження від абстрактного до конкретного, авторка розглянула процес та умови формування францисканських спільнот загалом. Власне після абстрагування вдалося перейти від неповного, фрагментарного до конкретного, цілісного об'єкта дослідження [459, с. 52; 463, с. 30]. Цей принцип автором було застосовано при висвітленні: абстрактного поняття – «жіночі осередки францисканства» до дослідження історії конкретного згромадження та ордену, що було зроблено у другому розділі; від загального окреслення дефініції освітньо-виховної та суспільної діяльності черниць (абстрактне) до висвітлення суспільної ролі осередків на прикладі діяльності охоронок, шкіл, притулків, інтернатів, шпиталів і т.д.. Зазначений метод використано і для сходження від загального поняття «габіт» до розгляду конкретних особливостей: кольору, фактури тканини, фасону, наявності додаткових елементів (пояс, розарій, хрестик, медальйон).

Діалектичний принцип загального зв'язку й взаємодії засвідчує всебічну взаємообумовленість між предметами та процесами, що досліджуються. Використання дослідниками даного принципу дає змогу розкрити предмет однієї науки через всебічний взаємозв'язок та взаємодію із предметами інших наукових дисциплін. В той же час досліджувати його конкретно та цілісно, відокремлюючи від суміжних предметів [463, с. 34]. Застосування цього принципу, з огляду на актуальність теми, засвідчує те, що проблематика дослідження перебуває на стику кількох наук. Повсякденне життя черниць може бути предметом дослідження

етнології. У свою чергу освітньо-виховна діяльність черниць у школах, охоронках та інтернатах є також предметом педагогіки. Натомість вивчення особливостей пристосування монастирів до нових обставин, що виникли внаслідок політичних і соціально-економічних змін, висвітлені в історичному дослідженні. Завдяки поєднанню ряду історичних подій і обставин, використання при висвітленні проблематики історичних першоджерел, особливості повсякденних реалій співжиття черниць у спільнотах, діяльність шкіл, відкриття інтернатів, охоронок було досліджено як аспект історичної науки.

Застосування системного підходу дало змогу комплексно окреслити феномен жіночого францисканського чернецтва як певну організаційну структуру Римсько-католицької церкви в контексті суспільного життя Галичини. Принцип системності, який був застосований у цьому дослідженні, надав можливість виділити та проаналізувати загальні чернечі правила, унормовані протягом певного часу, яких дотримувалися всі францисканські спільноти, та ті, які діяли у стінах окремих монастирів [459, с. 62]. Внутрішній устрій монастирів укладався згідно правил і приписів поведінки, які чітко прописані у документах і залишалися тривалий час стабільними та незмінними. Кожний орден та згромадження у своїй діяльності керувалися усталеними нормами, традиціями та правилами, незважаючи на зовнішні фактори та географічне розташування.

Використання історико-типологічного методу дало змогу виявити загальні риси та однотипні властивості в різних жіночих чернечих спільнотах, систематизувати та упорядкувати згромадження та осередки за сутнісними критеріями у зазначений хронологічний період на теренах Галичини, що є нерозривним цілим. Зокрема, досліджувані спільноти були згруповані на підставі спільних ознак, а саме: дотриманні клявзури, складенні обітниць добровільної убогості та формуванні засад монастирського життя на основі францисканської духовності [277, с. 8].

Застосування біографічного методу дало змогу проаналізувати життєвий шлях засновників чернечих спільнот і настоятельок, виокремити важливі етапи, які вплинули на формування особистості та певних рис характеру, що

безпосередньо позначилось на діяльності орденів та згромаджень. З використанням біографічного методу зібрано біографічні дані, виявлено конкретні імена та прізвища, уточнено інформацію щодо національного, освітнього і вікового зрізу персоналій.

За допомогою проблемно-хронологічного методу вдалось окреслити хронологічні рамки дослідження, розкрити основні етапи становлення та поширення жіночих осередків францисканства в Галичині, що визначено їхньою внутрішньою хронологією історичного розвитку, особливостями діяльності у другій половині XIX – на початку XX ст. [287, с. 293].

З використанням методу аналізу і синтезу нам вдалось систематизувати та узагальнити інформацію, всебічно проаналізувати жіночий францисканський рух як явище, окреслити його структурні елементи (чернечі ордени, згромадження). З використанням методу аналізу проблему дослідження було розкладено на окремі складові та визначено завдання наукової роботи [294, с. 57]. Зокрема, складовими діяльності жіночих осередків францисканства в Галичині у другій половині XIX – на початку XX ст. були: формування та духовні засади жіночих чернечих спільнот; становлення мережі осередків; основні аспекти організаційної структури монастирів; побутове життя черниць; освітньо-виховна та благодійницька діяльність.

Метод синтезу – об'єднання елементів в одне ціле явище за певним критерієм – використано у відображенні апостольської діяльності черниць з виокремленням основних векторів та категорій населення, на яких поширювалася харитативна діяльність спільнот. Застосування методу проявляється у цілісному відтворенні організаційної структури досліджуваних спільнот, на основі правил кожного згромадження зокрема [287, с. 291].

Історичні дослідження зародження та поширення римо-католицького чернечого руху на теренах Галичини у період, що розглядається, опираються на емпіричні здобутки архівного пошуку, комплексне вивчення яких при дотриманні принципу об'єктивності унеможливилоє однобічність поглядів на об'єкт і предмет дослідження [459, с. 43]. З метою ефективного наукового пошуку джерел і

літератури для ґрунтового вивчення об'єкта дослідження було застосовано метод архівної та бібліографічної евристики. На початковому етапі дослідження використання даного методу є найбільш ефективним і науково обґрунтованим, адже це дало змогу отримати відомості про необхідну літературу та опубліковані джерела, а також допомогло визначити архіви, в яких містяться потрібні документи.

Під час аналізу, упорядкування та систематизації статистичних даних щодо кількості черниць у спільнотах, кількості осередків францисканства, учениць та нужденних в освітньо-виховних та благодійних закладах сестер, хворих у шпиталях було застосовано статистичний метод. Зазначений метод статистичної обробки даних був використаний при опрацюванні інформаційного потенціалу різного роду джерел, для якісного застосування цифрового матеріалу, співставлення даних та наведення кількісних показників, отриманих з центральних, обласних та монастирських архівів, під час дослідження процесу заснування осередків францисканства та висвітлення діяльності спільнот [287, с. 291].

Отже, використання зазначених методологічних принципів та методів дослідження дало можливість всебічно висвітлити та дослідити тему, сприяло формуванню об'єктивного уявлення про основні напрями суспільної та освітньо-виховної діяльності черниць. Методологічні засади дисертаційного дослідження дали змогу вперше здійснити комплексний та різноаспектний аналіз питання, охарактеризувати стан його вивчення, встановити взаємозв'язок та закономірність подій, що відбувалися в певний проміжок часу, чітко сформулювати мету та завдання дослідження у ході опрацювання автором наукової інформації.

Методи, використані при написанні дисертаційної роботи, допомогли при опрацюванні джерел та історіографії, упорядкуванні отриманої інформації, узагальненні даних, викладенні основних положень дослідження в логічній послідовності згідно її структури, що забезпечує достовірність результатів та завершену форму наукового дослідження. З використанням загальнонаукових принципів історизму та наукової об'єктивності явища та події всебічно

проаналізовано та розглянуто в конкретно-історичному руслі, уникаючи осучаснення та модернізації.

Аналіз стану наукової розробки теми дає підстави стверджувати, що проблематика заснування та діяльності жіночих римо-католицьких спільнот у Галичині у другій половині XIX – на початку XX ст. не достатньо вивчена та фрагментарно висвітлена в науковій літературі. Наявні дослідження та розвідки, написані в основному польськими авторами, у загальних рисах відтворюють проблеми створення та поширення жіночих осередків францисканства, деякі аспекти діяльності черниць. Окремі розвідки, які висвітлюють історичний розвиток конкретних згромаджень, були зроблені представницями згромаджень. Однак, незважаючи на збільшення кількості публікацій з церковно-історичної тематики, проблематика римо-католицького жіночого чернецтва майже не розробляється в українській історіографії.

Джерельна база дослідження репрезентує формування жіночих спільнот францисканської гілки чернецтва, особливості становлення мережі жіночих осередків францисканства, основні аспекти організаційної структури, напрями діяльності згромаджень на теренах Галичини у досліджуваній період. В архівних фондосховищах центральних державних, обласних і місцевих монастирських архівів містяться джерела, які дали змогу комплексно вивчити проблему, розширити фактологічний матеріал та зробити об'єктивні висновки. До наукового обігу введено значний масив неопублікованих досі документів. Загалом поєднання першоджерел та опублікованих матеріалів, застосування методологічної бази історичного пізнання дозволило висвітлити особливості формування, поширення та діяльності жіночих осередків францисканства в Галичині у другій половині XIX – на початку XX ст.

Використання архівних першоджерел допомагає висвітлити етапи заснування згромаджень та поширення на теренах Галичини, їх структурну організацію, педагогічну та благодійну діяльність черниць. Допоміжну роль у дослідженні посідають речові джерела. Зокрема, це елементи чернечого одягу, фотокопії документів та світлини будівель монастирів, притулків та інших

закладів, якими опікувалися черниці. Статистичні матеріали та періодика дали змогу внести корективи у біографічні відомості засновників згромаджень, настоятельок, кількість черниць та осередків спільнот у досліджуваний період. Використання архівних документів дало змогу всебічно висвітлити означену проблематику на основі зібраного фактологічного матеріалу та визначити роль францисканських згромаджень у поширенні жіночого чернечого руху в Галичині.

Основні положення розділу апробовано у таких публікаціях: 315.

РОЗДІЛ 2

СТАНОВЛЕННЯ І ПОШИРЕННЯ ЖІНОЧИХ СПІЛЬНОТ ФРАНЦИСКАНСЬКОЇ ГІЛКИ ЧЕРНЕЦТВА НА ТЕРЕНАХ ГАЛИЧИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

2.1 Історичні витоки та духовні основи заснування спільнот

«Чернецтво – це поширена в ряді релігій (християнстві, буддизмі та ін.) форма реалізації ідеалу праведного життя, що передбачає зречення світу й аскетизм» [450, с. 376]. Важливу роль у становленні християнської Церкви відігравав інститут чернецтва, Римсько-католицька церква не є виключенням. Історія францисканського чернецтва розпочалась у ХІІІ ст. на теренах Італії. Саме тут, між 1209–1210 рр. був заснований перший жебрущий орден (від лат. *ordo mendicans*), утворенням якого було покладено початок історії та традиції жіночих і чоловічих жебрущих орденів Римсько-католицької церкви [275, с. 74; 281, с. 24; 292, с. 124; 462, с. 479].

Орден францисканців або по-іншому Орден Братів Менших (латинська назва *Ordo Fratrum Minorum*, латинська аббревіатура OFM) постав як наслідок ревної покути та наслідування свідомої убогості святим Франциском Ассізьким [308, с. 120–122]. Навколо нього почали гуртуватися прибічники, популярність Франциска (1181/1882–1226 рр.) поступово зростала, що призвело до формування так званого згромадження покутників, яке стало фундаментом створення майбутнього ордену [276, с. 26; 298, с. 245]. Франциск сповідував ідею добровільної убогості (без нічого власного – «*sine proprio*»), що й постановляв робити своїм учням, беручи за основу вчення цитати з Євангелія [290, с. 24; 302, с. 184; 449, с. 1835–1836].

У своєму повсякденному житті Франциск намагався жити за Євангелієм та наслідувати Ісуса Христа, який промовляв до багатого юнака: «Коли хочеш бути досконалим, піди, продай добро твоє і роздай убогим; і матимеш скарб на небесах; і приходь та йди слідом за Мною (Мат. 19:21)» [196]. До своїх покутників Франциск звертався з настановами, які залишив Ісус Христос своїм

учням: «Нічого не беріть на дорогу: ні палиці, ні торби, ні хліба, ні срібла, і не майте по дві одежі (Лук. 9:3)» [194]; «Коли хоче хто йти вслід за Мною, хай зречеться самого себе, і хай візьме свого хреста, та й іде вслід за Мною (Мат. 16:24)» [195].

Історично склалося, що до Першого Францисканського ордену відносяться чоловічі спільноти, в свою чергу – жіночі згромадження вважаються Другим орденем, а до Третього відносяться всі, хто базує своє життя на III Регулі Святого Франциска, це були регулярні та світські францисканці. Належних до Третього ордену також називали «терціаріями». З часом прихильників покутного життя ставало все більше, орден поширював свою діяльність по цілому світу [291, с. 84–85; 293, с. 139–141].

Жінки також прагнули до реалізації ідеалу праведного життя на рівні з чоловіками, що призвело до заснування спільнот, які належали до францисканської гілки чернецтва. У даному розділі ми розглянемо історію виникнення та поширення жіночих орденів та згромаджень францисканської гілки чернецтва на теренах Галичини у другій половині XIX – на початку XX ст.

Францисканський рух XIII ст. справив великий вплив на жіноцтво [33; к. 6; 303, с. 7; 452]. Варто зазначати, що на той час послідовниками Франциска в основному були чоловіки, але у 1212 р. до них приєдналася перша жінка-послідовниця – Клара ді Оффредуччі (Ассізька) (1193/1194–1253 рр.) [243, с. 157; 273, с. 266; 445; 447, с. 35].

У 1211 р. надихнувшись постаттю та ідеалами Франциска, Клара втекла з дому, щоби за його прикладом присвятити своє життя добровільній убогості, живучи з милостині, а передусім з Божого промислу. Так, Клара заснувала першу жіночу францисканську спільноту. У народі сестер називали кларисками або кларисинками. Перша назва спільноти – Орден Убогих Панн (у документах ще фігурують назви спільноти – Орден Убогих Дам та Орден Убогих Дів) [369, с. 128; 375, с. 239].

У 1212 р. Клара отримала габіт (чернечий одяг) з рук Франциска. Спочатку вона перебувала у монастирі бенедиктинок, а згодом її та послідовниць перевели

у відновлений Франциском костел Сан-Даміано поблизу Ассізі. Через деякий час до неї приєдналася її молодша сестра Катерина [424, s. 6; 446, s. 231]. У своєму заповіті Клара писала про відновлення монастиря: «Франциск, коли вийшов на стіну церкви, і до тих небагатьох убогих людей, які знаходилися поблизу, сказав голосно по-французьки: Ходіть і допоможіть мені в праці біля монастиря святого Дам'яна, бо тут будуть жити панни, які славою і святим життям будуть обожнювати нашого небесного Отця у всій Його Святій Церкві» [272, s. 2136]. Франциск, як духовний наставник спільноти написав для сестер перше правило – «Спосіб життя» (від лат. *Forma vivendi*) [272, s. 16; 305, c. 60; 399].

11 листопада 1215 р. відбувся IV Латеранський собор, на якому було прийняте рішення, щоб новоутворені чернечі згромадження послуговувалися уже написаними правилами св. Августина (*Regula Sancti Augustini*) або св. Бенедикта (*Regula Benedicti*) [382, s. 18].

Особливістю життя Братів Менших і Убогих Панн (кларисок) була євангельська спільнотна убогість, тобто добровільне та цілковите зречення будь-якої власності [407, s. 38]. Цього не було записано в жодному правилі. Тому Клара звернулася до Папи Інокентія III (1198–1216 рр.) з проханням надати спільноті «Привілей убогості» (від лат. *Privilegium paupertatis*) [214, s. 305].

Кардинал Уголіно ді Остія (пізніше він – Папа Григорій IX), який наглядав за новоутвореними спільнотами, у 1218/1219 рр. склав регулу для кларисок, яку в історіографії називають – «Уголінська конституція». Правила були написані на основі регули св. Бенедикта Нурсійського [382, s. 18; 396, s. 65; 399]. У ній йшлося про автономію монастирів, про клявзуру, про елементи чернечих габітів та дотримання посту. Однак, у тексті не було жодної згадки про добровільну убогість. Натомість було зазначено, що кардинал мав право приймати призначені для черниць дарунки, які ставали б власністю Апостольської Столиці. Черниці в свою чергу могли ними тільки користуватися. Клара, дізнавшись про це, не погодилася з прийнятими засадами. Вона вимагала, щоб новий Папа Римський затвердив «Привілей убогості», наданий усно Папою Інокентієм III [214, s. 305].

У 1228 р. Папа Григорій IX (1227–1241 рр.) видав буллу «Sicut manifestum est», якою затвердив «Уголінську конституцію» та письмово засвідчив надання ордену «Привілею убогості». Так, Убогі Панни отримали канонічну підставу утворення ордену [272, s. 2299; 290, с. 427]. У своєму першому листі (датований 1234 р.) до Агнеси Чеської (1211–1282 рр.) Клара писала про убогість: «О блаженне убозство! Ті хто любить його сердечно, будуть обдаровані вічними багатствами» [272, s. 2155].

У 1226 р. перед своєю смертю Франциск написав «Останню волю», згідно неї життя Клари та черниць було позначене цілковитим послухом. У письмовій пам'ятці Франциск звертався до сестер з проханням: «Я, нікчемний брат Франциск, бажаю наслідувати приклад життя та бідності найвеличнішого Господа нашого Ісуса Христа і Його Пресвятої Матері, залишаючись вірним цьому до кінця. І я прошу вас, панни мої, раджу вам завжди жити цим святішим життям у бідності. І ретельно остерігайтеся, щоб ніколи і ніяким чином не віддалятися від неї згідно з чийось навчанням або порадою» [272, s. 179; 301, с. 136; 305, с. 123–124].

У 1245 р., незважаючи на спротив сестер, Папа Інокентій IV (1243–1254 рр.) затвердив «Уголінську конституцію» для цілого ордену [382, s. 19]. Вже згодом, у 1247 р. Папа вирішив написати нову конституцію. Клару пригнічувало складання сестрами чернечих обітниць на ім'я св. Бенедикта, відсутність прив'язання спільноти до Регули св. Франциска та неможливість дотримуватись добровільної убогості. Тому вона сама написала статут, який опирався на складену у 1223 р. Франциском Регулу для Братів Менших [297, с. 21; 396, s. 65]. Сестри ордену наслідували Христа, ведучи контемплятивний спосіб життя, та зберігали три євангельські ради: добровільної убогості, довічної чистоти та цілковитого послуху. Основними гаслами ордену були: «Бог мій і все» та «Мир і добро» [375, s. 239; 426, s. 41].

Згідно статуту засновниці Ордену Убогих Панн, черниці жили у спільноті та разом займалися спільною працею. Клариски могли доглядати за садом на власні потреби, а гроші приймати як милостиню. У 1252 р. статут Клари був

затверджений протектором ордену кардиналом Рінальдо Конті, однак це не давало гарантії визнання його Апостольською Столицею. Коли Клара важко захворіла, її прийшов провідати Папа Інокентій IV, тоді вона ще раз звернулася до нього з проханням затвердити складений нею статут. Папа погодився і 9 серпня 1253 р. видав буллу «*Solet annuere*», що засвідчувало затвердження Регули Клари (*Regola di S. Chiara*) [272, s. 2097; 337, s. 281]. Варто зазначити, що згідно складеного Кларою статуту жили тільки черниці монастиря у Сан-Даміано, якщо ж будь-яке інше згромадження хотіло жити згідно нього, то спільноті потрібно було отримати дозвіл Апостольської Столиці. Через два дні після оголошення папської булли Клара померла, а вже у листопаді 1253 р. розпочався процес її канонізації. У серпні 1255 р. Папа Олександр IV (1254–1261 рр.) оголосив Клару святою [265, s. 146; 272, s. 2307; 421, s. 17]. Після смерті Клари орден було перейменовано в її честь – Орден Святої Клари (латинська назва *Ordo Sanctae Clarae*, латинська аббревіатура OSC).

Складений Кларою статут остаточно підтвердив францисканський характер спільноти. Протягом наступних століть нових статутів не було написано, тільки вносились деякі поправки до вже діючих. Світ змінювався, тому потрібно було до нього пристосовувати деякі правила, пов'язані з існуванням та функціонуванням ордену та окремих монастирів. З плином часу, зі зміною порядків та умов були написані нові конституції, статuti, звичайники та розпорядки для окремих монастирів [421, s. 17; 455, s. 113].

З виникненням нових осередків згромадження кларисок та поширенням ордену, Папа Урбан IV (1261–1264 рр.) ініціював укладення нового стуту (*Regola di Urbano IV*) для всіх монастирів, що належали до Другого францисканського ордену. Офіційно статут був затверджений Папою Урбаном IV буллою «*Beata Clara*» від 18 жовтня 1263 р. Згідно нього патронкою II Ордену св. Франциска призначалась свята Клара, що засвідчувало визнання її заслуг, як співзасновниці ордену [421, s. 17].

Так склалося, що черниці Ордену Святої Клари послуговувалися двома статутами. Клариски, які жили за статутом святої Клари, що був затверджений

Папою Інокентієм IV, називалися – інокентійками, натомість ті черниці, які жили за статутом Папи Урбана IV – урбаністками [297, с. 21; 421, s. 17]. Окрім того, чимало спільнот розвивалося на основі Регули III Ордену [1, арк. 6].

Відсутність доступних для опрацювання першоджерел не дозволяє нам вичерпно висвітлити початок історії клявзурового ордену сестер бернардинок (Черниці III Регулярного Ордену Святого Франциска Ассізького, латинська назва *Moniales Tertii Ordinis Regularis Sancti Francisci Assisiensis Bernardinae*, латинська аббревіатура OSFB). Перш за все потрібно роз'яснити назву ордену. Спочатку дане згромадження називали Третім Орденем святого Франциска від Покути, францисканськими терціарками або «koletkami». Друга популярна назва – «бернардинки», появилася пізніше, у документах її знаходимо під 1593 р. Однак, не видається можливим чітко окреслити період, з якого саме почали вживати скорочену назву спільноти [329, s. 38–39; 434].

17 серпня 1289 р. Папа Микола IV (1288–1292 рр.) видав буллу «*Supra montem*», якою канонічно визнав св. Франциска з Ассізі засновником Третього ордену [398]. У Польщі орден бернардинів та бернардинок, а саме їхня поява, пов'язані з постаттю францисканця-обсерванта Яна Капістрана (1386–1456 рр., канонізований Папою Олександром VII у 1690 р.). Приїзд Капістрана до Кракова у 1453 р. поклав початок діяльності на теренах Королівства Польща ордену св. Франциска. У Кракові на Страдомі був закладений дерев'яний костел св. Бернардина, тому у народі ченців монастиря при костелі називали – бернардинами, що походило від імені святого [344, s. 33–34; 435, s. 33].

Окрім чоловіків, дівчата, почувши промови Яна Капістрана, також прагнули отримати францисканський габіт й активно просили прийняти їх до чернечого ордену. Згодом дівчата отримали дозвіл мешкати у спільнотах за прикладом монастиря, дотримуючись при цьому Регули «Меморіал братів і сестер від покаяння», яка у 1289 р. була відновлена та затверджена Папою Миколою IV. Саме з таких, власне, терціарських згромаджень, званих «koletkami», орден сестер бернардинок поширився на польських теренах. Варто зазначити, що черниці

перебували під патронатом конвенту бернардинів та жили згідно регули Третього Регулярного Ордену Св. Франциска [209, s. 97].

У 1459 р. було збудовано дерев'яний монастир сестер бернардинок та костел св. Агнешки у Кракові, знищений пожежою у 1476 р. Згодом у місті постав новий монастир конвенту [435, s. 33] (див. табл. Додаток В). У шематизмах знаходимо відомості про монастир св. Йосифа сестер бернардинок у Кракові, який був заснований у 1646 р. [361, s. 571; 456, s. 13] (Додаток Д. 3). Станом на 1915 р. у даному монастирі перебувало 37 черниць [223, p. 239–240].

У 1482 р. сестри бернардинки приїхали до Львова, де був відкритий дім спільноти. Неподалік монастиря братів бернардинів, на подарованій земельній ділянці, на потреби сестер бернардинок коштом пані Катерини Ганушової та Катерини Кулавки була збудована невелика дерев'яна будівля. Цей монастир був одним з найстаріших жіночих монастирів у місті [26, арк. 67; 281, с. 69; 413, s. 7]. Монастир сестер бернардинок у Львові неодноразово був спалений та піддавався руйнуванню загонами козаків, турків і татарів. У 1782 році монастир сестер бернардинок у Львові було закрито внаслідок реалізації астрійських секуляризаційних реформ 1782–1785 рр. [405, s. 24; 438, с. 79].

У документах за 1892 р. фіксуються дані про дім сестер бернардинок у Закличині на річці Дунаєць, де проживало 4 черниці [233, s. 348; 361, s. 571]. Відомо, що осередок заснували у 1882 р. дві сестри бернардинки з монастиря спільноти ім. св. Йосифа (м. Краків) Ядвіга Юркевіч та Ельжбетта Шермайзель. На будівництво монастиря у 1882 р. сестри отримали дозвіл від ординарія Тарнувської дієцезії [435, s. 46].

Початок нового релігійного піднесення припав на середину ХІХ ст., що пояснювалося відновленням впливу Католицької церкви внаслідок укладення конкордату між імператором Франц Йосифом І та папою Пієм ІХ 18 серпня 1855 р. Згідно умов конкордату Католицькій церкві офіційно повернули панівне становище, католицьке віросповідання проголосили державним, церква стала автономною з правом володіння майном, а також звільнялась від будь-якого втручання та контролю держави [274, с. 221; 306, с. 85].

Релігійний рух кінця XIX ст. призвів до помітної активізації жінок й географічно охопив землі, які були під владою Австро-Угорської монархії та Російської імперії. Що ж стосується жіночих згромаджень, які належали до францисканської гілки чернецтва та діяли на теренах Галичини протягом XIX–XX ст., то їх можна умовно поділити на певні неофіційні підгрупи. Зокрема, на згромадження, які безпосередньо виникли на теренах Галичини та спільноти, які відкрили осередки, перенісши свою діяльність з-за кордону; окрему групу складають згромадження, засновником і патроном яких був монах-капуцин Гонорат (Вацлав) Козьмінський (1829–1916 рр.) [412, s. 210].

Діяльність капучина Гонората Козьмінського OFMCar. була вагомим та важливою. Адже за час свого душпастирського служіння він заснував понад двадцять згромаджень, серед яких були таємні, габітові та безгабітові спільноти. Створення зазначених спільнот було відповіддю на релігійно-моральні та матеріальні виклики суспільства, його окремих верств, суспільних та професійних груп. Основна мета жіночого чернечого руху XIX ст. полягала у служінні потребуючим людям [380, s. 22; 416, s. 124].

Одним з перших жіночих згромаджень францисканської гілки чернецтва, яке виникло на польських землях, було Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісії (у деяких документах Канталіче) Третього Регулярного Ордену Святого Франциска Серафітського (латинська назва *Congregatio Sororum Sancti Felicis de Cantalice Tertii Ordinis Regularis Sancti Francisci Seraphici*, латинська аббревіатура CSSF) [58, k. 2; 329, s. 51–52; 341, s. 19]. У народі сестер згромадження скорочено називали феліціанками від імені духовного патрона спільноти – святого Фелікса з Канталісії (1515–1587 рр., канонізований Папою Климентом XI 22 травня 1712 р.) [296]. Дане згромадження було створене у Варшаві з ініціативи Софії Трушковської (1825–1899 рр.) та допомоги її сестри Клотильди, які входили до Згромадження Дочок Милосердя святого Вікентія де Поля [55, k. 1; 400, s. 3; 412, s. 368].

Софія Трушковська була доброю та співчутливою, з юних років піклувалась про бідних дівчат, брала активну участь у християнському вихованні дітей,

позбавлених батьківської уваги та любові. Народилася Софія 16 травня 1825 р. у багатодітній сім'ї помічника прокурора. У 1841 р. у віці 16-ти років захворіла на туберкульоз та припинила відвідувати навчання у школі. На лікування її відправили до Швейцарії, а після повернення вона зайнялася самоосвітою вдома [340, s. 10–11].

У 1854 р., роблячи справи милосердя задля допомоги дітям, вона разом зі своєю кузиною Клотильдою організували притулок для людей, які найбільше потребували опіки та турботи [285; 454, s. 216]. У закладі не тільки опікувались потребуючими, тут також проводили катехизацію дітей та реколекції [396, s. 122].

Заклад отримав назву «Інститут (інституція) панни Трушковської» [331, s. 17; 409, s. 3]. Відомо, що організований заклад в основному утримувався на пожертви родини Трушковської та всіх небайдужих, які цікавилися діяльністю притулку. У притулку старались забезпечити всіх дітей, дівчат і старших людей житлом та їжею, а також морально підтримати їх у складних життєвих обставинах [120, k. 29; 396, s. 122].

Історичною датою заснування Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісійо прийнято вважати 21 листопада 1855 р. В цей день був освячений притулок, а Софія і Клотильда склали обітниці перед іконою Ченстоховської Божої Матері – присвятити своє життя служінню Богу та людям, згідно волі її Сина [346, s. 9; 357, s. 348; 436].

Саме під впливом о. Гонората Козьмінського, Софія і Клотильда покинули рідні домівки та вступили до Третього Ордену св. Франциска при костелі Отців Капуцинів у Варшаві. Склавши обітниці, вони прийняли чернечі імена: Софія – сестра Марія Ангела, Клотильда – сестра Марія Вероніка [335, s. 29; 374, s. 8].

Співзасновниця згромадження була непересічною особистістю, яка зробила вагомий внесок у розвиток чернечого руху на теренах Галичини. Незважаючи на хвороби, які приносили їй нестерпний біль, вона переймалась проблемами нужденних, старалась допомогти зменшити їхні страждання. З мемуарної спадщини черниць відомо, що сестра мала проблеми з легенями, нирками, кишечником, страждала від захворювання рухового апарату (ревматизм) та

хронічного головного болю. Внаслідок ускладнень після інфекційних захворювань сестра Марія Ангела втратила слух. Цікавим фактом є те, що Марія Ангела не вважала за потрібне наголошувати на її участі у заснуванні та розвитку спільноти, а також називати її засновницею (Додаток М).

Провінціалу польської провінції капучинів о. Беніаміну Шиманському було відомо про діяльність сестри Марії Ангели, тому він взяв під свою опіку терціарок і справу, яку вони робили. 16 квітня 1856 р. о. Беніамін призначив о. Гонората Козьмінського духовним наставником Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісій, а настоятелькою спільноти було призначено Михайлину Ребіндер [331, s. 18; 338, s. 6].

Сестри феліціанки перейняли від Згромадження Дочок Милосердя святого Вікентія де Поля напрям апостольської діяльності, а францисканську духовність від Ордену Братів Менших Капуцинів. Щоденно сестри старались поєднувати покутне життя у молитві з апостольською діяльністю [435, s. 74].

Згромадження поступово кількісно зростало, тому о. Беніамін видав розпорядження, щоб 10 квітня 1857 р., у Страсну п'ятницю, перші десять терціарок одягли габіти, які їм вручив о. Гонорат Козьмінський. Своє благословення спільноті надав Варшавський архієпископ Антоній Фіалковський (1778–1861 рр.), який був запрошений о. Беніаміном [338, s. 6; 340, s. 20].

Починаючи з 10 квітня 1857 р. Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісійо почало діяти на дієцезіальному праві за усною згодою Варшавського архієпископа Антонія Фіалковського. У 1858 р. феліціанки були прийняті до Ордену Братів Менших Капуцинів, а вже у 1860 р. відбувся поділ згромадження на дві гілки: контемплятивні монастирі та чинні сестри. У 1865 р. після ліквідації монастирів у Королівстві Польському, черниці вирішили перенести свою діяльність на терени Галичини, де були більш сприятливі та безпечні умови для поширення діяльності та закладення нових осередків [267, s. 67; 379, s. 32].

1 червня 1874 р. Папа Пій IX видав «Похвальний декрет», який затвердив тодішній спосіб життя сестер феліціанок, це був перший офіційний документ згромадження. Остаточо спільнота була затверджена Папою Левом XIII

19 липня 1899 р. Разом із затвердженням орден отримав тимчасову конституцію (терміном на сім років) [100, к. 1]. Протягом 30 років Конституція Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісійо опрацьовувалась і неодноразово піддавалась змінам зі сторони о. Гонората Козьмінського. Остаточний варіант конституції був затверджений Папою Пієм Х 22 березня 1907 р. [121, к. 37; 391, s. 378; 435, s. 75].

Покровителем згромадження і прикладом чернечого життя для сестер феліціанок був св. Фелікс з Канталісійо, який у 1544 р. став монахом та членом ордену Капуцинів. Для своїх послідовників і мирян він був взірцем добровільної францисканської убогості. Фелікс навчав дітей істинам віри та християнського життя, проповідував Слово Боже, дбав про престарілих, хворих і бідних людей. У 1625 р. він був проголошений блаженним, а у 1712 році Папа Климент XI зарахував Фелікса до лику святих. Відтоді св. Фелікс у Католицькій Церкві вважається покровителем дітей та людей, що перебувають у матеріальній скруті [296; 423, s. 36].

Першою назвою спільноти, яку сестри самі обрали, була – Дочки Непорочного Серця Марії [346, s. 35]. Згадки про неї можна знайти у «Щоденнику Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісійо», який був виданий у Кракові у 1909 р., і в гаслі згромадження – «Все через Серце Марії, во славу Найсвятіших Дарів Ісуса Христа (Найсвятішого Сакраменту)» [207, s. 1; 400, s. 12]. Основна мета діяльності згромадження полягала в опіці над бідними та безпомічними старцями, покинутими та хворими дітьми, а також у вихованні молоді [123, к. 1; 126, к. 1–2; 127, к. 1; 209, s. 98].

У 1881 р. у місті Закрочим, поблизу Варшави також з ініціативи о. Гонората Козьмінського було створене Згромадження Дочок Страждаючої Божої Матері Третього Регулярного Ордену Святого Франциска з Ассізі (латинська назва *Congregatio Filiarum Beatae Mariae Virginis Addoloratae*, латинська аббревіатура СМВВ) [284; 329, s. 56]. Співзасновницею згромадження була терціарка Третього ордену св. Франциска Лукія Шевчик (1828–1905 рр.), родом із Волині. Перша

назва спільноти – Сестрички Убогих, а скорочено сестер згромадження називали – серафітки [416, s. 15; 435, s. 90].

У 1870 р. сестра Лукія (у чернецтві Маргарита) вирушила у піше паломництво до Святої Землі, де склала обітницю присвятити своє життя служінню бідним, престарілим та калікам [368, s. 6; 416, s. 85, 101]. У 1880 р., будучи на реколекціях у Закрочимі, сестра розповіла о. Гонорату Козьмінському про прагнення присвятити своє життя вбогим, покинутим, хворим і нужденним людям. Вислухавши черницю, о. Гонорат вирішив допомогти їй у заснуванні монашої спільноти, ставши її духовним наставником. Новостворена спільнота мала назву Сестрички Убогих, а своїм гаслом черниці обрали вислів – «Все для Ісуса через Страждаюче Серце Марії». У 1881 р. новостворене згромадження було віддане о. Гоноратом під особливу опіку Страждаючої Божої Матері [269, s. 143; 368, s. 8; 379, s. 91; 416, s. 134–135].

Стосовно назви згромадження, то з джерел довідуємося, що з часом вона змінювалася. Починаючи з 1891 р. згромадження сестер серафіток мало назву – Дочки Страждаючої Божої Матері, а з 1909 р. – Дочки Найсвятішої Діви Марії Семи Страждань. Відома нам назва – Згромадження Дочок Страждаючої Божої Матері почала вживатися з 1968 р., а загальну назву «серафітки» використовують починаючи з 1895 р. [433, s. 199].

На початку свого існування згромадження було безгабітовим та близько десяти років діяло на території Російській імперії. У 1891 р. сестри серафітки, отримавши благословення о. Г. Козьмінського, вирішили перенести свою діяльність на терени Галичини, де була більша релігійна свобода і згромадження могло активно проводити свою благодійну діяльність згідно покликання [416, s. 161].

Проаналізувавши економічні умови, соціальне становище на теренах краю, отримавши підтримку Краківського єпископа й кардинала Альбіна Дунаєвського (1817–1894 рр.) у планах згромадження заснувати осередки на теренах Галичини – сестри розпочали тут свою діяльність [326, s. 88]. Перенесення діяльності згромадження до Галичини у 1891 р. та закладення першого організованого

осередку сприяло стабілізації спільноти, її подальшому поширенню та діяльності [326, s. 90; 349, s. 200]. 14 серпня 1891 р., за підтримки й благословення Краківського єпископа й кардинала Альбіна Дунаєвського (1817–1894 рр.), сестри отримали монаші габіти, що офіційно надало спільноті статусу – габітового згромадження [358, s. 103].

Однак, носити габіт черниці мали право виключно на теренах Галичини, позаяк не отримали офіційного затвердження Папи Римського. Орден поступово поширював свою діяльність у краї, де збільшувалась територія присутності, кількість черниць також зростала, що не залишилось непоміченим. У 1898 р. Єпископською Курією у Кракові було затверджено устав згромадження. У 1909 р. спільнота отримала документ – «Похвальний декрет», яким Апостольська Столиця затвердила новостворене згромадження. Окрім цього, також офіційно було затверджено популярно-вживану назву спільноти серед населення – «серафітки» [416, s. 259, 276; 435, s. 92]. Патроном згромадження було визначено Страждаючу Матір Божу, а опікунами спільноти – святого Йосифа, святого Франциска з Ассізі та святу Єлизавету Угорську [368, s. 8]. Мета діяльності згромадження полягала в опіці над старцями та каліками [209, s. 98].

Наступна підгрупа жіночих орденів францисканської гілки чернецтва – це ті, які були безпосередньо створені на теренах Галичини. До одного з них відносилось Згромадження Сестер Святого Йосифа (латинська назва *Congregatio Sororum a Sancto Joseph*, латинська аббревіатура CSSJ). Відразу варто зазначити, що на теренах Галичини діяло два різні ордени святого Йосифа, а саме Згромадження Сестер Святого Йосифа з францисканської гілки чернецтва (латинська назва *Congregatio Sororum a Sancto Joseph*, латинська аббревіатура CSSJ) та Згромадження сестер святого Йосифа Обручника Пречистої Діви Марії (латинська назва *Congregatio Sororum Sancti Iosephi Sposi Beatae Mariae Virginis*), яке дотримувалось греко-католицького обряду та не мало ніякого відношення до францисканства.

Свою увагу в даному дослідженні ми приділяємо Згромадженню Сестер Святого Йосифа. Засновником спільноти був ревний душпастир – о. Зигмунт

Гораздовський (1845–1920 рр.), який споглядаючи соціальну кризу, що склалась у Галичині наприкінці XIX ст., розумів всю необхідність та потребу соціуму в соціальній опіці, духовній підтримці та здійсненні благодійної діяльності у краї [282; 412, s. 532].

Основна мета згромадження – догляд за хворими у шпиталях або надомно, допомога бідним, опіка над старцями у притулках, над дітьми в охоронках, виховання дівчат [209, s. 98]. З ініціативи о. З. Гораздовського у Львові було засновано ряд благодійних закладів. Мова йде про відкриття необхідних для зубожілого населення міста установ: Бурси для бідних учнів, Закладу для невиліковно хворих, Дому для покинутих немовлят [422, s. 109; 435, s. 105].

У 1882 р. в рамках акції «Запобігти жебрацтву» о. З. Гораздовський, якого ще називали «батьком убогих», спільно з Товариством милосердя у Львові організували Дім праці для бідняків. Однак, така благодійна діяльність потребувала людей, які б змогли належно займатися організацією роботи установи та хотіли творити справи милосердя. У 1882 р. о. З. Гораздовський звернувся до францисканського ордену світських «Сестрички Убогих» (м. Тернопіль), з метою залучити черниць до втілення задуманих ним справ християнського милосердя [395, s. 9].

На запрошення о. З. Гораздовського францисканські терціарки прибули до Львова, що дало початок формуванню нової спільноти – Згромадження Сестер Святого Йосифа. Однак, зважаючи на те, що запрошені з Тернополя сестри строго не дотримувалися чернечого способу життя, у них не було права опікуватися домом новоствореної спільноти, власне для чого їх запросили [419, s. 2; 422, s. 110].

Відтак о. З. Гораздовський, провівши перемовини з княжною Леоною Сапігою та отримавши її підтримку, запросив із Франції двох черниць французького згромадження *Petites Soeurs des Pauvres* (Малі Сестри Убогих). Запрошені черниці утримувались на пожертвувані кошти п. Сапіги. Основна мета їхньої присутності в краї полягала у служінні бідним та щоб під їхнім проводом і наглядом черниці Згромадження Сестер Святого Йосифа відбули новіціат. Однак,

француженки були розчаровані примітивною організацією та матеріальною скрутою організованого притулку для бідних. У свою чергу, вони запропонували юзефіткам приєднатися до їхнього згромадження, та пройти чернечі формації у французькому новіціаті [336, s. 92].

Пропозиція була несхвально зустрита Львівським архієпископом Францішком Ксаверієм Вешхлейським (1803–1884 рр.), який вважав, що доречнішим є проходження новіціату в одному з діючих чернечих згромаджень. Тоді на прохання о. Зигмунта Гораздовського та княжни Сапіги формацією сестер юзефіток зайнялася настоятелька монастиря Сестер Францисканок Безперервної Адорації Пресвятих Дарів у Львові – сестра Людвіка Моравська (у чернецтві Марія) [435, s. 106].

Датою заснування згромадження прийнято вважати 17 лютого 1884 р., адже тоді п'ять черниць отримали з рук провінціала капуцинів о. Флоріана Янохи чернечі габіти, як францисканські терціарки. Перші облечини відбулись у костелі францисканок Пресвятих Дарів. [307, с. 22; 375, s. 220].

Співзасновницею о. З. Гораздовського у формуванні нової чернечої спільноти була Саломея Адела Данек (1845–1934 рр.), дочка львівського адвоката. Саломея була свідомою католичкою, освіченою, володіла французькою та німецькою мовами. До сестер приєдналася відразу після їхнього прибуття у м. Львів, і разом з ними пройшла новіціат у костелі францисканок Пресвятих Дарів. Через деякий час була призначена засновником генеральною настоятелькою згромадження. Сестра Саломея пристосувала конституцію спільноти до тодішніх вимог суспільства та отримала у 1906 р. її затвердження архієпископом м. Львів Юзефом Більчевським (1850–1923 рр.). Її вклад в організацію і поширення згромадження був настільки істотним і важливим, що її по праву вважали співзасновницею спільноти [435, s. 106]

Варто також зазначити, що у документах згромадження вживали різні назви спільноти. Зокрема, у перших протоколах облечин – Сестри Францисканки Святого Йосифа та Монастир Святого Йосифа [355, s. 38]. У документах кінця XIX ст. назви – Сестри Третього Ордену Святого Франциска або Сестри

Милосердя св. Йосифа (назва містилась на печатці спільноти) [355, s. 39]. У деяких джерелах назва ордену вказана як Згромадження Сестер Святого Йосифа Третього Ордену Регулярного Святого Франциска з Ассізі. За норму життя сестри прийняли Регулу Третього Регулярного Ордену Св. Франциска [209, s. 98].

Патронами згромадження були Пречиста Діва Марія, святий Йосиф (обручник Богородиці), святий Франциск з Ассізі та свята Єлизавета Угорська. Скорочена назва спільноти «юзефітки» пішла від імені патрона згромадження. Гасло згромадження – «Серце до Бога, руки до праці» [295, с. 49; 356, s. 35].

Апробація церквою відбувалася поетапно: у 1900 р. згромадження отримало благословення Папи Лева XIII, а у 1910 р. папою було підписано «*Decretum Laudis*», що свідчило про перше канонічне затвердження згромадження [435, s. 107].

Згромадження Сестер Альбертинок Слугинь Убогим Третього Ордену святого Франциска (латинська назва *Congregatio Sororum Pauperibus Inservientium Tertii Ordinis S. Francisci*, латинська аббревіатура *SAPU*) також було засноване на францисканському корені на теренах Галичини. Популярна та скорочена назва згромадження – «альбертинки» [53, k. 5, 25zw; 329, s. 36].

15 січня 1891 р. у Кракові відбулись обличини перших семи помічниць брата Альберта (мирське ім'я ченця – Адам Хмельовський (1845–1916 рр.)). Тому цю дату прийнято вважати початком діяльності габітового Згромадження Сестер Альбертинок Слугинь Убогим [418, s. 21; 426, s. 32; 431, s. 544]. Брат Альберт (канонізований Папою Іваном Павлом II 12 листопада 1989 р.) цілковито присвятив своє життя служінню нужденним, безпритульним та морально занедбаним людям [246, s. 6; 412, s. 28] (Додаток К, Л). Гасло згромадження – «Мир та добро» [357, s. 346]. Віддаючи свою любов і турботу потребуючим, брат Альберт наголошував: «Людина повинна бути доброю, як хліб» [418, s. 112–113; 430, s. 66].

Розуміючи власну безсилість охопити своєю благодійною діяльністю всі верстви населення у їхніх потребах, допомогти всім потребуючим, він створив дві

чернечі родини: чоловічу (Згромадження Братів Альбертинів у 1888 р.) і жіночу (Згромадження Сестер Альбертинок у 1891 р.). Основна мета згромадження полягала у служінні найбіднішим людям, бездомним, престарілим та хворим. Співзасновницею згромадження була Марія Яблонська (у чернецтві сестра Бернардина, 1878–1940 рр.) [53, к. 1, 5, 57zw.; 54, к. 1; 359, s. 40].

Навесні 1889 р. перші черниці зустрілися з братом Альбертом та висловили йому свою готовність служити бідним і нужденним [408, s. 6]. Під кінець 1890 р. до них приєдналося ще 5 дівчат. Однак, вони працювали як приватні особи, адже брат Альберт не затверджував дати проведення обряду облечин, очікуючи для цього відповідного моменту. На жаль, трагічний випадок, який стався 12 січня 1891 р. о 7 годині вечора, коли в місцевій обігрівальні для дівчат спалахнула пожежа, став приводом для пришвидшення проведення обряду облечин [359, s. 24; 418, s. 20].

Внаслідок пожежі заклад перестав існувати, тому дівчата почали шукати нове приміщення для притулку. Брат Альберт, розуміючи всю складність ситуації, відкрив заклад, у якому могли розміститися як брати, так і сестри разом з бідними та бездомними людьми. Поступово сестри почали об'єднуватись у спільноти, не складаючи чернечих обітниць. Їх називали сестрами терціарками Третього Ордену святого Франциска Слугинь Убогим або Убогими Сестрами Третього Покутного Ордену [53, к. 5].

Брат Альберт не переслідував мету заснувати чернечу інституцію, тому сестри спільноти не були черницями у канонічному значенні цього слова. Їх такими не бачив брат Альберт, який хотів мати поруч з собою спільноту з декількох осіб, які змогли б жити в цілковитій убогості та були готові присвятити своє життя служінню бездомним та хворим [431, s. 545]. Брат Альберт наголошував, що в охоронках, шпиталях, навчально-виховних закладах будуть працювати черниці з інших спільнот. Натомість, служити вбогим та потребуючим у такій бідності та нужді, яка була у місцевих притулках, важче знайти витривалих та відданих покликанню сестер [417, s. 175].

Облечини перших Сестер Альбертинок Слугинь Убогим відбулися 15 січня 1891 р. Саме цю дату вважають початком Згромадження Сестер Альбертинок Слугинь Убогим Третього Ордену святого Франциска [52, k. 1zw., 27; 359, s. 24]. Брат Альберт найохочіше приймав до згромадження людей, які належали до Третього Регулярного Ордену Святого Франциска. У документах спільноти містяться відомості, які зазначають, що сестри або були терціарками до вступу в згромадження, або були прийняті до францисканського ордену після приєднання до альбертинок [431, s. 545].

До 1916 р. спільнота сестер-альбертинок не вважалась чернечим згромадженням, адже сестри не склали обітниць, які були важливими канонічними елементами інституту богопосвяченого життя [429, s. 31]. У 1926 р. згромадження було затверджене згідно з дієцезіальним правом [430, s. 97].

Душпастирі активно підтримували творення добрих справ, саме з їхньої ініціативи у середині – наприкінці ХІХ ст. створювались нові згромадження та чернечі ордени, відкривались нові територіальні інституції – осередки. Вони опікувались найбільш вразливими верствами населення, безпритульними та сиротами. Праця серед духовно та матеріально вбогих людей стала найважливішою метою для осіб, покликаних до чернечого життя.

Благодійна діяльність Церкви полягала не тільки у фактичному порятунку людини, а й у впливі на вирішення певних суспільних проблем. Теолог, професор та ректор Ягелонського університету, єпископ Йосиф Себастьян Пельчар (1842–1924 рр.) був одним з тих, кому була небайдужа доля кожного потребуючого [412, s. 292]. Народився майбутній єпископ Перемишльський Йосиф Себастьян Пельчар 17 січня 1842 р. у містечку Корчина у побожній сім'ї середньозаможних ремісників [366, s. 3].

З його ініціативи в 1891 р. у Кракові було організоване Братство Пресвятої Діви Марії, основна мета якого полягала в опіці над сиротами та бідними, в піднесенні морального та матеріального стану слуг і робітників [342, s. 341; 367, s. 30]. З цією метою у 1892 р. братство відкрило тимчасовий притулок для

служниць, у якому дівчата, тимчасово безробітні, безкоштовно жили, отримували опіку та навчались певної професії [388, s. 153–155].

У практичній школі, яка діяла у притулку для служниць, спочатку працювали світські викладачі, згодом навчати дівчат о. Й. Пельчар запросив сестер Згромадження Дочок Найчистішого Серця Пресвятої Діви Марії (серцянки безгабітові), яке у 1885 р. заснував о. Гонорат Козьмінський. На запрошення о. Й. Пельчара дві сестри Гонората Людвіка Щенсна та Алоїза Фаустина Ростковська прибули до Кракова. Приїзд та благодійницька діяльність черниць, стали приводом для створення габітового згромадження – Згромадження Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса [435, s. 125].

Прикладом ревною покути та сповідання добровільної убогості для черниць новоствореного згромадження була св. Клара з Ассізі. Першою настоятелькою спільноти засновник згромадження призначив Клару Людвіку Щенсну (1863–1916 рр.). Мати Клара Людвіка, як співзасновниця згромадження, внесла свою важливу лепту в духовне становлення новоствореної спільноти, заклала фундамент співжиття у чернечій спільноті, її віддана праця на благо згромадження отримала визнання та наслідування серед черниць [367, s. 47–48].

Варто зауважити, що в джерелах досить часто зустрічаємо скорочену назву «серцанки» або «серцянки», і тільки в рідкісних випадках вказується детальніше чи це габітова чи безгабітова спільнота. Мова йде про дві різні інституції богопосвяченого життя. Свою увагу ми приділяємо дослідженню історії габітового згромадження, яке діяло на теренах Галичини та мало свої територіальні осередки у населених пунктах краю. Скорочена назва досліджуваної нами чернечої спільноти – «серцанки» [410, s. 3].

27 березня 1894 р. Краківський єпископ, кардинал Альбін Дунаєвський (1817–1894 рр.) видав схвальний декрет, що стало офіційним приводом до заснування Згромадження Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса (латинська назва *Congregatio Servularum Sacratissimi Cordis Jesu*, латинська аббревіатура SSCJ) [283; 329, s. 47; 386, s. 148]. 6 квітня 1894 р. був затверджений статут згромадження, що послугувало офіційним підтвердженням створення нової

спільноти. Фактичною датою заснування згромадження вважають 15 квітня 1894 р. [367, s. 41; 387, s. 64]. Так, за задумом о. Й. Пельчара новозасноване згромадження мало продовжити добротинну діяльність краківського братства Пресвятої Діви Марії [366, s. 8; 384, s. 141–142].

Кардинал Альбін Дунаєвський призначив о. Й. Пельчара наставником Згромадження Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса, який опікувався спільнотою понад 30 років. У свою чергу о. Й. Пельчар підготував для згромадження уставу на основі Регули III Ордену св. Франциска, склав конституцію спільноти. Конгрегація в справах єпископів і монахів у Римі прийняла рішення приєднати Згромадження Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса до III Ордену св. Франциска, що засвідчував афіліційний декрет від 16 листопада 1908 р. [387, s. 124; 410, s. 8]. 15 лютого 1909 р. згромадження отримало «Похвальний декрет» Апостольської Столиці [209, s. 99]. У березні 1912 року декретом Конгрегації було затверджено конституцію згромадження терміном на сім років [367, s. 42; 384, s. 144].

У конституції згромадження були чітко окреслені та визначені цілі спільноти, що полягали у поклонінню Богу через дотримання складених євангелічних обітниць [367, s. 63]. Девіз згромадження «Хвала Найсвятішому Серцю Ісуса – хвала на віки» [366, s. 8; 379, s. 93]. У своєму служінні сестри завжди мали наслідувати Ісуса у великій покорі, віддаючи честь і милість Його Найсвятішому Серцю [410, s. 8–9]. Мета згромадження виховання дівчат, позбавлених опіки батьків, догляд за хворими і старцями надомно, по шпиталях та притулках, опіка над убогими [209, s. 99].

На теренах Галичини також було відкрито ряд жіночих осередків францисканської гілки чернецтва, які перенесли сюди свою діяльність з-за меж краю. У 1857 р. у Санкт-Петербурзі о. Зигмунт Щенський Фелінський (1822–1895 рр.) заснував Згромадження Сестер Францисканок Родини Марії (латинська назва *Congregatio Sororum Franciscantium Familiae Mariae*, латинська аббревіатура CSFFM) [299, s. 180; 309, s. 324; 357, s. 352; 437]. На теренах Галичини і за її межами черниці навчали та виховували бідних дітей, опікувалися сиротами,

безпритульними старцями, каліками та хворими, адже це була основна мета спільноти від початку її заснування [206, s. 64; 209, s. 97; 440].

У другій половині XIX ст. становище Римсько-католицької церкви у Російській імперії було вкрай скрутним. Монастирські новіціати закривались, а створення нових згромаджень було під заборонаю. Особи, які прагнули до чернечого життя, не могли його реалізувати на землях, що належали Російській імперії. Тому заможні дівчата виїжджали до закордонних монастирів, а бідніші залишалися у світському стані. Важким було становище бідних, сиріт, безпритульних, престарілих та хворих людей, якими нікому було опікуватися [435, s. 56]. Зважаючи на такі складні умови, новоутворене згромадження на перших етапах існування діяло у підпіллі.

У 1857 р. о. З. Фелінський написав устави для згромадження, які у 1888 р. були надруковані, а вже у 1891 р. затверджені Львівським архієпископом Северином Моравським (1819–1900 рр.). З 1884 р. Згромадження Сестер Францисканок Родини Марії поширило свою діяльність на теренах Галичини. У травні 1909 р. згромадження отримало «Похвальний декрет» Апостольської Столиці, а в серпні 1913 р. було остаточно офіційно затверджене [286; 435, s. 56; 441, s. 12]. Після затвердження статуту Згромадження Сестер Францисканок Родини Марії могло безпечно працювати та поширювати свою діяльність на теренах Галичини [435, s. 58].

Отже, історичні витоки та духовні основи створення жіночих орденів та згромаджень францисканської гілки чернецтва сягають середньовіччя. Діяльність чернечих осередків активізувала у мирян цікавість до чернечого життя, а бажання ступити на шлях наслідування Христа проявлялося не лише в чоловіків, а й у жінок. Духовність спільнот, заснованих на францисканському корені, ґрунтувалась на засадах простоти життя в молитві та милосердному служінні найбільш нужденним і потребуючим, згідно вчення св. Франциска.

Опрацьовані архівні матеріали містять дані, які висвітлюють історію та генезу досліджуваних спільнот, а саме: згромадження сестер феліціанок, серафіток, юзефіток, альбертинок, серцанок і францисканок Родини Марії;

клявзурових монастирів Ордену Святої Клари та конвенту сестер бернардинок на території Галичини у досліджуваний період.

2.2 Формування мережі жіночих осередків францисканства

Друга половина XIX ст. ознаменувалась політичними та соціально-економічними змінами на теренах Галичини. 8 лютого 1867 р. на мапі Європи появилась дуалістична монархія – Австро-Угорщина, до складу якої входив коронний край з центром у Львові – «Королівство Галиції (Галичини) та Лодомерії (Володимирії) з Великим князівством Краківським і князівствами Освенцімським і Заторським». Новоутворена монархія проіснувала до 1918 р. [428, s. 15].

Що ж стосується соціально-економічного становища підвладних монархії земель, то негативний вплив на суспільство справила економічна криза 1873 р., що була зумовлена обвалом біржі та дестабілізацією фондового ринку. Наслідком кризи стало замороження діяльності акціонерних компаній, банкрутство банків та залізничних компаній, а також спад виробництва. Повільний розвиток металургійної та машинобудівної промисловості, техніко-технологічна відсталість сільського господарства призвели до масових внутрішніх міграцій та динамічної урбанізації.

Однак, не всі були готові до викликів міста, інтенсивного розвитку ринкових та капіталістичних відносин. Не знайшовши роботи, люди бідували, хворіли. Збідніле населення потребувало допомоги та моральної підтримки. В умовах демократизації суспільного життя другої половини XIX ст. спостерігався активний інтерес мирян до монашого життя. Тому, враховуючи політичне та соціально-економічне становище, що склалося у Галичині в середині XIX ст., становлення інституту римо-католицьких жіночих чернечих спільнот, а саме поява територіальних інституцій (осередків) видається цілком закономірним явищем.

У широкому значенні під висловом «осередки францисканства» варто розуміти не тільки монастирі, головні дома згромадження, а й заклади та установи, де черниці проводили свою благодійну діяльність. Сестри допомагали

престарілим, доглядали за хворими у шпиталях та в їхніх помешканнях, займалися освітньо-виховною діяльністю серед молоді та дітей. Цим і пояснюється розмаїття заснованих ними осередків, які діяли на теренах Галичини у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. (див. табл. Додаток Г).

Формування мережі осередків та їх поширення ми розглянемо за хронологією. Одним з перших жіночих згромаджень францисканської гілки чернецтва у Галичині, який активно проводив свою діяльність та створював осередки, був Орден Святої Клари. З джерел довідуємося, що станом на 1772 р. у м. Краків та м. Старий Сонч вже існували (десь із ХІІІ ст., можливо, з перервами) монастирі кларисок [2, арк. 1; 14, арк. 1; 435, s. 8] (Додаток Д. 1).

Окрім монастирів, сестри активно відкривали й інші осередки. Зокрема, у Кракові сестри працювали у школі, яка була урочисто відкрита у вересні 1803 р. Станом на 1918 р. спільнота кларисок у м. Старий Сонч нараховувала 33 сестри, а у Кракові – 40. У м. Старий Сонч клариски працювали у школі для дівчат, яка на перших етапах була відкрита в приміщенні монастиря, а у 1822 р. було збудовано окремий шкільний будинок. Згодом, у 1903/1904 рр. у м. Старий Сонч була відкрита приватна жіноча учительська семінарія, яка діяла до 1908 р. [435, s. 8, 13].

Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісію

У другій половині ХІХ ст. черниці Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісію перенесли свою діяльність на терени коронного краю [119, к. 34]. У 1861 р. у Кракові на вулиці Коперника, 16 сестри відкрили свій перший осередок, який згодом набув статусу матірнього дому спільноти. Протягом 1861–1868 рр. сестри опікувалися малими дітьми та сиротами в Охоронці ім. св. Каєтана на Весолей, 241 [350, s. 231; 371, s. 311; 409, s. 8] (Додаток П).

Починаючи з 1865 р. згромадження почало активно поширювати свою діяльність на теренах Галичини [57, к. 1; 341, s. 20; 347, s. 1]. Інтенсивність створення нових осередків спільноти пояснюється її поділом у 1910 р. на дві провінції: львівську та краківську [325, s. 171; s. 60; 391, s. 386].

Сестри займалися освітньо-виховною діяльністю, з цією метою приїжджали працювати у школи та дошкільні заклади, а також у сиротинці. У 1865 р. сестри приїхали у Львів, щоб опікуватись сиротами у Закладі для сиріт св. Гелени на вул. Янівська, 42 (сучасна вулиця Т. Шевченка, заснований заклад у 1849 р. з ініціативи Товариства дам добродійності). У 1885 р. (у деяких джерелах – 1896 р.) сестри феліціанки при закладі відкрили інтернат для дівчат, які навчалися у школах міста [176, к. 1; 237, с. 233; 280, с. 481; 372, с. 263, 268].

У 1866 р. на вулиці Бема, 6 (сучасна вулиця Ярослава Мудрого) було відкрито Охоронку св. Клари, у якій феліціанки опікувалися дітьми [27, арк. 40; 385, с. 29]. У 1866 р. з ініціативи намісника Галичини Агенора Голуховського (1812–1875 рр.) сестри розпочали працю в Охоронці св. Антонія на «Пурах» (вул. Охоронок, 2 (сучасна вулиця О. Кониського)) [177, к. 1; 237, с. 234; 372, с. 259]. У 1867 р. був відкритий дім спільноти та Охоронка св. Клари на вулиці Городецька, 12 (сучасна вулиця Городецька). Заклад був відкритий з ініціативи Товариства християнських охоронок у Львові, яке, власне, й придбало будинок для суспільних потреб [237, с. 234; 372, с. 274; 423, с. 41].

У 1890 р. у Львові на вулиці Жовківська було засновано великий дім згромадження, де перебували черниці похилого віку. У монастирі діяла домова каплиця та майстерня для міських дівчат, які навчались рукоділлю. Згодом черниці придбали будинок по сусідству, де відкрили охоронку для малих дітей [27, арк. 40; 102, к. 1; 252, с. 5; 372, с. 248–250; 391, с. 385].

У 1901/1902 рр. сестри відкрили Інтернат ім. св. Іоана Кантія для дівчат у будинку на вул. Янівська, 38 (сучасна вулиця Т. Шевченка) [372, с. 272; 385, с. 30]. У 1904 р. сестри прийняли запрошення опікуна охоронки на вул. Сташиця, 5 (сучасна вулиця С. Томашівського), яка була заснована у 1898 р. з ініціативи Товариства християнських охоронок, опікуватись дітьми у закладі [237, с. 234; 372, с. 277]. З 1908 р. феліціанки почали працювати в охоронці для малих дітей на вулиці Замарстинівська, 46 – Дім св. Ангелів (заснований у 1877 р.). Тут була відкрита каплиця на що сестри отримали відповідний дозвіл у 1908 р. [372, с. 252–253; 385, с. 30].

У 1866 р. до Станиславова приїхали дві сестри феліціанки, яким передали ведення Закладу для сиріт ім. архієпископів Софії Фридеріки. Цей заклад був відкритий у 1858 р. з ініціативи Товариства охоронки [136, к. 1; 220, р. 134; 341, s. 20; 373, s. 354–355; 391, s. 382].

У 1867 р. на запрошення місцевого ксьондза феліціанки приїхали працювати в однокласній жіночій школі у м. Белз (Сокальський повіт) [27, арк. 40; 347, s. 51; 391, s. 382]. У 1877 р. канонік Францішек Семенець заповів згромадженню маєтність, де було відкрито Провінційний дім спільноти імені св. Вероніки, а у 1879 р. збудовано нову школу. У 1909 р. за кошти каноніка Маркела Хмури було збудовано дім, де було відкрито Охоронку блаженного Якова Стрепи [372, s. 40–43].

У 1867 р. у м. Величка був відкритий Провінційний дім згромадження сестер феліціанок імені св. Кунегунди. У місті черниці працювали в охоронці, де займалися вихованням дітей шахтарів [229, s. 330; 347, s. 63]. Згодом у 1874 р. у м. Величці була відкрита Охоронка св. Ельжбети, у якій сестри також виховували дітей шахтарів [147, к. 1; 149, к. 1; 241, s. 549; 347, s. 269; 391, s. 383]. У 1868/1869 рр. до Старих Олешич з метою навчати дітей в однокласній школі та опікуватися хворими приїхали сестри феліціанки [138, к. 1; 347, s. 74; 373, s. 55–57].

У 1869 р. черниці приїхали у м. Сокаль, куди були запрошені намісником А. Голуховським, щоб навчати дівчат у трикласній жіночій школі [347, s. 108]. У 1874–1904 навчальних роках освіти у школі здобуло 6 885 дівчат [119, к. 47–48]. У 1876 р. сестри відкрили недільну школу для молоді та старших, а у 1897 р. в орендованому будинку – Інтернат ім. Станіслава Костки для учениць, які проживали з-за межами міста. У закладі виховувалось 25 дівчат [220, р. 134; 373, s. 346–348]. Кількість дівчат у закладі поступово збільшувалась. Тому у 1907 р. сестри феліціанки придбали будинок на вулиці Шляхетська, 100, куди перенесли інтернат та відкрили охоронку для малих дітей [373, s. 351].

У документах зазначається про три осередки сестер феліціанок у м. Перемишль, сюди черниці приїхали у 1870 р. (Додаток Д. 6). У місто черниць

запросили опікуватися малими дітьми в Охоронці св. Ядвіги [373, s. 222; 391, s. 383]. Про функціонування першого осередку феліціанок у Перемишлі згадується у Шематизмі Королівства Галичини і Лодомерії за 1874 р. [228, s. 346]. На перших етапах сестри займалися дітьми в охоронці, доглядали за хворими та проводили заняття у заводській школі для служниць.

У 1880 р. у місті був відкритий другий осередок згромадження – Сиротинець св. Ангели для 10–12 дівчат римо-католицького віросповідання [236, s. 404; 391, s. 384]. При якому з часом почала діяти 4-класна школа і швацька майстерня (з 1881 р.) [343, s. 63; 350, s. 231; 373, s. 137, 140]. У 1897 р. у Перемишлі був відкритий третій осередок спільноти – Інтернат ім. св. Августина для дівчат, які навчались у виділових школах та семінаріях [235, s. 404; 350, s. 189; 373, s. 189].

У 1869 р. у селі Козлів (Бережанський повіт) феліціанки відкрили заклад для сиріт. Згодом черниці почали працювати у сільській двокласній школі [27, арк. 40; 370, s. 361, 363; 391, s. 383]. З 1869 р. сестри опікувалися дітьми у Закладі для сиріт та охоронці імені Ізабелли Сангушки у Тарнуві [161, к. 2; 162, к. 1; 228, s. 361; 345, s. 88; 391, s. 383]. У 1869 р. до Стрижова (Ряшівський повіт), на запрошення Владислава Скшинського, сестри приїхали працювати у школі для дівчат (до 1875 р.). У перший же рік діяльності закладу на навчання записалось 100 дівчат [228, s. 346; 347, s. 179; 391, s. 383]. У 1869/1870 рр. сестри феліціанки приїхали навчати дітей у коєдукаційній школі в селі Гримайлів (Скалатський повіт) [56, к. 11; 137, к. 3; 347, s. 194; 370, s. 283–285; 391, s. 383].

У 1871/1872 рр. сестри феліціанки приїхали до Бохні, де, на запрошення Опікунського комітету охоронки для малих дітей, почали працювати у міській Охоронці ім. Матері Пресвятого Серця Ісуса [82, к. 1; 144, к. 1; 145, к. 1; 347, s. 215; 370, s. 130–131; 391, s. 383] (Додаток Д. 5). До міста Жовква сестер запросив декан та ксьондз Йосиф Новаківський. У 1873 р. до міста приїхало п'ять черниць з настоятелькою, які відкрили тут філіяльний дім та двокласну жіночу школу [24, арк. 124; 178, к. 1; 393, s. 165]. У 1877 р. феліціанки приїхали

працювати у школі міста Угнів [25, арк. 30–31, 47зв; 27, арк. 40; 179, к. 1; 391, s. 384].

У 1880 р. сестри розпочали роботу у жіночому відділі Закладу для сиріт у Дроговижі [221, р. 234; 370, s. 231; 385, s. 29; 391, s. 384]. У притулку черниці працювали на кухні, у пральні та навчали дівчат ручної праці [181, к. 1; 182, к. 1–1zw]. Того ж року сестри феліціанки приїхали у Моравіци навчати дітей у школі [391, s. 384]. У 1880 р. єпископ Альбін Дунаєвський освятив новозбудований дім та школу, яка була збудована за кошти графів Потоцьких. У двокласній школі черниці навчали місцевих дітей [233, s. 345; 372, s. 323–324].

У 1883 р. до Івонича приїхали феліціанки, де на їхні потреби було збудовано монастир з каплицею. Тут сестри навчали дітей у школі та опікувалися сиротами [166, к. 1–2; 167, к. 1; 343, s. 62; 370, s. 289–290]. Спочатку школа в Івоничу була однокласною, окрім навчання дітей, сестри опікувалися хворими в парафії. З часом кількість учнів у школі зросла до 300 у 1888 р., що стало причиною реорганізації в державну (етатову). Згодом у 1903 р. школа стала 5-ти класною [350, s. 232].

У селі Босько у 1886 р. була відкрита охоронка у якій працювало вісім черниць. У 1892 р., отримавши дозвіл Крайової шкільної ради у Львові, сестри феліціанки відкрили у Босько приватну жіночу елементарну школу [81, к. 1; 232, s. 337; 350, s. 256; 370, s. 50]. Працювати в освітніх закладах черниці приїхали на запрошення гміни та шкільної ради. Письмове звернення надсилали генеральній настоятельці згромадження, яка приймала рішення [164, к. 1; 165, к. 1].

У 1888 р. сестри феліціанки приїхали у м. Снятин, щоб опікуватися дітьми в охоронці та працювати у притулку для сиріт, який був збудований з ініціативи місцевого парафіяльного священника Т. Станьковського [385, s. 30; 390, s. 279]. З Шематизму Львівської католицької архідієцезії за 1905 р. відомо, що на початку ХХ ст. у Снятині діяв тільки один дім-філія у якому проживало три черниці [237, s. 235].

Про осередок сестер феліціанок поблизу міста Тшебіня (у минулому населений пункт Trzebinia-Wodna Krystynów) відомо, що будівництво монастиря

розпочалось у 1892 р., а 23 жовтня того ж року кардинал Альбін Дунаєвський освятив наріжний камінь. 15 жовтня 1895 р. було освячено монастир, двокласну школу та охоронку. Урочиста консекрація костелу святої Барбари відбулася 2 червня 1901 р. [68, s. 1; 241, s. 549; 348, s. 308; 391, s. 385].

У с. Руца сестри приїхали у 1893 р., тут сестри навчали дітей у школі та опікувалися хворими [234, s. 345; 373, s. 277; 391, s. 385]. У селі Красниця у 1896 р. була відкрита школа [350, s. 256]. У 1896 р. феліціанки почали опікуватися дітьми в охоронці у Збаражі [221, p. 236; 391, s. 385].

У 1897 р. була відкрита бурса у м. Ряшів, де працювало п'ять черниць, однак у шематизмі про цей осередок згадується тільки у 1913 р. [241, s. 553; 350, s. 256; 391, s. 385]. Окрім бурси, сестри з 1897 р. займалися вихованням дітей в охоронці [75, к. 1; 373, s. 282].

У 1898 р. сестри оселились у збудованому з ініціативи Товариства охоронки для малих дітей домі у Горлиці. У домі було відкрито охоронку та освячено каплицю для черниць [370, s. 255]. Починаючи з 1898 р. сестри феліціанки опікувались однокласною школою у селі Кросценко-Нижнє. Будівля школи була збудована за кошти гміни та ксьондза-інфулата Юзефа Стахурака. У будівлі було облаштовано кімнати для черниць та каплицю [343, s. 63; 350, s. 233; 372, s. 126]. Відомості про те, що осередок сестер феліціанок продовжував діяти на початку ХХ ст. у селі Кросценко-Нижнє знаходимо у Шематизмі за 1913 р. (настоятелька та шість черниць) [79, к. 1; 241, s. 554].

У 1899 р. у м. Ярослав приїхали сестри феліціанки, для яких з ініціативи Товариства охоронок було придбано земельну ділянку та збудовано будинок. У місті черниці працювали в охоронці [168, к. 1; 169, к. 1–4; 343, s. 63; 370, s. 338–339]. У 1900 р. сестри феліціанки приїхали в Закопане опікуватися місцевими дітьми в охоронці [71, к. 1; 241, s. 549; 348, s. 444]. До Закопаного черниці згромадження також приїжджали оздоровлюватись [266, s. 1].

У 1901 р. до сестер звернулася вдова новосондецького міщанина Адела Марчевська, з проханням приїхати опікуватися малими дітьми у м. Новий Сонч. Сестри відгукнулися на запрошення і вже у 1906 р. до міста приїхало чотири

сестри профески та дві сестри-конверски. У придбаному для них будинку на вулиці Длугоша, 776 було зроблено ремонт, облаштовано каплицю, кімнати для черниць та приміщення під охоронку. 2 жовтня 1906 р. відбулося урочисте освячення монастиря та каплиці під проводом отця-інфулата Алойзи Гуралік. Невдовзі дім було розбудовано, а у 1912 р. тут відкрили заклад для осиротілих дітей [373, s. 17–19].

У 1904 р. сестри феліціанки приїхали у місто Слоціна (біля м.Ряшів), де з ініціативи ксьондза, прелата Даніеля Суліковського було збудовано дім на потреби черниць. Тут також була відкрита охоронка для дітей [350, s. 256; 373, s. 332; 391, s. 386]. У тому ж 1904 р. сестри приїхали у Тинець. Тут сестри навчали дітей в однокласній школі [372, s. 103; 391, s. 386].

У 1911 р. сестри феліціанки відкрили у Бялій охоронку для дітей робітників фабрик. Товариство доброчинності ім. св. Саломеї у Бялій ініціювало відкриття дому згромадження та охоронки в ньому [241, s. 549; 370, s. 76–77]. У 1914 р. у Добрановіцах було збудовано однокласну школу з каплицею та помешканням для черниць, яких запросили навчати дітей [9, арк. 60; 370, s. 199]. З 1916 до 1917 рр. сестри феліціанки працювали в охоронці у Біскупіцах [370, s. 116].

Що ж стосується Кракова, то Шематизм Королівства Галичини і Лодомерії за 1913 р. подає відомості про два головні доми згромадження у місті, а саме на вулиці Баторія (тут на той час перебувала генеральна настоятелька та дві черниці) та на вулиці Смоленській (перебувала провінційна настоятелька та 116 черниць) (Додаток Д. 4). З шематизму також довідуємось про доми-філії згромадження, яких у місті було чотири. Зокрема, Дім імені св. Фелікса (настоятелька та шість черниць), Дім імені св. Кастана (настоятелька та чотири черниці), Дім імені св. Бенедикта Йосифа Лабре (заснований у 1900 р.), Дім імені св. Франциска на вулиці Шуйського (настоятелька та чотири черниці) [158, к. 1; 231, s. 313; 241, s. 549].

Дім імені св. Кастана на Весолей у Кракові був заснований у 1861 р. тут діяла охоронка [125, к. 1; 150, к. 1]. У 1865 р. у Кракові був відкритий монастирський дім на вул. Миколайській, 18, який став матірним домом

згромадження. У 1866 р. при монастирі була відкрита школа для бідних дівчат, а у 1903 р. – школа крою та шиття [154, к. 1; 155, к. 1; 159, к. 1; 160, к. 2, 7]. У даній школі черниці займались вихованням виключно дівчат, що письмово засвідчено у документах [157, к. 2]. У Кракові на вул. Смоленській, 2–6 у 1866 р. сестри феліціанки відкрили Кухню студентську [175, к. 2; 391, s. 383] (Додаток Ж). З 1885 р. сестри займалися Притулком для калік та бідняків у Кракові на вулиці Бліч. У даному закладі під опікою черниць перебувало 40 престарілих жінок [100, к. 1; 391, s. 385].

У 1896 р. сестри почали опікуватися дітьми в охоронці, облаштованій у колишній будівлі Притулку для бідних у передмісті Кракова – Подгуже (вул. Міцкевича, 47) [64, к. 1; 241, s. 549; 372, s. 77; 391, s. 385]. У 1910 р. було освячено новозбудований будинок спільноти з каплицею на вул. Йосифінська, 39. Сюди було перенесено Охоронку св. Броніслави [372, s. 81].

Згромадження Сестер Францисканок Родини Марії

Починаючи з другої половини ХІХ ст. на теренах Галичини активно поширюють свою діяльність нові жіночі чернечі згромадження, що належали до францисканської гілки. Велику кількість осередків на теренах краю мало Згромадження Сестер Францисканок Родини Марії засноване о. З. Фелінським у 1857 р. у Санкт-Петербурзі. Російська влада закривала католицькі монастирі через підтримку католицьким духівництвом польських повстань. Тому на перших етапах згромадження діяло у підпіллі, будь-які контакти з Варшавським архієпископом о. З. Фелінським та перебування сестер на теренах Галичини загрожувало Згромадженню Сестер Францисканок Родини Марії викриттям і ліквідацією.

У 1883 р. засновника згромадження, колишнього Варшавського архієпископа (1862–1883 рр.) Зигмунта Щенснi Фелінського відправили у заслання на Галичину. Він перебував на засланні в с. Дзвинячка, поблизу села Окопи Святої Трійці (Борщівський повіт). На цих землях о. З. Фелінський служив священником у місцевій дворянській каплиці, займався душпастирською та освітньо-виховною діяльністю серед місцевого люду. У 1885 р. у тому ж селі

сестри згромадження відкрили чотирикласну народну школу для дітей поляків та русинів-українців [215, s. 35; 402, s. 118]. У 1889 р. відбувся поділ згромадження на дві гілки: варшавську та галицьку [402, s. 113]. У 1891 р. у с. Дзвинячка було відкрито новіціат, а монастир став головним домом згромадження [17, арк. 15; 402, s. 116–117].

Черниці згромадження здобували знання у Львівській учительській семінарії [435, s. 63]. Починаючи з 1892 р. їм доручили ведення інтернату для учениць семінарії [402, s. 111]. Відомо, що у Львові Згромадження Сестер Францисканок Родина Марії мало чотири доми-філії, сестри також працювали у добродійних закладах. Зокрема, у 1892 р. у Львові було відкрито перший дім-філію на вулиці Куркова, 45 (у ньому проживало 57 сестер) [6, арк. 120; 29, арк. 5]. При монастирі у 1897 р. був відкритий новіціат та інтернат для дівчат шкільного віку [365, s. 127; 435, s. 65; 441, s. 10]. Дозвіл на осілість спільноти на теренах Львівської та Перемишльської дієцезій Згромадження Сестер Францисканок Родина Марії отримало постановою цісаря Франца Йосифа I від 29 липня 1897 р. [6, арк. 120].

Другий монастир був відкритий на вулиці Слодова, 6, у ньому проживало 14 черниць [27, арк. 87]. У 1895 р. на вулиці Коперніка сестри відкрили Дім для бідних християн. У 1896 р. на вулиці Валова, 25 з ініціативи сестер було відкрито Дім праці для жінок. У 1899 р. на вулиці Пекарська, 61 засновано Притулок для дітей ім. святого Йосифа. У закладі черниці опікувалися дітьми-сиротами дошкільного віку [215, s. 108]. У 1901 р. шість черниць згромадження працювало у Дитячому шпиталі ім. святої Софії. Станом на 1905 р. спільнота у Львові нараховувала 68 черниць [221, s. 257–259]. У 1915 р. на вулиці Кадецька, 30 відкрито ясла, дошкільний заклад та сиротинець, де сестри займалися з дітьми. У 1917 р. на вулиці Задвужанській була відкрита бурса [432, s. 170].

На теренах Галичини сестри згромадження активно відкривали освітньо-виховні заклади в яких проводили освітньо-виховну роботу. У 1895 р. у с. Лімна було відкрито школу-інтернат для дівчат [32, k. 87; 215, s. 108; 350, s. 235]. Черниці відкривали народні школи й працювали у них, зокрема: у селі Вигода

(1895 р.); у с. Дорогичівка (1898 р.); у 1898 р. у с. Святий Станіслав (сучасна назва с. Шевченкове, Галицький район); у с. Вікно (1900 р.); у с. Путятинці (1900 р.); у с. Жабинці (1900 р.); у м. Городенка (1901 р.); у с. Мартинів (1901 р.); у с. Рата (1901 р.); у с. Литячі (1902 р.); у м. Хоростків (1902 р.); у с. Михайлівка (1902 р.); у с. Дуліби (1903 р.); у с. Середпільці (1903 р.); у с. Доброполе (1903 р.); у с. Бураківка (сестри приїхали у 1903 р., а у 1904 р. школу було закрито); у с. Дашава (1903 р.); у с. Яйківці (1903 р.); у с. Майдан (у джерелах фігурують дві дати – 1903 р. та 1905 р.); у с. Слобідка (1904 р.); у с. Руда (1904 р.) [215, s. 26, 29, 31, 36, 43; 221, s. 261–264].

У період з 1904–1917 рр. з ініціативи Сестер Францисканок Родини Марії були відкриті школи: у с. Сарники Долішні (1906 р.), у с. Бураківка (1906 р. – відновлено діяльність двокласної народної школи), у с. Новосілка-Коропецька (1906 р.), у с. Седлиська (1907 р.), у с. Бахірець (1908 р.), у с. Носувка (1908 р.), с. Вишнівчик (1909 р.), с. Кретівці (1910 р.), с. Гутисько (Перемишльська дієцезія, 1913 р.), с. Кальварія Пацлавська (1914 р.), с. Коштова (Костева) (1915 р.) та охоронки у с. Красне (1904 р.), у Седлиська (1907 р.), у с. Носувка (1908 р.), у м. Городок (істор. назва Городок Ягелонський, 1907 р.), с. Замулинці (1908 р.), с. Кривчиці (1916 р.) та у селі Замарстинів (1917 р.). У 1908 році у Коломиї був відкритий Дім старців та сиротинець, а у 1909 р. – інтернат. У 1911 р. у с. Борщовичі був відкритий сиротинець, а у м. Яворів – інтернат та охоронка. У 1913 році у Косові був відкритий сиротинець та трикотажна майстерня. У 1917 р. у м. Турка був відкритий дитячий дім [215, s. 29, 51; 432, s. 169–170].

З Шематизму Львівської католицької архідієцезії за 1905 р. довідуємось, що Згромадження Сестер Францисканок Родини Марії на теренах Львівської архідієцезії станом на 1905 р. нараховувало 174 черниці, з них 26 у новіціаті [237, s. 257].

На початку ХХ ст. Згромадження Сестер Францисканок Родини Марії активно відкривало доми-філії. Зокрема, у 1905 р. у селі Кукезів; у 1907 р. у с. Цеперів (дві черниці); у 1908 р. у с. Зозулі-Козаки (три черниці); у 1910 р. з ініціативи ксьондза був відкритий монастир спільноти у с. Кривча [27, арк. 87;

215, s. 39]. Станом на 12 квітня 1906 р. черниці Згромадження Сестер Францисканок Родини Марії тимчасово працювали вчительками у Бучачі та Гусятині [7, арк. 8].

Відомо також, що сестри працювали у вже відкритих освітніх закладах. Починаючи з 1908 р. знаходимо згадки у документах про те, що черниці працювали у школах у с. Зозулі-Козаки; у с. Гижне; в народній школі м. Яворів; у м. Микулинці (сучасне село Микулинці) сестри навчали дітей у народній школі до 1914 р. Також сестри працювали в школі та охоронці у м. Самбір (охоронка ліквідована після 1914 р.), у с. Воля-Кривецька (у 1914 р. були закриті) та у с. Ненадувка [215, s. 121; 350, s. 235; 448, с. 196].

У 1909 р. Згромадження Сестер Францисканок Родини Марії відкрило осередок у с. Венглівка та у м. Закопане у 1910 р. Станом на 1915 р. у Венглівці була настоятелька та три черниці, а у Закопаному чотири черниці [223, р. 282].

Згромадження Сестер Святого Йосифа

Починаючи з 1882 р. на теренах Галичини свою діяльність поширювало Згромадження Сестер Святого Йосифа [27, арк. 57; 397]. Шематизм Львівської католицької архідієцезії за 1905 р. подає відомості про дев'ять осередків спільноти на теренах Львівської архідієцезії, яка нараховувала тут 83 черниці [237, s. 256].

У Львові діяло декілька осередків спільноти. Зокрема, на вулиці Святого Петра і Павла, 39 (сучасна вулиця Мечникова), де у 1882 році з ініціативи Товариства милосердя за співпраці о. З. Гораздовського був відкритий Дім праці, будинок був у власності згромадження [435, s. 110]. На вулиці Бляхарська, у філіальному домі, у 1882 р. з ініціативи о. З. Гораздовського була відкрита Дешева народна кухня [221, р. 255].

У 1884 р. на вулиці Куркова (сучасна вулиця М. Лисенка) був відкритий Заклад імені св. Йосифа для невиліковно хворих та одужуючих, яким опікувалися черниці Згромадження Сестер Святого Йосифа [251, s. 1; 327, s. 117; 356, s. 77]. Відомо також, що тут був генеральний дім згромадження, при якому був відкритий новіціат [27, арк. 57]. У 1886 р. о. Зигмунт у місті відкрив Бурсу

ім. св. Йосафата. Це був інтернат для бідних дітей, які навчались у народних школах [355, s. 107; 395, s. 10]. У 1892 р. з ініціативи о. З. Гораздовського та Товариства опіки над немовлятами було відкрито – Заклад Дитятка Ісус на вул. Паулінів [254, s. 3; 260, s. 2; 395, s. 10; 435, s. 111].

Сестри юзефітки активно проводили освітньо-виховну діяльність. У 1891 р. Комітет бурси міста Бережани став ініціатором відкриття бурси для гімназистів, опікуватися якою запросили сестер юзефіток. Заклад діяв до 1900 р. У свою чергу, з ініціативи о. З. Гораздовського у 1900 р. у м. Львів була відкрита бурса для гімназистів, яка діяла до 1903 р. [356, s. 77]. У тому ж 1900 р. з ініціативи Комітету бурси м. Тарнув тут також була відкрита бурса для гімназистів, у якій працювали сестри юзефітки [237, s. 440; 395, s. 10]. У 1908 р. бурса була закрита [355, s. 115].

Сестри юзефітки доглядали за хворими у шпиталях та у будинках для престарілих. Зокрема, у Любачеві (шпиталь відкрито у 1896 р.), Сокалі (1900 р.), Калуші (1905 р.), у Долині (1908 р.), у Чорткові (1909 р.). Головним ініціатором відкриття даних шпиталів був Крайовий відділ Королівства Галичини та Володимирії з Великим князівством Краківським [219, s. 525; 356, s. 78].

У 1889 р. з ініціативи Перемишльського магістрату було відкрито Дім для престарілих, опікуватися яким запросили сестер юзефіток [8, арк. 1; 356, s. 77]. Аналогічний заклад у 1908 р. з ініціативи Товариства святої Філомени був відкритий у м. Тарнув [350, s. 243].

Сестри юзефітки опікувалися не лише дорослими, вони також працювали в охоронках. У 1899 р. з ініціативи сестер згромадження та о. З. Гораздовського у м. Коросно була відкрита охоронка та сиротинець для дітей [343, s. 95]. З ініціативи священника С. Янушкевіча у 1900 р. у Зборові була відкрита охоронка, яка діяла до 1906 р. Також охоронки були відкриті у Пліснянах (у 1902 р., проіснувала до 1904 р.), у Кабарівцях (у 1904 р., проіснувала до 1906 р.), у Калуші (у 1915 р. з ініціативи Товариства милосердя), у Долині (у 1917 р. з ініціативи Товариства охорони дітей) [355, s. 115].

У 1903 р. у с. Брюховичі з ініціативи згромадження був відкритий Відпочинковий дім для черниць. Згодом у 1910 р. у с. Вигнанка також був відкритий осередок спільноти, який діяв до 1911 р. [356, s. 78]. У Тернополі сестри працювали у приватному жіночому ліцеї, який був відкритий у 1908/1909 рр. [328, s. 77; 362, s. 332; 435, s. 190].

Згромадження Сестер Альбертинок Слугинь Убогим

У Кракові діяв місцевий пункт обігріву для безпритульних, якими з 1888 р. опікувався брат Альберт [246, s. 6]. Внаслідок пожежі підопічні дівчата закладу були переведені у дім на вулиці Скавінська, 12, де було облаштовано притулок для дівчат, який функціонував протягом 1891–1917 рр. Дівчатами у закладі опікувалися сестри-альбертинки [52, к. 29]. У 1892/1893 рр. притулок для безпритульних було відкрито на вулиці Пекарська, 21, а вже 8 вересня 1908 р. його перенесли у дім на вул. Краківська, 47 [50, к. 8; 52, к. 31; 330, s. 36–37; 359, s. 25]. У період з 1897 до 1911 рр. опіку сестер-альбертинок у закладі отримало 11 450 безпритульних дівчат та 3 251 дитина [48, к. 1–17].

У Кракові сестри-альбертинки опікувалися міським домом для калік та невиліковно хворих [47, к. 53; 408, s. 13; 427, s. 16]. Дім для калік та невиліковно хворих ім. св. Анни на вулиці Любич, 25 був відкритий у 1875 р. З 1 квітня 1894 р. у закладі почали працювати сестри-альбертинки [430, s. 216]. У 1916 р. у притулку працювало вісім сестер та перебувало 220 підопічних [330, s. 48]. 7 листопада 1901 р. на вулиці Радзивілівська, 2 була відкрита філія міського притулку для калік та невиліковно хворих. У 1914 р. тут працювало чотири сестри, а у 1916 р. – три [223, p. 284; 330, s. 56].

На початку ХХ ст. сестри-альбертинки активно відкривали добродійні заклади у Кракові. Зокрема, у 1909 р. заклад для інфекційно хворих, який діяв до 1918 р.; епідемічні бараки, військовий шпиталь (1914–1922 рр.); кухня для військових (1914–1918 рр.); виховний заклад для дівчат (1911–1917 рр.). У 1911 р. на вул. Краківська, 47 було відкрито генеральний дім згромадження, а у 1916 р. при ньому був відкритий новіціат [330, s. 36–37; 453, s. 110]. На жаль, у шематизмах до 1914 р. ми не знаходимо відомостей про осередки сестер-

альбертинок та про їхню діяльність. Це пояснюється тим, що дане згромадження не вважали чернечим, а сестер-альбертинок сприймали виключно як світських терціарок (Додаток Д. 7).

У 1914 р. сестри-альбертинки доглядали за хворими на дизентерію, віспу, холеру, тиф у військовому епідемічному шпиталі у Кракові на вулиці Скавінська, 8. Також працювали на кухні, у пральні (на вулиці Краківській) та проводили дезінфекцію. У генеральному домі на вулиці Краківська, 47 сестри-альбертинки готували їжу для міських жебраків та голодних мешканців околиці міста (понад 500 осіб щодня) [330, s. 37].

У 1917 р. біля генерального дому було розміщено переносний ізоляційний барак для інфекційних хворих (близько 100 осіб) за якими доглядали декілька сестер-альбертинок. Поряд із садом дому було встановлено два менших бараки для дітей, хворих на скарлатину та віспу (1910–1911 рр.), якими опікувалися три сестри. У 1918 р. сестри відкрили Дім для дівчат на вулиці Краківська, 53 [330, s. 37–38].

У 1891 р. у селі Старе Брусно брат Альберт відкрив відпочинковий дім для сестер. Заклад функціонував до липня 1897 р., опісля був перенесений до с. Пруси (діяв до 1914 р.) [52, к. 33zw; 330, s. 44, 52].

Після підписання, 1 травня 1892 р., угоди між Львівським магістратом та братом Альбертом, сестри-альбертинки почали опікуватися старшими людьми та хворими у Домі калік на вулиці Замковій, 12. Наприкінці 1896 р. переселилися до новозбудованого притулку для перестарілих жінок на вулиці Золота, 6. Будівля була збудована за міські кошти, згідно креслення та планування брата Альберта. Згодом заклад було реорганізовано у місцевий притулок для бідних та бездомних дівчат і дітей, який було освячено у 1896 р. [430, s. 215–216]. Станом на 1914 р. у домі перебувало сім сестер, а у 1916 р. – 11 [330, s. 46].

У 1898 р. у м. Сокаль на вулиці Бабинця, 163 був відкритий Притулок для престарілих та калік імені Франца Йосифа I, де перебувало 12 старців і калік [429, s. 100]. Повітова влада звернулася до сестер-альбертинок з проханням допомогти опікуватися нужденними. Сестри прийняли пропозицію та вирушили до Сокаля.

З початком воєнних дій Першої світової війни, до притулку почали приймати дітей. Станом на 1914 р. у притулку працювало – чотири черниці, а у 1916 р. – дев'ять [49, к. 14; 330, s. 54–55].

12 серпня 1902 р. сестри приїхали до пустельні, яка знаходилась біля Закопаного на Калатувках [54, к. 23]. Саме тут починаючи з 1898 р. діяла каплиця Святого Христа, яку 6 грудня 1908 р. було переосвячено в каплицю Найсвятішого Сакраменту. Сюди на відпочинок приїжджали сестри з хворими легенями набиратися духовних і життєвих сил [430, s. 215]. Протягом 1902–1911 рр. тут проживала генеральна настоятелька згромадження, а впродовж 1902–1916 рр. знаходився формаційний дім новіціату згромадження. Кількість сестер станом на 1914 р. – сім. У 1912 р. на потреби хворих сестер було збудовано окремий дім. Осередок у Калатувках до 1911 р. вважався генеральним домом згромадження [330, s. 59].

Починаючи з 1904 р. сестри-альбертинки працювали у Домі для калік, престарілих та невиліковно хворих на вулиці Міцкевича, 16 у м. Ярослав [430, s. 216–217]. Сюди сестри приїхали на прохання бургомістра м. Ярослав Адольфа Детзіуса. Станом на 1914 р. у закладі працювало п'ять черниць [330, s. 64; 427, s. 16].

У Перемишль сестри приїхали у 1907 р., де почали працювати у міському притулку для бідних дівчат та дітей на Засянню (сучасний район м. Перемишль) [350, s. 243; 411, s. 26]. Станом на 1914 р. у притулку працювало чотири сестри, а у 1916 р. – п'ять. У роки Першої світової війни сестри опікувалися їдальнею для 700 осіб, яка була відкрита декілька місяців. Протягом 1914–1915 рр. сестри-альбертинки працювали у міському холерному бараці на Баконьчицах. [330, s. 68; 430, s. 218].

У 1911 р. у Кракові на вулиці Підзамкова, 5/7 була відкрита друга філія міського дому для калік. Філії дому також функціонували на вулиці Колетек та Польній. Станом на 1916 р. у закладі працювало сім сестер. З 1911 р. у м. Краків функціонували дит'ясла в одному будинку разом з філією Дому калік, на вулиці Підзамкова. У 1916 р. дит'ясла були відділені та реорганізовані на Міські ясла

імені св. Йосифа. Дітей у закладі виховували сестри-альбертинки. Відповідна угода була підписана між магістратом та засновником згромадження братом Альбертом 20 грудня 1915 р. [330, s. 72].

У вересні 1911 р. сестри прибули до Станиславова. Тут вони почали працювати у притулку для бідних дівчат та дітей [244, s. 2; 245, s. 1; 267, s. 124; 418, s. 106]. У 1914 р. заклад було перенесено на вул. Бельведерська нижча (сучасна вулиця Млинарська, 21). Станом на 1914 р. тут працювало п'ять сестер, а у 1916 р. – чотири. З приходом у місто російських військ 5 вересня 1914 р., притулок було евакуйовано, але сестри залишилися на місці [330, s. 74].

У травні 1915 р. сестри-альбертинки за дорученням брата Альберта, приїхали у Тарнув та почали працювати у військовому шпиталі для заразних хворих на тиф та холеру. У даному шпиталі сестри працювали протягом 1915–1923 рр. У 1915 р. на вулиці Шпитальна був відкритий монастир згромадження. Станом на 1916 р. у ньому було п'ять черниць [330, s. 78; 430, s. 218].

З 1917 р. сестри-альбертинки доглядали за хворими у міських медичних закладах на вулиці Прудницькій у Кракові. Станом на 1917 р. у закладі було 50 сестер [330, s. 84]. У 1917 р. на вулиці Йосифінська, 37 було відкрито міський виховний заклад для безпритульних дівчат, якими опікувалися сестри-альбертинки [330, s. 90; 408, s. 14]. У 1918 р. сестри приїхали у м. Самбір, щоб доглядати за нужденними у міському закладі для престарілих та калік [330, s. 92].

Згромадження Дочок Страждаючої Божої Матері

У березні 1891 р. сестри Згромадження Дочок Страждаючої Божої Матері з метою відкрити осередок спільноти приїхали до м. Кенти, де дізналися, що пани Чечові хочуть у Галцнові відкрити добродійний заклад. На потреби закладу пани пожертвували свій будинок. У травні 1891 р. сестрам було передано ведення закладу та ключі від будинку. У серпні відбулося урочисте освячення добродійного закладу у Галцнові, який був першим осередком спільноти у краї [326, s. 89; 416, s. 164, 172]. У зв'язку з віддаленістю від населених пунктів, відсутністю поблизу колії – сестри не могли тут закласти генеральний дім згромадження та відкрити новіціат.

Кардинал Альбін Дунаєвський радив сестрі Маргариті Шевчик звернутися до плебана парафії Андрія Кничча в Освенцимі. Після перемовин було прийнято рішення про відкриття монастиря в Освенцимі. Черниці вибрали та придбали земельну ділянку, на якій з осені 1892 до 1895 рр. тривало будівництво дому. Новозбудований монастир в Освенцимі став головним осередком згромадження [326, s. 91–92; 416, s. 195; 457, s. 200].

У 1893 р. монастир сестер серафіток був відкритий у Живці, де й була облаштована перша охоронка спільноти [222, p. 280; 358, s. 104]. У серпні 1895 р. сестри серафітки приїхали у село Велька Весь. У маєтку графів Стадницьких була відкрита народна двокласна школа, яка проіснувала до 1897 р. Дітей у школі, на запрошення графів, навчали сестри серафітки [404, s. 368; 416, s. 225]. У липні 1896 р. сестри приїхали до Перемишля, де відкрили монастир та почали працювати у Суспільному шпиталі ім. св. Єлизавети на вулиці Владиче [350, s. 243; 414, s. 382].

У 1897 р. сестри згромадження приїхали у Стрий [279, с. 187; 416, s. 217]. В орендованому домі на вулиці Третього Травня сестри серафітки відкрили заклад для покинутих дітей [394, s. 247]. Притулок створений сестрами серафітками згодом було названо Закладом для сиріт під покровительством св. Йосифа [414, s. 385].

У тому ж 1897 р. сестри серафітки відкрили монастир, а згодом й охоронку у Фридриховіцах [238, s. 444; 416, s. 215]. На прохання єпископської консисторії у Тарнуві сестри серафітки відкрили свій осередок у селі Семехів. Тут сестри протягом 1897–1900 рр. працювали вчителями у двокласній народній школі [404, s. 368].

У грудні 1897 р. на прохання місцевої влади було відкрито дім у Перемишлянах. Сестри переїхали сюди на початку 1898 р., тут вони доглядали за хворими у Повітовому шпиталі ім. св. Антонія [27, арк. 76; 414, s. 382].

У грудні 1901 р., турбуючись про дітей, позбавлених опіки, співзасновниця згромадження Маргарита Шевчик відкрила орденський дім, охоронку для дітей з бідних сімей та заклад для сиріт у Дрогобичі [350, s. 243; 416, s. 220]. Варто

також згадати й про осередок згромадження у с. Могила (сучасний історико-географічний район м. Краків). Тут черниці навчали дітей у початковій (елементарній) трикласній школі, яка діяла при монастирі отців-цистеріанців [326, s. 93; 416, s. 227].

У жовтні 1902 р. сестри серафїтки оселились у м. Ярослав [414, s. 382]. Тут сестри доглядали за хворими у повітовому шпиталі [350, s. 243; 404, s. 368]. Дані осередки були відкриті з ініціативи співзасновниці згромадження Маргарити Шевчик.

У 1905 р. було відкрито дім у місті Новий Тарг. Тут сестри працювали в охоронці та опікувалися притулком для престарілих [358, s. 104]. У Кракові в 1906 р. сестри серафїтки відкрили охоронку на Звєжинці (у минулому село, яке з 1909 р. є одним з районів міста Краків). Тому в документах можемо зустріти запис про осередок у Звєжинцях та в Кракові. Йдеться про один і той самий осередок [240, s. 487; 326, s. 94]. У 1909 р. сестри серафїтки відкрили охоронку у Бездзедзі [350, s. 243; 404, s. 368].

Перед початком Першої світової війни черниці активно відкривали нові осередки, переважно це були охоронки для дітей. Зокрема, у селах поблизу Кракова було відкрито дві охоронки для дітей, у яких сестри працювали. Першу в 1911 р. у селі Дембнікі (сучасний район м. Краків), а другу в 1914 р. у селі Гжегужки (сучасний район м. Краків) [326, s. 109; 404, s. 368].

Наприкінці 1911 р. сестри серафїтки відкрили охоронку у селі Торське (діяла до 1914 р.). У містечку Стрижів охоронка була відкрита у 1912 р., а у с. Ліщини у 1917 р. [350, s. 243; 404, s. 368]. У 1912 р. у місті Новий Тарг було відкрито ще один дім спільноти, сестри якого працювали у суспільному шпиталі. У тому ж 1912 р. сестри відкрили у місті бурсу для студентів [326, s. 109].

Згромадження Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса

Перший осередок Згромадження Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса на теренах Галичини був відкритий у 1894 р. у Кракові на вулиці Святого Хреста, 10. Будинок для згромадження придбав засновник спільноти о. Й. Пельчар. Протягом

1894–1896 рр. тут був генеральний дім згромадження, при якому був відкритий новіціат та притулок для слуг [384, s. 167, 237; 435, s. 125].

З часом монастир уже не вмщав всіх готових до чернечого життя дівчат. Також до монастиря приходило багато нужденних, якими сестри опікувалися. Тому в 1896 р. сестри переїхали у монастир на вулиці Гарнцарська, 26, який став генеральним домом згромадження [223, p. 280; 410, s. 10] (Додаток Д. 8). У каплиці монастиря могли перебувати не тільки черниці, але й служниці, які потребували моральної підтримки. 3 жовтня 1897 р. при каплиці було засновано Товариство Живого Розарію і взаємної допомоги для слуг [388, s. 185].

У 1899 р. у Кракові був відкритий Пансіонат імені св. Йосифа. У 1908 р. на вулиці Яблонівських, 14 в орендованому приміщенні був відкритий Дім ім. Божої Матері Розради [384, s. 237–238].

У 1895 р. до згромадження з проханням взяти під опіку місцевих бідних служниць звернулося Львівське Братство Матері Божої Королеви Корони Польської. Сестри погодилися допомогти нужденним. Так виник осередок Згромадження Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса у Львові [388, s. 198].

У 1895 р. з Кракова до Львова прибули перші сестри серцанки, які розташувались у монастирі латинських бенедиктинок на вулиці Чарнецького, 24. Суспільно-виховна діяльність сестер була вкрай необхідною у місті, де була велика кількість служниць [383, s. 296]. На початках згромадження у Львові не мало постійного місця осідлості. Тому протягом чотирьох років сестри активно переїжджали з одного місця на інше [384, s. 168]. Спочатку монастир розміщувався на площі Бенедиктинській, 2 згодом на вулиці Чарнецького, 24, а остаточно на вулиці Кармелітській, 6 [221, p. 267; 383, s. 296; 388, s. 198].

Монастир не вмщав усіх потребуючих, тому в 1903 р. його розбудували. У 1911 р. старий будинок продали та збудували новий монастир на вулиці Сенявських (сучасна вулиця Ужгородська) біля костелу св. Яна [383, s. 296; 388, s. 198].

Протягом 1895–1899 рр. сестри серцанки працювали у Львові у Домі опіки для слуг імені св. Ядвіги на вулиці Слодовій, 10 [388, s. 198]. Дім був власністю

Братства Королівства Корони Польської. Завдяки особистим старанням засновника згромадження о. Й. Пельчара та настоятельки згромадження Клари Щенсни, у 1899 р. за 22 тис. 600 злотих дім було куплено, а право власності на будинок перейшло до згромадження серцанок [383, s. 296; 384, s. 237].

У 1896 р. сестри серцанки приїхали до Закопаного, куди їх запросила Христина Мілевська. На потреби згромадження пані передала черницям у тимчасове користування (на 10 років) частину вілли «Затишок», що знаходилась на вулиці Сенькевича [383, s. 298; 388, s. 199]. У 1899 р. лікар Томаш Янішевський запросив сестер серцанок до новоутвореного шпиталю, який швидко розбудувався завдяки допомозі та праці сестер [241, s. 549].

Через важку та виснажливу працю сестри почали частіше хворіти, внаслідок чого була зафіксована висока смертність серед черниць. Ця ситуація непокоїла настоятелів, тому о. Й. Пельчар дав розпорядження збудувати відпочинковий дім у Закопаному, де ослаблені сестри мали б змогу відпочивати. Однак, свого дозволу на будівництво не дав краківський єпископ Ян Пузина. Причиною цього є той факт, що в Закопаному свій осередок планувало відкрити інше чернече згромадження, яке мало підтримку місцевого плебана Кошелевського [383, s. 298; 384, s. 170]. У 1906 р. у Закопаному був збудований відпочинковий дім для хворих сестер серцанок [384, s. 170].

У Ряшеві діяло два осередки згромадження сестер серцанок: залізнична школа, відкрита у 1897 р. та учительська семінарія, відкрита у 1899 р. Протягом 1899–1912 рр. сестри серцанки опікувалися інтернатом учительської семінарії, а саме займалися веденням кухні [388, s. 208]. У Перемишлі сестри з 1899 р. доглядали за єпископською резиденцією [384, s. 172].

Засновник згромадження о. Й. Пельчар, який у 1900 р. був призначений Перемишльським єпископом латинського обряду, видав розпорядження про відкриття першого дому серцанок на теренах дієцезії у с. Яслиська [350, s. 242]. Відповідний документ на відкриття дому був виданий 10 листопада 1902 р. Засновник згромадження наголошував, що населення Яслиськ було дуже бідним, а їхні діти недоглянуті, тому відкриття охоронки була вкрай необхідним рішенням

[384, s. 170; 388, s. 200; 391, s. 491]. Цей осередок відігравав важливу роль на першому етапі існування згромадження [383, s. 299].

У 1901 р. у Коросно був відкритий шпиталь, у якому сестри серцанки доглядали за хворими. Кількість осередків спільноти з року в рік збільшувалася [350, s. 242]. У 1902 р. черниць запросили займатися господарськими справами у малій семінарії у Перемишлі, а у 1906 р. з тією ж метою сестри приїхали до Перемишльської духовної семінарії. Подібні завдання, починаючи з 1905 р., сестри серцанки виконували у Тарнуві у великій духовній семінарії та у відпочинковому будинку тієї ж семінарії у с. Блоне (поблизу Тарнува) [384, s. 172].

Згромадження поступово збільшувалося, активно розросталося та поширювало свою діяльність. У 1904 р. засновник згромадження розпочав будівництво Закладу ім. Пресвятого Серця Ісуса у Корчині [383, s. 299]. У 1905 р. будівництво завершилось, будівлю було урочисто освячено та передано у користування згромадження. У закладі було відкрито господарську школу для дівчат і притулок для старців, калік та хворих [384, s. 238]. Перемишльський єпископ Й. Пельчар наголосив, що новозбудований шпиталь розрахований на 12 бідних калік: 6 чоловіків та 6 жінок [350, s. 242; 388, s. 201]. Саме у Корчині була відкрита перша господарська школа спільноти [34, k. 53; 343, s. 169]. У закладі навчались дівчата віком до 25 років. Станом на 1914 р. школу відвідувало 57 дівчат. Окрім цього, при школі був відкритий інтернат для 35 учениць місцевих шкіл [34, s. 54].

Шематизм Королівства Галичини та Лодомерії за 1905 р. подає відомості про осередок сестер серцанок у місцевості Збилітовська Гура поблизу Тарнува. Тут сестри утримували освітньо-виховний заклад для дівчат, у якому станом на 1905 р. перебувала настоятелька з 20 черницями [237, s. 440]. У 1906 р. серцанки відкрили у с. Блоне (біля Тарнува) охоронку [239, s. 490].

З 1 грудня 1908 р. сестри працювали у загальному шпиталі в Бродах, а у 1910–1917 рр. у повітовому шпиталі м. Краковець [384, s. 173, 238; 388, s. 208].

Через брак архівних матеріалів ми не можемо більш детально описати процес формування осередку в Краковці, який був зруйнований у 1917 р. [384, s. 174].

У 1910 р. до генеральної настоятельки згромадження звернувся Фредерик Скарбек з проханням прислати сестер, які могли б опікуватися хворими дітьми. Санаторій, де лікувалися хворі діти, був відкритий у Жаб'є (сучасне смт. Верховина), сюди у грудні 1910 р. приїхало чотири сестри серцанки. У листі до Клари Щенсни, який датується 28 січня 1912 р., йдеться про те, що у санаторії сестри опікувалися хворими дітками, які навчались у школі в Дроговижі [388, s. 208]. У 1914 р. через спалах епідемії тифу у Жаб'є та зафіксовані смертельні випадки у санаторії його закрили. У той же час був ліквідований навчальний заклад у Дроговижі [384, s. 174].

Сиріт перевезли до Львова, а престарілих людей з Дроговижа до Миколаєва (Жидачівський повіт). Влада звернулася до сестер з проханням взяти під опіку Заклад для престарілих. Уже з 1914 р. сестри серцанки працювали у Миколаєві [384, s. 175, 238].

Починаючи з 1911 р. сестри працювали в охоронці та в Будинку дитини у Перемишлі, а з 1912 р. – у Крайовому загальному шпиталі м. Львів [384, s. 175, 238; 388, s. 205]. Протягом 1911–1912 рр. сестри серцанки опікувалися Закладом для слуг у Стрию [384, s. 180; 388, s. 209].

З початком воєнних дій, черниці почали працювати у військових шпиталях, зокрема: протягом 1914–1918 рр. виконували різні обов'язки у військовому шпиталі Червоного Хреста у м. Тарнув; у повітових шпиталях м. Ряшева протягом 1914–1923 рр. та м. Вадовіце протягом 1915–1921 рр.; у 1917–1921 рр. у військовому шпиталі Червоного Хреста у Закопаному. У Перемишлі в 1917 р. сестри відкрили Господарську школу імені Пресвятого Серця Ісуса. Окрім цього, протягом 1917–1922 рр. черниці провадили благодійницьку діяльність у місцевій Народній кухні м. Львів [384, s. 239].

Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісію

У документах знаходимо відомості про те, що Товариство Червоного Хреста в Галичині починаючи з другої половини ХІХ ст. вело перемовини зі

згромадженням сестер феліціанок стосовно діяльності черниць у шпиталях в разі початку воєнних дій [108, к. 1; 109, к. 1; 114, к. 1; 118, к. 1]. Черниці висловлювали свою готовність доглядати за хворими та пораненими у шпиталях Червоного Хреста, але за певних умов, які були чітко прописані генеральною настоятелькою згромадження. Зокрема, будівлю, яку черниці віддавали під облаштування тимчасових шпиталів опісля завершення воєнних дій мали повернути згромадженню у належному вигляді [110, к. 1]. У закладах черниці працювали без грошової винагороди, однак були забезпечені скромним харчуванням [111, к. 1].

У листі від 16 лютого 1888 року генеральної настоятельки згромадження до Товариства Червоного Хреста зазначається про готовність черниць, в разі початку воєнних дій, працювати у великих шпиталях для поранених австрійських солдат у місті Львів та Краків. Генеральна настоятелька наголошувала на необхідності у шпиталі окремої кімнати для черниць, куди вхід світським особам заборонений [112, к. 1; 113, к. 1].

На потреби шпиталів, забезпечення засобами медичної допомоги під час воєнних дій, Товариство Червоного Хреста планувало організувати лотерею мета якої полягала у зборі коштів. Вартість благодійного лотерейного квитка становила 1 крону, а максимальний грошовий виграш сягав 20 тис. крон. Також була можливість виграти 1 тис., 5 тис., 100 та 200 крон. Таким чином, Товариство заохочувало мешканців своїми внесками долучатись до належної організації діяльності шпиталів під час війни. На лотерейному квитку були зображені черниці, які допомагали пораненому солдату [116, к. 1] (Додаток Р).

Отже, друга половина XIX – початок XX ст. – це період, коли жіноче францисканство на теренах Галичини досягло значного розвитку. З джерел відомо про активну діяльність шести габітових жіночих згромаджень францисканської гілки чернецтва та існування осередків двох контемплятивних спільнот, які внесли вагомий внесок у розвиток і поширення жіночого францисканства у краї. У даному розділі ми намагалися комплексно проаналізувати історію виникнення та становлення жіночих францисканських спільнот на теренах Галичини, як

невід'ємної складової францисканського руху в цілому. Детальний аналіз умов створення нових чернечих згромаджень та відновлення діяльності уже діючих з періоду середньовіччя засвідчив спільну мету заснування всіх спільнот – допомога та опіка над всіма потребуючими. Гостра потреба в соціальній опіці та благодійній діяльності стала однією з причин створення нових спільнот, черниці яких допомагали нужденним. Прихильність серед населення та популярність спільнот стали причиною їхнього швидкого поширення та відкриття нових осередків у містах та селах, а також заснування чернечих провінцій за межами коронного краю Австро-Угорської монархії.

У цілому, встановлено, що у другій половині XIX ст. була заснована більша частина досліджуваних спільнот, осередки яких активно функціонували на початку XX ст. Найбільша кількість була у 90-х роках XIX ст. – період, коли згромадження активно відкривали монастирі та здійснювали свою діяльність у населених пунктах Галичини. Важливу роль у формуванні осередків відіграли генеральні настоятельки згромаджень, засновники спільнот, священники, намісники краю та заможні шляхетські родини, які виступали ініціаторами відкриття та приїзду черниць у населені пункти.

Загалом, за підрахунками дисертантки, у другій половині XIX – на початку XX ст. на теренах Галицького коронного краю Австро-Угорської монархії найбільшу кількість осередків мало Згромадження Сестер Францисканок Родина Марії, яке, в основному, базувало свою діяльність у сільській місцевості. Власне, дане згромадження, сформувало мережу освітніх осередків. Не менш чисельним було згромадження сестер феліціанок, яке також активно розвивало освітні осередки спільноти. Натомість найбільшу кількість благодійних осередків відкрило згромадження сестер-альбертинок, яке фактично не займалося розвитком навчально-виховних осередків. Згромадження сестер юзефіток переважно відкривали свої осередки у містах.

Опрацьовані джерела наводять скупі відомості стосовно осередків сестер кларисок та сестер бернардинок. У них фрагментарно згадується про клявзурові монастирі та школи, веденням яких займались черниці. Джерела свідчать про те,

що дані спільноти були менш чисельними та розвивали свої осередки, в основному, у містах. У роки Першої світової війни значно зменшилася кількість осередків францисканства, частина монастирів закрилася, доми спільнот об'єднали, а благодійні установи переоблаштовували під інші потреби.

Основні положення розділу апробовано у таких публікаціях: 316; 317; 319; 321; 322; 323.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ ФРАНЦИСКАНОК

3.1 Внутрішня організація та структура спільнот

Римсько-католицька церква значно вільніше діяла в Галичині, яка з кінця XVIII ст. перебувала у складі Австрійської імперії, а з 1867 р. – Австро-Угорської монархії [289, с. 122; 300, с. 46]. Львів починаючи з XV ст. був центром митрополії Римсько-католицької церкви в Галичині. У 1359 р. тут було засновано першу римо-католицьку дієцезію, а у 1412 р. столицю митрополії з Галича (установлена у 1375 р. буллою Папи Григорія XI «*Debitum pasiombs officii*») було перенесено до Львова [224, с. 389; 311, с. 9; 312, с. 239; 461, с. 138; 464, с. 100].

У другій половині XVIII ст. в імперії Габсбургів відбулися реформування в освітній, аграрній та релігійній сферах суспільного життя, а також у системі судочинства й державного управління. Внаслідок політики освіченого абсолютизму та реалізації «йосифінських реформ» (1780–1790 рр.) було обмежено вплив Апостольської Столиці та Папи Римського, скасовано ряд привілеїв Католицької церкви, яка була передана під контроль держави.

13 жовтня 1781 року імператор Йосиф II видав «Толерантний патент («*Toleranzpatent*»)» (указ про віротерпимість), який дозволяв православним, протестантам, мусульманам вільно сповідувати свою релігію, та за яким Католицька церква залишала за собою панівне становище. 12 січня 1782 р. був опублікований указ імператора Йосифа II (1741–1790 рр.) про закриття жіночих та чоловічих монастирів із секуляризацією маєтків римо-католицького духовництва та передачею їх у Релігійний фонд. У результаті секуляризаційних реформ імператора Йосифа II чого було закрито понад 700 монастирів (у яких перебувало близько 38 тис. ченців та черниць), скасовано парафіяльні церкви та костели. Ліквідаційними патентами було закрито монастирі августинців, кларисок, францисканок, кармеліток, капуцинок та тих, які не здійснювали харитативну діяльність [310, с. 314–316].

З другої половини XIX ст. після антикатолицької та антипапської політики Габсбургів відновились діяльність монастирів та поширення чернецтва, було скасовано закони, які обмежували та забороняли чернечі згромадження. З опрацьованих статистичних документів відомо, що станом на 1898 р. у Галичині діяло 373 римо-католицьких монастирів, з яких 281 були жіночими із 2 755 черницями. Натомість кількість греко-католицьких монастирів у краї була суттєво меншою і становила 18 монастирів. Католицьке чернецтво на теренах Галичини залишалось досить численним [225, s. 67].

Станом на 1911 р. кількість римо-католицьких монастирів на теренах коронного краю сягала 663 домів. Свою діяльність у Галичині провадило 26 чоловічих та 35 жіночих чернечих орденів [226, s. 63]. Збільшення кількості духівництва та парафій Римсько-католицької церкви у Галичині сприяли тому, що Львів став потужним осередком католицького чернецтва [288, с. 290; 334, s. 121].

Досліджуючи правочинні та статутні документи римо-католицького жіночого чернецтва, а саме його францисканської гілки другої половини XIX–початку XX ст., спробуємо знайти та висвітлити спільні та відмінні риси у внутрішньому устрої та побутових умовах монастирів. Спільним та основою для більшості конституцій та статутів францисканок були приписи III Регули святого Франциска. З плином часу, потребами Церкви та суспільства регулу реформували. У 1883 р. Папа Лев XIII затвердив Регулу III Ордену у новій редакції [8, арк. 103; 418, s. 166–167]. Натомість сестри клариски жили у спільноті згідно Регули святої Клари [360, s. 23]. У кожному монастирі існували свої звичаї, правила та порядки, які сформувались спільним проживанням черниць протягом багатьох років.

Згромадження були підвладними Папі Римському, до якого зобов'язувались прислухатися згідно складеній обітниці послуху. Окрім цього, за церковними канонами монастирі підпорядковувалися місцевому єпископу [200, s. 57; 202, s. 95]. Головною в кожному згромадженні була генеральна настоятелька, а всі важливі питання вирішувались на генеральній капітулі [202, s. 95; 383, s. 289; 410, s. 14; 418, s. 181].

Генеральна настоятелька, відбувши каденцію, скликала генеральну капітулу для обрання нової настоятельки та вирішення ряду важливих питань. Згідно з конституціями генеральну капітулу в більшості досліджуваних згромаджень скликали кожні шість років [200, s. 57; 202, s. 98; 203, s. 26; 384, s. 190;]. Однак, у сестер феліціанок генеральну капітулу скликали кожні 12 років, а кількість тих хто брав участь у засіданні становила 12 осіб [199, s. 68; 204, s. 153].

З документів довідуємось, що за характером скликання генеральна капітула (найвища законодавча влада у згромадженні) була звичайною та надзвичайною. Звичайна скликала планово у чітко визначений час, а надзвичайна в разі смерті генеральної настоятельки, відмови її від посади або звільнення Апостольською Столицею [384, s. 190]. Для скликання надзвичайної капітули потрібна була згода генеральної ради та дозвіл Апостольської Столиці [200, s. 57; 201, s. 109; 202, s. 98].

У випадку смерті генеральної настоятельки право скликати надзвичайну генеральну капітулу отримувала сестра-вікарія (заступниця настоятельки). Згідно правил у сестер серцанок генеральну капітулу скликали за два місяці, у юзефіток за три, а у сестер серафіток та феліціанок за шість місяців до завершення каденції генеральної настоятельки [200, s. 58; 201, s. 110; 202, s. 99; 203, s. 31]. Лист про скликання генеральної капітули розсилався по всіх провінціях, а провінційна настоятелька зачитувала його сестрам [202, s. 99].

Місце та час проведення капітули визначала генеральна настоятелька за згодою генеральної ради, опісля чого повідомляла про скликання місцевого єпископа [198, s. 47; 204, s. 153]. Керував засіданням та головував на ньому єпископ від імені протектора, або від імені наставника спільноти [202, s. 102]. У згромадженні сестер серафіток участь у капітулі брали: генеральна настоятелька, колишні генеральні настоятельки, дорадниці, генеральна секретарка, генеральна економка, провінційні настоятельки, дві делегатки з кожної провінції. Делегатками обирали сестер-професок, які склали довічні обітниць [202, s. 99; 204, s. 153].

У згромадженні сестер юзефіток склад генеральної капітули був аналогічний як у сестер серафіток, окрім представниць провінційних домів та провінційних настоятельок. У конституції спільноти йшлося про те, що якщо згромадження не було поділене на провінції, то участь у генеральній капітулі мали право брати настоятельки філіальних домів у яких було не менше 12 сестер. Окрім настоятельки, для участі у генеральній капітулі ще обирали делегатку, яка складала довічні обітниці. Що ж стосується монастирів у яких кількість черниць була менше 12, їм рекомендувалось об'єднатись з найближчими до них домами. Після об'єднання черниці обирали одну з двох настоятельок та одну делегатку зі складеними довічними обітами, які представляли дім на капітулі [8, арк. 126].

У згромадженні сестер серцанок до складу генеральної капітули входили останні чотири сестри дорадниці, колишні генеральні настоятельки, всі провінційні настоятельки та шість представниць з кожної провінції обрані з поміж сестер-професок. Вибори представниць проходили наступним чином: кожна сестра-професка писала на картці шість імен сестер, які на її думку мали право бути присутніми на виборах генеральної настоятельки. Обов'язкова вимога до делегаток – перебувати у згромадженні не менше трьох років від складання обітниць. Картки вкидались до урни, опісля чого підраховувались голоси та оголошувалися імена представниць провінційного дому на генеральній капітулі. [203, s. 32].

День виборів генеральної настоятельки починався із Святої Меси у домовій каплиці, після якої сестри спільно приймали Святе Причастя та виконували гімн до Святого Духа «*Veni Creator Spiritus*» [202, s. 103; 203, s. 33]. Потім обирали двох скрутаторок (дівчат, які склали тимчасові обіти), вони допомагали збирати карточки з голосами та брали участь у їхньому підрахунку. Скрутаторки після обрання складали присягу на вірність виконання обов'язків та зберігання у секреті інформації, що стосувалася виборів. Також обирали секретарку засідання капітули [202, s. 103]. У деяких згромадженнях скрутаторок призначали, а не обирали [204, s. 154].

Сестри, які брали участь у засіданні генеральної капітули, займали свої місця за старшинством, а саме за часом складання обітниць та згідно алфавіту [218, s. 9]. На початку засідання генеральна настоятелька звітувала про справи згромадження за час її керування. Потім на колінах просила вибачення у сестер і сідала на те місце, яке було їй відведене згідно правил [203, s. 31].

Генеральну настоятельку обирали серед сестер-професок, кандидатка мала відповідати вимогам статуту та бути набожною, покірною, милостивою, розсудливою, стриманою у розмовах, об'єктивною, скромною [204, s. 142; 205, s. 15, 87, 124]. Головним завданням для якої була похвала Богу, загальне благо сестер та згромадження [202, s. 112]. Однією з обов'язкових вимог до кандидатки було досягнення нею 40 років та перебування в чернецтві понад десять років від моменту складання обітниць [46, s. 141; 418, s. 181]. У сестер юзефіток – п'ять років від складання довічних обітів [8, арк. 127]. У сестер феліціанок обов'язковим для кандидатки було перебування у згромадженні не менше восьми років [204, s. 156].

Обирали більшістю голосів шляхом таємного голосування [8, арк. 127; 202, s. 100]. Кожна черниця підходила до скрутаторок, брала карточку та за окремим столиком вписувала ім'я кандидатки, після чого вкидала картку до спеціальної урни. У разі, якщо черниця через хворобу не могла взяти участь у виборчій капітулі, тоді до неї приносили замкнену урну в яку вона вкидала картку зі своїм вибором [200, s. 62; 202, s. 101]. Варто зазначити, що кандидатки на посаду також голосували, але жодна з них не могла проголосувати за себе. Також сестри не могли вкидати порожню карточку, не вказавши жодного імені [203, s. 33].

Після того, як всі сестри вкинули картки зі своїми голосами, керуючий капітулою їх підраховував та звіряв з кількістю сестер, які проголосували [202, s. 103]. Співставивши все, картки розкладалися, а скрутаторки записували прізвища та рахували голоси. Після виборів усі картки з голосами спалювалися, а сестри скрутаторки зберігали в таємниці інформацію про те хто за кого голосував [8, арк. 128; 202, s. 105].

Якщо під час першого голосування жодна з кандидаток не набирала більшість голосів, то вибори проводилися вдруге. Також відбувши каденцію, генеральна настоятелька могла бути обрана вдруге на наступну каденцію [202, s. 105]. У деяких згромадженнях її могли обрати втретє, якщо вона отримала 2/3 голосів і таке рішення було затверджене Апостольською Столицею [8, арк. 128].

Після оголошення результатів генеральної виборчої капітули всі відправлялись до домової каплиці, де виконували похвальний гімн «Te Deum» [200, s. 63]. Обравши генеральну настоятельку, кожна черниця підходила до неї та цілувала її в руку, у свою чергу настоятелька цілувала кожную сестру в голову [203, s. 31].

Генеральній настоятельці керувати у згромадженнях допомагала генеральна рада [197, s. 84]. У більшості згромаджень генеральна рада складалась з чотирьох сестер дорадниць, яких називали «дискретками». Після обрання генеральної настоятельки переходили до виборів дорадниць, генеральної секретарки та генеральної економки. Ці вибори відбувалися за керівництва новообраної генеральної настоятельки, після складання нею обітниць вірності та обіцянки тримати в секреті інформацію стосовно виборів [200, s. 63; 201, s. 121; 268, s. 462;]. На зазначені посади обиралися сестри, яким виповнилося 35 років та які склали довічні обітниць [200, s. 64; 201, s. 122; 202, s. 106; 204, s. 157]. Першою обирали сестру-заступницю, яка могла замінити генеральну настоятельку [201, s. 121]. На посаду секретарки могла бути обрана одна з сестер дорадниць. Однак, на посаду генеральної економки дорадницю не могли обирати [202, s. 107].

У згромадженні сестер серцанок ще обирали заступниць для дорадниць. Якщо на момент обрання черниці не мали складених довічних обіттів, то зобов'язувались їх скласти на час виконання службових обов'язків, а саме на шість років. Вибори оточення генеральної настоятельки відбувалися так: кожна черниця писала на підготовленому листку чотири прізвища під графою дорадниць та два під графою – заступниць. Потім картки з голосами вкидали до урни. Обраними вважались сестри, які отримали більшу кількість голосів. Голосування

могли проводити вдруге й втретє, якщо кандидатки отримали однакову кількість голосів [203, s. 31].

Під керівництвом новообраної генеральної настоятельки на генеральній капітулі вирішували важливі питання. Визначали розмір пожертвувань, які наприкінці року кожний дім передавав до загальної скарбниці генерального дому та розмір посагу, який вносила кандидатка при вступі в монастир [202, s. 108].

Генеральна настоятелька не могла без дозволу протектора та без важливої причини, скласти свої повноваження [202, s. 113]. У разі, якщо вона зловживала своїм становищем, ігнорувала статут, розтрачувала майно згромадження, погано ставилася до сестер, їй наставник спільноти та єпископ робили зауваження. Однак, якщо вона не зважала на зауваження і не змінювала свою поведінку, тоді єпископ наполягав на складенні повноважень та передачі обов'язків іншій сестрі, зазвичай заступниці [203, s. 31]. У більшості згромаджень сестри називали свою настоятельку «матір» [216, s. 13; 383, s. 289].

Генеральна настоятелька керувала справами цілого згромадження, саме вона мала право приймати до згромадження кандидаток, надавала дозволи, звільняла від обітниць та карала винних черниць, їй підпорядковувались всі провінції, доми та сестри [8, арк. 103 зв; 202, s. 95; 204, s. 142]. Разом із генеральною радою вона роздавала вказівки, переводила сестер з одного дому до іншого, видавала розпорядження як для окремих домів, так і для цілого згромадження [8, арк. 129 зв; 141, к. 1]. У сестер серцанок генеральна настоятелька призначала своїх заступниць або помічницю, наглядачку притулку для слуг та робочих, якщо він був відкритий при монастирі, та медсестру, яка опікувалася хворими [203, s. 24]. Натомість у сестер юзефіток настоятелька не могла призначати заступницю [8, арк. 131].

Урядування настоятельки спільнот не було необмеженим, а чітко регламентувалося положеннями конституцій та регул [8, арк. 138 зв]. Генеральна настоятелька не могла змінити чи по-іншому тлумачити конституцію згромадження, або викреслити якісь приписи. Однак, могла на деякий час окремі провінції, доми або сестер, але не ціле згромадження, звільнити від виконання

певних пунктів конституції. Генеральна настоятелька призначала та змінювала місцевих настоятельок та інших функціонерок [8, арк. 131]. Також не могла давати або відбирати у сестер право голосу [202, s. 111]. У згромадженні сестер серафіток генеральна настоятелька, за попереднім узгодженням двох провінційних настоятельок, мала право переводити черниць з однієї провінції до іншої [202, s. 129].

Генеральна настоятелька управляла майном згромадження, але вона не могла виконувати функцій генеральної економки, провінційної чи місцевої настоятельки, навіть, у будинку в якому мешкала [202, s. 111]. Також не могла втручатись у їхні справи [8, арк. 131].

Генеральна настоятелька у згромадженні сестер серафіток кожні п'ять, а у юзефіток кожні три роки звітувала Конгрегації в справах єпископів і монахів про сестер, про чернече життя, про новіціат, про стан домів. Звіт підписувався генеральною настоятелькою, генеральною радою та місцевим єпископом, у дієцезії якого був розташований генеральний дім згромадження [8, арк. 131; 202, s. 110].

Важливим обов'язком генеральної настоятельки було інспектування домів цілого згромадження. З документів, а саме з конституцій згромаджень довідуємось, що генеральній настоятельці сестер серцанок рекомендувалось проводити інспекцію у всіх домах раз на рік, у згромадженні сестер юзефіток і серафіток раз у три роки, а у сестер феліціанок – щороку матірний дім та раз у шість років кожний провінційний дім [200, s. 67; 202, s. 113; 203, s. 27; 204, s. 161]. Під час відвідин монастирів генеральна настоятелька ознайомлювалася з усіма проблемами та потребами черниць, проводила зустрічі з кожною сестрою, у разі потреби могла зробити зауваження, застерегти або заохотити [200, s. 68; 203, s. 27].

Якщо з певних причин генеральна настоятелька не могла проводити інспекцію, тоді згідно конституції її заміняла сестра-вікарія. Обрана, на правах заступництва, черниця здійснювала перевірку, після чого складала детальний звіт. У разі смерті генеральної настоятельки її обов'язки до наступних виборів

тимчасово виконувала заступниця. У цьому їй допомагала генеральна рада [200, s. 69; 203, s. 25].

До компетенції генеральної ради у сестер феліціанок входив: поділ згромадження на провінції та визначення їхніх меж, допуск черниць до складання довічних обітниць та видалення їх зі спільноти, переведення сестер до провінцій, [204, s. 143]. У згромадженні сестер юзефіток генеральна рада терміном на три роки призначала провінційну раду, провінційну настоятельку, чотирьох дорадниць, провінційну економку і секретарку [8, арк. 137 зв].

У головному домі згромадження виконувати обов'язки генеральній настоятельці допомагали: сестра заступниця, яка була вибрана з сестер дорадниць та виконувала обов'язки генеральної настоятельки на час її відсутності; магістра сестер новичок; секретарка, яка вела бухгалтерію, кореспонденцію, рахунки та справи від імені генеральної настоятельки; економка – завідувала коморою та кухнею генерального дому; черниця, яка наглядала за гардеробом, а у разі потреби і пральнею згромадження, щоб кожна сестра мала пристойний та чистий чернечий одяг; черниця, яка опікувалася хворими та наглядала за притулком; сестра, що слідкувала за порядком у домовій каплиці та черниця, яка керувала школою для менш освічених сестер [107, к. 1–2; 203, s. 30–31].

Першою генеральною настоятелькою Згромадження Дочок Страждаючої Божої Матері була співзасновниця спільноти – Маргарита Шевчик, яка народилася 1828 р. у заможній шляхетській сім'ї у Шепетівці, що на Волині. У дев'ятирічному віці Маргарита залишилася сиротою, якою опікувалася її старша сестра. Незважаючи на всі життєві виклики, вона старалась зберегти глибоку віру та моральні принципи. Втративши батьків, Маргарита пізнала цінність терпимості як одну з форм жертвності, навчилася приймати волю Божу та шукати підтримки у молитві до Отця. Маргарита з юних років наслідувала приклад життя св. Франциска та у віці 20-ти років склала довічні терціарські обітниця [416, s. 37–44].

Маргарита Шевчик протягом 23 років керувала згромадженням, обравши за мету спільноти – турботу про матеріальні та духовні потреби нужденних.

У 1904 р. у зв'язку з погіршенням стану здоров'я вона склала повноваження генеральної настоятельки згромадження. Незважаючи на прогресуючу хворобу та нестерпний біль, Маргарита до самої смерті старалась допомагати потребуючим. 5 червня 1905 р. Маргарита Шевчик померла у Нешаві, де її й поховали. У 1951 р. прах засновниці згромадження перепоховали у костелі при монастирі сестер серафіток в Освенцимі [415, s. 13–14].

У провінційних домах головною була провінційна настоятелька, а в окремих домах керувала місцева настоятелька [202, s. 96]. У згромадженні сестер серафіток провінційну настоятельку обирали на три роки, а у сестер серцанок її призначала генеральна настоятелька за згодою генеральної ради на шість років [202, s. 126; 203, s. 25]. Черниці Згромадження Дочок Страждаючої Божої Матері могли повторно переобирати провінційну настоятельку вдруге та втретє, але вчетверте у тій самій провінції черниця не мала права обиратись [202, s. 126].

Кандидатку на посаду провінційної настоятельки обирали серед сестер-професок, які перебували у згромадженні не менше 10 років від часу складання перших тимчасових обітниць. Обов'язкова вимога до кандидатки – бути народженою у законному шлюбі [202, s. 126].

Провінційним настоятелькам керувати допомагала провінційна рада, у серафіток складалася з двох, обраних на три роки, та чотирьох у сестер феліціанок – дорадниць [202, s. 126; 204, s. 144]. Місцевим настоятелькам також допомагали дві дорадчі сестри [418, s. 182].

Окрім дорадниць, у провінційних домах ще була секретарка та провінційна економка. У згромадженні сестер серафіток їх призначала провінційна настоятелька на три роки за згодою провінційної ради та затвердженням генеральної настоятельки [202, s. 128]. У свою чергу, у згромадженні сестер юзефіток генеральна рада терміном на три роки призначала провінційну раду, провінційну настоятельку, чотирьох дорадниць, провінційну економку та секретарку [8, арк. 137 зв].

Усі вони мешкали в провінційному домі згромадження, який визначала генеральна рада. Провінційна настоятелька не могла одночасно виконувати

обов'язки місцевої настоятельки. Основними обов'язками провінційної настоятельки було: скликання кожного місяця провінційної ради; допуск постулянок до новіціату; видалення із дому, з важливих причин, новичок та постулянок; донесення генеральній настоятельці пропозицій місцевих настоятельок; обрання магістри новичок, дорадниць та місцевих економок [202, s. 128].

Також провінційна настоятелька кожного року проводила візитацію всіх домів провінції, про що докладно звітувала генеральній настоятельці [203, s. 26]. У сестер серафіток провінційна настоятелька звітувала генеральній настоятельці про справи дому, а звіт підписувався дорадницями [202, s. 97]. Натомість провінційна настоятелька сестер юзефіток кожні півроку звітувала уже генеральній раді [8, арк. 137]. Відомо, що провінційна настоятелька мала повноваження для переведення черниць з одного дому до іншого у межах своєї провінції [202, s. 129].

Про скликання провінційної капітули для виборів провінційної настоятельки та дорадниць повідомляли письмово. У сестер феліціанок та серафіток вона скликалась кожні шість років [202, s. 128; 204, s. 159]. У ній брали участь провінційна настоятелька, провінційні дорадниці, провінційна секретарка, провінційна економка та настоятельки домів, у яких мешкало принаймні 12 сестер-професок [202, s. 129]. На засіданні провінційної капітули обирали двох делегаток на генеральну капітулу для вирішення важливих справ провінції [202, s. 130].

Кожним філіальним домом керувала місцева настоятелька, згідно вимог монастиря, це була сестра-професка, яка склала довічні обіти і якій виповнилося 30 років [200, s. 84; 202, s. 132; 203, s. 21]. Зазвичай місцеву настоятельку призначала генеральна настоятелька за згодою генеральної ради. Зокрема, у сестер юзефіток місцеву настоятельку призначали на три роки з правом переобиратись на другий термін, а за згодою Апостольської Столиці і на третій [8, арк. 137 зв]. У згромадженні сестер серафіток генеральна настоятелька також

призначала місцеву настоятельку терміном на три роки, попередньо порадившись з цього приводу із генеральною та провінційною радами [202, s. 132].

З документів також відомо, що у сестер серафіток місцеву настоятельку могли вдруге призначити на ту саму посаду, але втретє у тому самому будинку вона не могла виконувати дані обов'язки. Без рішення генеральної ради та без важливої причини, її не могли перевести в інший дім [202, s. 132].

Основними обов'язками місцевої настоятельки було керування домом, виконання доручень і рішень генеральної капітули та генеральної настоятельки, дотримання приписів конституції у спільноті, головування на спільних молитвах, ведення бухгалтерії та кореспонденції, розподіл роботи між черницями, опікуватися сестрами, турбуватись про їхнє здоров'я. У важливих справах місцева настоятелька зверталася до генеральної настоятельки, якій принаймні раз на місяць докладно та письмово звітувала [8, арк. 138; 201, s. 165–166; 202, s. 134].

Стосовно новіціату, то в ньому керувала магістра, яка згідно вимог мала досягти 35 років та перебувати у згромадженні хоча б 10 років від складання перших обітниць [8, арк. 136; 202, s. 134]. Магістра новичок могла бути переобрана вдруге на посаду, якщо була здібною, досвідченою та виявляла таке бажання. У разі великої кількості новичок, на допомогу магістрі призначали помічницю. Згідно приписів це була сестра-професка зі складеними довічними обітницями (а від складання тимчасових обітів пройшло хоча б 5 років) та якій виповнилося 30 років. Магістра та її помічниця у разі потреби звільнялись від всієї роботи в домі, якщо їм це заважало у підготовці сестер новичок [202, s. 135].

У справи магістри новіціату ніхто не мав права втручатись, за винятком генеральної та провінційної настоятельки. Що ж стосується дисципліни цілого дому, то магістри, як і сестри новички, підпорядковувались місцевій настоятельці [202, s. 136]. Кожні три у сестер серафіток, а у юзефіток кожні шість місяців магістра письмово звітувала провінційній настоятельці про справи новичок та стан новіціату [8, арк. 136 зв; 202, s. 137].

В окремих домах після заслухання пропозицій своєї ради місцева настоятелька призначала сестру ключницю. Сторонніх осіб приймали у кімнаті-

розмовниці, яка була розташована при вході, але за межами клявзури чернечого дому. У шпиталях та лікарнях вхід до кімнат сестер закривався на ключ. Ключниця уникала пустих розмов зі сторонніми про те, що відбувалося у домі та не впускала їх до клявзури [8, арк. 118; 202, s. 77]. Без дозволу настоятельки сестра-ключниця не могла викликати жодну сестру до розмовниці [202, s. 138].

Після вечірніх молитов ключниця замикала ворота та відносила настоятельці ключ, який наступного дня зранку забирала [8, арк. 118 зв]. У монастирі одна фіртка завжди була закрита, навіть вдень, та відкривалася за допомогою дзвінка, інша закривалася тільки на ніч. У разі нагальної потреби фіртку відкривали вночі [204, s. 126].

За порядком у захристії домової каплиці наглядала черниця, яку призначала настоятелька дому. Черниця щоденно пильнувала за тим, щоб біля монстранції постійно горів вогонь, принаймні одна лампа. Сестра ретельно доглядала за церковним посудом та не вела розмов зі священником. Перебуваючи в одному приміщенні з ним, черниця ставилася до нього з повагою, але старалася уникати [133, к. 1; 202, s. 139].

Отже, жіночі монастирі францисканської гілки чернецтва, які діяли на теренах Галичини протягом другої половини ХІХ – початку ХХ ст., мали чітко визначену згідно приписів конституцій систему управління про що свідчать опрацьовані матеріали дослідження. Сестри строго дотримувались усталених правил співжиття у монастирях та норм поведінки, складених засновниками спільнот.

У кожному домі керувала настоятелька чия посада була виборною на певний період часу, що регламентувалось статутними документами спільнот. У місцевих домах це була місцева настоятелька, при поділі згромадження на провінції – провінційна, а всією спільнотою керувала генеральна настоятелька. Важливі рішення генеральній настоятельці допомагав приймати дорадчий орган – генеральна рада, а також її заступниці. Локально у кожному монастирі головною була місцева настоятелька, яка вирішувала поточні питання конкретного дому в певній місцевості. Вимоги до кандидатур настоятельок, перелік їхніх обов'язків та

прав, процес обрання та термін на який обирали настоятельку були чітко прописані в уставах спільнот, яких ретельно дотримувались. У всіх згромадженнях черниці сумлінно виконували покладені на них обов'язки.

3.2 Особливості вступу до спільнот та проходження формаційної підготовки

Вступ до монастиря та складання чернечих обітниць – це важливий крок для людини, покликаної Богом на служіння. Дівчата, які хотіли вступити до спільноти, мали керуватися тільки власним бажанням присвятити своє життя аж до самої смерті служінню Богу та нужденним. У статутних документах згромаджень були прописані всі особливості вступу та можливість виходу зі спільнот.

Зазвичай до згромаджень приймали раз на рік, але у згромадженні сестер юзефіток, за необхідності, кандидаток приймали чотири рази на рік [8, арк. 103]. Згідно конституції сестер серцанок право на вступ до монастиря мали всі дівчата віком від 16 років, у сестер юзефіток дівчата не молодші 15 та не старші 30 років [8, арк. 103; 200, s. 7; 203, s. 8]. В окремих випадках, якщо до згромадження сестер серцанок хотіла вступити неповнолітня кандидатка (якій не виповнилося ще 14 років), потрібний був дозвіл батьків або опікунів [203, s. 9].

У 1900 р. сталась курйозна ситуація, про яку написали у пресі. Марія Понінська всупереч волі своїх опікунів втекла з дому, щоб вступити до згромадження сестер францисканок у Львові. Вчинок неповнолітньої дівчинки спровокував опікуна офіційно відмовитись від виконання своїх обов'язків. Однак, дозволу він не отримав. Натомість опікунська рада дала дозвіл заручитись допомогою поліції та забрати неповнолітню бунтарку з монастиря [253, s. 3].

До згромадження сестер серафіток не могли прийняти без слушної на те причини і без згоди генеральної ради дівчат, яким виповнилося 30 років. У сестер феліціанок крайня вікова межа для бажаючих вступити у спільноту – 35 років [202, s. 26; 204, s. 9]. Для вступу у спільноту сестер юзефіток дівчатам старше 30 років потрібно було отримати дозвіл Апостольської Столиці [8, арк. 104].

Вступ до спільноти мав бути свідомим кроком з розумінням всієї взятої на себе відповідальності. Кандидатка мала мати добрі помисли та щире бажання присвятити своє життя Богу [8, арк. 104]. Всі бажаючі вступити в монастир мали бути законнонародженими, врівноваженими, спокійними, працездатними, освіченими та здоровими. За віросповіданням всі кандидатки мали сповідувати католицизм (католики латинського обряду) [203, s. 8]. Дівчат, які перейшли з римо-католицької віри в іншу, зазвичай не приймали до згромаджень [202, s. 25].

Переважно кандидатки, які походили з сімей інтелігентів, багатих міщан, шляхти та заможних селян, мали середню освіту, більшість з них навчалась в учительських семінаріях. Деякі з черниць навчалися у Консерваторії музичного товариства у Кракові. Дівчата, які походили з бідніших сімей здобули тільки початкову освіту. Черниці відвідували різні курси на яких навчалися доглядати за хворими, а також кулінарні курси, шиття і садівництва, щоб отримані знання передати дітям [122, к. 102–103; 391, s. 482; 435, s. 130].

Ті кандидатки, які не ходили до школи перед вступом у згромадження, вступивши в монастир, починали відвідувати монастирську школу. Тому від початку існування згромадження сестри феліціанки відкривали при своїх монастирях школи-інтернати. У них виховувалися покликані до чернечого життя дівчата, які не закінчили середньої школи, але хотіли присвятити своє життя служінню Богові [353, s. 4]. Заклад працював за навчальною програмою, а кожна з дівчат брала участь у численних суспільно-культурних заходах. Після закінчення середньої школи, якщо й надалі відчували поклик до чернечого життя та прийняли остаточне рішення, дівчата просили про прийняття до постулату [325, s. 173].

Бажаючі вступити в монастир приносили із собою метрику та свідоцтво про хрещення, а також свідоцтво моральності, яке видавалось священником із зазначенням, що кандидатка незаміжня та миропомазана [8, арк. 103]. У згромадженні сестер серафіток кандидатка також приносила медичну довідку про стан здоров'я [202, s. 26]. У разі, якщо кандидатка склала обітницю в іншому

згромадженні, то вона обов'язково про це повідомляла перед вступом у монастир [8, арк. 103].

Стосовно заборон щодо вступу, то у монастир не приймали заміжніх, хворих та тих, які мали спадкові хвороби [202, s. 27]. Також до згромаджень не приймали кандидаток, які мали боргові зобов'язання, вступали до ордену з примусу, з великим побоюванням або підступом. Не приймали дівчат, які опікувалися хворими або немічними батьками та родичами, а також матерів, які виховували неповнолітніх дітей [202, s. 25]. Стосовно вдів, то не у всіх згромадженнях вони мали право вступати в монастир. Якщо у сестер серцанок їх приймали без будь-яких проблем, то у згромадженні сестер юзефіток виключно з дозволу Апостольської Столиці [8, арк. 104]. Натомість у монастирі згромадження сестер серафіток приймати вдів було заборонено [326, s. 152].

У згромадженні сестер юзефіток, феліціанок, серафіток (з 1897 р. до 1930 р.), а також у спільноті сестер серцанок (до 1896 р.) – існував так званий класовий поділ на сестер «першого та другого хорів». До «першого хору» відносились сестри-профески, а до «другого» – сестри-конверски, які займалися виключно щоденною працею при монастирях та не мали права голосу на відміну від сестер-професок з числа яких обирали настоятельок. Черниці як першого, так і другого хору носили однакові габіти та проживали в одному домі [8, арк. 103; 188, к. 1; 189, к. 1; 416, s. 263, 265].

Дівчата, які вступали в монастир вносили посаг, розмір якого зазначався у конституціях та інших статутних документах. У згромадженні сестер серцанок розмір посагу становив не менше 400 корон [203, s. 8]. У згромадженні сестер серафіток згідно уставу мінімальний розмір посагу становив – 300 золотих ринських [416, s. 276]. У спільноті сестер феліціанок розмір посагу для сестер-професок становив від 250 до 1 000 золотих ринських. Відомо, що з дозволу Апостольської Столиці розмір посагу коригувався [204, s. 9]. У згромадженні сестер юзефіток сестра-професка вносила 600 корон, а сестра-конверска – 400 корон. Від внесення посагу могла звільнити тільки Апостольська Столиця [8, арк. 104; 130, к. 13].

Внесений кандидаткою посаг зберігався у генеральному домі спільноти або у домі, де перебувала генеральна чи провінційна настоятелька [8, арк. 104]. Згромадження не мало права використовувати внесені кандидаткою кошти навіть на будівництво монастирського дому, чи сплату боргів [202, s. 31]. На утримання черниць витрачали відсотки від внесених посагів [8, арк. 104]. Після смерті черниці посаг, якщо вона хоча б склала тимчасові обітниця, переходив у власність згромадження [204, s. 9]. У деяких згромадженнях кандидаткам з багатих сімей дозволялось з власної волі вносити більшу суму від визначеної спільнотою. Внесений посаг без дозволу Апостольської Столиці не можна було передаровувати іншим сестрам [202, s. 30].

Кожна дівчина, яка хотіла вступити в монастир, мала виконати певні умови, дотримуватися статуту та пройти важливі етапи формації. Завдяки цьому вона могла краще розпізнати дорогу, яку приготував їй Господь, зрозуміти чи обрала правильний шлях. У досліджуваних нами спільнотах черниці проходили чотири основні етапи формації: постулат, новіціат, складання тимчасових та довічних обітниць.

Перед проходженням чернечої формації кандидатки у згромадженні сестер серафіток та феліціанок відбували 40-денний аспірат (випробування) під керівництвом магістри, яка спостерігали за щирістю покликання та справжністю намірів. Пройшовши випробування, кандидатка отримувала дозвіл генеральної ради на проходження постулату [204, s. 10; 416, s. 276].

Постулат був першим кроком для кандидаток, що вірні покликанню Христа, слідували за Ним, вибравши собі стан монашого життя [377, s. 53]. У постулаті магістри та досвідчені черниці могли краще оцінити істинність покликання кандидатки [202, s. 28]. Саме в атмосфері, що сприяла духовному і розумовому розвитку, постулянтка готувалася переступити поріг новіціату [325, s. 174].

У згромадженні сестер юзефіток та серцанок постулат тривав шість місяців [8, s. 104; 410, s. 15]. Натомість у сестер серафіток він тривав рік до 1896 р., а потім термін випробування кандидатки у постулаті скоротили до шести місяців [416, s. 276]. Варто зазначити, що у згромадженні сестер феліціанок постулат

тривав рік, а у згромадженні сестер кларисок всього декілька тижнів [204, s. 10]. З вагомих причин генеральна (у сестер серцанок) або провінційна (у серафіток) настоятелька могла продовжити постулат на наступне півріччя [202, s. 28; 384, s. 198].

У сестер серцанок рішення про прийняття кандидаток до постулату приймала генеральна настоятелька, а в разі сумнівів радилась з наставником згромадження [203, s. 7]. У сестер юзефіток дане рішення приймалось спільно з генеральною радою [8, арк. 103]. У свою чергу, в спільноті сестер серафіток приймати аспіранток до постулату або їх видаляти, з важливих на те причин, входило до обов'язків провінційної настоятельки [202, s. 27].

У згромадженні сестер серцанок та феліціанок перші та останні місяці постулату кандидатка проводила у матірньому домі спільноти, а посеред року її на кілька місяців переводили до філіального дому [203, s. 10; 204, s. 10]. Натомість, у згромадженні сестер серафіток кандидатка відбувала постулат у домі новіціату [202, s. 28].

У постулаті дівчата практикувалися у духовних вправах, умертвленнях тіла та пристосовувались до норм чернечого життя, у догляді за хворими та навчанні дітей, навчались збирати пожертви для згромадження, працювали на кухні [204, s. 10]. Кандидаток, які проходили постулат, називали постулянтками, вони мешкали, спали та їли окремо, а відпочивали та відбували капітули разом із новичками під пильним наглядом магістри новичок [203, s. 11; 204, s. 10].

Дівчата навчалися головних принципів моралі та етики співжиття сестер в одному домі. Розклад молитов, праці та відпочинку був складений для сестер-постулянтток з метою зміцнення покликання [377, s. 53]. Щоденне богослужіння, Святе Причастя, медитація (споглядальна молитва), молитва Розарію, читання Святого Письма, щотижнева сповідь забезпечували сестрам-постулянткам умови для утвердження в душі та ідеалах життя, присвяченого Богу. Саме в атмосфері, що сприяла духовному і розумовому розвитку, сестра-постулянтка, відбувши постулат, була готова переступити поріг новіціату та отримати чернечий габіт [325, s. 174].

Перед прийняттям габіту сестра-постулянтка відбувала реколекції, тривалість яких відрізнялась у різних спільнотах. Відомо, що у згромадженні сестер серафіток вони тривали вісім днів, а у сестер юзефіток і феліціанок – десять [8, арк. 104; 202, s. 28; 204, s. 11]. Обравши собі духівника, сестра-постулянтка відправляла генеральну сповідь за все своє свідоме життя [202, s. 28].

У згромадженнях процес прийняття до новіціату відбувався по-різному. У згромадженні сестер юзефіток магістра висловлювала свою думку про сестру-постулянтку в листі до генеральної настоятельки. Після цього генеральна рада приступала до голосування, якщо більшість проголосувала позитивно – сестру-постулянтку приймали до згромадження, якщо ж ні – вона покидала постулат [8, арк. 104].

У разі прийняття кандидатки до новіціату, генеральна настоятелька повідомляла про дане рішення місцевого ординарія. Згідно з вимогами Тридентського собору (1545–1563 рр.) він екзамінував кандидаток на щирість намірів [8, арк. 104; 202, s. 28]. Пройшовши успішно постулат за взаємної згоди, дівчина вступала у новіціат і ставала новичкою.

Новіціат – наступний етап формації у згромадженнях, період досвіду, самопізнання та самоконтролю, який тривав цілий рік без перерви [200, s. 13]. Починався з дня, коли кандидатки отримали чернечий габіт, а завершувався у наступний день по річниці облечин [8, арк. 106; 202, s. 34]. За рік новичка повністю відходила від світської діяльності, звикаючи до чернечого життя. Наприкінці канонічного року вона ознайомлювалася з уставом згромадження, зі Святим Писанням, із засадами християнської і чернечої досконалості та з історією згромадження [377, s. 55]. Час випробування міг бути генеральною настоятелькою, за врахуванням думки магістри новичок і сестер-дорадниць, скороченим або продовженим [203, s. 10; 204, s. 11].

Новіціат не могли відкрити чи перенести в інше місце без згоди на те генеральної ради та дозволу Апостольської Столиці [8, арк. 106]. У кожній провінції був один новіціат, який зазвичай був відкритий у матірньому домі згромадження [8, арк. 106; 204, s. 11].

У деяких згромадженнях це міг бути окремий будинок або його частина з власною клявзурою, де новички під керівництвом та наглядом сестри-магістри навчалися чернечого життя та переймали чернечий дух [202, s. 33; 208, s. 53]. Новички не могли без дозволу сестри-магістри розмовляти з сестрами-професками та входити в їхні кімнати (келії) [202, s. 35; 203, s. 12]. Якщо не було можливості облаштувати новіціат в окремому домі, то він мав бути відділений від келії сестер-професок хоча б дерев'яними дверми [204, s. 12].

Завідувала новіціатом сестра-магістра, яка наглядала за новичками. До її обов'язків входило тлумачення новичкам конституції спільноти, один екземпляр якої їм вручали, навчання духовних вправ, медитації (споглядальна молитва), життя у спільноті та проведення іспиту совісті [203, s. 106]. Одним з головних обов'язків сестри-магістри було ведення книги згромадження, у якій записували ім'я та прізвище черниць, соціальне походження, вік та дату вступу до спільноти. У згромадженні сестер серафіток сестра-магістра чотири рази на рік письмово звітувала провінційній настоятельці про стан справ у новіціаті [202, s. 38]. З документів довідуємося, що у внутрішні справи новіціату та сестри-магістри ніхто не міг втручатись. У свою чергу, сестра-магістра мала бути прикладом досконалого наслідування християнських чеснот [8, арк. 107].

У новіціаті, окрім габіту, кандидатки отримували чернече ім'я. Перше чернече ім'я у всіх сестер феліціанок Марія, друге ж ім'я кожній новичці давала настоятелька згромадження [346, s. 13]. У сестер серафіток у день облечин кожна новичка також змінювала світське ім'я на чернече і до кожного додавалось – Марія [202, s. 34].

Новичкам не дозволялось вільно виходити або виїжджати з дому, писати або читати листи, бачитися та розмовляти з посторонніми, брати участь у будь-яких святкуваннях [8, арк. 106; 204, s. 12]. Як виняток, тільки з важливої причини та з дозволу сестри-магістри або настоятельки, новички могли коротко порозмовляти зі сторонніми [202, s. 35]. У згромадженні сестер юзефіток новичкам дозволялось перебувати разом із сестрами-професками у рефектарі монастиря, домовій каплиці та на спільних духовних навчаннях [8, арк. 106].

Сестри-новички та сестри-конверски могли виконувати домашню роботу, але вона не мала перешкоджати духовним вправам [8, арк. 106 зв.; 204, s. 11].

У разі важкої або смертельної хвороби новичці, з дозволу генеральної настоятельки, могли дозволити завчасно скласти обітницю до завершення новіціату [202, s. 39]. Однак, у разі одужання складені завчасно обітницю вважалися недійсними, а черниця зобов'язувалась пройти формацію новіціату до кінця [202, s. 40].

Наприкінці новіціату сестри-магістри у деяких згромадженнях звітували про справи новички генеральній настоятельці. Зокрема, у сестер юзефіток магістри подавали характеристику на новичку на четвертому та восьмому місяці новіціату. Після цього генеральна настоятелька радилась зі своєю радою стосовно щирих намірів новички, істинності її покликання та достатніх знань для складання тимчасових обітів [8, арк. 107].

За шість тижнів до закінчення новіціату, прочитавши характеристику та звіт магістри, а також зауваження сестер-дорадниць, розпочиналось таємне голосування. Генеральна рада голосуванням приймала рішення про допуск до складання тимчасових обітниць, видалення або продовження терміну новіціату, якщо були сумніви у щирості покликання [202, s. 40]. Якщо істинність покликання не підтверджувалася – новичку видаляли зі згромадження [8, арк. 107].

У разі позитивного результату голосування генеральної ради – генеральна настоятелька, за місяць або за два до складання обітниць, повідомляла місцевого ординарія, щоб він провів канонічний екзамен для новички [8, арк. 107; 202, s. 41; 203, s. 13; 204, s. 9].

У більшості згромаджень тимчасові обіти сестри складали у домі новіціату [202, s. 44]. Перед цим новичка у згромадженні сестер серцанок відбувала восьмиденні, а у сестер феліціанок десятиденні реколекції [203, s. 15; 204, s. 13].

Згідно Конституції сестер серафіток за 1909 р. черниці складали тимчасові обіти на три роки, потім їх поновлювали ще на три роки, а вже після шести років

тимчасових обітів черниць могли допустити до складання довічних [202, s. 43; 326, s. 152].

Для складання обітниць потрібно було досягнути відповідного віку, що зазначалось у правочинних документах кожного згромадження [202, s. 41]. З них довідуємося, що право складати тимчасові обітници мали кандидатки, яким виповнилося 16 років [204, s. 13]. Для складання довічних обітниць сестра-професка мала досягти 21 року [202, s. 41].

На саму церемонію складання обітниць дозволялось запрошувати родичів новички. За потреби їх могли залишити на обід, який був скромним без проявів будь-якої розкоші. Варто зазначити, що ані настоятелька, ні професка не могли обідати разом з родичами [8, арк. 108].

Після складення тимчасових обітів настоятелька наглядала за сестрами-професками та звітувала генеральній настоятельці кожні три місяці про виконання ними обов'язків. Сестри-профески, які склали тимчасові обітници не отримували права голосу у спільноті [202, s. 45–46].

До поновлення тимчасових обітниць сестер-професок допускала провінційна настоятелька за попереднім рішенням провінційної ради та згодою генеральної настоятельки [202, s. 44]. Дані обітници поновлювали особисто та публічно, зазвичай у матірньому домі згромадження. У деяких згромадженнях провінційна настоятелька за погодженням провінційної ради призначала акт поновлення обітниць у святкові дні. У згромадженні сестер феліціанок, якщо з важливих причин та певних обставин сестра-професка не могла прибути на визначене місце у зазначений час для поновлення обітниць, їй надавали дозвіл на їхнє приватне поновлення за місцем перебування [204, s. 15].

У сестер серафіток генеральна настоятелька мала право відтермінувати поновлення тимчасових обітів з важливої причини, але не довше ніж на один місяць [202, s. 44]. Натомість у згромадженні сестер юзефіток поновлення тимчасових обітниць відбувалось без будь-яких затримок та відтермінувань [8, арк. 108]. У свою чергу в сестер феліціанок тимчасові обітници поновлювали кожного року без зволікань, у день, коли закінчувався термін попередніх [204,

s. 15]. У разі, якщо генеральна рада проголосувала за недопущення сестри-профески до поновлення обітів або складання довічних – вона залишала згромадження [202, s. 46].

Останнім етапом формаційної підготовки до чернечого життя було складання довічних обітів, до яких допускала генеральна настоятелька за рішенням генеральної ради [202, s. 44]. Черниці ретельно готувались до складання довічних обітниць. У цей час вони були звільнені від виконання будь-яких обов'язків у домі [204, s. 16].

Перед складанням довічних обітів черниця мешкала принаймні чотири місяці в домі новіціату, або в іншому визначеному місці, під опікою та керівництвом досвідченої сестри, яку називали «префектом». За два місяці до складання обітниць повідомляли місцевого ординарія, завданням якого було перевірити готовність черниці до такого важливого кроку. Як і перед першою професією, так і перед вічними обітами сестри-профески відбували реколекції. У сестер серафіток вони були восьмиденними [202, s. 45].

Складання сестрою-профескою довічних обітниць засвідчували в акті, який записувався в окремій книзі. Свої підписи у даному акті залишали безпосередньо сестра-професка, призначений єпископом капелан, який головував на церемонії, генеральна настоятелька та два свідки [8, арк. 108]. За відсутності генеральної настоятельки, замість неї підписувалася її представниця, після чого цей акт передавався на зберігання в архів монастиря [202, s. 45]. Черницям, які не вміли вправно писати, голосно зачитували складений документ у якому вони ставили хрестик поряд з підписами двох свідків [8, арк. 108].

Черниці складали Богу три обітниць: добровільної убогості, чистоти та послуху. Обітниць – це суттєва складова чернецтва, за допомогою них сестри вдосконалювались у своєму покликанні [203, s. 41–42; 392, s. 17]. Черниці намагались підсилити духовне покликання умертвляючи своє тіло, відкидаючи злі помисли та думки, які заважали почути своє серце та Божу волю. Здійснюючи умертвляння та приватні покути, черниці дотримувались настанов сповідника аби не зашкодити власному здоров'ю. Для здійснення публічних покут черницям

потрібно було отримати дозвіл настоятельки монастиря. Такі практики здійснювались для того, щоб черниці без будь-яких нарікань та обурень могли у спокої переносити всі труднощі, чи то спеку, чи холод, спрагу чи голод, терплячи все у великій любові до Господа та його слави, задля порятунку власних душ [202, s. 66–67].

Перед вступом у спільноту всіх кандидаток ознайомлювали з можливими причинами видалення з неї, що було зазначено у статутних документах. У них також була прописана можливість виходу зі спільноти. Приймавши чернечий постриг, сестра повинна була залишатись у згромадженні до самої смерті. У разі сумнівів, невпевненості або вагомих причин черниця могла покинути згромадження, попередньо отримавши дозвіл, без нього вона не звільнялась від складених обітниць і залишалася ними зв'язана [204, s. 17].

Стосовно дозволів, то з документів відомо, що провінційна настоятелька надавала дозвіл на вихід перед складанням тимчасових обітів. У свою чергу генеральна настоятелька звільняла черниць зі складеними тимчасовими обітами. Про своє рішення покинути згромадження черниця повинна була повідомити генеральну настоятельку та місцевого єпископа. Сестри-профески, які склали довічні обітниць, могли покинути згромадження тільки з дозволу Апостольської Столиці [202, s. 46; 203, s. 20; 204, s. 17].

Черниці могли самостійно покинути згромадження, їх також могли вигнати, якщо вони провинилися. Рішення стосовно вигнання приймала генеральна настоятелька, порадившись з наставником згромадження, та після голосування генеральної ради, якщо більшість проголосувала «за» – черницю видаляли зі спільноти. Основними причинами для видалення були підступ та брехня, які приносили шкоду згромадженню та оскверняли чернече покликання [203, s. 21; 204, s. 19].

У згромадженні сестер юзефіток черниця не могла покинути згромадження та не могла бути звільнена від довічних чи тимчасових обітниць, до завершення їхнього терміну. Тому вона у письмовій формі зверталася до Конгрегації в справах єпископів і монахів з прохання про звільнення від складених обітів.

Дану заяву від імені черниці могла написати генеральна настоятелька [8, арк. 109].

Також черницю могли вигнати, якщо вона зробила важкий гріх, чим знеславила себе та спільноту, якщо проявляла непокірність до настоятельки, ігнорувала обітниці та устав, не вміла жити у спільноті, була сварливою, зводила наклепи, плела інтриги, підбурювала інших сумніватись в істинності покликання та стала тягарем для згромадження [203, s. 21; 204, s. 19–20].

Перед самим видаленням черниці тричі давали зауваження та попередження. Якщо ж порушення було серйозним та плямувало репутацію згромадження, черницю відразу виганяли [203, s. 21]. З аспірації, проби та новіціату право видалити мала провінційна настоятелька за більшості голосів провінційної ради [204, s. 19].

Для видалення черниць, які склали тимчасові обітниці, окрім згоди провінційної настоятельки, потрібний був дозвіл генеральної ради. Стосовно сестер-професок, які склали довічні обітниці, то для їхнього видалення потрібний був дозвіл Апостольської Столиці та відповідний декрет. Про видалення новичок та сестер-професок потрібно було заздалегідь повідомляти генеральну настоятельку і місцевого єпископа [8, арк. 109; 204, s. 19].

Сестру-професку, яка склала довічні обітниці, не могли видалити зі згромадження через слабке здоров'я за умови, якщо вона свідомо не приховувала хворобу. Не могли видалити зі спільноти й тоді, коли настоятельці було відомо про стан здоров'я черниці, а вона все одно допустила її до складання обітів. Також черницю не могли вигнати, якщо перед вступом вона була здоровою, але згодом стан здоров'я погіршився [8, арк. 109].

Черниці, які були видалені зі спільноти, втрачали всі ласки і привілеї, звільнялись від усіх чернечих зобов'язань та від складених обітниць. Також черниця не могла вийти зі згромадження у габіті, при виході з монастиря їй повертали її світський одяг [204, s. 18, 21].

Стосовно внесеного посагу, то в разі добровільного виходу або вигнання зі згромадження черницям повертали всю внесену суму [8, арк. 104; 202, s. 31].

Вступаючи у згромадження, черниця підписувала заяву, в якій йшлося, що в разі залишення монастиря, вона не мала права вимагати оплати праці, яку виконувала у згромадженні [8, арк. 105].

Отже, вступ до згромаджень мав бути виваженим, добре обдуманим, відповідальним, зробленим із власної волі кроком, який свідчив про свідомий вибір кандидаткою прийняти стан богопосвяченого життя. Право вступити до згромадження кандидатки мали з 14 (15) до 30 (35) років, що чітко зазначалось у статутних документах спільнот. У них також наводився перелік категорій осіб, яким вступ у згромадження був заборонений.

Усі кандидатки які мали намір прийняти стан богопосвяченого життя були освіченими, здоровими та не мали будь-яких зобов'язань, як матеріальних так і моральних. Перед вступом у монастир всі бажаючі виконували вимоги, які були чітко прописані у документах спільноти. Згідно них, кандидатки проходили випробування покликання, приносили необхідні документи та засвідчували своє щире прагнення до богопосвяченого життя. Першим етапом випробування покликання для кожної кандидатки був постулат. Перебуваючи в ньому кожна кандидатка утверджувалась в намірах йти за покликанням або ж навпаки розуміла свою не готовність наслідувати Христа.

Важливим моментом вступу у спільноти є внесення посагу, від якого звільняли тільки в крайніх випадках та за письмовим погодженням Апостольської Столиці. Інші ж рішення, а саме про допуск до складення тимчасових та довічних обітниць, видалення зі спільноти приймали голосуванням на генеральній раді.

Пройшовши всі етапи чернечої формації, кандидатки приносили євангельські обітници: добровільної убогості, чистоти та послуху. Цим самим вони засвідчували прийняття стану монашого життя.

3.3 Побут і специфіка чернечого габіту

Через певну аскетичність і закритість від суспільства жіночих францисканських монастирів важко висвітлити їхнє повсякденне життя. Однак намагатимемося прояснити принаймні такі аспекти теми як одяг черниць та умови

проживання у монастирі. Більшість із досліджуваних згромаджень не дотримувались «клявзури», але до класу клявзурових відносилися монастирі сестер кларисок та бернардинок. Сестри мали дотримувались певних правил, які регламентували монастирське життя. Згідно зі статутами черниціям заборонялось одноосібно перебувати за межами монастиря без дозволу настоятельки та важливої на те причини [203, s. 77]. Також черниці не могли брати участі у святкуваннях за межами монастиря, приймати гостинці від родичів та інших черниць, навіть якщо їхній монастир був у тій самій місцевості [8, арк. 120; 202, s. 75].

Зазвичай сестри виходили за межі монастиря з метою вирішити нагальні домашні справи згромадження, провідати хворих по домах та помолитись у костелі [102, к. 5; 105, к. 3; 202, s. 75; 203, s. 77]. З важливих причин черниці дозволялось перебувати за межами дому деякий час, але за умови попередньо отриманого дозволу настоятельки. Для навчання за межами дому терміном понад шість місяців, черниця повинна була отримати дозвіл Апостольської Столиці [202, s. 76]. Для відвідин родичів сестри просили дозволу генеральної настоятельки. Дозвіл надавався на короткий термін перебування виключно у разі смерті когось з рідних черниці, а також для відвідин тих родичів, які мешкали у місцевості, де був монастир згромадження у якому сестра могла зупинитись [8, арк. 120].

Внутрішня організація згромаджень чітко регламентувалася статутами та конституціями, це стосувалось і габіту. Згідно приписів одяг черниць мав бути особливим та вирізняти їх із загалу жіноцтва. Він був зовнішнім показником належності до тієї чи іншої чернечої родини [378, s. 23]. Одяг черниць обов'язково мав бути одного фасону та покрою, пошитий з одного сукна. Згідно з правилами, черниці, пройшовши проби перед складанням тимчасових обітниць, отримували габіт, який складався з туніки, скапуляру, вельону, поясу, параману, нагрудного хреста, розарію на поясі, у деяких згромадженнях – плаща [339, s. 451].

Зовнішній вигляд черниць досліджуваних згромаджень дещо відрізнявся, що ми спробуємо показати. Спільним для всіх францисканських згромаджень була скромність у способі життя та одязі, що визначалася духовністю францисканців. Вбрання сестер не мало мати нічого коштовного, бути простим, з грубого сукна, зношеним, убогим з вигляду, форми і вартості, що засвідчувало дотримання прийнятих обітниць убогості та скромності [379, s. 32].

Габіт був довгим до самих кісточок, а рукави – до згину пальців на долоні [375, s. 155]. У сестер-альбертинок фасон чернечого одягу був затверджений засновником згромадження святим Альбертом Хмельовським і частково відрізнявся від інших габітів досліджуваними нами спільнот.

Головна відмінність чернечого вбрання різних згромаджень – колір габіту [339, s. 451]. З документів довідуємось, що переважно це був чорний та брунатний колір. У згромадженнях сестер бернардинок, феліціанок, серафіток габіт був брунатного кольору, а у юзефіток, кларисок, сестер францисканок Родини Марії та серцанок – чорного [8, арк. 105; 217, s. 34; 375, s. 194; 439; 442; 443; 444]. Відомо також, що у сестер-альбертинок габіт був пошитий з темно-сірої тканини [53, k. 3zw.].

У згромадженні сестер феліціанок черниці на місіях одягали білі або бежеві габіти, а сестри-доглядальниці та ті, які виконували господарську роботу – білі [347, s. 19; 375, s. 194]. У провінційних домах габіт черниць мав деякі відмінності. Тут черниці носили простий костюм або плаття брунатного, бежевого або білого кольору з вельоном або без [364, s. 371].

Габіт був зовнішнім виявом посвячення Богу, однією з форм свідчення про Бога, а також проявом убогості та послуху. Брунатний колір туніки і параману мав нагадувати черницям про тимчасовість життя на землі та повернення всіх у прах. В уставі згромадження було описано крій, колір і кількість строїв черниць та окремі елементи габіту [204, s. 75].

Сестри зобов'язувались завжди носити габіт, як у домі згромадження, так і за його межами. Звільнити від носіння габіту могла генеральна настоятелька лише з вагомих на те причин [202, s. 33].

Габіт підперезувався поясом або як його ще називають «францисканським шнуром з трьома вузлами», що символізували три євангельські ради: добровільної убогості, чистоти та послуху [340, s. 24; 403, s. 105]. У сестер юзефіток, сестер кларисок, серцанок, бернардинок, серафіток – пояс з трьома вузлами був білого кольору [8, арк. 105; 35, к. 46]. Натомість у сестер феліціанок він міг бути білого, брунатного або чорного кольору, а у францисканок Родини Марії – фіолетового кольору [375, s. 194, 299] (Додаток Е.3). У сестер-альбертинок на білому поясі було не три, а п'ять вузлів, які символізували п'ять ран Ісуса Христа [375, s. 132].

У спільноті сестер-альбертинок, бернардинок, юзефіток, кларисок, серафіток і серцанок пояс зав'язували з правої сторони [375, s. 240]. У сестер францисканок Родини Марії пояс зав'язувався з лівої сторони, а медальйон з розарієм (вервицею) – з правої. У сестер-альбертинок, бернардинок та юзефіток розарій прикріплювався до поясу з лівої сторони [8, арк. 105; 375, s. 132]. У сестер серафіток розарій був з хрестиком та нікелевим медальйоном, на якому з однієї сторони було зображення Страждаючої Божої Матері, а з іншої – святого Франциска [202, s. 32; 416, s. 257]. У сестер феліціанок та сестер серафіток вервиця, підв'язана до поясу, була дерев'яною, а у сестер-альбертинок вона складалася з великих брунатних зерен із медальйоном [46, к. 17; 202, s. 32; 204, s. 75; 375, s. 132] (Додаток Е.2).

У францисканок Родини Марії та сестер феліціанок обов'язковим атрибутом габіту був білий комірець. Білий колір нагадував, що людське тіло є храмом Святого Духа. Поверх габіту в сестер юзефіток, серафіток, серцанок, феліціанок, альбертинок одягали скапулярій [204, s. 75; 375, s. 219, 309]. У кларисок замість габіту була туніка, поверх якої також одягали скапулярій [376, s. 163].

Скапулярій (параман або шкаплір) – це складена з двох відрізків матерії накидка, з прорізом для голови. До XIII ст. черниці одягали його, як фартух, щоб запобігти забрудненню габіту під час роботи. Починаючи з XIII ст. скапулярій став символом особливої опіки та ласки Матері Божої. Існували два типи параману довгий та короткий [35, к. 45; 403, s. 107].

Скапулярій шили із тієї самої тканини та того самого кольору, що й габіт. У сестер юзефіток він був коротший від габіту на 5 см, а у сестер серафіток на цілих 15 см [8, арк. 105; 202, s. 31]. У згромадженні сестер феліціанок скапулярій сестер-конверсок був на 10 см коротшим від скапуляру сестер-професок [378; s. 25]. У сестер бернардинок скапулярій був коротшим від габіту, а ширина його була приблизно 34 см. [35, к. 45]. У сестер серцанок на скапулярі, а саме на передній частині було вишите серце – символ Пресвятого Серця Ісуса [367, s. 39; 376, s. 209; 444] (Додаток Е.1). Під час роботи черниці могли знімати скапулярій або закладати назад, але при сторонніх особах цього не робили [204, s. 77].

Дівчатам, які вступили у згромадження, обрізали волосся, а на голову одягали чорний вельон. У сестер кларисок та сестер бернардинок чорний вельон кріпився на білий чепек з перев'язкою на чолі, яку називали біндалем [375, s. 155, 238]. У сестер феліціанок та сестер юзефіток головним убором слугувала біла цупка накидка, а поверх неї чорний вовняний вельон, який у сестер юзефіток був коротшим від плаща на 8 см [8, арк. 105; 204, s. 75].

У деяких згромадженнях, зокрема у сестер феліціанок, юзефіток, серафіток – новички могли на території монастиря замість чорного вельону носити білу накидку або тонкий білий вельон [8, арк. 105; 204, s. 75; 416, s. 257]. Згідно з уставами згромаджень, черниці зобов'язувались одягати монаші вельони, коли вони виходили з дому, у вітальнях та всюди, де могли зустрітися зі світськими людьми [202, s. 32].

Відомо також, що постулянтки у згромадженні сестер феліціанок носили чорну блузу з білим комірцем, довгу чорну спідницю та чорну пелерину. На голову накидали білу накидку, яка зав'язувалася на підборідді, а поверх неї одягали чорний легкий вельон. Після отримання головного убору, постулянтка отримувала допуск до клявзури (внутрішня, закрита частина монастиря, куди був заборонений вхід стороннім особам). Там вони навчалися перших кроків чернечого життя. Варто зазначити, що одяг, який носили постулянтки, ще не був габіт, але він відрізнявся від світського [376, s. 130].

Новички після богослужіння одягали брунатний францисканський габіт, з білим монашим вельоном, та підперезувалась білим паском з трьома вузлами. Однак новичка не мала плаща, дерев'яного хрестика та обручки. Також новичка отримувала екземпляр Регули святого Франциска та запалену свічку [346, s. 13]. Склавши тимчасові обіти, сестра-професка змінювала білий вельон на чорний, та отримувала хрестик на тасьмі. Після цього черниця могла зайняти своє місце серед сестер-професок [325, s. 174].

Чернечий вельон свідчив про відхід від мирського життя та цілковиту посвяту себе Богу. Чорний колір монашого вельону символізував смерть сестри для світу мирського. Біла накидка на голову (чепек), на який кріпився вельон, означав, що жодна частина розуму, помислу, пам'яті чи волі черниці не буде зі світом [339, s. 454].

Сестри серафітки, сестри-альбертинки, юзефітки, серцанки, феліціанки та францисканки Родини Марії носили нагрудний хрест. У згромадженні сестер серафіток це був малий дерев'яний хрест чорного кольору, на якому зображене розп'яття Ісуса Христа (виготовлене з нікелю), зав'язаний на брунатній вовняній тасьмі [202, s. 32; 416, s. 257]. У згромадженні сестер феліціанок – дерев'яний хрест на вовняній тасьмі з зображенням Ісуса Христа, який одягали поверх скапуляру [204, s. 75]. У спільноті сестер юзефіток сестри-профески на скапулярі носили дерев'яний хрестик, а сестри-конверски – металевий [8, арк. 105].

Стосовно іншого одягу, то з джерел відомо, що за рішенням генеральної ради деяким сестрам у згромадженні юзефіток дозволялось носити напівбавовняні туніки, полотняні спідниці та прості хустки [8, арк. 105]. У негоду сестри юзефітки та феліціанки одягали плащ, який був з тієї самої тканини, що й габіт і скапулярій. Це був широкий та довгий до колін плащ, який защіпався на шиї на закріпку [8, арк. 105]. Він символізував милість Найсвятішої Матері Божої та її материнську опіку [346, s. 13].

Під час виконання домашніх робіт сестри поверх габіту одягали фартух. Під габіт черниці зазвичай одягали напівшерстяну туніку, при потребі могли замінити її на полотняну спідницю [346, s. 13].

Що ж стосується взуття, то літом черниці ходили у сандалях на босу ногу. Перед виходом за межі дому сестри одягали темні панчохи та скромне шкіряне взуття, яке сягало кісточок [8, арк. 105; 202, s. 32]. У холодну погоду їм дозволялось одягати панчохи під сандалі, а взимку – теплі панчохи та черевики [364, s. 371]. Також взимку сестри феліціанки носили туніку з фланелі, а виходячи з дому одягали просту шубку з штучного хутра, хустки, капішони та теплі рукавиці [46, к. 19; 204, s. 76]. Сестри юзефітки взимку одягали чорні ватні безрукавки, а під час подорожей довгі ватні плащі та шуби коротші від габітів на 10 см [8, арк. 105]. Натомість, сестрам-альбертинкам не дозволялося одягати гумові чоботи та рукавички. Взуття мало бути виключно шкіряним, це стосувалося черевиків та сандалів. У дощову погоду черниці користувалися простими парасольками [46, к. 19; 203, s. 85].

Стосовно кількості одягу, то з документів відомо, що черниці згромадження сестер феліціанок мали: одну зимову туніку та один плащ, дві літні туніки, два вельони. Зимовий габіт та туніку сестрам видавали раз на три роки, літню туніку щороку, а вельон кожні 1,5 року. Термін носіння та кількість речей для користування визначала генеральна рада. Окремо видавали габіти, туніки та вельони для хворих сестер або на виріст [204, s. 76].

У сестер серафіток весь одяг, окрім натільної сорочки та білизни, був у спільному користуванні всіх сестер згромадження та зберігався у загальному гардеробі [202, s. 33]. Натомість, у сестер-альбертинок особистими речами вважалися: габіт, пасок, параман та вельон [46, к. 19]. Сестри після складання обітниць могли роздати бідним та потребуючим свій світський одяг [204, s. 77]. Стосовно білизни, то на ній вишивалися ініціали кожної сестри, що унеможливило плутанину [8, арк. 105].

Після складання вічних обітів черниці деяких згромаджень отримували обручки. Обручка або перстень у чернечій традиції – це символ заручин богопосвяченої особи з Ісусом Христом, знак вірності, відданості й належності до чернечого ордену [364, s. 313]. З документів відомо, що сестри юзефітки, серцанки та бернардинки отримували срібну обручку [8, арк. 105].

У згромадженні сестер бернардинок вона була з візерунком розп'яття, яке було зображене на серці з полум'ям [375, s. 155]. На відміну від них, сестри феліціанки та серафітки після складання вічних обітів отримували залізну обручку, а сестри-альбертинки – тільки нагрудний хрест без обручок [46, k. 19; 202, s. 32; 204, s. 75; 375, s. 194].

Також відомо, що перед врученням габіт, пояс, вельон, розарій, хрестики та обручки освячувались [35, k. 46]. Все, що стосувалось габіту, не могло перероблятися, доповнюватися, шитися без дозволу настоятельки. Пошиття габіту відбувалась у матірньому домі згромадження під пильним наглядом черниці, яка дивилась щоб кравчині не відступали від загальноприйнятого у згромадженні крою [204, s. 75, 77].

У кожному згромадженні були свої унікальні символи. Зокрема, у Згромадженні Сестер Святого Фелікса з Канталісійо це був терновий вінець, який черниці одягали на голову під час складення вічних обітниць (Додаток Н). З документів також відомо про те, що цей вінець одягали на голову померлої черниці [333, s. 79]. Одним з головних символів у кожній спільноті був герб. Автором зображення гербу спільноти сестер феліціанок був о. Гонорат Козьмінський. В основу символу постає пробите мечем Серце Марії на якому поміщено два схрещених рамена Ісуса Христа та святого Франциска Ассізького (в габіті), а між ними хрест. Пронизане серце Матері Божої є уподібненим до пронизаного серця Ісуса. У доповненні з гербом Чину Братів Менших засвідчує належність спільноти до францисканської гілки чернецтва [363, s. 88].

У згромадженні сестер юзефіток основою емблеми були руки, які тримали хліб на фоні хреста без розп'яття. Емблему зображували у вигляді серця, по обидві сторони від хреста було розміщено девіз спільноти. На емблемі згромадження сестер-альбертинок було зображено два схрещених рамена Ісуса Христа та святого Франциска Ассізького (в габіті) зі стигматами, а між ними хрест. Під рамена був розміщений хліб на якому було зображено хрест та зазначено девіз спільноти. Варто зазначити, що у сестер юзефіток хліб на емблемі також був зображений з хрестом.

У згромадженні сестер серафіток емблема згромадження зображена у вигляді серця пронизаного сімома мечами. Кожен з елементів гербу спільнот мав своє трактування. У традиційному тлумаченні зображення серця означало життя, розум, пам'ять і волю, центр релігійного життя. У релігійній символіці пронизане мечем Серце Марії – це символ милосердя, довіри та відданості. Також серце символізувало Непорочне Зачаття Найсвятішої Діви Марії, її життя зі збереженням чеснот у серці [339, s. 359].

Важливим елементом гербу було полум'я – символ завзяття, відданості, жертвності заради ідеї. Вогонь знищує, але водночас й освітлює, зігріває, очищає. Палаюче серце – знак милосердя та цілковитої відданості, а Серце Марії було повністю віддане Синові та Його місії [340, s. 72].

З опрацьованих документів довідуємось, що сестри ситно харчувалися двічі на день – в обідню пору та ввечері. Сніданок був легким перекусом. До загальної трапези у монастирі не допускали сторонніх людей, для них накривали окремо. Сестри, які перебували у справах за межами монастиря, не могли їсти деінде ніж в монастирі спільноти. Винятком були сестри, які доглядали за хворими, їм для підтримання сил дозволялось їсти за межами дому [8, арк. 113].

На обід зазвичай було три страви, одна з яких у окремо дозволені дні була м'ясною [204, s. 1]. Найпоширенішою першою стравою у згромадженнях був суп [8, арк. 113]. На вечерю подавали дві страви, а зранку пісний сніданок. Кожна страву подавалася в окремих тарілках, окрім овочів та десерту. Сестрам не дозволялось залишати значну частину неспожитої їжі та марнувати її. Всі продукти мали бути доступними та дешевими, свіжими, чистими та якісними. У кожному домі був затверджений провінційною радою список дозволених для споживання страв. Для використання продуктів, яких не було у списку, потрібний був дозвіл провінційної настоятельки. У спільнотах заборонялось вживати алкоголь, але хворим черницям могли давати воду змішану з вином або легке пиво. Пили сестри переважно воду, помірно вживали каву і чай [204, s. 71]. З документів відомо, що інтер'єр рефектару (трапезна в монастирі) у спільнотах був скромним, прості столи і лавки, глиняні тарілки, глечики та кухлі, а сільниці,

ложки та дошки для нарізання – дерев'яні [204, s. 74]. Відомо також, що у сестер юзефіток використовували олов'яний посуд [8, арк. 113].

Згідно розпорядку дня у монастирях для споживання скромної їжі в обід виділяли півгодини, а на споживання вечері – 25 хвилин. У монастирях, які через бідність не мали достатньої кількості посуду та місця, сестри споживали їжу почергово [204, s. 74].

У кожному згромадженні сестри дотримувались посту та не споживали м'яса у конкретно визначені дні. У спільноті сестер серафіток черниці не їли м'яса у середу та суботу протягом року, а також два дні перед попільною середою та на вечерю протягом цілого Адвенту [202, s. 68].

У сестер феліціанок місце для відпочинку складалось з сінника і подушки з грубого полотна, наповненої соломою або сіном, простирадла та подвійної вовняної ковдри. Зазвичай сестри спали на дерев'яних настилах [204, s. 78]. Хворим сестрам дозволялось користуватися матрасами та подушками пошитими з грубого сукна та наповненими сіном, за потреби підкладати їх під ноги. Всі сестри дотримувалися розпорядку дня, жодній не дозволялось швидше або пізніше лягати спати, або вставати без дозволу настоятельки. Хворим та сестрам, які за ними доглядали, дозволяли вдень відпочити. За потреби відпочинок доглядальницям могли продовжити або скоротити на пару годин. Відпочивали черниці зазвичай у туніках і скапулярах підперезаних поясом, голову покривали легким вельоном. Сестри завжди спали одноосібно, навіть коли у домі не було достатньо місця, тоді частині черниць доводилось спати на підлозі [8, арк. 105; 204, s. 79].

Тільки з нагальних причин вночі відвідати важкохворих або відправлятись на залізничну станцію – сестри могли з дозволу виходити з будівлі монастиря. У такому разі їх обов'язково супроводжували. Сторонніх осіб приймали у вітальні, а вхід до спальних кімнат черниць був суворо заборонений. Якщо за необхідності лікар, сповідник або майстер заходив до кімнат черниць, у кожному разі їх супроводжувала хоча б одна сестра. Під час сповіді хворої черниці сестра,

яка супроводжувала сповідника, чекала навколішки за дверми [143, s. 1; 203, s. 77].

У деяких згромадженнях сестри дотримувалися мовчання, яке у чернецтві вважають найвірнішим охоронцем духу молитви та покликання. Мовчання допомагало зберігати внутрішній спокій, відповідальність в обов'язках, вірність покликанню. Його потрібно було завжди дотримуватись та без нагальної потреби не розмовляти [204, s. 83]. Сестри обов'язково дотримувалися мовчання у костелі, домовій каплиці, захристії, хорі, спальні та коридорі [202, s. 69]. У монастирському рефектарі, споживаючи їжу, та за спільними заняттями сестри також дотримувалися мовчання [217, s. 36]. Перед вечірньою молитвою сестри дотримувались мовчання протягом години. У період дотримання мовчання сестри не приходили навіть на сповідь [204, s. 84]. У деяких згромадженнях черниці дотримувалися мовчання від вечірньої до ранкової молитви, і протягом однієї години в день [8, арк. 113 зв; 202, s. 69].

У згромадженні сестер серцанок черниці дотримувались мовчання після пробудження до сніданку та від вечірньої молитви до сну. За можливості, протягом дня, сестри дотримувались мовчання від 9 до 12 години і від 15 до 18 години [203, s. 78]. У сестер серафіток абсолютне мовчання двічі на день порушувалося. Сестрам дозволялось годину перед обідом та після обіду, від 14 або 15 години не дотримуватись мовчання [326, s. 186]. У згромадженні сестер альбертинок сестри дотримувались мовчання у визначений час, а саме: з 10–11, з 14–15 та з 16 до 17 години щодня. Абсолютного мовчання дотримувались під час річних реколекцій [422, s. 143].

Без нагальної потреби сестри не могли вести жодних бесід між собою, та й загалом розмовляти, а також говорити до себе вголос на вулиці або з іншими людьми [8, арк. 113 зв; 204, s. 83]. Навіть коли сестри вдвох виходили з дому по справах, вони строго дотримувалися мовчання та не перемовлялись між собою [8, арк. 114]. У такий спосіб черниці старалися підтримувати у домах тишу, яка сприяла умиротворенню та душевному спокою [204, s. 83]. У подорожах сестри

також намагалися, наскільки було можливим, дотримуватися мовчання [8, арк. 114].

Однак, на час відпочинку всі заборони знімалися і черниці могли спокійно розмовляти [8, арк. 113; 106, к. 2]. У свою чергу черницям, які доглядали за хворими у шпиталях та в інших закладах, дозволялось не дотримуватись мовчання [204, s. 84]. Також при вході в монастир сестри могли вільно відповідати на питання прихожан, а у коридорах монастиря могли розмовляти тільки під час прогулянок [204, s. 85]. У згромадженні сестер серцанок новички впродовж цілого дня вправлялись у дотриманні мовчання у домі, пральні, на кухні або біля хворих [203, s. 78].

Виконуючи свої обов'язки сестри могли перемовитися пошепки, але без зайвого галасу і шуму [8, арк. 113 зв]. У разі нагальної потреби або важливої причини сестри пошепки і коротко могли порозмовляти з настоятельками, з сестрою-магістрою та економкою [202, s. 69]. На період дотримання мовчання у монастирі тільки настоятелька мала право голосно розмовляти, хоча рідко це робила, а розпорядження у час мовчання старалась роздавати за допомогою жестів. Настоятельки та магістри наглядали за сумлінним дотриманням конституцій та мовчання [204, s. 85]. Стосовно внутрішнього розпорядку, то з досліджуваних джерел дізнаємося, що сестри прокидалися о 4–5 годині ранку, а ввечері о 20–21 годині йшли відпочивати [45, к. 13, 17; 106, к. 1; 203, s. 81; 326, s. 186].

Як уже наголошувалось вище, сестри спали одноосібно, якщо в монастирях через брак місця не можна було облаштувати окремі спальні кімнати, сестри спали на окремих ліжках у загальній кімнаті і відгороджувалися одна від одної занавіскою. У конституції сестер серафіток чітко зазначалось, що нічний відпочинок сестер мав тривати вісім годин. Усі спальні кімнати були скромними та однаково облаштованими. Сестри не могли заходити до інших спалень, тільки якщо доглядали за хворою або за важливої потреби. Сестри не могли вийти зі спальні неналежно одягнуті, тобто не в габіті [202, s. 69].

Що стосується відпочинку, то черниці щодня мали два відпочинки: 30 хв. після обіду і годину після вечері [202, s. 72]. У згромадженні юзефіток сестри після обіду відпочивали годину, а після вечері півгодини [8, арк. 114]. У сестер серцанок спільний відпочинок у святкові дні після обіду і вечері тривав годину. Новички відпочивали окремо та під наглядом сестри-магістри або її заступниці, а у святкові дні разом з сестрами-професками. Зазвичай під час відпочинку сестри гуляли в саді та вели загальну розмову, при цьому не могли ділитись на окремі групи [202, s. 72; 203, s. 84].

Від відпочинку ніхто не звільнявся, але настоятелька могла дозволити сестрам частину часу відведеного для відпочинку проводити за навчанням [8, арк. 114; 203, s. 84]. Настоятелька пильнувала, щоб під час відпочинку у згромадженнях не порушувалася гармонія та спокій. Основним завданням відпочинку було принесення користі не лише тілу, а й душі [202, s. 72].

Сестрам забороняли читати романи та розмовляти з сторонніми людьми. Якщо з певних причин вона змушена була з ними розмовляти, а особливо з чоловіками, то мала триматись на певній відстані, скромно опустивши очі, а бесіда мала бути короткою [8, арк. 112]. Також забороняли розмовляти зі сторонніми наодинці, приймати будь-які листи чи подарунки, жартувати, не дозволялось жодних дотиків з необережності, навіть привітання за руки, тільки якщо це родичі, або хворі, або як вияв пошани [8, арк. 112, 119; 203, s. 47].

Вступ до згромадження заміжнім жінкам був заборонений, адже це суперечило обітниці чистоти [8, арк. 111–112]. Всі кандидатки, які були прийняті у спільноти, зобов'язувались дотримуватися обітниці чистоти [202, s. 49]. Проте, на сторінках періодичних видань містяться свідчення черниці, що у 1910 р. в монастирі сестер францисканок у Львові перебувала заміжня жінка, яку туди просив прийняти її чоловік. Жінка зазнавала переслідувань та отримувала погрози від сторонньої особи, тому намагаючись її захистити, чоловік просив настоятельку монастиря на деякий час прихистити дружину. Відомо, що настоятелька була категорично проти такої ідеї та не приймала сторонню особу в монастир. Однак, за свідченням очевидиці, розуміючи всю серйозність погроз

прийняла рішення надати притулок жінці. У монастирі жінка пробула два тижні до вирішення ситуації. Такий резонансний випадок суперечить усім правилам спільноти, яких дотримувались черниці. Вчинок настоятельки можна пояснити тим, що у результаті її виважених дій було врятоване життя людини та спокій сім'ї [248, s. 2].

У своїх листах до сестер-альбертинок засновник згромадження брат Альберт тлумачив особливості взаємин з братами альбертинцями. Згідно настанов сестрам дозволялось розмовляти з братами за перегородкою. У разі, якщо на вулиці сестрам доводилось вести бесіду з братами наодинці, їм потрібно було прикрити обличчя вельюном. Якщо ж розмова була за участю декількох осіб – обличчя можна було й не накривати. Під час розмови з братами черниця завжди мала бути в оточенні іншої сестри, а тривалість розмови становила не довше 25 хвилин [271, s. 209].

Скромність сестер мала проявлятися у всьому – у рухах, поставі, сестрам радили не мружити очі, не морщити чоло, не схилити голову, не підвищувати голос, не сміятись голосно, не плакати, не ходити швидко та активно не жестикулювати, сидіти рівно, не спиратись ліктями на стіл, не відволікатись на обручку, пасок чи вельон, постійно поправляючи їх. Також черниці не могли відвідувати свята та бути хресними матерями [8, арк. 118–119; 208, s. 58–59].

Стосовно клявзури, то з джерел відомо, що для неї відводилася частина будинку, межі якої були чітко зазначені [202, s. 73]. Дане приміщення закривалося на ключ та було відділене від кімнат, де перебували бідні, хворі та діти [8, арк. 118]. Постороннім був заборонений вхід до клявзури. Це стосувались не лише чоловіків, а й дівчат, жінок, дітей та, навіть, родичів черниць [202, s. 74]. До меж клявзури відносились суміжні кімнати з коридорами та, в окремих випадках, територія внутрішнього саду. Приміщення каплиці, захристії, спільного коридору в монастирі, розмовниці, центрального двору не могли відноситись до клявзури [204, s. 125]. Зміна меж або перенесення клявзури було в повноваженнях генеральної настоятельки [202, s. 73]. У клявзурі сестри жили спільно та не могли виходити за її межі [204, s. 124].

В окремих випадках, за крайньої необхідності та з дозволу настоятельки до клявзури дозволялось заходити капеланам, але виключно у супроводі однієї або двох черниць, дозвіл на вхід надавався також лікарям, щоб провідати хворих та майстрам, якщо були нагальні потреби у ремонті [204, s. 125]. Настоятелька давала дозвіл на вхід кожного разу або на певну кількість разів для конкретних осіб, також вона могла обмежити доступ до клявзури. Єпископа під час відвідин монастиря супроводжувала настоятелька та дві старші черниці [204, s. 126].

До помешкань сестер ніхто не мав права заходити, окрім священника та лікаря, які відвідували хворих черниць [320, s. 209]. Капелан також не мав права без потреби заходити в кімнати дівчат, у свою чергу дівчата не могли без важливої на те причини заходити до обителі капелана, якщо він перебував у кімнаті. Могли ввійти тільки з важливої причини та термінової потреби. Помешкання капелана, якщо було розташоване при монастирі, то обов'язково мало окремий вхід та було відділене від кімнат черниць. Вітальня, у якій приймали сторонніх осіб, зазвичай була при вході та зі скляними дверми, щоб можна було побачити, хто в ній перебував [202, s. 75–76]. Без дозволу настоятельки сестри не могли піти до вітальні, навіть якщо їх прийшли провідати родичі. Всі зустрічі відбувались швидко та загалом не часто [204, s. 130].

На таких зустрічах сестру супроводжувала, призначена настоятелькою, черниця. У деяких випадках, а саме під час спілкування з родичами або з поважними та добре знаними особами, або якщо розмова мала бути конфіденційною настоятелька могла звільнити черницю від супроводу інших сестер [202, s. 76; 204, s. 130]. Також від супроводу звільнялись перед облечинами і складанням обітниць, і в самий день церемонії для розмови з родичами або опікунами [204, s. 130].

Сестра, яка супроводжувала черницю під час зустрічей, завжди перебувала біля неї, щоб чути всю розмову. Якщо до згромадження приходили сторонні, а супроводжуючої сестри не було на місці, її на той момент могла замінити інша черниця. Під час вечірніх візитів сторонніх до згромадження у вітальні

обов'язково запалювали світло [204, s. 130–131]. З родичами сестри могли бачитись не частіше одного разу на місяць [204, s. 132].

Отже, повсякденне життя чернечих згромаджень регулювалося статутними документами спільнот, які охоплювали всі особливості співжиття черниць у монастирі, їхнього зовнішнього вигляду, харчування, розпорядку дня та перебування за межами монастиря.

У досліджуваних спільнотах габіт як символ богоспосвяченого життя мав скромний вигляд та відповідав складеній обітниці добровільної убогості. У кожному згромадженні він дещо різнився, але спільним був крій, фасон згідно уставу та францисканський шнур з вузлами. Кожне згромадження мало свої особливі символи та елементи габіту про що зазначено у дослідженні.

Розпорядок дня у монастирях був чітко регламентований, а черниці сумлінно виконували всі правила та приписи. У повсякденному житті сестри практикувалися в духовних вправах, брали участь у ранішніх та вечірніх молитвах, проводили іспит совісті, приймали Святе Причастя. Черниці дотримувалися мовчання та старались зайвий раз не порушувати тиші, яка панувала у монастирі.

Келії у монастирях були скромними та практичними, а щоденна їжа досить поживною. Стороннім вхід у кімнати та клявзуру був суворо заборонений. Будь-які зустрічі з родичами відбувались у кімнаті-розмовниці, однак вони були короткими, проходили рідко та у присутності іншої черниці.

Загалом нормативні документи згромаджень (конституції та статuti) визначали особливості повсякденного життя, внутрішньої організації та структури спільнот, особливості вступу до згромаджень та проходження чернечої формаційної підготовки, духовних практик та суспільного служіння черниць. Чіткий розподіл обов'язків між черницями та ієрархія монастирського керівництва у згромадженнях сприяли активному становленню спільнот та відкриттю нових осередків. Головною у всіх чернечих спільнотах була генеральна настоятелька, яку обирали шляхом таємного голосування. Генеральна настоятелька перебувала у генеральному домі згромадження звідки керувала

справами спільноти. Більшість досліджуваних згромаджень поділялось на провінції, де головною була провінційна настоятелька. Однак, були й такі, де влада була двоступеневою – генеральна і місцева, без провінційної.

Кожен з етапів чернечої підготовки був часом випробування віри та покликання для кожної з кандидаток. Дівчата, склавши обітниці та отримавши габіт, розпочинали новий етап у своєму житті. Черниці мали жити згідно францисканського духу, наслідуючи Христа в добровільній убогості задля спасіння своєї душі.

Основні положення розділу апробовано у таких публікаціях: 314; 316; 317; 320; 324.

РОЗДІЛ 4

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ЖІНОЧИХ ФРАНЦИСКАНСЬКИХ СПІЛЬНОТ

4.1 Освітньо-виховна діяльність

Жіноче римо-католицьке чернецтво не залишалось осторонь всіх перетворень і змін у суспільстві. Черниці проводили активну освітньо-виховну та благодійницьку діяльність, при цьому старалися зберегти духовність через молитву та апостольську працю. Спочатку українське населення Галичини з обережністю ставилося до католицьких жіночих чернечих спільнот та їхньої діяльності. Особливо це проявлялося на території Східної Галичини, де українці склали близько 63 % населення станом на 1900 р. [278, с. 76]. Не сприйняття та відсутність підтримки суспільства пояснювалася релігійним протистоянням у краї, необізнаністю та певною упередженістю.

Однак, із загостренням соціальної кризи, яка призвела до браку вихователів, опікунів у закладах опіки, проблем у сфері виховання дітей, ситуація почала змінюватися. З поступовим поширенням жіночих осередків францисканства в Галичині, їхньою активною освітньо-виховною та суспільною працею, населення почало лояльніше ставитися до їхньої діяльності, яка через деякий час набула значного розмаху, було створено нові освітні інституції та запрошено сестер у вже діючі.

У досліджуваній період на теренах Галичини активну та багатогранну діяльність, окрім греко-католицького монашества, також проводили жіночі згуртовані францисканської гілки чернецтва. У їхній діяльності була певна диверсифікація, адже з опрацьованих документів довідуємося, що окремі спільноти займалися освітньо-педагогічною роботою, в свою чергу інші – доброчинністю [367, с. 29].

Загалом сестри працювали у дошкільних закладах, у народних та публічних школах, де навчалися діти поляків і русинів-українців, інтернатах, виділових і фахових школах, у яких активно займалися вихованням дітей. Окрім цього,

сестри проводили освітньо-виховну роботу в притулках для дітей, у релігійних товариствах, проводили катехизацію молоді, відкривали бурси для дівчат, а також започатковували курси крою і шиття [156, к. 1; 414, s. 382].

Варто зазначити, що черниці Згромадження Сестер Альбертинок Слугинь Убогим не займалися освітньо-виховною, натомість проводили активну, благодійницьку діяльність. Засновник спільноти брат Альберт вважав, що сестрам альбертинкам не потрібно займатися вихованням дітей, адже це апостольська місія інших згромаджень [435, s. 121].

Значну частину жіночих осередків францисканства становлять охоронки – заклади на зразок дитячого садка (у греко-католицьких спільнотах – «захоронки»). У даних закладах черниці займалися соціальною опікою та вихованням дітей з малозабезпечених сімей, дітей робітників, дітей слуг, які не мали змоги займатись вихованням дітей, адже їм потрібно було працювати, щоб утримувати сім'ю. В охоронках працювали сестри, які мали відповідну підготовку та знання, а їхніми особистими якостями були: доброта, витривалість і терплячість. До праці в охоронці не могли зобов'язати черницю, яка не знаходила спільної мови з дітьми, для якої не було радістю робота серед них, а її покликанням був догляд за нужденними. Черниці, які проявляли педагогічні здібності, вміли співати, зацікавити дітей, мали індивідуальний підхід до них за розпорядженням настоятельки згромадження займалися освітньо-виховною діяльністю серед молоді та дітей. Найбільша кількість охоронок чернечих згромаджень на теренах Галичини у досліджуваний період діяла у сільській місцевості.

Черниці дотримувались в охоронках чіткого розпорядку дня, працювали з використанням нових методик навчання та виховання, які вивчали в учительських семінаріях. Зокрема сестри серцанки для здобуття педагогічної освіти навчались у Державній Захоронярській Семінарії ім. Станіслава Яховича у Львові [391, s. 491]. Сестри постійно вдосконалювали свої знання і навички, опановували найновіші методики і вміння по догляду за дітьми дошкільного віку, переймали досвід одна в одній [150, к. 4].

Місцеві греко-католицькі священники також запрошували черниць, щоб ті опікувалися малими дітьми та працювали в охоронках. Саме на таке запрошення сестри феліціанки прибули до Снятина. У своєму запрошенні священник наголошував на потребі у черницях, які б змогли працювати у поліетнічному, поліконфесійному та багатомовному регіоні. Зважаючи на те, що значна частина населення регіону була україномовною, прохання було про те, щоб принаймні одна з сестер феліціанок знала молитви українською мовою [374, s. 41].

В охоронці сестер феліціанок у Снятині виховувалось близько ста дітей, а охоронку в Тарнуві, станом на червень 1903 р. відвідувало 160 дітей [374, s. 42, 45]. Священники разом з черницями намагались всіляко долучитись до морального виховання дітей. Кожного року сестри феліціанки брали участь в організації вертепів, до чого залучали щоразу більшу кількість дітей [374, s. 46].

Погіршення економічної ситуації у другій половині XIX ст. та зубожіння населення призвели до соціальної кризи. Через це виникла потреба у відкритті більшої кількості соціальних закладів, де свій прихисток могли знайти всі потребуючі. Одними з них були гірники шахт у Величці, які за свою нелегку працю отримували мізерну платню і не могли гідно забезпечити свої сім'ї. Як наслідок підзаробляти на різних роботах почали старші діти та дружини, залишаючи менших дітей вдома без нагляду. Щоб зарадити загостренню ситуації, Агенор Голуховський став ініціатором відкриття охоронки для дітей гірників у Величці [148, к. 1; 374, s. 218].

З цією метою намісник першим здійснив пожертву на відкриття закладу. Стосовно провадження освітньої діяльності в охоронці А. Голуховський радив звернутися за допомогою до сестер феліціанок [151, к. 3]. У 1868 р. була відкрита охоронка для ста дітей шахтарів. Заклад утримувався за кошт гміни Велички, за дітьми у закладі доглядали, запрошені, сестри феліціанки. В охоронці була молодша та старша група, а сестри феліціанки з розумінням ставилися до великої кількості дітей, які відвідували заклад. [227, s. 560; 374, s. 222].

У закладі діти харчувались безкоштовно, що було дуже важливим моментом. Відомо, що згідно з розпорядженням адміністрації закладу у 1871 р.

60 дітей отримували гарячу безкоштовну їжу. Однак, з часом кількість дітей була надто високою, через що не було можливості забезпечити всіх харчами. Дирекція охоронки самостійно визначала кількість і категорію дітей, які мали право постійно отримувати безкоштовне харчування. В основному це були сироти та напівсироти. Дітям, яких через недостатнє фінансування не забезпечували харчуванням у закладі, дозволяли приносити із собою так звані сухі пайки, а черниці готували для них чай. Також дітям дозволялось, у супроводі дорослих, йти додому обідати [374, s. 222].

До охоронки для малих дітей у місті Краків, якою опікувалися сестри феліціанки, приймали дітей віком від двох до семи років. Станом на початок 1872 р. у закладі виховувалось 40 хлопчиків та 55 дівчаток, разом 95 дітей. Відомо, що посеред навчального року до закладу прийняли 36 хлопчиків та 40 дівчаток, загалом – 76. Тому загальна кількість дітей, які виховувались у закладі у 1872 р. – 171: з них хлопців – 76, а дівчаток – 95. Однак протягом року, за нез'ясованих обставин, 41 дитина залишила заклад. Також відомо, що у 1872 р. найбільша кількість дітей у закладі була у травні – 126, а найменша у грудні – 58. За даними документів довідуємось, що щодня в охоронці перебувало близько 89 дітей, а черниці займались їхнім вихованням безкоштовно [131, к. 1]. У 1877 р. сестри феліціанки займались вихованням 226 дітей в охоронці [131, к. 4]. У 1878 р. охоронку сестер феліціанок у Кракові щодня відвідувало 75 дітей. У документах зазначено, що за рік заклад відвідало 22 285 дітей, більша половина яких обідала у закладі [88, к. 1]. Станом на 1887/1888 навчальний рік до охоронки записалось 259 дітей [131, к. 10; 371, s. 92].

Охоронку сестер феліціанок у Львові на вул. Городецькій відвідувало 150 дітей, подеколи їхня кількість сягала 180 [258, s. 4]. У 1913 р. до охоронки сестер феліціанок у Новому Сончі було записано 170 дітей. Влітку заклад щодня відвідувало 100 дітей, а взимку – 70-80. У 1914 р. до закладу записалось – 211 дітей [373, s. 40].

Діти віком від 2–3 до 4 років в основному бавилися у закладі. Окрім ігор сестри феліціанки навчали молодших діток пісень, привчали до порядку та

навчання. Уже починаючи з чотирьох до семи років дітей вчили читати, писати, рахувати, малювати, співати, ознайомлювали з вступом до історії, проводили катехизацію. У вільний час їм дозволяли трішки побавитись [131, к. 2]. В охоронку у Тарнуві приймали дітей віком від трьох до семи років [341, s. 27]. З документів відомо, що охоронки сестер феліціанок станом на 1893 р. відвідувала 1 437 дітей [119, к. 68].

Сестри юзефітки в охоронці в Коросно, яка була відкрита у травні 1897 р., займались вихованням дітей віком від двох до шести років [8, арк. 2]. У 1899 р. охоронку відвідувало 100 дітей. Відомо також, що у 1899 р. у закладі проживало 30 дітей-сиріт, які втратили батьків [419, s. 7].

В охоронках Згромадження Сестер Францисканок Родини Марії перебувало від 60 до 100 дітей в залежності від погоди та пори року. Черниці вчили дітей співати, читати, рахувати, опісля чого вони грались та спали. Влітку заняття проходили на свіжому повітрі або на великій веранді у приміщенні закладу. Францисканки Родини Марії опікувалися та виховували дітей в охоронці з 7 години ранку до 5–6 години вечора. Діти харчувались безкоштовно у закладі два або три рази на день.

До охоронки сестер серафіток приймали дітей з бідних сімей, яким батьки не могли надати належного виховання та знань. Охоронки були потрібними, а праця черниць затребуваною, що засвідчує велика кількість дітей у закладах. Охоронку при монастирі сестер серафіток в Освенцимі у 1900 р. відвідувало 50 дітей, які походили з бідних родин, а у 1902 р. – 80. Черниці виховували дітей у любові та родинній атмосфері, всесторонньо розвивали та готували до школи. Станом на 1902 р. охоронку сестер серафіток у Живці відвідувало 100 дітей, в Освенцимі – 80, у Стрию – 80, у Фридриховіцах – 20, а у Дрогобичі – 60 дітей [416, s. 206–207, 214, 222].

До охоронки серафіток у Новому Тарзі приймали дітей віком від 3 до 7 років. У закладі діти могли перебувати весь день – від 7 години ранку до 6 вечора. У закладі сестри не забезпечували дітей обідом, частина йшла додому, іншим черниці підігрівали їжу, яку принесли для них їхні батьки [358, s. 104–105].

Охоронку сестер серцанок у Яслиських у 1904 р. відвідувало 50 дітей, з них 40 проживало безпосередньо у закладі. У 1913 р. у закладі перебувало 54 дітей [388, s. 200–201].

Окрім навчання, черниці навчали дітей основних правил гігієни. Черниці турбувались про зовнішній вигляд дітей, заплітати волосся дівчатам та причісували хлопчиків, підтримували у чистоті їхній одяг. В охоронках черниці культурно та освітньо розвивали дітей, привчали до дисципліни, порядку та відповідальності. Навчання в охоронці проходило у формі гри з використанням пісень та віршиків, танців, співу та гімнастики. Таким чином, діти легко та без стресу засвоювали поданий матеріал.

У роки Першої світової війни охоронки у яких працювали черниці продовжували діяти, але у дні активних воєнних дій закривалась. Під час війни охоронку феліціанок у Тарнуві відвідувало близько 200 дітей, бували й дні коли їх було 260. Велика кількість дітей в охоронці у такий складний час пояснюється тим, що у закладі їх годували і вони перебували у безпеці. Тому, зважаючи на цей важливий факт і скрутне матеріальне становище населення, щоразу більша кількість батьків віддавали дітей в охоронки під опіку черниць [374, s. 46].

У 1916 р., на запрошення Товариства охорони дітей та молоді Калуського повіту, до Калуша прибули три сестри юзефітки з метою опікуватися дітьми-сиротами військових, які загинули в ході воєнних дій. В охоронці перебувало до 30 дітей, а основним джерелом доходів закладу були пожертвування небайдужих людей. Становище закладу було досить скрутним, черниці подеколи не мали найнеобхідніших речей та продуктів харчування [355, s. 112].

Друга половина XIX ст. характеризується як період активного розвитку шкільництва. У 1900/1901 рр. на теренах Галичини було 80 шкільких округів і стільки ж шкільких рад. Згідно статистичних даних відомо, що у 1898/1899 шкільному році у Галичині діяло 234 приватні школи, з яких 50 – це школи відкриті при монастирях (з них 48 – жіночі школи) [406, s. 36].

Протягом другої половини XIX – початку XX ст. сестри феліціанки, францисканки Родини Марії, сестри серцанки, сестри клариски, сестри серафітки

та юзефітки працювали у початкових школах краю, зокрема: у 1-класній народній школі; у 3-х класних жіночих школах; у 5-класних жіночих виділових школах, які були об'єднані з 4-класними школами (сестри клариски); та у 6-класних народних школах об'єднаних з виділовими.

У народній школі в м. Стрижів, де викладали сестри феліціанки, діти вивчали різні предмети [142, к. 1]. Для прикладу, у першому півріччі 1873/1874 навчального року учнів першого класу знайомили з християнськими цінностями, з історією створення світу до проповідувань Ісуса Христа, вчили польської мови (звуки, розставляти наголоси в словах, читати по складах), навчали рахунку (діти усно опановували чотири обчислювальні операції, вчилися рахувати до 100). У 2-му класі діти вчили релігію (за підручником опановували перший розділ про віру, вчили перший вірш про надію), за підручником для 2-го класу вчили польську мову (читання та граматику), з арифметики опановували на пам'ять чотири обчислювальні операції, також вчилися письму та каліграфії [374, s. 15]. У 3-му класі діти вчили релігію за підручником для 3-го класу, опановували тонкощі правопису та граматики, здійснювали арифметичні дії (робили вправи усно та на класній дошці), вчили історію Польщі (від утворення до правління Лешка I Білого) [374, s. 14].

Контемпліативні згромадження, зважаючи на заборону виходу для черниць за межі монастирського подвір'я, проводили освітньо-виховну діяльність у школах при монастирях. До спільнот, які строго дотримувалися клявзури та займалися освітою дівчат, належить досліджуваний нами Орден Святої Клари.

Основна умова для існування таких шкіл була наявність окремого входу, або взагалі окремої від монастиря будівлі на подвір'ї. Відомо, що у школі при монастирі сестер кларисок у Старому Сончі протягом 1905/1906 навчального року навчалось 476 дівчат [435, s. 13].

У Кракові при костелі св. Андрія діяла жіноча школа сестер кларисок, яка була відкрита 1 вересня 1803 р. [43, к. 1; 391, s. 25] (Додаток Д. 2). Варто зазначити, що школа сестер кларисок у Кракові при костелі св. Андрія зазнавала ряд змін. Спочатку з 1865 до 1871 рр. це була 5-класна школа. У 1865/1866 рр.

у школі навчалось – 279 дівчаток, а у 1871 р. – 359 [406, s. 114]. З 1871 р. до 1902 р. це була шестикласна жіноча школа, найбільша кількість учениць була у 1871/1872 навчальному році – 381, а найменша у 1878/1879 рр. – 184. У 1901/1902 навчальному році у закладі навчалось – 190 дівчат [406, s. 114–115; 420, s. 50–51].

У 1880/1881 навчальному році у четвертому класі сестер кларисок навчалось 47 дітей [36, к. 4]. Діти вчили польську, німецьку та французьку мови, вчились писати, читати, вивчали граматику, географію, історію Польщі, загальну історію, природничу історію, фізику, арифметику, каліграфію, рисування, трудове навчання (ручну роботу) та спів. Успішність учениць оцінювалася чотирма якісними показниками: зразково, дуже добре, добре та задовільно [36, к. 1; 38, к. 1; 304, с. 57]. У п'ятому класі, окрім перелічених вище предметів, дівчата починали вивчати польську літературу. У шостому класі уже вчили німецьку літературу, французьку історію та літературу [36, к. 5, 9].

У школі сестер кларисок був поділ на вищі та нижчі класи. У 1897/1898 навчальному році у першому нижчому класі жіночої шестикласної школи сестер кларисок дівчатка отримували оцінки за поведінку та старанність, вчились читати, рахувати, каліграфії, малювати, співати, а також мали уроки трудового навчання. У 1897/1898 навчальному році у першому нижчому класі навчалось 17 дівчат, а у вищому – 19 [37, к. 4].

У першому вищому класі діти вивчали такі ж предмети, як і в нижчому. Однак, деякі дівчатка додатково ще вчились читати по-французьки [37, к. 8; 39, к. 4]. У другому вищому класі учениць навчали читати по-німецьки [37, к. 9; 40, к. 9].

Стосовно викладацького складу, то відомо, що у 1870 р. у школі працювало 17 вчителів, а у 1878 р. – 25 [391, s. 25]. Ксьондз одночасно виконував обов'язки директора школи та катехита. Серед осіб викладацького колективу були світські вчительки та професори. Навчання велось згідно затвердженого Крайовою шкільною радою навчального плану, який дещо різнився від тих, що були у публічних школах [420, s. 42]. Клариски, які успішно здали вступні іспити та навчались основ педагогіки могли проходити практику у школі св. Андрія.

Здавши випускні іспити, черниці починали навчати дівчат у школі та виконувати свої обов'язки у монастирі. У 1873 р. у монастирі було 33 черниці, з них 10 працювало у школі. У 1911 р. кількість черниць у монастирі становила 38, з них – 14 навчало дітей [391, s. 29–30].

У 1902/1903 заклад було реорганізовано у п'ятикласну виділову школу об'єднану з чотирикласною народною школою [332, s. 238; 406, s. 38, 116]. У 1902/1903 навчальному році у школі навчалось – 208 дітей. Найменше дітей у закладі було у 1914/1915 рр. – 194, що пояснюється початком Першої світової війни. У 1917/1918 навчальному році у школі навчалось 252 дівчат, а у 1918/1919 рр. – 340, і це є найвищим показником за 1902–1919 рр. [406, s. 116]. У 1904 р. Міністерство віросповідань і освіти надало школі сестер кларисок при костелі св. Андрія – право публічності (прилюдності) [391, s. 29; 406, s. 36, 40].

У реорганізованій в п'ятикласну школу сестер кларисок при костелі св. Андрія діти починали вивчати французьку мову вже з першого класу. Однак, це стосувалося тільки виділового класу, де програма була значно насиченішою на відміну від народного класу тієї ж школи. Окрім того, дітей вчили малювати від руки, а у четвертому та п'ятому класах навчали співу. Діти навчалися за шкільними підручниками, затвердженими шкільною радою. Школа сестер кларисок мала хорошу навчально-методичну базу та добре оснащені кабінети: прилади для механіки, електрики, магнетизму, акустики, оптики і хімії. Також були опудала птахів та ссавців, натуральні та штучні опудала комах, моделі дорогоцінного каміння, таблиці з грибами, кілька папок зі зразками засушених мохів та рослин, 23 карти і три глобуси [420, s. 43]. Навчальний рік у школі тривав 10 місяців, розпочинався 1 вересня та завершувався 24 червня [420, s. 41, 48].

Опрацювавши шкільні журнали, можна зробити висновок про те, що у жіночій школі сестер кларисок при костелі св. Андрія у Кракові навчались дівчатка різних віросповідань та з різних соціальних верств віком від 6 до 15 років. Також містяться відомості про навчання дівчат віком старше 15 років [406, s. 124].

У відсотковому співвідношенні у 1888/1889 навчальному році у школі сестер кларисок навчалось 243 учениці, з них: 40,8% – 99 дівчат віком від 6 до 12 років; 39,5% – 96 учениць віком від 12 до 15 років; найменшу чисельність складала учениці старші 15 років, що у співвідношенні становило – 19,7 % (48 осіб). У 1889/1890 навчальному році кількість учениць від 6 до 12 становила більшу половину вихованок закладу 50,6 % (124 особи з 245 учениць). Натомість кількість учениць старше 15 років знизилась фактично вдвічі і становила 10,6 % (26 осіб) [406, s. 124].

У шкільних записах зазначені імена, прізвища, вік, віросповідання та місце народження учениць. Також вказувались імена їхніх батьків або опікунів. Більшість дівчат, що навчалися у школі, були римо-католицького віросповідання та походили не тільки з теренів Галичини. Однак, варто зазначити, що у документах містяться відомості й про учениць греко-католицького та православного віросповідань [42, к. 3, 7]. У школі також навчалися дівчата іудейського віросповідання. Це є свідченням того, що у школу приймали всіх дівчаток віком від шести років незалежно від їхнього віросповідання [41, к. 19; 406, s. 137].

Збереглися відомості про те, що протягом 1867–1914 рр. бідні й талановиті учениці школи сестер кларисок при костелі св. Андрія отримували стипендії зі Стипендійного фонду ім. отця Францішка Серафіна П'ятківського. Розмір стипендійного фонду щороку змінювався, а кількість учениць, які мали змогу отримати стипендію варіювалась від п'яти до восьми осіб. У 1867 році шість учениць отримали по 150 злотих у сріблї. Відтак, стипендійний фонд у 1867 р. становив 945 злотих у сріблї. У 1868 та 1870 рр. кількість стипендисток збільшилась до восьми осіб, однак розмір стипендії зменшився і становив 62 злотих у сріблї. У 1871–1899 рр. розмір стипендійного фонду дорівнював 125 злотих, що було у 7,5 разів менше аніж у 1867 р. У 1871 та 1876 рр. стипендистки отримували по 20 злотих стипендії. Це була найменша стипендія за всю діяльність фонду. У 1877–1899 рр. стипендію несуттєво збільшили до 25 злотих. У 1900–1914 рр. стипендія налічувала 50 корон, але її могли отримати тільки

п'ять учениць школи [332, s. 297]. Відомо також, що 6 червня 1873 року дві учениці школи при костелі св. Андрія отримали по 25 злотих з Фундації Гонорати Фісхеровни [406, s. 31].

Школу сестер кларисок при костелі св. Андрія відвідували дівчата з міщанських та інтелігентних родин, а також робітничих сімей. На початку ХХ ст., в останні роки діяльності шестикласної школи, у ній навчались діти служників, кравчинь, робочих, охоронців, вчителів та листонош [406, s. 120–121].

В Угневі при монастирі сестер феліціанок діяла чотирикласна жіноча школа, під яку було відведено 1/3 частину будівлі монастиря. Станом на 1913 р. у школі навчалось 329 дівчат [10, арк. 1].

Як уже зазначалось вище, черниці працювали у різних освітніх установах, куди вони приходили на запрошення та за згодою настоятельки згромадження. Школи діяли при монастирях, а за відсутності відповідних приміщень багаті міщани жертвували свої будинки або кошти на придбання будівлі для освітнього закладу.

Черниці Згромадження Сестер Францисканок Родини Марії працювали вчительками у публічних народних школах. У документах містяться відомості про освітньо-виховну діяльність Сестер Францисканок Родини Марії у школах Бучача та Гусятині станом на 12 квітня 1906 р. [7, арк. 8].

Черниці старались всіляко допомогти молоді, задля підняття освітньо-релігійного та соціального становища бідного міського населення. Зокрема, сестри феліціанки відкрили у 1869 р. елементарну школу для дівчат, які походили з неблагополучних сімей м. Тарнув. У першому навчальному році навчалось 30 дівчат, а вже у 1871 р. – 100 учениць, які приходили з дому на навчання в школу. Дівчата, які жили у бурсі при школі сестер навчалися окремо. У 1872/1873 навчальному році у школі навчалось 28 дітей, що проживали у бурсі. З них 14 навчалось за рахунок закладу, 11 – оплачували навчання, а три були прийняті сестрами феліціанками на безоплатній основі [374, s. 56].

Кількість дітей, які не проживали в бурсі при школі, а приходили на навчання зі своїх домівок поступово зростала. У 1870/1871 навчальному році

навчалось 60 дітей, у 1871/1872 рр. їхня кількість зросла до 72, а у 1872/1873 рр. у закладі вже навчалось 130 осіб. Постійно зростаюча кількість дітей у закладі свідчила про його популярність та необхідність функціонування у місцевості. Також черниці заснували у 1893 р. у Тарнуві школу для служниць, куди вони в неділю приходили вчитись читати, писати та рахувати. Основний навчальний план доповнював катехизм, якого навчав ксьондз. Решту предметів дітям викладали сестри феліціанки. Загалом близько ста осіб відвідувало дану школу [374, s. 56, 63].

Черниці францисканських згромаджень проводили освітньо-виховну роботу у фахових школах. Одним з таких було Згромадження Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса, яке опікувалося дівчатами з неблагополучних сімей у фаховій школі в Корчині. Сюди приймали дівчат римо-католицького віросповідання, які закінчили народну школу. Навчання у фаховій школі тривало рік, а набір на нього проводився із середини липня до 15 серпня. Спочатку кількість учениць становила 12 осіб, однак поступово їхня кількість зростала. У фаховій школі сестри серцанки безкоштовно навчали дівчат куховарити, годувати домашню птицю та худобу, основам городництва та садівництва, підтримувати чистоту і порядок в домі, доглядати за хворими, вишивати, прати, прасувати, основ крою та шиття, а також співу [383, s. 300; 388, s. 201–202].

Навчальний день розпочинався з молитви у домовій каплиці, після чого дівчата слухали катехизацію та вивчали релігію. Щодня учениці відвідували теоретичні та практичні заняття, а навчальний процес тривав три години. Навчання у фаховій школі завершувалося відкритим екзаменом та виставкою робіт, на яких дівчата демонстрували всі здобуті навички та вміння. Сестри серцанки навчали дівчат згідно складеного засновником спільноти о. Й. Пельчаром посібника – «Підручник для учениць школи фахової» [383, s. 300; 388, s. 202].

Більшість учениць школи проживали у місті Корчин, а для дівчат, які жили на околиці міста відкрили інтернат. Згідно статистичних даних, станом на 1905 р. у школі навчалось 12 дівчат, у 1908 р. – вже 18 (з них 7 проживало в інтернаті).

У 1907 р. серцанки провели 108 лекцій з готування страв, 83 присвячені шиттю, 67 стосовно прання, 68 присвятили гігієні та співу, 48 про городництво та 11 про годування домашньої птиці та худоби [388, s. 203]. У 1913 р. сестри провели 388 лекцій. Окрім вище перелічених предметів, до навчального плану додали: релігію, арифметику, географію та історію [388, s. 204]. Засновник згромадження активно підтримував діяльність сестер серцанок у фаховій школі м. Корчина, часто відвідував, брав участь у роботі екзаменаційної комісії та виділяв субвенції на утримання закладу [383, s. 301]. У Перемишлі у 1917 р. сестри серцанки також відкрили фахову школу та інтернат для дівчат [435, s. 130].

Окрім освітньо-виховної роботи черниці активно проводили суспільну діяльність на теренах Галичини. Зокрема, у Коросно сестри юзефітки опікувалися інтернатом у якому проживало 15 дівчат, які навчались у виділових школах та у приватних учительських жіночих семінаріях [8, арк. 2]. У Львові при домі новіціату Згромадження Сестер Францисканок Родини Марії діяв інтернат для дівчат, які навчались у місцевих школах [6, арк. 120].

Римо-католицькі жіночі чернечі згромадження, як і греко-католицькі розвивали приватну систему освіти. Зокрема, сестри феліціанки заснували приватну двокласну школу в Угневі, яка була відкрита згідно отриманого дозволу Крайової шкільної ради від 29 січня 1878 р. Тут в середньому виховувалось 150 дівчат. Згодом, 6 червня 1895 р. школа отримала право прилюдності, що означало визнання владою та отримання ліцензії [180, k. 1zw; 374, s. 126].

Черниці францисканських жіночих згромаджень підтримували розвиток педагогічної фахової освіти в Галичині. У 1903 р. сестри клариски заснували учительську семінарію у Старому Сончі. Семінарія вважалася приватною, тому не мала права прилюдності [332, s. 291].

До закладу приймали дівчат, яким виповнилося 15 років, які закінчили виділову школу та успішно здали вступний екзамен. Навчання в учительській семінарії завершувалося складенням іспиту зрілості. Після чого дівчата отримували свідоцтво, що дозволяло їм працювати вчительками молодших класів у школах на теренах Галичини [362, s. 334].

У 1910–1911 рр. приватний жіночий ліцей сестер юзефіток у Тернополі був реорганізований у приватну реальну жіночу гімназію сестер юзефіток. Гімназія була трикласною, а у 1912–1913 рр. отримала право прилюдності [332, s. 263, 293].

У 1888 р. у Перемишлі сестри феліціанки відкрили недільну школу для слуг, у якій навчалось 40 осіб. Через деякий час кількість зросла до 60 осіб [373, s. 226–227]. Станом на 1889 р. близько 470 осіб відвідували недільні школи сестер феліціанок на теренах Галичини [98, к. 1]. Сестри брали активну участь у житті парафій, відкривали для дівчат курси крою, шиття та шкільні швейні майстерні, де навчались близько 30 дівчат [374, s. 253; 435, s. 97].

Окрім праці в школах, охоронках, інтернатах та учительських семінаріях черниці всіляко старались поширити морально-етичні принципи життя у суспільстві, покращити рівень освіченості дітей у краї, займалися просвітницькою діяльністю серед молоді. Зокрема, сестри феліціанки готували молодь до Першої Сповіді та Святого Причастя [88, к. 1; 89, к. 1zw; 93, к. 2; 95, к. 1]. Окрім цього, сестри створили спільноту Живого Розарію, а по неділях у післяобідню пору організовували духовні читання, які проводилися для всіх місцевих та жителів навколишніх сіл [97, к. 2; 374, s. 224]. Станом на 1889 р. сестри феліціанки підготували 543 дітей до Першої Сповіді та 399 до Святого Причастя [98, к. 1]. При опрацюванні документів, довідуємося про цікавий факт, що сестри феліціанки також проводили передподружню катехизацію [101, к. 1; 104, к. 1zw; 374, s. 251].

Засновник Згромадження Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса о. Й. Пельчар своїми настановами радив сестрам навчати дітей у школах або приватно, проводити катехизацію серед молоді та дітей, а за потреби опікуватися ними, керувати школами та охоронками [383, s. 303].

Під час відвідин Перемишльської дієцезії він був вражений занепадом духовності суспільства, після чого став ініціатором створення мандрівних чернечих груп, у які входили 3–4 сестри серцанки. Основна мета таких мандрівних груп полягала у катехизації населення та підготовці дітей до Святого

Причастя. Черниці відвідували найвіддаленіші населені пункти дієцезії, де зупинялися на декілька тижнів. Відомо, що сестри працювали на теренах Сяніцького, Перемиського, Добромільського, Сінявського та Ліського деканатів [350, s. 243].

Черниці францисканських згромаджень активно проводили заняття катехизації для дорослих і дітей по всій місцевості, де були створені їхні осередки, зокрема на теренах Західної і Східної Галичини. На заняттях черниці з молоддю вчили молитви, вивчали та вдосконалювали головні правди християнської віри. Черниці займались християнським вихованням молоді, прославляючи Господа Бога та відмовляючи молитви до святих патронів спільнот.

За діяльністю монастирських шкіл у Галичині здійснювала нагляд Крайова шкільна рада, яка давала дозвіл на їхнє відкриття. У свою чергу Міністерство віросповідань і освіти надавало монастирським школам права державних навчальних закладів. Таке право отримували заклади, які дотримувалися шкільного розпорядку та шкільної програми, розробленої під наглядом Крайової шкільної ради, яка була обов'язковою у публічних (державних) школах. У монастирських школах діти вчилися за навчальними підручниками, які були затверджені Крайовою шкільною радою. Щороку школи відвідував шкільний інспектор, про що детально звітував [31, арк. 2; 362, s. 331].

Загалом перебування та навчання в освітніх установах черниць було безоплатним та доступним. Однак, були й винятки, про що занагається у дисертаційному дослідженні. Усі заклади, в основному, утримувались за кошти спільнот. Тому, зважаючи на таку активну освітньо-виховну роботу черниць, варто зазначити основні джерела доходів, з яких утримувались монастирі, школи, охоронки та інші освітні установи, які відкрили черниці. Одним з джерел доходів була оплата педагогічної праці, яку черниці здійснювали в освітніх установах. Черницям, які працювали у приватних та державних школах виплату заробітної плати контролювала повітова (окружна) шкільна рада. Розмір заробітної плати залежав від умов праці та визначався безпосередньо освітнім закладом.

З документів відомо, що дві сестри феліціанки, які працювали у змішаній двокласній школі в Тинці, поблизу Кракова, отримували разом 1 880 корон річних. За ці кошти сестри утримували монастир, у якому станом на 1913 р. перебувало чотири черниці [9, арк. 5; 70, к. 1]. Капелан, який ще й виконував обов'язки директора у шестикласній жіночій школі при монастирі сестер кларисок у Старому Сончі отримував подвійну оплату. У 1913 р. він отримав заробітню плату, як капелан – 630 корон річних, і як директор – 840 корон [5, арк. 14]. Однак, із початком Першої світової війни сума виплат значно зменшилася і становила 399 корон 96 гелерів [5, арк. 25].

Сестри феліціанки, які працювали в чотирикласній жіночій школі в Івоничу у 1913 р. отримали 5 410 корон річних заробітної плати. Варто зазначити, що саме на отримані сестрами кошти за педагогічну діяльність утримувалися різні соціальні установи. В даному випадку сестри феліціанки утримували заклад для сиріт. Станом на 1913 р. у чернечому домі сестер в Івоничу перебувало дев'ять черниць і настоятелька [11, арк. 11; 80, к. 1]. У Моравіци сім сестер феліціанок, які працювали вчительками у двокласній школі сумарно отримували 5 900 корон річних, які витрачали на утримання черниць у монастирі [67, к. 1].

Кошти на утримання охоронок для дітей у Кракові, які діяли при монастирях сестер феліціанок виділяв Комітет охоронок для малих дітей у Кракові. Кошти виплачувались на утримання сестер та охоронки, а також на харчування дітей. Відомо, що у 1913/1914 рр. Комітет охоронок для малих дітей у Кракові виділив сестрам феліціанкам на опіку за дітьми та утримання закладу при монастирі на вулиці Шуйського, 4 – 1 200 корон річних, а на охоронку при монастирі сестер феліціанок на вулиці Коперника, 16 – 1 511 корон [9, арк. 30, 48; 65, к. 1; 66, к. 1]. У 1913 р. Комітет охоронок виділив 3 544 корон на утримання черниць та охоронки сестер феліціанок у Перемишлі та 1 200 корон річних для охоронки у Горлицях [74, к. 1; 78, к. 1]. На утримання черниць та охоронок для малих дітей кошти виділяли й міські магістрати. Зокрема, у 1913 р. магістрат м. Велічка виплатив кошти у сумі 2 087 корон річних, а Львівський – 1 200 корон для охоронки на вул. Жовківська, 100 та 3 810 корон на утримання черниць та

охоронки на вул. Бема [69; к. 1; 86, к. 1; 87, к. 1]. На утримання сестер та охоронки при монастирі у Перемишлі з міського магістрату у 1913 р. було виділено 2 440 корон [85, к. 1].

У свою чергу сестри феліціанки в Новому Сончі жили за рахунок фонду пані Марчевської, яка була фундаторкою дому, де перебували черниці. На утримання сестер феліціанок та охоронки, де вони працювали, у рік витрачали – 1 320 корон, а на утримання кількох сиріт – 600 корон річних. Тобто на рік пані жертвувала на діяльність сестер феліціанок 1 920 корон. Станом на 1913 р. у чернечому домі перебувало 5 сестер [9, арк. 20; 84, к. 1]. Окрім цього, сестрам фінансово допомагав Комітет пань, який виплачував їм пенсії, допомагав коштами на харчування малих дітей в охоронці, а також фінансово підтримував діяльність кравецької майстерні для бідних дівчат. Загалом комітет підтримав вище зазначені благодійні справи сестер феліціанок у Ярославі у 1913 р. на суму 2 520 корон [11, арк. 2; 77, к. 1].

На потреби сестер феліціанок та охоронки у Слоціні кошти виділяли з фундації прелата Д. Суліковського, з процентів якої утримувались діти та черниці. Зокрема, відомо, що у 1913 р. надійшло 1 320 корон [76, к. 1]. У 1913 р. дім згромадження у Перемишлі, у якому перебувало 16 черниць з настоятелькою, отримав доходів на суму 29 тис. 158 корон, з яких: 2 385 корон – кошти з ручної праці; субвенція Крайового віділу – 4 500 корон; пожертви на утримання вихованок у бурсі для бідних дівчат при монастирі – 20 тис. 400 корон; пожертви благодійників – 1 879 корон [72, к. 1]. Сиротинець для дівчат при монастирі у Перемишлі утримувався за кошти отримані з оренди кам'яниці фундації ім. Й. Земянського у розмірі 1 800 корон та з ручної праці черниць у розмірі 1 300 корон. Сумарно дохід становив 3 100 корон у 1913 р. [73, к. 1].

Заклад для сиріт та убогих у Дроговижі утримувався на кошти фундації графа Станіслава Скарбека, який спрямував доходи свого маєтку (37 сіл, 3 міста та театр у Львові) на довічне утримання бідних та осиротілих хлопців та дівчат. Згідно статуту закладом керувала Наглядова рада, яку очолював куратор, що походив з роду Скарбеків. Куратор фундації брав активну участь у житті закладу

та, навіть, приймав участь у затвердженні нової настоятельки притулку, яку призначила генеральна настоятелька згромадження [185, к. 1; 186, к. 1; 263, s. 1].

У 1869 р. ксьондз Юзеф Годлевський передав на потреби нужденних 40 тис. злотих, які зберігались у Банку милосердя і товариства святого Вікентія Поля. Значна частина коштів була призначена для дівчат з малозабезпечених сімей, які навчались у школі сестер кларисок при костелі св. Андрія у Кракові та проживали з-за межами міста. Дівчата віком від 10 до 14 років мали право отримувати допомогу з фонду протягом чотирьох років. Для учениць, які хотіли вивчитись на гувернантку о. Юзеф Годлевський також виділяв кошти, які вони могли отримати протягом п'яти років [406, s. 30].

Таким чином, наведений конкретно-практичний матеріал свідчить про помітний внесок черниць жіночих осередків францисканства у становлення та розвиток жіночої освіти та шкільництва в Галичині у другій половині XIX – на початку XX ст. Черниці проводили активну освітньо-виховну діяльність у народних, виділових, фахових школах, відкривали дошкільні інституції – охоронки у яких займалися вихованням дітей, проводили курси крою та шиття для дівчат, розвивали освітні заклади та недільні школи для служниць, відкривали інтернати для дівчат, що навчались у школах. На початковому етапі поширення осередків та діяльності черниць виникали певні непорозуміння. Населення греко-католицького віросповідання з недовірою та пересторогою ставилося до діяльності римо-католицьких черниць, до їхньої освітньо-виховної роботи серед дітей та спроб допомогти бідним дівчатам. Однак, з часом ситуація змінилася, а діяльність черниць набула значного розмаху на теренах краю.

Більшість учениць, що навчались в освітніх закладах черниць були римо-католицького віросповідання. Однак, у документах знаходимо відомості про те, що сповідники православ'я та іудаїзму також мали змогу навчатися в освітніх інституціях римо-католицьких чернечих згромаджень. До вчительського колективу входили як черниці, так і світські вчителі та професори. Окрім базових предметів, дітям викладали основні засади катехизму та релігії. Відтак, школи при

монастирях та освітні заклади в яких працювали черниці, досліджуваних спільнот, створювали підґрунтя для особистісного розвитку дітей.

4.2 Добročинна праця

Окрім педагогічно-виховної діяльності, черниці францисканських жіночих згромаджень опікувалися всіма незахищеними верствами суспільства. Економічна скрута, інтенсивна урбанізація, поширення інфекційних захворювань мали згубний наслідок та призвели до складної ситуації в соціальній сфері, тому благодійницька діяльність черниць францисканських згромаджень у краї у другій половині XIX – на початку XX ст. була вкрай необхідною.

Черниці старались допомогти всім нужденним та потребуючим. Вони доглядали за хворими у шпиталях та по домах, займалися професійною підготовкою служниць і вихованням бідних дівчат, опікувалися осиротілими дітьми та самотніми матерями, невиліковно хворими та каліками, відкривали заклади для престарілих людей, притулки, інтернати, дешеві та безкоштовні їдальні. Під час епідемій доглядали за хворими в інфекційних шпиталях та холерних бараках. У даному підрозділі конкретно розглянемо особливості благодійницької діяльності римо-католицьких жіночих згромаджень францисканської гілки чернецтва у Галичині протягом другої половини XIX – початку XX століття.

Мета кожного згромадження, його харизма були чітко прописані в конституціях та уставах спільнот. Засновник згромадження сестер серафіток о. Гонорат Козьмінський наголошував на тому, що головна мета згромадження – служіння бідним і дітям, яким сестри повинні прислужувати, вбачаючи в них Христа. Догляд за нужденними вважали особливим даром Господа та головним напрямом спільноти, що було визначено засновниками згромадження [433, s. 96, 105].

Згідно приписів конституції згромадження сестер серцанок важливим завданням спільноти – були вчинки милосердя та допомога слугам, робітникам,

убогим, хворим, здійснення харитативної та благодійної діяльності [383, s. 297–298, 303; 388, s. 217; 414, s. 382].

Дівчата, які виїжджали з сіл у пошуках роботи служницями, не відразу її знаходили. Більшість з них зазнавали розчарувань, були розгубленими, зневірювались, не витримували натиск міста. Для служниць, які шукали роботу та прихисток, черниці відкривали притулки, в яких дівчата могли переночувати та похарчуватися [383, s. 296, 304–305].

У Львові діяв Заклад для слуг імені св. Ядвіги в якому сестри серцанки професійно готували дівчат для подальшого працевлаштування. Дівчат навчали готувати їжу, прати, прасувати, шити одяг, вишивати, подавати страви на стіл та основних правил сервірування [383, s. 296]. Служниці, які з допомогою черниць знайшли роботу, за можливості старались підтримувати зв'язок зі спільнотою. Вони приходили на недільні післяобідні зібрання, відвідували костельні урочистості, входили до спільноти Живого Розарію (заснована при закладі у 1899 р.), відбували спільні реколекції. У притулок також приходили вимучені роками важкої праці, важкохворі та знесилені служниці [391, s. 489].

За два роки діяльності згромадження у період з 1 травня 1894 р. до 1 липня 1896 р. – 717 слуг отримали необхідну допомогу та опіку в притулках сестер серцанок [388, s. 184]. У 1896 р. у притулках Кракова, що на вулиці Святого Хреста та Гарнцарська загалом перебувало 324 слуг, а знання основ прання та готування отримало – 22. У 1897 р. кількість слуг, які відвідували притулок збільшилась до 333 осіб. Готувати навчалось 19 слуг, а прасувати – 10 [388, s. 186]. З 1894 р. і до 1899 р. сестри опікувалися та дали знання 1 985 слугам [388, s. 189].

У 1909 р. до притулку серцанок у Львові (на вулиці Слодова) прийняли 515 осіб, працевлаштували 420, до шпиталю помістили 12, прасувати навчили 12 [388, s. 198]. Під час військових дій Першої світової війни Заклад для слуг імені св. Ядвіги не припиняв своєї діяльності. У 1916 р. до закладу прийняли 225 слуг, працевлаштували 128 осіб, до шпиталів помістили 11, через недотримання правил закладу було виключено 2 слуг. Через деякий час до притулку повернулось 88

вихованців. Станом на 1917 р. у домі перебувало 30 слуг, а 8 хворих перебувало на утриманні закладу. У 1918 р. до закладу прийняли 82 осіб, з них 54 було працевлаштовано, 7 помістили у шпиталі, 42 повернулось до родичів [388, s. 198–199].

У 1898 р. в Освенцимі з ініціативи засновниці згромадження сестер серафіток була відкрита швейна майстерня, у якій дівчат із незаможних родин вчили шити та вишивати. Навчання супроводжувалось спільною молитвою, розмовами про віру, а щомісяця вихованки приймали Святе Причастя [416, s. 211]. У 1913 р. сестри феліціанки у Новому Сончі відкрили курси крою і шиття білизни, які тривали чотири місяці. Навчання проводили запрошені викладачі, а кількість учениць становила 18 осіб серед яких були й черниці спільноти [373, s. 19].

Черниці працювали у шпиталях для бідних, престарілих, осиротілих дітей, калік та невиліковно хворих. У шпиталі сестри приїжджали на запрошення адміністрації закладу, за рекомендацією засновника згромадження або на запрошення місцевого священника. Зокрема, 1 червня 1901 р. був укладений договір між Комітетом шпиталю у Коросно та настоятелькою Згромадження Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса про благодійну працю черниць у закладі. Окрім догляду за хворими, черниці вели господарські та адміністративні справи шпиталів [383, s. 302]. У Коросно хворими також опікувалися сестри юзефітки [8, арк. 2]. Кожного року в шпиталі м. Корчин перебувало 12 бідних, якими опікувалися сестри серцанки [383, s. 300].

Сестри юзефітки доглядали за невиліковно хворими у Закладі св. Йосифа, який був відкритий у 1884 р. у Львові. Відомо, що до закладу приймали паралізованих, епілептиків, хворих з нервовими розладами та незрячих. Зазвичай у закладі перебувало близько 100 осіб [419, s. 5]. Черниці не могли збирати пожертвування для хворих без спеціального дозволу. Всі пожертвування, які небайдужі приносили для хворих у шпиталь, сестри передавали настоятельці, яка розпоряджалась ними [200, s. 123]. У 1910 р. у закладі перебувала 161 особа, з них: 29 чоловіків і 132 жінки [212, s. 5].

Суспільну діяльність на теренах Галичини також проводило Згромадження Дочок Страждаючої Божої Матері, основна мета для якого була служіння нужденним. Сестри серафїтки піклувалися про престарілих людей, працювали серед покинутих дітей та допомагали у шпиталях [358, s. 105; 416, s. 204]. У 1896 р. була укладена угода між засновницею згромадження Маргаритою Шевчик та Шпитальним комітетом у Перемишлі про те, щоб сестри серафїтки повністю піклувались про хворих. Сестри працювали у скромних умовах, адже будинки облаштовані під шпиталі не відповідали вимогам. Робота була важкою та виснажливою, а хворі щодня поступали у заклад [433, s. 97]. З документів відомо, що сестри серафїтки асистували лікарям під час операцій за винятком тих, які б суперечили складеним обітницям чистоти та послуху. Свої обов'язки черниці виконували сумлінно, не порушуючи складених обітниць [202, s. 86].

У документах містяться відомості про діяльність францисканок під час поширення різних епідемій у краї. У 1871 р. у Тарнуві спалахнула холера, шпиталі були переповнені інфекційними хворими, якими опікувалися сестри феліціанки [115, k. 1zw; 341, s. 22]. У 1909 р. у Кракові спалахнула епідемія тифу та дифтерії. Для інфекційнохворих було облаштовано барак на вулиці Краківська, 47, де за ними доглядало декілька сестер-альбертинок із настоятелькою [359, s. 26]. Для ізоляції інфекційних хворих сестри-альбертинки створювали інфекційні шпиталі, де були спеціальні лікувальні ванни, а хворих поміщали в спеціальні карантинні палати. Біля таких шпиталів розміщували бараки для заразних хворих на скарлатину, віспу та дизентерію [51, k. 368].

Чотири сестри-альбертинки опікувалися хворими на тиф у шпиталі м. Краків на Звержинці. У даному шпиталі черниці також готували їжу для близько 20–40 хворих. Окрім цього, сестри-альбертинки разом із швачками шили постільну білизну для шпиталів протягом 1915–1916 рр., і прали речі та постільну білизну для епідемічних шпиталів протягом 1914–1917 рр. [51, k. 371]. Сестри-альбертинки з метою запобігти високій смертності та врятувати життя хворих, зголошувалися також доглядати за ними у єврейських шпиталях [51, k. 408].

У час епідемії дизентерії у Кракові (липень 1917 р.) сестри-альбертинки готували їжу для хворих, доглядали за ними у міських шпиталях і бараках. Зокрема, у військовому шпиталі на вул. Тринітарська п'ять черниць щодня опікувалися 60 інфекційно хворими [51, к. 370]. У 1917 р. сестри-альбертинки працювали у міських санітарних закладах, які були розраховані на 246 ліжок. Черниці виконували обов'язки доглядальниць, санітарок і кухарок. У закладі перебували хворі на туберкульоз, скарлатину та інші інфекційні захворювання [330, s. 84].

У роки Першої світової війни черниці працювали у військових шпиталях та доглядали за пораненими австрійськими солдатами й легіонерами в австрійському війську [45, к. 68; 117, к. 1; 414, s. 383]. Зокрема, сестри-альбертинки працювали в епідемічних військових шпиталях, де перебувало до 40 солдатів хворих на холеру, віспу, тиф, дифтерію та інші заразні хвороби. У таких шпиталях працювало близько 20 черниць, які окрім догляду за хворими працювали на кухні. Всі черниці, що працювали у шпиталях, мали щеплення, однак, незважаючи на це, вони також хворіли та помирали [51, к. 369].

У 1914 р. сестри серцанки опікувалися пораненими солдатами у військових шпиталях Тарнува, Ряшева та Вадовіце, а у 1917 р. у Закопаному. У 1915 р. приміщення притулку для слуг у Кракові слугувало для поранених солдатів, якими опікувалися серцанки. Станом на 1915 р. в інфекційному шпиталі у Вадовіце працювало 36 сестер, а у шпиталі Червоного Хреста у Ряшеві – 7. У 1917 р. у шпиталі Червоного Хреста для інфекційних хворих у Вадовіце працювало 10 сестер, а у шпиталях Червоного Хреста Ряшева 6 черниць, Закопаного – 12 черниць. У 1918 р. кількість сестер у шпиталях зменшилася до трьох у Вадовіце, шести у Ряшеві та шести у Закопаному [388, s. 210–211]. У 1917 р. в інфекційному шпиталі м. Львів хворими опікувалося 38 сестер серцанок, а у 1918 р. їх було 42 [388, s. 199].

Окрім догляду за хворими у шпиталях, черницям окремих згромаджень дозволялось опікуватися хворими у їхніх помешканнях та регулярно провідувати. На відміну від сестер серцанок та феліціанок, сестри юзефітки та серафітки рідко

та в крайніх випадках відвідували хворих по домах. Такі відвідини були можливі за умови, якщо людина була важкохворою. Під час відвідин черниці строго дотримувались приписів конституцій та правил згромаджень [96, к. 1; 202, s. 85; 270, s. 134; 416, s. 208].

У кожному домі згромадження сестер феліціанок була амбулаторія та аптечка першої медичної допомоги, тому за крайньої необхідності черниці могли прийняти хворих безпосередньо у будинку при монастирі. Всі черниці вміли міряти температуру тіла, робити масаж і перев'язки, ставити банки та п'явки, знали основи першої медичної допомоги [203, s. 107].

З простішими захворюваннями черниці справлялися самі, видаючи хворим ліки та доглядаючи за ними впродовж лікування. Зазвичай люди до сестер приходили за допомогою обробити рани та отримати першу медичну допомогу до приїзду лікаря. Якщо хворі перебували у дозволеній радою частині дому згромадження, то черниці наглядали за тим, щоб біля кімнати хворих була тиша, а інші сестри з повагою ставилися до хворих [90, к. 3; 103, к. 1; 204, s. 115]. При ускладненнях та при підозрі на серйозні захворювання сестри обов'язково зверталися за допомогою до лікарів.

Черниці цілодобово доглядали за хворими, роздавали ліки та їжу в визначений час, а також самі виготовляли ліки та мазі на основі цілющих трав. Сестри видавали хворим виключно ті ліки, які були призначені лікарем [99, к. 5; 200, s. 123]. Вони уважно наглядали за тим, щоб хворі не приймали заборонені ліки та їжу, що могло погіршити їхній стан здоров'я. Сестри серафітки супроводжували лікарів під час їхніх візитів до хворих, записували їхні рекомендації та перелік необхідних ліків [433, s. 113].

Доглядаючи за хворими по домах, окрім основної роботи, сестри виконували різні завдання. Зокрема, стелили ліжка, обробляли рани та опікувалися дітьми хворих батьків, приносили гарячі обіди, прибирали у помешканнях хворих, слідкували за тим, щоб у кімнатах не було задухи та підвищеної вологості, а постіль хворих була чистою [204, s. 114].

Перед розподіленням черниць по домах для догляду за хворими, настоятелька згромадження вивчала побутові умови хворих, враховуючи всі соціальні виклики. У Згромадженні Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса були певні вимоги стосовно відвідування хворих по домах, особливо це стосувалося чоловіків. Зазвичай хворих чоловіків по домах відвідували дві старші черниці, які довший час були випробувані в чернецтві [203, s. 108]. Молодші черниці не могли доглядати за хворими по домах, а тим більше проживати у їхніх оселях за межами монастиря [200, s. 123].

Сестрам феліціанкам не дозволялось залишатись наодинці з чоловіками, навіть важкохворими. Якщо біля хворого чоловіка потрібно було чергувати вночі, а у домі не було жінок, за ним доглядали дві черниці, яким не дозволялось спати [204, s. 115]. Без дозволу настоятельки черниці не могли розмовляти з чоловіками та слухати їхні розмови [204, s. 116]. Сестрам серафіткам рекомендувалось уникати будь-яких конфіденційних розмов з хворими [202, s. 87]. Без потреби та дозволу настоятельки згромадження черниці не мали права розмовляти з капеланами, лікарями, хірургами та слугами у домі хворого [202, s. 86].

Сестри мали уникати будь-якої фамільярності, прив'язаності по відношенню до хворих, не бути роздратованими, нав'язливими та балакучими. Натомість бути терплячими, щирими, відзивчивими та мовчазними [203, s. 108]. Після одужання хворих черницям рекомендувалось не відвідувати та не підтримувати жодних відносин з людьми, за якими вони доглядали [200, s. 124].

У період з 1 травня 1894 р. по 1 липня 1896 р. сестри серцанки провели 2 067 нічних чергувань біля хворих, 1 409 повноденних відвідин та 558 коротких візитів по домах [387, s. 78; 388, s. 184]. Протягом 1898 р. сестри опікувалися 63 хворими, відбули 1 792 нічних та 1 176 денних чергувань біля хворих, 446 коротких відвідин [388, s. 187]. У підсумку за п'ять років діяльності згромадження – сестри опікувалися по декілька місяців за 285 хворими, чергували біля важкохворих 7 183 ночі та 5 054 дні, 3 000 коротких відвідин по домах [388, s. 189]. У 1917 р. провели 60 нічних чергувань біля хворих у їхніх домах, а у 1918 р. три черниці доглядали за чотирма важкохворими, біля яких провели 78

денних і 95 нічних чергувань, а також поставили банки близько 70 разів [388, s. 198–199].

Після завершення догляду за хворими сестри серцанки відправляли хоча б одноденну реколекцію, їх також ніхто не звільняв від обов'язкових восьмиденних реколекцій. Згідно конституції черниці, які три місяці перебували за межами чернечого дому, доглядаючи за хворими, обов'язково мали бути відкликані для здійснення духовних вправ [203, s. 109]. Натомість жодна черниця згромадження сестер юзефіток не могла доглядати за хворими без перерви довше ніж один місяць. Якщо була потреба у довготривалому догляді, тоді настоятелька призначала черниць, які по чергово змінювали одна одну. Сестрам дозволялось супроводжувати хворих, окрім чоловіків, у поїздках. Згідно статуту згромадження сестер юзефіток черницям заборонялось перебувати разом з хворими у публічних лікувальних закладах [200, s. 124].

Черниці доглядали за хворими безкоштовно, але сестрам серцанкам дозволялось приймати пожертвування на користь згромадження. Ті черниці, які були надомними доглядальницями, мали право на триразове харчування. Варто зазначити, що, якщо сім'я хворого була дуже бідною, тоді згідно конституції черниці мали відмовитися від всього запропонованого та в міру можливостей допомогти потребуючим [203, s. 109]. У будинках сестрам рекомендувалось їсти усамітнено, уникаючи товариства родини хворого або слуг [200, s. 123].

У разі, якщо хворі, за якими черниці доглядали, перебували у тій же місцевості, що й дім згромадження, то черниці за можливості могли йти споживати їжу в монастир. При виконанні інших обов'язків сестри мали обережно діяти, щоб не порушити обітниць та не образити чернечу гідність [202, s. 86].

При важких захворюваннях сестри старалися приготувати хворих до сповіді та гідного прийняття Святого Причастя [92, к. 1; 204, s. 116]. Черниці не мали права бути присутніми під час складення хворими заповітів [203, s. 108]. Сестри юзефітки та серафітки згідно конституції не могли перебувати в одному приміщенні з померлою людиною, тому відразу поверталися до чернечого дому

[200, s. 124]. Коли хворий помирає, а біля нього нікого не було з родичів, згідно конституції згромадження сестер серцанок, черниці викликали жандармерію для опису майна померлого [203, s. 108]. Після відвідин хворих по домах кожна черниця звітувала настоятельці згромадження, але при цьому не розповідала сімейні таємниці, які дізналася, доглядаючи за хворими [203, s. 109].

Для фахової підготовки черниць з ініціативи єпископа о. Й. Пельчара були організовані спеціальні курси доглядальниць. Отримавши відповідні знання, черниці почали краще доглядати та опікуватися хворими і немічними у шпиталях, надавати їм необхідну допомогу. Згодом у Львові була організована школа для доглядальниць [367, s. 67; 383, s. 306]. Сестри серафітки у 1904–1905 рр. відвідували курси для доглядальниць у Львові, а після отримання диплому активно впроваджували на практиці здобуті знання та досвід львівських шпиталів у закладах Перемишля [433, s. 230].

Бідність та моральний занепад населення Галичини спричинили велику кількість потребуючих, особливо престарілих людей та осиротілих дітей. Тому францисканки активно долучалися до справ милосердя, допомагали нужденним у притулках та сиротинцях [202, s. 87]. У 1892 р. у Львові був відкритий перший на теренах Галичини притулок для одиноких матерів і покинутих дітей – Заклад Дитятка Ісус [395, s. 10]. Такі благодійні заклади були необхідними на той час, адже у 1873 р. Галицький сейм прийняв ухвалу про закриття притулків для покинутих дітей у містах Львів та Краків [419, s. 7].

Більшість одиноких матерів не мали коштів та житла, тому приходили за допомогою у заклад. Черниці опікувалися та доглядали за ними, а також морально підтримували дівчат, які не були готові до раннього материнства. Станом на 1910 р. у закладі перебувала 31 дитина (14 хлопчиків та 17 дівчаток), а у 1911 р. чисельність вихованців зросла до 36 дітей (19 хлопчиків, 17 дівчат). Кількість дітей постійно змінювалась, адже деяких виключали з притулку, віддавали батькам за місцем проживання, бували й смертельні випадки серед дітей. Протягом 1910–1911 рр. у закладі померло 14 немовлят [211, s. 3].

Згідно статистичних даних відомо, що у період з 1892 до 1916 рр. сестри юзефітки виховали 2 871 немовлят, а уже станом на 1917 р. кількість дітей, які перебували у притулку зросла до 3 000. Відомо, що з 2 871 підопічних – 836 дітей покинуло заклад зі своїми матерями, 802 – віднайшло свої родини, 173 – знайшло нові сім'ї, 114 – віддано до сиротинців, 679 – померло будучи немовлятами, а 145 – залишалось під опікою черниць (станом на 1916 р.) [356, s. 47; 395, s. 10].

Черниці також опікувалися дітьми з неповних родин та із вродженими вадами розвитку. Сестри юзефітки працювали у закладі для глухонімих дітей, що діяв у Львові. Заклад був облаштований для 120 дітей [419, s. 7].

У Закладі для сиріт ім. св. Софії Фридеріки у Станиславові сестри феліціанки виховували 24 дівчат-сиріт. У закладі сестри також навчали бідних дітей, які приходили отримати знання [242, s. 1123; 373, s. 354–356]. У сиротинці сестер феліціанок у Перемишлі у 1887 р. виховувалось 24 сироти, а у 1893 р. – 33 [373, s. 143–144]. В інтернаті для сиріт та бідних дівчаток у Львові, якими опікувалися сестри феліціанки, у 1914 р. проживало 70 дівчат. Частина дітей мешкала безоплатно, інша ж за 25–35 корон за особу щомісяця. Заклад фінансувався благодійниками, які старались забезпечити житлом дітей-сиріт та оплачували проживання дітей в інтернаті на час навчання у місцевих школах [385, s. 34].

У Дроговижі сестри феліціанки займались вихованням 130 осиротілих дівчат віком від 9 до 17 років та опікувалися 50 престарілими жінками. У Закладі для сиріт дівчата проходили обов'язкове навчання за програмою народної школи. У притулку була відкрита кравецька майстерня, де дівчата мали змогу практикуватися у навичках шиття білизни для закладу. Дівчат у притулку навчали готувати, прати, прасувати, підтримувати порядок у домі, обробляти город. Таким чином у притулку сестри поєднювали теоретичне та практичне навчання для вихованок [182, к. 1–4; 183, к. 3; 184, к. 1–2zw; 187, к. 1; 264, s. 1]. Дівчатами у закладі опікувалося 20 сестер феліціанок. Окрім чотирикласної школи для дівчат, сестри феліціанки працювали у закладі на кухні та пральні, доглядали за хворими. Загальна кількість людей, які проживали у притулку сягала близько 400 осіб [91,

к. 2; 261, s. 1; 262, s. 1]. У Притулку для сиріт імені св. Гелени, що працював у Львові, 10 сестер феліціанок безкоштовно опікувалися 70 дітьми [385, s. 50].

Заклад для сиріт сестер серафіток в Освенцимі був відкритий для дівчаток віком від 3 до 18 років. У сиротинець приймали дітей-сиріт та напівсиріт з неблагополучних родин [416, s. 207]. Станом на 1900 р. у Закладі для сиріт під покровительством св. Йосифа сестер серафіток у Стрию проживало 46 дітей. Окрім цього ще 150 бідних дітей приходило до закладу, якими сестри також опікувалися [416, s. 219]. У 1902 р. у сиротинці у Галцнові серафітки займались вихованням 20 сиріт, у Стрию – 60, у Дрогобичі – 20, в Освенцимі – 18, у Живці – 12 [416, s. 224].

Зі статуту Притулку для дівчат, організованого сестрами феліціанками у Станиславові, відомо, що до закладу приймали бідних дівчат римо-католицького віросповідання, яким виповнилося сім років. Тут дівчат забезпечували їжею, одягом, проводили з ними морально-виховну роботу, вчили читати та писати польською мовою. Окрім цього, сестри проводили катехизацію [128, к. 1; 132, к. 1]. В інтернаті для бідних дівчат у Перемишлі у 1897 р. мешкало 16 дівчат, а у 1899 р. їхня кількість зросла до 60. У 1911 р. із збільшенням площі будівлі інтернату чисельність дівчат у закладі також зросла, і становила – 200 осіб [373, s. 190, 196].

У 1886 р. з ініціативи о. З. Гораздовського у м. Тарнув була відкрита Бурса ім. св. Йосифа для бідних учнів, які навчалися у народних школах міста. Дітей у закладі виховували сестри юзефітки [395, s. 10]. Цікавим фактом є те, що починаючи з 1912 р. сестри серафітки займалися веденням кухні у Бурсі для хлопців у Новому Тарзі. Незважаючи на те, що така діяльність суперечила чернечій харизмі – сестри тільки у 1931 р. змогли передати обов'язки світським особам [358, s. 106]

Піклувалися черниці й про бездомних людей та жебраків, створюючи для них гідні умови життя. У Домі праці у Львові близько 100 убогих у віці 50–80 років отримували притулок, скромний заробіток і моральну підтримку сестер юзефіток [395, s. 10]. У закладі убогі займалися шиттям, пранням білизни,

общипуванням пір'ям, виготовленням коробочок на замовлення [247, s. 5]. Подібний заклад під назвою Дім притулку та праці діяв у Перемишлі. У якому, починаючи з 1889 р., сестри юзефітки опікувалися жебраками [411, s. 14; 419, s. 4–5].

Якщо більшість згромаджень, окрім благодійної діяльності займались педагогічною та освітньо-виховною, то Згромадження Сестер Альбертинок Слугинь Убогим за настановою засновника брата Альберта займалось виключно справами милосердя. У назві спільноти простежується її основна мета – служіння убогим [52, k. 5zw.]. Сестри-альбертинки доглядали за покинутими та бездомними людьми, відкривали притулки для бідняків і старих священників, для бідних сиріт та дівчат, заклади для хворих, престарілих та людей з вадами розумового та фізичного розвитку. У притулках також могли заночувати та отримати їжу бідні подорожуючі [51, k. 371].

У великих притулках сестер-альбертинок були окремі кімнати для дітей, хворих, престарілих та молодих дівчат, а також окрема кімната для дівчат, що приходили лише переночувати у заклад. Натомість у невеликих притулках, де місця було обмаль, діти, престарілі та хворі перебували в одному приміщенні, а здорові та ті, хто приходив сюди тільки переночувати, розміщувались в окремій кімнаті. У притулку не було меблів, тому всі сиділи та спали на дошках і на підпорах, а мішки з соломою слугували подушками. У разі великої кількості людей у притулку, їх розміщували по всьому приміщенні. Це стосувалося і підлоги, на яку клали дошки та мішки наповнені соломою, на яких мешканці притулку облаштовували спальні місця. Свої особисті речі бідні прихожани залишали при собі або де-інде на горищі, гроші могли залишати на зберігання у черниць.

Черниці готували для бідних людей у притулку. З документів відомо, що на сніданок готували суп (згідно рецепту брата Альберта) і хліб, на обід гарнір, зазвичай пісний, подеколи могли бути й м'ясні страви. Бідні утриманці притулку приходили з посудом під кухонне вікно у приміщенні, де роздавали їжу. Згідно внутрішніх правил притулку його жителі купалися кожного місяця, щоб запобігти

поширенню хвороб чи паразитів. Новоприбулі у заклад особи відразу йшли митися та переодягатися. У свою чергу хворим рекомендувалось купатися кожних два тижні та за їхнього прохання, або потреби в цьому [51, к. 356].

Перебування у притулку було безоплатним. У свою чергу, бездомні, які проживали у притулку, допомагали черницям і виконували за їхнім дорученням деяку роботу по господарству [50, к. 8–9]. В основному вони працювали в пральні, ремонтували одяг, виплітали у майстернях крісла з лози, пряли, виготовляли полотно, дерли пір'я та працювали на польових роботах [51, к. 357]. У деяких притулках були верстати, на яких черниці разом з вихованцями працювали, щоб забезпечити утримання закладу [51, к. 378].

Як винагороду, за допомогу по господарству, мешканці притулку отримували частіше ситнішу їжу, щоб відновити сили, а також одяг та взуття. Людям, які проживали у притулку дозволяли кожного дня виходити в місто працювати або прохати милостиню. Стосовно моральної та духовної підтримки, то у притулку проводили спільні короткі набожества, молитви зранку та ввечері, перед та після вживання їжі промовляли коротку молитву. Також рекомендувалось тричі на день промовляти молитву «Ангел Небесний», рано під час праці та ввечері у каплиці відмовляли одну з частин розарію. У неділю та у свята всі обов'язково слухали Святу Месу, під час якої нікого не випускали з дому, аж до її закінчення. Якщо в притулку не було каплички, то бідних мешканців притулку під наглядом сестер вели до найближчого костелу, де за ними до закінчення меси наглядали сестри. Двічі на рік, а саме в період Адвенту та в час Великого посту мешканці притулку відправляли короткі реколекції. Зазвичай вони були триденними, під час яких відбували загальну сповідь та спільно приймали Святе Причастя [51, к. 357].

Всіх, хто проживав у притулку, записували у спеціальну домову книгу, а також за вимогою повідомляли жандармерію. У притулках не було слуг, всю роботу виконували черниці разом з мешканцями. У першу чергу черниці старались допомогти калікам, хворим, престарілим та недорозвинутим людям. У разі, якщо бідняки мали свої кошти, то їх не виганяли з притулку. Вони

перебували у ньому на однакових умовах з іншими, а кошти витрачали на свої потреби [51, к. 358].

У всіх притулках брата Альберта діяло правило, згідно якого всі пожертвовані кошти на утримання у закладі та подарунки убогим ділилися між всіма, хто проживав у ньому. Таким чином підкреслювалася рівність усіх мешканців притулку [51, к. 358]. Окрім цього, черниці також приймали одяг, постільну білизну від всіх небайдужих, які жертвували речі на притулки [256, s. 2].

Виняток становили хворі, які проживали в окремих кімнатах, для них було відведене окреме місце для відпочинку в саду, їм заборонялось ходити по будинку, щоб не наражати на небезпеку інших. У приміщення, де перебували хворі нікого зі сторонніх не впускали, а вночі у кімнатах завжди горіло світло. З відвідувачами хворі розмовляли при вході або у кімнаті-розмовниці. Сестри-альбертинки, які доглядали за хворими, роздавали їм їжу, одяг та ліки, залишалися з ними вдень в кімнаті, а за необхідності провідували їх вночі [51, к. 359].

Важкохворих відвозили у лікарні, а після їхнього одужання привозили назад у притулки. Невиліковно хворих, яких не хотіли приймати у шпиталі залишали у притулках або намагалися розмістити у закладах для невиліковно хворих. Черниці з повагою та з розумінням ставилися до хворих, старалися не відмовляти їм у потребах і проханнях щодо овочів, вина, м'яса та солодошів [51, s. 361].

Термін перебування у притулках був необмежений, допоки бідні не знаходили собі нового прихистку або дому. Вхід та вихід також був вільний та нічим не обмежувався, за потреби тут могли залишатися на одну ніч, або на довший час. У притулок не приймали осіб, від яких хотіли позбутись багаті родичі та заможних людей, які могли оплатити своє утримання [51, к. 360]. До закладу також не приймали п'яних та алкогольнозалежних осіб.

Щороку кількість підопічних у Краківському міському домі калік та невиліковно хворих, якими опікувалися сестри-альбертинки, постійно зростала. У 1895 р. у закладі було 56 підопічних, а у 1910 р. – 140. У 1916 р. їхня кількість

сягнула 220 осіб, доглядали за ними 8 сестер-альбертинок [330, s. 48]. У філії притулку у 1901 р. черниці доглядали за 50 підопічними [330, s. 56]. У 1905 р. сестри-альбертинки доглядали за 30 мешканцями Міського притулку для старців та калік у м. Ярослав [330, s. 64]. У 1907 р. у Притулку для бідних, у Перемишлі, черниці опікувалися 50 бідними дівчатами, а у 1911 р. у закладі перебувало 92 особи [48, к. 14; 330, s. 68]. У 1918 р. черниці опікувалися 20 бездомними у Міському закладі для старців і калік у Самборі [330, s. 92].

Сестри дбали про осиротілих дітей, рятуючи їх від деморалізації, старались забезпечити добрим вихованням, професійною підготовкою та намагались всіляко захистити від злиднів. У притулках сестер-альбертинок, які були відкриті на теренах Галичини, виховувалось та проживало чимало дітей. Зокрема, у Притулку для бідних у Львові щодня перебувало 120–170 дівчат; у Сокалі у 1898 р. три сестри-альбертинки доглядали за 12 бідними (6 чоловіків та 6 дівчат); у Станиславові у притулку на вулиці Бельведерській у 1914 р. проживало 20 бідних дівчат та 30 дівчаток віком до 14 р. [51, к. 378, 379, 395; 330, s. 74]. У Краківському міському виховному закладі для бездомних дівчат св. Єлизавети у 1917 р. сестри-альбертинки займалися вихованням 60 дівчат (віком від 6 до 18 років) [330, s. 90].

Сестри-альбертинки допомагали убогим та бідним мешканцям Кракова та його околиць, які приходили по їжу до фіртки монастиря [359, s. 26]. У період з 1915 до 1917 рр. голодні, бідні престарілі та діти отримували поживний та густий суп, деколи черниці давали їм вбрання і взуття. Сестри ділилися з потребуючими своїми харчовими запасами, згодом до добрих справ черниць долучився міський магістрат. У період активних воєнних дій Першої світової війни, окрім нужденних, до сестер на поживу також приходили капелани, військова старшина та лікарі. Щодня кількість людей, які отримували їжу у монастирі становила близько 20 осіб. Під час війни сестри-альбертинки старалися щодня забезпечити їжею близько 40–50 ув'язнених осіб [51, к. 370].

У період з 1914 р. до 1917 р. сестри-альбертинки займалися військовими кухнями [51, к. 369]. У 1914 р. у Перемишлі черниці декілька місяців, на прохання

цивільної та військової влади, забезпечували діяльність військової кухні для 700 осіб [51, к. 407; 429, с. 101].

До справ милосердя черниць францисканської гілки чернецтва на теренах Галичини у досліджуваний період відносять також відкриття їдалень для найбідніших верств населення та бідних студентів. У Львові у 1882 р. сестри юзефітки відкрили Дешеву народну кухню для незаможного населення краю [259, с. 3; 419, с. 6]. У деяких документах знаходимо відомості, що співорганізатором відкриття закладу було Товариство народної кухні [355, с. 114].

У закладі харчувались місцеві бідняки, сезонні робітники, убогі діти та студенти. Харчувався тут і засновник спільноти сестер-альбертинок брат Альберт, коли перебував у місті. Протягом 1897–1908 рр. сестрами було видано 651 225 дешевих обідів, з них 11 200 – безкоштовних. Обід складався з двох страв: супу, гарніру з кусочком м'яса і хліба. Щоденно видавали близько 600 обідів (порцій) для бідного населення міста та його околиць. Найбідніші отримували їжу безкоштовно [355, с. 334–335; 419, с. 6].

У Кракові діяла Кухня студентська, сестер феліціанок, основна мета якої полягала у забезпеченні безкоштовною їжею студентів та учнів. Таким чином, сестри старалися сприяти тому, щоб діти зосередились на навчанні, успішно закінчили школу, а не витрачали час та сили на пошук їжі. Безкоштовні обіди видавались молоді щодня з 12 до 15 години, їх отримували місцеві незаможні школярі, які добре навчались і мали хорошу рекомендацію вчителів і дирекції шкіл та місцевих священників [170, к. 7; 171, к. 1–2]. Рішення про те, хто мав право отримувати безкоштовне харчування, приймала керівниця кухні – черниця, яка вела облік всіх дітей, що харчувались у закладі. Прийняте рішення керівниці затверджувало духовництво, шкільна рада та місцева влада. Діти, які отримували безкоштовну їжу в їдальні мали певні посвідчення, на підставі яких їм видавали обіди. В їдальні діти дотримувалися певних правил, а саме: славили Бога у привітанні, молилися перед та після споживання їжі [172, к. 1]. Бідні учні отримували безкоштовні обіди цілий рік, а в деяких випадках їм ще й видавали безкоштовні вечері. Обід складався з двох страв, п'ять разів на тиждень вони були

м'ясними. Станом на 1910 р. щоденно безоплатні обіди отримувало 135 осіб, це були: бідні учні гімназій, реальних, ремісничих і торгових шкіл, учительських семінарій, студенти університетів і діти з бурс [170, к. 20].

На сторінках газети «Час» за 18 квітня 1923 р. містяться дані з яких довідуємось, що протягом 1873–1885 рр. було видано – 450 000 обідів, а протягом 1885–1914 р. близько 1 120 000 безкоштовних обідів для незаможних, але обдарованих студентів та учнів. Однак, уже починаючи з 1914 р., з початком Першої світової війни, кількість студентів і учнів, які отримували безкоштовні обіди поступово зменшувалась [173, к. 5].

Основним джерелом фінансування діяльності їдальні для бідних студентів у Кракові були кошти монастиря та благодійні внески небайдужих. Однак, з великим напливом бідної молоді, черниці зверталися за субвенціями та допомогою до міського магістрату. На сторінках газети «Час» за 21 грудня 1901 р. знаходимо відомості про те, що в день кухня видавала 223 обіди та 94 вечері для бідних студентів і учнів. На такі заготівлі згромадження витратило 13 тис. 524 корон у рік [174, к. 15]. Сестри намагалися забезпечити обідами дітей землеробів, ремісників, робітників, служниць, вдів, дрібних торговців. З метою вберегти бідних студентів від згубного впливу та спілкування із особами з алкогольною залежністю та жебраками, черниці зверталися за фінансовою допомогою до всіх небайдужих, щоб Кухня студентська не припиняла своєї діяльності ні на день.

Згодом кількість жертводавців Кухні студентської, сестер феліціанок у м. Краків, поступово збільшилась, що допомогло належно утримувати заклад та безперешкодно видавати обіди. В обліковому журналі закладу зазначалися імена всіх жертводавців та розмір їхніх пожертвувань [94, к. 2]. У 1910 р. сума пожертв, складених за місяць на утримання закладу, становила 297 корон. Однак це не було єдиним джерелом фінансування, щороку на належне утримання закладу кошти виділяли: магістрат – 1 200 корон, кафедральний капітул – 300 корон та Фонд милосердя – 300 корон, загальна сума – 1 800 корон [170, к. 22, 23].

На потреби кожного згромадження заможні пани та благодійники передавали або купляли будинки, створювали фонди. На пожертвувані кошти меценатів черниці могли придбати земельні ділянки та будинки, у яких облаштовували філіальні осередки згромаджень або відкривали освітньо-виховні заклади [14, арк. 1]. За необхідності або при нестачі коштів на потреби спільноти, черниці мали право на продаж майна, яке належало згромадженню [12, арк. 1]. З опрацьованих джерел довідуємось про те, що у 1891 р. сестри феліціанки придбали земельну ділянку у Львові на вулиці Жовківська з метою збудувати там школу для дівчат та швейну майстерню [249, s. 3].

Відомо, що жертводавцем Притулку для дівчат сестер феліціанок у Станиславові міг стати кожен бажаючий, незалежно від віку та статі, згідно документів найменший розмір пожертвування складав три злотих. За правилами спільноти, якщо жертводавець з якихось причин протягом півроку не вносив жодних пожертв, він втрачав статус благодійника [132, к. 1; 134, к. 1].

Заможні жертводавці створювали фундації та заповідали на користь згромаджень кошти та цінні документи, які зберігались у касах ощадності, а відсотки від них отримували спільноти [30, арк. 1; 140, к. 1]. Зокрема, пані Кароліна Понінська документом від 27 червня 1890 р. заповіла сестрам феліціанкам 52 тис. крон та 15 гелерів, які зберігалися у цінних документах каси ощадності [385, s. 53].

У 1891 р. з Галицької каси ощадності на благодійність було виділено 11 тис. 500 крон. Кошти були спрямовані на підтримку діяльності благодійних закладів: сиротинців, притулків, соціальних їдалень, шпиталів, освітніх установ черниць тощо. Зокрема, на потреби сестер феліціанок було надано матеріальну допомогу у сумі 100 крон. Ці кошти були скеровані на охоронку, швейну майстерню та їдальню для бідних, якими опікувалися черниці [249, s. 3]. У 1907 р. за рішенням сейму було виділено 10 тис. крон на підтримку охоронок та соціальних притулків. З них, одноразову матеріальну допомогу у розмірі 200 крон було надано охоронці сестер феліціанок у Кракові та 250 крон Закладу для сиріт ім. св. Гелени у Львові [257, s. 4].

Додаткові кошти на утримання згромадження отримав снятинський дім сестер феліціанок, відкритий у 1887 р., якому Володимир Загурський заповів (документом від 1 листопада 1905 р.) 4 тис. корон. Після смерті жертводавця його дружина, в якості фонду на потреби згромадження, розмістила облігації загальною вартістю 6 тис. корон у Крайовий банк [385, s. 54]. На потреби згромадження сестер серцанок у Яслиських, у безоплатне користування, було виділено 30 моргів землі та 800 корон річних на господарські витрати, та забезпечення обідом дітей в охоронці [388, s. 200].

Окрім грошової допомоги, жертводавці також допомагали продуктами харчування. Сім'я Келановських, власники декількох сіл, щодня кожних три місяці постачали сестрам феліціанкам у Козлові 8 бушелів пшениці, 10 бушелів жита, 4 бушелі ячменю, 4 бушелі гречки, 2 бушелі гороху, 30 бушелів картоплі та 6 літрів молока. Окрім цього, виплачували черницям 400 корон річних. Мешканці Козлова також допомагали сестрам і жертвували продукти харчування зі своїх запасів. Завдяки такій допомозі діти у притулках сестер не відчували голоду та не мали потреби в їжі. Подеколи черниці з Козлова відправляли частину провіанту до провінційного дому згромадження у Львові [385, s. 54].

У кожному згромадженні сестри сумлінно вели облік всіх доходів та видатків монастирів та осередків спільнот. З опрацьованих нами документів довідуємося, що утримання закладу сестер юзефіток для невиліковно хворих у Львові станом на 1910 р. обходилося спільноті у 59 тис. 458 корон 53 гелерів. У свою чергу дохід спільноти в цьому закладі становив 54 тис. 369 корон 90 гелерів. Кошти на утримання притулку сестри отримували від різних фундацій, благодійних товариств, також це були субвенції Крайового віділу, банків і, навіть, Народного казино. З 54 тис. 369 корон 90 гелерів доходу значну частину, а саме 38 тис. 895 корон було отримано від хворих, які оплачували своє утримання у закладі [212, s. 4–5; 250, s. 3].

Сестрам феліціанкам, які працювали на теренах Галичини, допомагали черниці, які виїхали за межі краю та відкрили осередки згромадження в Америці. Загалом, кошти на утримання Генерального дому згромадження сестер феліціанок

у Кракові сестри отримували з американських провінцій. Це були відсотки від загального прибутку провінційних домів в Америці, які у розмірі 6 тис. корон річних (станом на 1912 р.) сестри висилали на потреби генерального дому [9, арк. 32; 63, к. 1].

Окрім генерального дому, за рахунок відсотків з філіальних домів утримувалися також матірні доми згромаджень. Відомо, що станом на 1913 р. матірні доми згромадження сестер феліціанок у Львові та Кракові утримувались з відсотків, які виплачував кожний дім, загальна сума – 10 тис. корон річних. Окрім цього, матірні доми щорічно також отримували доходи з ручної праці черниць – 5 тис. корон у Львові та 4 тис. корон у Кракові. Багаті жертводавці здійснювали добровільні пожертвування на утримання їдалень для злиденних та бідних студентів, і на догляд за малими дітьми у сумі 5 тис. корон у Львові та 4 тис. корон у Кракові. Отже, загальна сума доходів матірнього дому сестер феліціанок у Львові станом на 1913 р. становила 20 тис. корон, а у Кракові – 18 тис. корон [9, арк. 37; 60, к. 1].

Дім згромадження сестер феліціанок у Кракові на вулиці Миколайська, 18 утримувався за рахунок коштів фундації Пелагії Русановської у розмірі 800 корон річних, та з ручної роботи сестер, які протягом року отримали – 2 600 корон доходу. Загальна сума доходів монастиря, де проживала настоятелька та чотири черниці, станом на 1913 р. становила – 3 400 корон [9, арк. 40; 61, к. 1].

Пелагія Русановська передала 10 тис. злотих та власний будинок у Кракові (заповіт від 12 травня 1860 р.) на потреби згромадження сестер феліціанок та їхню благодійницьку діяльність [153, к. 1]. У 1865 р. у будинку Пелагії Русановської була відкрита швальня для бідних дітей у 1865 р. [129, к. 1].

У 1878 р. з фундації Пелагії Русановської на потреби згромадження було виділено 8 тис. злотих, які зберігалися на депозиті у банку. З відсотків користувалися сестри згромадження [59, к. 2]. Пожертвування у розмірі 1 тис. злотих на потреби спільноти також надійшли від Францішка П'ятковського. Кошти зберігалися в Архібратстві Милосердя, а відсотки йшли на утримання монастирів спільноти [59, к. 2].

Відомо також, що окремі жертводавці фондували конкретні благодійні установи. Зокрема, 500 корон щорічно з фундації Чарнецького спрямовувались на утримання Закладу для старців і калік, що діяв при монастирі сестер феліціанок у Кракові на вулиці Колонтая [9, арк. 44; 62, к. 1]. У Тарнуві станом на 1913 р. пані Сангушкова виплачувала черницям кошти у сумі 8 тис. 400 корон річних на утримання сиротинцю та охоронки [83, к. 1]. У 1881 р. отець Людвік Флайшман передав згромадженню сестер феліціанок 4 тис. 110 злотих на відкриття охоронки у Босько [163, к. 1]. На сторінках періодичних видань знаходимо цікаві факти про те, що у м. Станиславів, замість купівлі похоронного вінка на панахиду, люди здійснювали благодійну фінансову підтримку притулку сестер-альбертинок [255, s. 2].

Що ж стосується контемплятивних (закритих) монастирів, то вони утримувалися за кошти Галицького релігійного фонду. На потреби монастиря сестер кларисок у Старому Сончі у 1909 р. з релігійного фонду було виділено 18 тис. 482 корон, у 1910 р. – 23 тис. 799 корон, а у 1913 р. монастирю надано 24 тис. 282 корон матеріальної допомоги [4, арк. 38, 44, 54]. У звітних фінансових документах чітко вказувалося, що кошти спрямовувалися виключно на утримання черниць у монастирях [4, арк. 5]. У згромадженні сестер кларисок, як тільки кандидатка у чернечу спільноту отримувала габіт і розпочинала новіціат, то з фонду одразу починали надходити кошти на її утримання (Старий Сонч) [4, арк. 9; 22, арк. 77]. Черниці отримували фінансування з фонду протягом усього життя за посередництвом податкової установи [4, арк. 14]. У свою чергу, дівчата які були служницями у монастирях, не склали обітниць та не прийняли габіт – не мали права отримувати кошти на своє утримання. Дані відомості стосуються монастиря кларисок у Старому Сончі (станом на 1901 р.) [4, арк. 5]. У разі смерті черниці єпископська консисторія у Тарнуві відразу повідомляла про це Галицьке намісництво, щоб припинити виплату коштів [4, арк. 8]. Зазвичай на місце померлої черниці до монастиря приймали новичку, опісля чого єпископ подавав відповідне звернення намісництву у Львові про виділення коштів на її утримання [4, арк. 24].

З документів довідуємося про те, що Римо-католицька митрополича консисторія у Львові у своєму зверненні до Галицького намісництва просила розглянути лист сестер феліціанок від 12 січня 1916 р. У даному листі черниці, з монастиря у Козлові, просили надати субвенцію на реставрацію монастиря та покриття незапланованих видатків, що виникли через догляд за пораненими солдатами та приготування їжі для бідних. Йшлося про отримання коштів з Галицького релігійного фонду на ремонт будинку, пошкодженого російськими гранатами [28, арк. 1, 2, 4, 13].

Повітова рада Кам'янки-Струмилової у своєму зверненні від 17 січня 1917 р. до намісництва просила про надання субвенцій на покриття витрат згромадження сестер феліціанок. Внаслідок частих військових дій, діяльність спільноти у Козлові набула значного розмаху, черниці доглядали за пораненими солдатами та допомагали бідним людям продуктами харчування. Тим самим згромадження понесло великі фінансові витрати [28, арк. 13].

У разі потреби чимало коштів виділялось на будівництво каплиць, монастирів, допомогу німеччиним черницям, сиротам і бідним дітям, а також на освіту черниць [6, арк. 77–78; 16, арк. 63–63зв]. Значна частина доходів згромаджень йшла на ремонтні роботи, зокрема на перекриття дахів монастирів, що було досить дороговартісним. Відомо, що сестри клариски на перекриття даху будівлі монастиря у Кракові у 1882 р. витратили 2 тис. 472 злотих 12 центів, що призвело до перевищення видатків над доходами [20, арк. 5]. У першоджерелах знаходимо відомості про те, що Згромадженню Сестер Францисканок Родини Марії у 1897 р. була надана одноразова допомога у розмірі 500 крон на будівництво каплиці [6, арк. 73].

Іншим джерелом доходів, які спрямовувалися на потреби спільнот, була ручна праця черниць. Сестри випікали гостії для релігійних потреб, вишивали та шили літургійні шати, прали одяг за що отримували грошову винагороду. Окрім цього, черниці обробляли сад і город, частину городини залишали для власних потреб, решту за необхідності збували за що також отримували кошти [27, арк. 87; 385, s. 53; 416, s. 142]. Загалом за отримані кошти з фондів, жертводавців,

заробітну плату за освітньо-виховну діяльність, черниці купляли продукти харчування, взуття, тканину на пошиття габіту, ліки, посуд, кухонні прибори, оплачували рахунки за світло та опалення, послуги лікаря при монастирях, проводили ремонтні роботи, утримували коней і корів [3, арк. 73; 23, арк. 64; 139, к. 3; 212, s. 5].

Таким чином, черниці жіночих францисканських орденів протягом багатьох років опікувалися та допомагали незахищеним верствам суспільства, сиротам, покинутим немовлятам, бідним дівчатам, служникам, престарілим, хворим, невиліковно хворим та австрійським солдатам. Основним завданням та метою для кожної спільноти були благодійницька та освітньо-виховна діяльність. Черниці працювали у шпиталях для бідних, престарілих, осиротілих дітей, калік та невиліковно хворих. Доглядали за хворими по домах, відвідували спеціальні курси для доглядальниць. Сестри вмiли надавати першу медичну допомогу, асистували на операціях. Сестри допомагали самотнім матерям, опікувалися покинутими немовлятами, відкриваючи з цією метою благодійні заклади. Для бідних учнів і студентів, збіднілої верстви населення черниці відкривали дешеві кухні. Окрім цього, черниці створювали інтернати при школах для дівчат, навчали служниць та опікувалися ними. З погіршенням соціальної ситуації та поширенням ряду інфекційних хвороб черниці також допомагали заразним хворим, створювали для них інфекційні лікарні та бараки при шпиталях. У роки Першої світової війни сестри працювали у шпиталях, на кухні, прали речі та білизну для епідемічних шпиталів.

Загалом, римо-католицькі жіночі чернечі ордени, які діяли на теренах Галичини у другій половині XIX – на початку XX ст., є безпосередньою частиною історії краю, його важливою складовою. Адже, з документів довідуємося про активну діяльність черниць, їхню важливу суспільну роль. Черниці францисканської гілки внесли свою лепту у розвиток освіти та шкільництва. Сестри працювали у народних, виділових, фахових школах, відкривали дошкільні інституції (охоронки), проводили курси крою та шиття для дівчат, проводили катехизацію для дітей, молоді та подружніх пар. З документів довідуємося про те,

що у школах францисканок навчалися діти римо-католицького, греко-католицького та іудейського віросповідання. Своєю діяльністю черниці намагалися допомогти всім нужденним, потребуючим, підняти рівень освіченості у краї, дотримуючись складених обітниць та регули святого Франциска.

Відтак, жіноче францисканське чернецтво протягом багатьох років опікувалося соціально вразливими верствами суспільства на теренах Галичини. Проаналізувавши ряд документів, конституцій спільнот, статутів притулків, можна стверджувати, що благодійницька діяльність серед злиденних верств населення була стрижневою у більшості жіночих францисканських згромаджень. Черниці займались вихованням сотень дітей-сиріт у притулках, рятували від смерті тисячі немовлят, забезпечували їжею тисячі злиденних робітників, талановитих учнів, хворих та солдатів, доглядали за сотнями невиліковно хворих.

Основні положення розділу апробовано у таких публікаціях: 313; 318; 321; 351; 352.

ВИСНОВКИ

Аналіз джерел і наукової літератури, реалізація поставлених у дисертаційній роботі мети та завдань дала можливість зробити наступні висновки:

1. Генезис становлення жіночих орденів та згромаджень францисканської гілки чернецтва сягає XIII ст. та взаємопов'язаний з історією перших жєбрущих орденів. Непересічними особистостями раннього францисканського руху були св. Франциск Ассізький та св. Клара, які зробили великий внесок у становлення францисканства. Згромадження, які виникали у наступні століття, послуговувалися уже складеними регулами св. Франциска та св. Клари, чим засвідчували францисканський характер спільнот. Основними засадами францисканської духовності були чернечі обітници та апостольська діяльність.

Історія кожного згромадження тісно перепліталася з богопосвяченими особами, які гуртували навколо себе однодумців та ініціювали заснування спільнот. Мета заснування кожної спільноти чітко прописувалась у гаслах, які несли основний духовний посил – служіння Богу та всім потребуючим, що наскрізно простежувалося у всіх францисканських спільнотах.

У рамках дисертаційного дослідження виокремлено вісім найбільш чисельних спільнот, які діяли на теренах коронного краю у другій половині XIX – на початку XX ст. Зокрема, це Орден Святої Клари, Черниці III Регулярного Ордену Святого Франциска Ассізького, Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісій, Згромадження Сестер Францисканок Родини Марії, Згромадження Дочок Страждаючої Божої Матері, Згромадження Сестер Святого Йосифа, Згромадження Сестер Альбертинок Слугинь Убогим, Згромадження Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса.

Історія формування кожного чернечого згромадження та ордену складається з декількох етапів, основним та найважливішим з яких було затвердження Апостольською Столицею. Саме похвальний декрет Папи Римського офіційно затверджував спосіб життя чернечої спільноти.

2. Особливості становлення мережі жіночих осередків францисканства в Галичині у другій половині XIX – на початку XX ст. обумовлені тим, що римокатолицькі монастирі за кількісними характеристиками значно переважали грекокатолицькі, а відтак вони охопили більшу територію Галичини, яка умовно поділялась на Східну (охоплювала дві третини території) та Західну (третина території коронного краю). Монастирі діяли у міських і сільських населених пунктах. Основними міськими центрами розташування жіночих осередків францисканства були міста: Львів, Краків, Ярослав, Ряшів, Тарнув, Перемишль, Сокаль.

Згідно опрацьованих документів та за підрахунками авторки, на теренах Галичини у досліджуваній період діяло 237 жіночих осередків францисканства, з них, 123 – на території Західної Галичини, а 114 – на теренах Східної.

Найбільшу кількість осередків у краї відкрило Згромадження Сестер Францисканок Родини Марії – щонайменше 66 осередків (з них близько 52 на теренах Східної Галичини). Також у документах знаходимо відомості про 60 осередків Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісію, 32 осередки Згромадження Сестер Альбертинок Слугинь Убогим, 25 осередків Згромадження Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса, 24 осередки Згромадження Сестер Святого Йосифа. Натомість, Згромадження Сестер Страждаючої Божої Матері у краї було представлено 23 осередками. Серед досліджуваних нами спільнот були й контеплативні спільноти сестер кларисок (п'ять осередків) та бернардинок (два осередки), які вели затворницький спосіб життя та не мали великої мережі осередків у краї. В основному їхня діяльність зосереджувалась на теренах Західної Галичини (м. Краків та Старий Сонч).

Окрім генеральних та філіяльних домів, осередками згромаджень були охоронки для дітей, притулки для сиріт, школи, бурси, шпиталі та інтернати. У філіяльних домах згромаджень проживало 3–4 черниці, які здійснювали конкретну соціальну працю. Натомість у генеральних домах, при яких був відкритий новіціат, кількість черниць була значно більшою і сягала сотні.

3. Основним аспектом внутрішньої організації чернечих спільнот було те, що кожен орден і згромадження мали чіткий управлінсько-адміністративний устрій, що регламентувався статутними документами спільнот. Усі досліджувані ордени та згромадження у своєму спільнотному житті послуговувалися складеними конституціями та уставами, які базувались на Регулі св. Франциска. Тому організаційна структура чернечих спільнот мала більше спільних, ніж відмінних рис. Зокрема, у кожному чернечому згромадженні вищим органом була генеральна капітула, на якій обирали генеральну настоятельку. Участь у капітулі брали визначені статутом особи, які представляли провінційні та місцеві дома згромадження.

Головним у спільноті був генеральний (матірний) дім, у якому зосереджувалася вся чернеча ієрархія – генеральна настоятелька та її дорадчий орган – генеральна рада. На теренах, на які поширювалася діяльність, відкривалися провінційні дома та дома-філії спільнот. Усі важливі рішення, що стосувались усієї спільноти, приймала генеральна настоятелька, попередньо узгодивши їх з генеральною радою. У разі важкого захворювання чи смерті генеральної настоятельки виконання її обов'язків на деякий час переходило до сестри-вікарії (її заступниці).

Окрім керування діяльністю згромаджень, головним обов'язком генеральної настоятельки було звітування про стан речей у спільноті та відвідування чернечих домів. Побутові питання на місцях вирішували провінційні та місцеві настоятельки, які, згідно статутних документів спільнот, мали на те повноваження. Дорадчим органом провінційної настоятельки була провінційна рада. Посади генеральної та провінційної настоятельок були виборними, а самі кандидатки мали відповідати визначеним спільнотою вимогам та характеристикам.

Територіальна розгалуженість осередків чи зовнішні фактори ніяк не впливали на внутрішню організаційну структуру чернечих спільнот. Устрій згромаджень базувався виключно на статутних приписах без будь-якої локальної прив'язки. Дотримання правил, виконання покладених обов'язків кожною з

черниць стало запорукою існування великої мережі чернечих осередків та здійснення черницями харитативної діяльності.

4. Головними умовами вступу до чернечих спільнот були добровільне бажання та усвідомлення кандидаткою свого покликання служити Богу. До згромаджень приймали дівчат виключно римо-католицького віросповідання (що засвідчувалось свідоцтвом про хрещення), які досягли повноліття та відповідали всім вимогам чернечої спільноти. Після складення обітниць черниць уже нічого не пов'язувало з попереднім мирським життям, його турботами та клопотами.

Тому перед прийняттям до спільноти біографії кандидаток детально вивчалися на предмет існування спадкових хвороб, боргових зобов'язань, одруження, наявності неповнолітніх дітей чи одиноких престарілих батьків, скоєння важких гріхів. Така ґрунтовна перевірка біографічних даних здійснювалася з метою виявлення фактів, що не відповідають статутним документам згромаджень та суперечать чернечим обітницям.

Вступ до згромадження складався з кількох етапів формаційної підготовки: постулат – перший етап, пройшовши який кандидатка підтверджувала свої наміри вступити у згромадження; новіціат – важливий етап підготовки до складення чернечих обітниць; третій етап – складення тимчасових обітниць; останній етап формаційної підготовки – складення довічних обітів, що унеможливило вихід із чернечої спільноти.

Повсякденне життя та особливості побутових реалій черниць базувались на складених обітницях: добровільної убогості, чистоти та послуху. Внутрішні правила спільнот регламентували розпорядок дня, щоденну їжу, нюанси споживання їжі спільно у рефектарі та окремо (хворими черницями), дотримання посту, відвідини родичів, прийняття сторонніх у розмовниці спільноти, огляд лікарями, облаштування кімнат, відпочинок та працю. Окрім цього, велика увага черниць приділялася контролю над жестами, мімікою, манерами та рухами, щоб нічого не могло скомпрометувати згромадження.

Щоденно черниці зосереджувались на духовних практиках, молитві, виконанні своїх обов'язків при монастирі, в основному, у мовчанні. Скромні побутові умови, їжа, дотримання обітниць свідчили про наслідування черницями життя Ісуса Христа у добровільній убогості.

Зовнішній вигляд монахинь різних спільнот характеризувався спільними та відмінними елементами. Основним спільним елементом був францисканський шнур із зав'язаними вузлами. Єдина відмінність полягала в його кольорі та кількості зав'язаних вузлів у кожному згромадженні. Францисканський шнур засвідчував приналежність спільноти до францисканської гілки чернецтва.

У кожній окремій спільноті колір габіту визначався статутом, тому у згромадженнях він дещо різнився. В основному це були темні відтінки сірого, брунатного та чорного кольорів. Спільним було те, що габіт був довгий, пошитий з простої тканини, зазвичай із грубішого сукна, та без будь-яких оздоблень. У повсякденному житті черниці завжди носили габіт та вельон. Сестрам заборонялось виходити зі своїх кімнат неналежно вдягнутими. Черниці ретельно слідували за чистотою габіту, його цілісністю та загальним станом.

5. Основними напрямками діяльності жіночих францисканських згромаджень на теренах Галичини у другій половині XIX – на початку XX ст, які мали безпосередній вплив на суспільні процеси, були освітньо-виховна та благодійницька діяльність серед молоді, старців, калік та потребуючих.

Черниці відкривали школи, бурси, інтернати та працювали в них, опікувалися малими дітьми в охоронках, проводили різноманітні курси для жінок та дівчат, займалися освітою служниць. Мовою викладання в навчальних закладах черниць була польська. Відомо, що окрім дітей польського походження, в освітніх закладах також навчалися діти українського та єврейського походження. Францисканки займалися моральним вихованням дітей та проводили катехизацію.

За нашими підрахунками у період з другої половини XIX і до початку XX ст. францисканки виховали в охоронках 27 288 дітей. У школах при монастирях та тих, де викладали черниці, освіту здобуло 3 373 дитини. У документах збереглися відомості про те, що у період з 1878 до 1891 рр. сестри

феліціанки підготували до сповіді 3 568 осіб, а до прийняття Святого Причастя – 3 529, серед яких були малі діти, молодь та важкохворі.

6. Харитативна діяльність францисканок у Галичині, була спрямована на підтримку найбільш вразливих категорій населення – сиріт, самотніх матерів, нужденних і важкохворих, які потребували належної опіки й догляду. На допомогу черницям були створені благодійні фундації, які забезпечували діяльність добродійних установ для великої кількості потребуючих осіб. Крім благодійних пожертв, черниці отримували кошти з ручної праці.

У Закладі Дитятка Ісус у період з 1892 до 1917 рр. сестри юзефітки врятували від долі сирітства три тисячі немовлят. У закладі черниці допомагали морально молодим матерям усвідомити важливість материнства та не допустити залишення дітей напризволяще. За підрахунками дисертантки відомо, що під опікою францисканок перебувало 533 сироти, понад 300 молодих дівчат, а також 120 глухонімих дітей. У чернечих притулках для слуг опіку та допомогу віднайшло 2 837 особи. З метою допомогти слугам знайти роботу та покращити професійні навички черниці провели для них 773 лекції, присвячені господарським справам по дому.

За нашими підрахунками відомо, що у притулках для жебраків, калік та немічних черниці опікувалися 948 потребуючими. У шпиталях сестри опікувалися здоров'ям 658 осіб. У час військових дій черниці активно працювали у військових шпиталях, однак точних відомостей про кількість солдатів, яким допомогли черниці, не збереглося. По домах, доглядаючи за хворими, францисканки у досліджуваний період провели 7 243 нічних чергувань, 5 062 денних чергувань та 3 095 короткотривалих відвідин.

На теренах Галичини у досліджуваний період діяли безкоштовні та дешеві їдальні сестер францисканок, мета діяльності яких полягала у забезпеченні їжею дітей, людей похилого віку та тих, хто опинився за межею бідності. У другій половині XIX – на початку XX ст., за підрахунками авторки дослідження, черниці приготували та видали соціально незахищеним верствам населення – 1 677 735 обідів. Частина з них, для найбідніших верств, була видана безкоштовно. Жіночі

францисканські осередки мали важливе значення в повсякденному житті населення Галичини. Адже діяльність монахинь була спрямована на допомогу тисячам мешканців краю, які найбільше цього потребували.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

І. Архівні матеріали

Центральний державний історичний архів України у м. Львів

(ЦДІАЛ України)

Фонд 146 Галицьке намісництво

Оп. 7.

1. Спр. 4139. Переписка с Министерством вероисповеданий и просвещения, президентом города Львова и архиепископством об основании женского монастыря сестер Францисканок в г. Львове с приложением монастырского устава, 19 січня 1876–17 серпня 1876 г., 137 арк.

Оп. 20 а.

2. Спр. 63. Инвентарная опись имущества церкви и монастыря монахинь францисканок в гор. Кракове, 1875–1919 г., 165 арк.
3. Спр. 66. Инвентарная опись имущества церкви и монастыря монахинь кларисок в гор. Старый Сонч, 1862–1889 г., 75 арк.

Оп. 38.

4. Спр. 3245. Сведения о доходах и расходах монастыря Клярисок в г. Новый Сонч, с приложением списка монахинь, 1909–1914 г., 54 арк.
5. Спр. 3249. Переписка с Епископской консисторией, Налоговым управлением и др. о асигновании денежных сумм на содержание священника в монастыре клярисок в гор. Старый Сонч, 1907–1914 г., 26 арк.
6. Спр. 3269. Дело об открытии женским монастырем «Родзина Марии» во Львове отделении в гор. Самборе и в с. Ярычев Новый и Ломна, т. I, 1889–1905 г., 129 арк.
7. Спр. 3270. Дело об открытии женским монастырем «Родзина Марии» во Львове отделении в гор. Самборе и в с. Ярычев Новый и Ломна, т. II, 1906–1913 г., 106 арк.

8. Спр. 3282. Дело об открытии монастыря Сестер Юзефиток в м. Асижа, г. Калуше и др., 1912–1913 гг., 141 арк.
9. Спр. 3284. Переписка с Министерством религиозных культов и просвещения, староствами и др. об открытии монастыря фелицианок в м. Добрановицах, г. Ярославле и др., 1913–1920 гг., 13 арк.
10. Спр. 3285. Переписка с Львовской римско-католической консисторией, финансовой прокуратурой и др. о представлении денежной ссуды монастырю Сестер Фелицианок в м. Угнове, 1913–1913 гг., 15 арк.
11. Спр. 3286. Переписка с Министерством религиозных культов и просвещения, Перемышльской римско-католической консисторией и др. о строительстве здания монастыря фелицианок в г. Ярославле, 1914–1920 гг., 14 арк.

Оп.50.

12. Спр. 1598. Дело о продаже монастырем Бернардинок в г. Львове земельных участков в м. Загоже жителю этого местечка Уромскому Эмилю, 1907–1909 гг., 14 арк.
13. Спр. 1625. Дело о продаже монастырем Францисканок в Кракове недвижимого имущества в с. Регулицы местному жителю Гловни Станиславу, 1863–1880 гг., 32 арк.
14. Спр. 1626. Дело о покупке монастырем Францисканок в Кракове имения в с. Дзекановице у Савичевского Болеслава, 1879–1879 гг., 60 арк.
15. Спр. 1636. Переписка с Финансовой прокуратурой и Консисториями о фондах пожертвования имущественном состоянии имений и др. вопросам женских монастырей в Галиции, 1866–1867 гг., 85 арк.
16. Спр. 1637. Переписка с Финансовой прокуратурой и Консисториями о фондах пожертвования имущественном состоянии имений и др. вопросам женских монастырей в Галиции, 1868–1868 гг., 87 арк.
17. Спр. 1638. Листування з римсько-католицькими консисторіями, фінансовою прокуратурою та ін. про фінансово-господарські питання жіночих монастирів, 1879–1900 рр., 81 арк.

- 18.Спр. 1639. Списки монахинь жіночих монастирів Галичини. 11 арк.
 19.Спр. 1646. Переписка с Финансовою прокуратурою, староствами и др..
 по финансово-хозяйственным вопросам монастырей, 1901 г., 80 арк.

Оп. 84.

- 20.Спр. 2863. Звіти, списки, донесення, листування та ін. документи про
 фінансовий стан римо-католицьких жіночих і чоловічих монастирів у
 м. Кракові, 1860–1882 рр., 146 арк.
 21.Спр. 2864. Звіти, списки, листування та інші документи про фінансовий
 стан римсько-католицьких жіночих і чоловічих монастирів у м. Кракові,
 1883–1897 рр., 153 арк.
 22.Спр. 3251. Звіти, донесення, листування та інші документи про
 фінансовий стан римсько-католицького монастиря кларисок у
 м. Старому Сончі, 1878–1881 рр., 112 арк.
 23.Спр. 3285. Звіти, донесення, листування та інші документи про
 фінансовий стан римсько-католицького монастиря францисканок у
 м. Кракові, 1881–1883 рр., 127 арк.
 24.Спр. 3301. Звіти, донесення, листування та інші документи про
 фінансовий стан римсько-католицького монастиря феліціанок у
 м. Жовкві, 1899–1907 рр., 133 арк.
 25.Спр. 3309. Звіти, донесення, листування та інші документи про
 фінансовий стан римсько-католицького монастиря феліціанок у м-ку
 Угнів Жовківського округу, 1878–1907 рр., 124 арк.

Фонд 159 Галицька фінансова прокуратура, м. Львів

- 26.Спр. 3335. Справа про маєткову суперечку між монастирем
 о. Бернардинів у Львові та наміщниками Кутнським, Ксаверієм і
 Веніковським Михайлом, 1614–1809 рр., 72 арк.

Фонд 618 Римо-католицька митрополича консисторія, м. Львів

Оп. 1.

- 27.Спр. 145. Довідки з історії жіночих монастирів у Львові та Львівській
 області, списки цих монастирів та монахинь, 1944 р., 97 арк.

Фонд 639 Міністерство віросповідань і освіти, м. Відень

Оп.1.

28.Спр. 166. Листування з намісництвом і староством у Кам'янці-Струмиловій про надання грошової допомоги монастирю сестер феліціанок у Козлові, 1916–1918 рр., 28 арк.

Державний архів Львівської області**Фонд 3 Магістрат королівського столичного города Львова Галицького наместництва**

Оп. 1.

29. Спр. 5286. Переписка с правлением общежития студентов Львовской политехники, клерикальными женскими организациями об организации и ликвидации харчевен для неимущих жителей города, 1907–1915 гг., 33 арк.

30. Спр. 6195. Переписка с католической женской организацией «Згромадзене Родзини Марии» во Львове о передаче магистрату функций управления имуществом благотворительного фонда им. Ступницкой-Воевудко Станиславы и уведомления лиц о пожертвовании денег в Фонд помощи неимущим, 1916–1918 гг., 19 арк.

Фонд 1262 Навчальні заклади Львівського шкільного округу 1855–1944 рр.

Оп.146.

31.Спр. 1. Частная женская гимназия сестер фелицианок в Жолкве, 1933–1934 гг., 24 арк.

Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN)**Zespół 14. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie. 1917-1939 (AAN)**

32.Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN), Zespół 14. Tom I, Sygn.917 (tom 6). Zakony żeńskie – SS. Pasjonistki, Pasterki, Rodziny Marii, Salezjanki-Różanystok, Sercanki w Krakowie, Sacre Coeur w Poznaniu i Lwowie, Służki Marii Niepokalanej, Służebnice Miłości Bożej, Służebnice

Marii: Dębica, Panewnik, Pleszewo, Stara Wieś; Urszulanki, Wizytki, Zmartwywstanki. 1919–1935.k.

33. Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN), Zespół 14. Tom I, Sygn.919. Zakony żeńskie – podania osób prywatnych świeckich w sprawach przyjęcia do zakonu, skargi itp., podania o paszporty zagraniczne celem wstąpienia do klasztoru. 1919–1935. 107 k.

**Archiwum Główne Zgromadzenia Służebnic Najśw. Serca Jezusowego
w Krakowie (AGSINSJ)**

34. AGSINSJ. Sygn. Mgr-Z.11. Kupczewska J.M. s. SŁNSJ. Szkoły prowadzone przez Zgromadzenie Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego na ziemiach polskich: praca magisterska / Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie. Wydział Historii Kościoła. Kraków, 2004. 132 k.

Archiwum Klasztoru SS. Bernardynek w Krakowie przy ul. Poselskiej

35. Archiwum Klasztoru SS. Bernardynek w Krakowie. Reguła i Ustawy domowe dla Sióstr III. Zakonu od pokuty Ś. O. Franciszka Bernardynek. Brak sygnatury. Łwów, 1905. 96 k.

Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK)

Zespół 1355. Szkoła żeńska Zgromadzenia PP. Franciszkanek przy kościele św. Andrzeja w Krakowie (ANK)

36. Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK), Zespół 1355, Sygn. 29/1355/1 (tom 1). Wykaz uczenic z klasy IV. V. I VI. szkoły żeńskiej sześcioklasowej Zgromadzenia PP. Franciszkanek, w półroczu I i II. r. szk. 1880/1881. 13 k.
37. Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK), Zespół 1355, Sygn. 29/1355/2 (tom 2). Wykaz uczenic z klasy I. II. i III. szkoły żeńskiej sześcioklasowej Zgromadzenia PP. Franciszkanek, w półroczu I i II r. szk. 1897/1898. 26 k.
38. Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK), Zespół 1355, Sygn. 29/1355/3 (tom 3). Wykaz uczenic z klasy IV. V. i VI. szkoły żeńskiej sześcioklasowej Zgromadzenia PP. Franciszkanek, w półroczu I i II. r. szk. 1897/1898. 65 k.

39. Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK), Zespół 1355, Sygn. 29/1355/5 (tom 5). Wykaz uczenic szkoły żeńskiej sześcioklasowej św. Andrzeja z klasy I–IV. r. szk. 1899/1900. 55 k.
40. Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK), Zespół 1355, Sygn. 29/1355/6 (tom 6). Wykaz uczenic z klasy I. II. i III. szkoły żeńskiej sześcioklasowej Zgromadzenia PP. Franciszkanek, w półroczu I i II. r. szk. 1900/1901. 22 k.
41. Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK), Zespół 1355, Sygn. 29/1355/7 (tom 7). Wykaz uczenic z klasy IV. V. i VI. szkoły żeńskiej sześcioklasowej Zgromadzenia PP. Franciszkanek, w półroczu I i II. r. szk. 1900/1901. 28 k.
42. Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK), Zespół 1355, Sygn. 29/1355/8 (tom 8). Wykaz uczenic szkoły żeńskiej sześcioklasowej z klasy I–VI Zgromadzenia PP. Franciszkanek, w półroczu I i II. r. szk. 1901/1902. 43 k.
43. Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK), Zespół 1355, Sygn. 29/1355/9 (tom 9). Wykaz uczenic z klasy I, II, III, IV, V wydział szkoły żeńskiej Zgromadzenia PP. Franciszkanek, w półroczu I i II. r. szk. 1902/1903. 130 k.
44. Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK), Zespół 1355, Sygn. 29/1355/10 (tom 10). Wykaz uczenic z klasy I, II, III, IV pospolitej szkoły żeńskiej Zgromadzenia PP. Franciszkanek, w półroczu I i II. r. szk. 1902/1903. 92 k.

Archiwum Sióstr Albertynek w Krakowie (ASA)

45. Archiwum Sióstr Albertynek w Krakowie (ASA). Notatki Br. Alberta i listy różne. Sygn. II/1. Materiały działalności 5. 74 k.
46. Archiwum Sióstr Albertynek w Krakowie (ASA). Pierwsze Konstytucje 1922 r. Sygn. II/6. Materiały działalności przełożonej generalnej (rękopis O. Czesława Lewandowskiego). 219 k.

Zespół C/IV. Pisma urzędowe (ASA)

47. Archiwum Sióstr Albertynek w Krakowie (ASA). Sygn. C/IV.9 (2). Pisma urzędowe Brata Alberta (czystopisy). 279 k.
48. Archiwum Sióstr Albertynek w Krakowie (ASA). Sygn. C/IV.13 (2). Sprawozdania. Braci III Zakonu Św. Franciszka Schroniska ubogich na Kazimierzu w latach 1890–1910–1912–1914. 17 k.

49. Archiwum Sióstr Albertynek w Krakowie (ASA). Pisma urzędowe Brata Alberta dotyczące Zgromadzenia Braci Albertynów. Sygn. C/IV.20 (2).
50. Archiwum Sióstr Albertynek w Krakowie (ASA). Pisma urzędowe. Sygn. C/IV.39 (4).
51. Archiwum Sióstr Albertynek w Krakowie (ASA). Brat Albert–Ks. Czesław Lewandowski (msps niewydany). Sygn. V/36. Materiały o twórcy spuścizny. 414 k.
52. Archiwum Sióstr Albertynek w Krakowie (ASA). Do dziejów Zgromadzenia Sióstr Albertynek początek – różne notatki historyczne od 1890 do 1902 r. T. I. Sygn. V/1. Materiały o Twórcy. 79 k.
53. Archiwum Sióstr Albertynek w Krakowie (ASA). Dzieje Zgromadzenia Sióstr Albertynek. Notatki Kronikarskie od 1916–6.1.1934 r. T. III. Sygn. V/1. Materiały o Twórcy. 377 k.
54. Archiwum Sióstr Albertynek w Krakowie (ASA). Dzieje Zgromadzenia Sióstr Albertynek. Notatki kronikarskie od 1902 do 1916 r. Od zajmowania Generalną Zgromadzenia S. Bernardynę Jabłońska, do śmierci Brata Alberta. T. II. Sygn. V/2. Materiały o Twórcy. 279 k.

**Muzeum i Archiwum Marii Angeli Truszkowskiej Błogosławionej Założycielki
Sióstr Felicjanek w Krakowie (MAMAT)**

Zespół B. Rozwój i działalność Zgromadzenia.

Sygnatura B. II.

55. Notatki do historii Zgromadzenia Sióstr Felicjanek, sygnatura B. II. 10. 12 k.
56. Opis wydarzeń ochronie w Pęcinach, Kotlicach, Lwowie i Grzymałowie, sygnatura B. II. 25. 16 k.

Sygnatura B.VI. Pisma do różnych urzędów.

57. Uwierzytelniony wyciąg pozwolenia Konsystorza Generalnego na utworzenie Konwentu Sióstr Felicjanek w Krakowie w 1865 r. (21 lipca 1857 r.). Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 02. 1 k.

58. Odpis oświadczenia Konsystorza Krakowskiego z 1867 r. o przynależności Zgromadzenia do zakonów żeńskich żebrzących (potwierdziła za zgodność z org. S. M. Amandyna). Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI .06. 4 k.
59. Raport o stanie moralnym i funduszowym za rok 1879 (ks. Wawrzyniec Oprządek). Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 20. 3 k.
60. Z domu Macierzyńskiego ul. Smoleńsk nr 2. Pismo C. K. Namiestnictwa we Lwowie o uznanie prawnego istnienia domu zakonnego. Załącza listę sióstr i dochodów. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 22. 4 k.
61. Z domu zakonnego ul. Mikołajskiej nr 18. Dom zakonny prosi o uznanie za osobę prawną podając skąd otrzymuje dochody: z kapitału Pelagii Rusanowskiej i pracy rąk. Podana lista sióstr tego domu. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 23. 1 k.
62. Z domu zakonnego ul. Kołłątaja nr 5. Dom zakonny prosi o uznanie za osobę prawną podając skąd otrzymuje dochody: lista sióstr tego domu. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 24. 1 k.
63. Z domu zakonnego ul. Batorego nr 16. Dom zakonny prosi o uznanie za osobę prawną podając skąd otrzymuje dochody. Podana lista sióstr tego domu. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 25. 1 k.
64. Dom zakonny na Podgórzu. Dom zakonny prosi o uznanie za osobę prawną podając skąd otrzymuje dochody. Podana lista sióstr tego domu. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 26. 1 k.
65. Dom zakonny przy ul. Szujskiego nr 4. Dom zakonny prosi o uznanie za osobę prawną podając skąd otrzymuje dochody. Podana lista sióstr. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 27. 1 k.
66. Dom zakonny przy ul. Kopernika nr 16. Dom zakonny prosi o uznanie za osobę prawną podając skąd otrzymuje dochody. Podana lista sióstr. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 28. 1 k.
67. Dom zakonny w Morawicy pod Krakowem. Prośba o uznanie za osobę prawną. Podana lista i skąd pochodzą dochody. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 29. 1 k.

- 68.Dom zakonny w Krystynowie. Prośba o uznanie za osobę prawną. Podana lista i skąd pochodzą dochody. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 30. 1 k.
- 69.Dom zakonny w Wieliczce. Prośba o uznanie za osobę prawną. Podana lista sióstr i skąd pochodzą dochody. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 31. 1 k.
- 70.Dom zakonny w Tyńcu. Prośba o uznanie za osobę prawną. Podana lista sióstr i skąd pochodzą dochody. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 32. 1 k.
- 71.Dom zakonny w Zakopanem. Prośba o uznanie za osobę prawną. Podana lista sióstr i skąd pochodzą dochody. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 33. 1 k.
- 72.Dom zakonny w Przemyślu. Prośba o uznanie za osobę prawną. Podana lista sióstr i skąd pochodzą dochody. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 34. 1 k.
- 73.Dom zakonny w Przemyślu ul. Szczytowa nr 5. Prośba o uznanie za osobę prawną. Podana lista sióstr i skąd pochodzą dochody. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 35. 1 k.
- 74.Dom zakonny w Przemyślu-Podzamcze. Prośba o uznanie za osobę prawną. Podana lista sióstr i skąd pochodzą dochody. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 36. 1 k.
- 75.Dom zakonny w Rzeszowie ul. Grunwaldzka nr 34. Prośba o uznanie za osobę prawną. Podana lista sióstr i skąd pochodzą dochody. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 37. 1 k.
- 76.Dom zakonny w Słocinie pod Rzeszowem. Prośba o uznanie za osobę prawną. Podana lista sióstr i skąd pochodzą dochody. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 38. 1 k.
- 77.Dom zakonny w Jarosławiu ul. Zwierzyniecka. Prośba o uznanie za osobę prawną. Podana lista sióstr i skąd pochodzą dochody. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 39. 1 k.

- 78.Dom zakonny w Gorlicach. Prośba o uznanie za osobę prawną. Podana lista sióstr i skąd pochodzą dochody. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 40. 1 k.
- 79.Dom zakonny w Krościenku Niżnem. Prośba o uznanie za osobę prawną. Podana lista sióstr i skąd pochodzą dochody. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 41. 1 k.
- 80.Dom zakonny w Iwoniczu. Prośba o uznanie za osobę prawną. Podana lista sióstr i skąd pochodzą dochody. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 42. 1 k.
- 81.Dom zakonny w Besku. Prośba o uznanie za osobę prawną. Podana lista sióstr i skąd pochodzą dochody. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 43. 1 k.
- 82.Dom zakonny w Bochni. Prośba o uznanie za osobę prawną. Podana lista sióstr i skąd pochodzą dochody. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 44. 1 k.
- 83.Dom zakonny w Tarnowie. Prośba o uznanie za osobę prawną. Podana lista sióstr i skąd pochodzą dochody. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 45. 1 k.
- 84.Dom zakonny w Nowym Sączu. Prośba o uznanie za osobę prawną. Podana lista sióstr i skąd pochodzą dochody. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 46. 1 k.
- 85.Dom zakonny w Tarnowie-Grabówka. Prośba o uznanie za osobę prawną. Podana lista sióstr i skąd pochodzą dochody. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 47. 1 k.
- 86.Dom zakonny we Lwowie ul. Żołąkiewska. Prośba o uznanie za osobę prawną. Podana lista sióstr i skąd pochodzą dochody. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 48. 1 k.
- 87.Dom zakonny we Lwowie ul. Bema. Prośba o uznanie za osobę prawną. Podana lista sióstr i skąd pochodzą dochody. Pisma do różnych urzędów, sygnatura B. VI. 49. 1 k.

- 88.Sprawozdanie z uczynków miłosiernych w Zgromadzeniu (1878–1879).
Różne sprawozdania zakonne, sygnatura B. VII. 01. 4 k.
- 89.Sprawozdanie m. M. Anny Bielskiej z uczynków miłosiernych i praktyk pobożnych w domach Sióstr Felicjanek (1879–1880). Różne sprawozdania zakonne, sygnatura B. VII. 02. 4 k.
- 90.S. M. Józefa Mikulińska. Sprawozdanie z obserwacji w całej Prowincji (ok. 1880). Różne sprawozdania zakonne, sygnatura B. VII. 03. 4 k.
- 91.Sprawozdanie s. M. Józefy Mikulińskiej z obserwacji w Zgromadzeniu (ok. 1880). Różne sprawozdania zakonne, sygnatura B. VII. 04. 6 k.
- 92.Sprawozdanie s. M. Józefy Mikulińskiej z uczynków miłosierdzia domu Serca Marii w Krakowie (ok. 1880). Różne sprawozdania zakonne, sygnatura B. VII. 05. 3 k.
- 93.Sprawozdanie s. M. Józefy Mikulińskiej z uczynków miłosierdzia w domach filialnych (ok. 1883–1884). Różne sprawozdania zakonne, sygnatura B. VII. 06. 4 k.
- 94.Sprawozdanie s. M. Józefy Mikulińskiej z uczynków miłosierdzia Domu Prowincjalnego w Krakowie (1884). Różne sprawozdania zakonne, sygnatura B. VII. 07. 4 k.
- 95.Sprawozdanie s. M. Józefy Mikulińskiej z uczynków miłosierdzia w domach filialnych (1884). Różne sprawozdania zakonne, sygnatura B. VII. 08. 6 k.
- 96.Sprawozdanie s. M. Jadwigi Śliwińskiej z uczynków miłosierdzia Domu Prowincjalnym (1886–1887). Różne sprawozdania zakonne, sygnatura B. VII. 09. 4 k.
- 97.Sprawozdanie s. M. Jadwigi Śliwińskiej z uczynków miłosierdzia Domach filialnych (1887). Różne sprawozdania zakonne, sygnatura B. VII. 10. 6 k.
- 98.Sprawozdanie s. M. Jadwigi Śliwińskiej z uczynków miłosierdzia Domach filialnych (1889). Różne sprawozdania zakonne, sygnatura B. VII. 11. 5 k.
- 99.Sprawozdanie s. M. Jadwigi Śliwińskiej z uczynków miłosierdzia w domach filialnych (1890–1891). Różne sprawozdania zakonne, sygnatura B. VII. 12. 7 k.

100. Sprawozdanie s. M. Honoraty Kummer o stanie Zgromadzenia (1889).
Różne sprawozdania zakonne, sygnatura B. VII. 13. 1 k.
101. Sprawozdanie s. M. Świętosławy z posług miłosierdzia (1889–1900).
Różne sprawozdania zakonne, sygnatura B. VII. 14. 2 k.
102. Sprawozdanie s. M. Jadwiga Śliwińskiej z uczynków miłosierdzia w domach filialnych (1888). Różne sprawozdania zakonne, sygnatura B. VII. 15. 7 k.
103. Sprawozdanie s. M. Jadwiga Śliwińskiej z uczynków miłosierdzia w Domu Prowincjalnym (1889). Różne sprawozdania zakonne, sygnatura B. VII. 16. 4 k.
104. Sprawozdanie s. M. Aniela Jeziorańskiej z uczynków miłosiernych w domach filialnych (1890). Różne sprawozdania zakonne, sygnatura B. VII. 17. 9 k.
105. Sprawozdanie s. M. Honoraty Kummer i s. M. Jadwigi Śliwińskiej z działalności Zgromadzenia. Różne sprawozdania zakonne, sygnatura B. VII. 18. 11 k.

Sygnatura B.X. Pisma dotyczące ustaw i zwyczajów.

106. Rozkład codziennych zajęć sióstr. Pisma dotyczące ustaw i zwyczajów, sygnatura B. X. 02. 3 k.
107. Obowiązki ekonomki, sygnatura B. X. 12. 2 k.
108. Wzór oświadczenia dla osoby zobowiązującej się pełnić służbę lekarską w szpitalu, sygnatura B. XI. 01. 1 k.
109. Pismo z Krajowego Stowarzyszenia Czerwonego Krzyża w sprawie pielęgnacji chorych, sygnatura B. XI. 02. 1 k.
110. M. Magdalena Borowska. Warunki do objęcia szpitala rannych na wypadek wojny, sygnatura B. XI. 05. 1 k.
111. Warunki do przyjęcia szpitala, sygnatura B. XI. 06. 2 k.
112. Stowarzyszenie Czerwonego Krzyża. Pismo m. M. Magdaleny Borowskiej w sprawie objęcia szpitala we Lwowie, sygnatura B. XI. 07. 2 k.

113. Krakowska Filia Stowarzyszenia Patr. Pomocy Czerwonego Krzyża. Podziękowanie za przysłanie sióstr do posługi chorym w Krakowie, sygnatura B. XI. 09. 1 k.
114. Pismo Krajowego Stowarzyszenia Patriotycznej Pomocy Czerwonego Krzyża w sprawie pielęgnowania chorych, sygnatura B. XI. 11. 1 k.
115. Odpowiedź odnośnie odezwy z dnia 8 września 1892 r. o rozmieszczeniu Sióstr w kraju, sygnatura B. XI. 12. 2 k.
116. Pismo w sprawie loterii przedmiotów ze złota i srebra na rezerwowe szpitale Czerwonego Krzyża, sygnatura B. XI. 13. 4 k.
117. X. Gawroński drugi podpis nieczytelny. Pismo Konsystorza Biskupiego w Krakowie w sprawie sióstr do pielęgnowania chorych (23 kwietnia 1898, Kraków), Sygnatura B. XI. 15. 4 k.
118. Legitymacje Czerwonego Krzyża uprawniające do przejazdu w razie wojny, Sygnatura B. XI. 22. 2 k.
119. S. Cecylia Buchowska CSSF. Działalność oświatowa sióstr felicjanek w Galicji w latach 1861–1914. Praca magisterska. Lublin, 1961. sygnatura B. XX. 3. 118 k.
120. S. Genowefa Wańkowicz CSSF. Udział sióstr felicjanek w odrodzeniu religijnym w Polsce 1855–1914. Praca magisterska. Lublin, 1965. sygnatura B. XX. 4. 94 k.
121. S. Jadwiga Rutkowska. Cnoty społeczne i ich realizacja w działalności Zgromadzenia Sióstr Felicjanek w Polsce w latach 1855–1955. Praca magisterska. Lublin, 1974. Sygnatura B. XX. 9. 128 k.
122. S. Maria Lenart CSSF. Siostry Felicjanki Prowincji Krakowskiej w latach 1865–1914. Proba analizy środowiska społecznego. Praca magisterska. Lublin, 1977. Sygnatura B. XX. 10. 184 k.

Zespól C. Domy prowincjalne i lokalne.

123. Stan finansowy i majątkowy Zgromadzenia. Kraków, sygnatura C. I. 05. 03. 4 k.

124. Sprawa kaplicy domowej przy Zakładzie Sierot w Stanisławowie. Kraków, sygnatura C. I. 05. 05. 2 k.
125. Sprawy majątkowe Zgromadzenia, sygnatura C. I. 05. 08. 4 k.
126. Stan majątkowy Zgromadzenia. Kraków, sygnatura C. I. 05. 10. 2 k.
127. Fundusze Zgromadzenia, sygnatura C. I. 05. 16. 1 k.
128. Wykazy dzieci pochodzących spoza Galicji w ochronach i szkołach Zgromadzenia (2 poł. XIX wieku), sygnatura C. I. 07. 14 k.
129. Wykaz domów prowincji wraz z podaniem zadań sióstr, sygnatura C. I. 08. 1 k.
130. Kserokopie dokumentów dotyczących spraw różnych: Testament ks. Wiktora Ożarowskiego, prośba do papieża Leona XIII o pozwolenie, by do nowicjatu przyjmowano kobiety bez posagu, o świętowaniu dnia św. Feliksa, prośba Komitetu Polek Ochronki Cieszyńskiej o siostry do prowadzenia ochrony (1869–1892), sygnatura C. I. 09. 15 k.
131. Ochrona pod wezwaniem Niepokalanego Serca Maryi. Kraków, sygnatura C. II. 03. 15 k.
132. Statut Stowarzyszenia Pań ku założeniu i utrzymaniu Ochronki dziewcząt w Stanisławowie (1867). Stanisławów. Ochrona dziewcząt imienia Arcyksiężnej Zofii, sygnatura C. III. 01. 8 k.
133. Pozwolenie na wystawienie Najświętszego Sakramentu w kaplicy w Stanisławowie (1876). Lwów. Ochrona dziewcząt imienia Arcyksiężnej Zofii, sygnatura C. III. 02. 2 k.
134. List do M. M. Magdaleny Borowskiej, re: Ofiara na potrzeby domu (30.06.1882). Ochrona dziewcząt imienia Arcyksiężnej Zofii, sygnatura C. III. 05. 1 k.
135. Odpis porozumienia między Zgromadzeniem a Stowarzyszeniem Ochronki w Stanisławowie. Stanisławów. Ochrona dziewcząt imienia Arcyksiężnej Zofii, sygnatura C. III. 08. 1 k.
136. Projekt umowy w Stanisławowie. Stanisławów. Ochrona dziewcząt imienia Arcyksiężnej Zofii, sygnatura C. III. 10. 2 k.

137. List do M. M. Magdaleny Borowskiej, re: Przyjazd sióstr do Grzymałowa. Grzymałów, sygnatura C. V. 02. 4 k.
138. O początkach domu w Oleszycach. Oleszyce, sygnatura C. VI. 01. 4 k.
139. List do M. M. Magdaleny Borowskiej, re: Dom w Oleszycach. Oleszyce, sygnatura C. VI. 02. 1. 7 k.
140. List do M. M. Magdaleny Borowskiej, re: Opuszczenie domu w Oleszycach. Oleszyce, sygnatura C. VI. 03. 4 k.
141. List do Przełożonej Generalne, re: Opuszczenie domu w Oleszycach. Oleszyce, sygnatura C. VI. 05. 1 k.
142. Notatki o Strzyżowie. Strzyżów, sygnatura C. VII. 01. 2 k.
143. List Przełożonej Generalnej do Konsystorza w sprawie spowiednika sióstr w Bochni. Bochnia, sygnatura C. VIII. 01. 1 k.
144. Odpis pozwolenia namiestnika we Lwowie na założenie domu filialnego w Bochni. Bochnia, sygnatura C. VIII. 02. 2 k.
145. Krótka kronika ochronki w Bochni. Bochnia, sygnatura C. VIII. 05. 1 k.
146. Fotografia przedstawiająca dom w Bochni. Bochnia, sygnatura C. VIII. 07. 1. 1 ft.
147. Wykaz sióstr przebywających w Wieliczce w latach 1875–1910. Wieliczka. Ochrona pod wezwaniem świętej Elżbiety, sygnatura C. IX. 02. 2 k.
148. Opis dziejów domu i ochrony w Wieliczce. Wieliczka. Ochrona pod wezwaniem świętej Elżbiety, sygnatura C. IX. 03. 1. 4 k.
149. Opis dziejów domu i ochrony w Wieliczce. Wieliczka. Dom filialny pod wezwaniem świętej Elżbiety w Wieliczce, sygnatura C. IX. 03. 2. 4 k.
150. Notatki o ochronie na Wesołej w Krakowie. Kraków, sygnatura C. X. 01. 4 k.
151. Opis nietwykłego zdarzenia zbliżenia się i poznania Zgromadzenia naszego przez P. Hrabiego Gołuchowskiego Namiestnika Galicji. Sygnatura C. X. 02. 3 k.

152. Czarno-biała fotografia ochrony przy ul. Kopernika 16 w Krakowie. Sygnatura C. X. 03. 2 k.
153. Odpis aktu fundacyjnego Pelagii Russanowskiej z 1860 r. Sygnatura C. XI. 01. 2 k.
154. Statut Zakładu dla ubogich dziewcząt w Krakowie w domu przy ul. Mikołajskiej. Kraków, sygnatura C. XI. 05. 3 k.
155. Historia szkoły i organizacja szkoły ludowej dwuklasowej św. Feliksa. Kraków, sygnatura C. XI. 06. 2 k.
156. Pozwolenie c. k. Namiestnictwa na zaprowadzenie szkoły szycia, kroju i haftu w miejsce szkoły dwuklasowej. Kraków, sygnatura C. XI. 07. 3 k.
157. Wyjaśnienia dla Prokuratorii, dlaczego siostry nie wychowują chłopców w domu przy ul. Mikołajskiej. Kraków, sygnatura C. XI. 08. 2 k.
158. Wykaz sióstr pracujących w domu św. Feliksa w latach 1871–1938. Kraków, sygnatura C. XI. 10. 6 k.
159. Prośba do Sejmu Krajowego o subwencje dla zakładu. Kraków, sygnatura C. XI. 11. 2 k.
160. Stulecie pobytu i pracy Sióstr Felicjanek w domu św. Feliksa w Krakowie przy ul. Mikołajskiej 18. Kraków, sygnatura C. XI. 13. 8 k.
161. Sprawozdanie roczne z domu filialnego p. w. św. Terezy w Tarnowie (1878). Tarnów, sygnatura C. XII. 03. 2 k.
162. Szczegóły fundacji domu tarnowskiego. Tarnów, sygnatura C. XII. 04. 4 k.
163. Odpis pism z Prokuratorii i z Konsystorza Przemyskiego w sprawie funduszków na utrzymanie ochrony w Besku. Przemyśl, sygnatura C. XIII. 01. 4 k.
164. Prośba rady szkolnej i gminnej w Besku do M. M. Magdaleny Borowskiej o przysłanie nauczycielki do szkoły ludowej (5 lipca 1886). Besko, sygnatura C. XIII. 02. 4 k.
165. Prośba P. P. Gniewoszków z Beska do M. M. Magdaleny Borowskiej o nauczycielkę felicjankę do miejscowej szkoły (24.04.1886). Besko, sygnatura C. XIII. 03. 3 k.

166. Kopie materiałów dotyczących Zakładu dla Sierot (20.10.1881). Krosno, sygnatura C. XIV. 01. 14 k.
167. Opis starań o założenie domu w Iwoniczu (1881–1891). Iwonicz, sygnatura C. XIV. 02. 8 k.
168. List do Przełożonej Generalnej w sprawie nadesłania planu budowy ochronki (18.08.1890). Jarosław, sygnatura C. XV. 01. 1. 2 k.
169. List do Przełożonej Generalnej w sprawie urządzenia ochrony w Jarosławiu, sygnatura C. XV. 02. 4 k.
170. Wiadomości o bezpłatnych obiadach Studentów u Sióstr felicjanek w Krakowie na Smoleńsku od roku 1872 do 1910. Kraków. Kuchnia Studentska, sygnatura C. XVI. 02. 39 k.
171. Odpis historii początków Kuchni Siostry Marii Samueli, sygnatura C. XVI. 04. 2 k.
172. Odpis z odpisu Statutu i Regulaminu Kuchni Studenckiej zatwierdzony przez Adama Stefana Sapiechę. Kraków, sygnatura C. XVI. 05. 1 k.
173. Wycinki z gazet o Kuchni Studenckiej i S. M. Samueli. Sygnatura C. XVI. 10. 7 k.
174. Maszynopismienne odpisy artykułów z gazet o Kuchni Studenckiej i S. M. Samueli. Sygnatura C. XVI. 11. 37 k.
175. Artykuł S. M. Rafaeli o S. M. Samueli Żywicielka ubogiej młodzieży studiującej (1849–1938). Kraków, sygnatura C. XVI. 14. 16 k.
176. Odpis kroniki i Statutu Zakładu Sierot im. św. Heleny we Lwowie. Lwów, ul. Janowska 42, sygnatura C. XVII. 01. 8 k.
177. Prośba Przełożonej Generalnej skierowana do Konsystorza Arcybiskupa o pozwolenie na przechowywanie najświętszego Sakramentu. Lwów, ul. Ochronek 2. Ochronka małych dzieci, sygnatura C. XVIII. 01. 2 k.
178. List Proboszcza z Żółkwi Ks. Józefa Nowakowskiego do M. M. Magdaleny Borowskiej w sprawie objęcia szkoły w Żółkwi. Żółkiew, sygnatura C. XIX. 01. 3 k.

179. Historia domu pod wezwaniem św. Kolety w Uhnowie w diecezji lwowskiej (1891). Uchnów. Dom pod wezwaniem św. Kolety, sygnatura C. XX. 01. 8 k.
180. Kopia prośby Zgromadzenia o finansowe wsparcie Żeńskiej Szkoły w Uhnowie. Uchnów, sygnatura C. XX. 02. 4 k.
181. Projekt warunków kontraktu Sióstr Felicjanek przy objęciu wydziału dziewcząt w Zakładzie dziewcząt w Drohowyżu (1880). Drohowyż, sygnatura C. XXI. 01. 4 k.
182. Odpis umowy między Henrykiem hr. Skarbkiem a M. M. Magdaleną Borowską w sprawie zarządu oddziałem dziewcząt w Zakładzie Drohowyskim. Drohowyż (01.10.1889), sygnatura C. XXI. 02. 4 k.
183. Uwagi sióstr o wychowaniu dziewcząt w zakładzie M. Honorata o nowym sposobie prowadzenia dziewcząt. Drohowyż, sygnatura C. XXI. 03. 1. 3 k.
184. Uwagi S.M. Junipery o wychowaniu dziewcząt w zakładzie, sygnatura C. XXI. 03. 2. 8 k.
185. List do M. M. Magdaleny Borowskiej, Matki generalnej od Rady Administracyjnej Fundacji hr. Skarbka o podniesieniu do 22 etatów dla sióstr w Zakładzie w Drohowyżu (19 stycznia 1894). Lwów, sygnatura C. XXI. 05. 1 k.
186. Zatwierdzenie przez Kuratora Fundacji nowej przełożonej Zakładu S.M. Humilianny Glaser mianowanej przez Matkę Generalną (14 września 1894), sygnatura C. XXI. 06. 1 k.
187. Krótka historia Zakładu hr. Skarbka w Drohowyżu. Diecezja Lwowska (po 1894). Drohowyż, sygnatura C. XXI. 08. 4 k.
188. Wykaz sióstr obleczonych (I chórowych i II chórowych) w Prowincji Lwowsko-Przemyskiej w latach 1911–1958. Przemyśl, sygnatura C. XXII. 01. 4 k.
189. Wykaz sióstr, które złożyły śluby wieczyste w Prowincji Lwowsko-Przemyskiej w latach 1911–1958. Przemyśl, sygnatura C. XXII. 02. 4 k.

190. Dom Prowincjalny przy ul. Smoleńsk w Krakowie. Kraków, sygnatura C. XXIV. 02. 1 ft.
191. Dom Centralny przy ul. Batorego 16 w Krakowie. Kraków, sygnatura C. XXIV. 03. 1 ft.
192. Dom Prowincjalny we Lwowie. Lwów, sygnatura C. XXIV. 06. 1 ft.
193. Dom Prowincjalny w Przemyślu. Przemyśl, sygnatura C. XXIV. 12. 1 ft.

II. Опубліковані збірники документів

194. Євангеліє від Луки. Святе благовістуння. Глава 9. Наша Парафія : веб-сайт. URL: <https://parafia.org.ua/biblioteka/svyate-pysmo/bibliya-upts-kp/evanhelije-vid-luku/#glava9> (дата звернення: 20.07.2017).
195. Євангеліє від Матвея. Святе благовістуння. Глава 16. Наша Парафія : веб-сайт. URL: <https://parafia.org.ua/biblioteka/svyate-pysmo/bibliya-za-ohijenko/vid-matviya/#glava16> (дата звернення: 20.07.2017).
196. Євангеліє від Матвея. Святе благовістуння. Глава 19. Наша Парафія : веб-сайт. URL: <https://parafia.org.ua/biblioteka/svyate-pysmo/bibliya-upts-kp/evanhelije-vid-matfeya/comment-page-1/#glava19> (дата звернення: 21.07.2017).
197. Dyrektorium czyli wykład Konstytucji. Kraków: Nakładem sióstr felicjanek, 1908. 128 s.
198. Konstytucje Sióstr Ś. Feliksa Trzeciego Zakonu Ś. O. Franciszka i Dyrektorium. Kraków: Nakładem sióstr felicjanek, 1901. 175 s.
199. Konstytucje Sióstr Ś. Feliksa Trzeciego Zakonu Ś. O. Franciszka. Kraków: Nakładem sióstr felicjanek, 1907. 134 s.
200. Konstytucje Zgromadzenia Sióstr od św. Józefa Trzeciego Zakonu św. Franciszka z Assyża. Krosno : nakł. Zgromadzenia Sióstr Józefitek, 1930. 110 s.
201. Konstytucje Zgromadzenia Sióstr Św. Feliksa z Kantalicjo. Rzym, 1956. 188 s.

202. Konstytucje Córek Najświętszej Marii Panny od Siedmiu Bolesci, zwanych «Serafitkami» z Trzeciego Zakonu S. O. Franciszka z Assyżu, w Oświęcimiu w Polsce. Kraków : Zgromadzenia Sióstr Serafitek, 1937. 160 s.
203. Konstytucye albo Ustawy Zgromadzenia Służebnic Sercu Jezusowego. Przemyśl : Nakładem Serca Jezusowego, 1901. 111 s.
204. Konstytucye sióstr św. Felixa, trzeciego zakonu ś. o. Franciszka. Kraków : Siostry Felicjanki, 1877. 180 s.
205. Książeczka dla przełożonych. Kielce : Nakładem Zgromadzenia Służebnic N. Serca Jezusowego, 1928. 255 s.
206. Pamiętniki ks. Zygmunta Szczęsnego Felińskiego arcybiskupa Warszawskiego. Kraków : Nakładem Zgromadzenia Rodziny Maryi. 1897. Cz. II. 1851–1883. 306 s.
207. Pamiętnik Zgromadzenia Sióstr Felicjanek. Kraków : Nakładem Zgromadzenia Sióstr Felicjanek, 1912. 116 s.
208. Przewodnik Nowicyuszek Zgromadzenia Sióstr Felicjanek. Kraków : Nakładem Zgromadzenia Sióstr Felicjanek, 1910. 90 s.
209. Reguła i życie Braci i Sióstr Trzeciego Zakonu Regularnego. Tekst – Komentarz – Historia / opracował O. G. Bartoszewski. Warszawa, 1992. 127 s.
210. Sprawozdanie Kuchni Ludowej we Lwowie przy ulicy Blacharskiej z roku 1911. Lwów, 1912. 8 s.
211. Sprawozdanie Stowarzyszenia Opieki nad niemowlętami pod wezwaniem Dzieciątka Jezus za rok 1911. Lwów : Nakładem Stowarzyszenia, 1912. 8 s.
212. Sprawozdanie Zakładu św. Józefa dla nieuleczalnych we Lwowie przy ulicy Kurkowej z roku 1910. Lwów : Nakładem Zakładu św. Józefa dla nieuleczalnych, 1911. 18 s.
213. Sprawozdanie z czynności Towarzystwa Miłosierdzia pod godłem «Opatrzność» utrzymującego «Dom pracy we Lwowie» przy ulicy św. Piotra 1, 39 za czas od. 1 stycznia do 31 grudnia 1911. Lwów : Nakładem Towarzystwa, 1912. 13 s.

214. Wczesne źródła franciszkańskie. 2: Źródła biograficzne o św. Franciszku z Asyżu i św. Klarze z Asyżu / zebr. i zred. S. Kafel. Warszawa : Akademia Teologii Katolickiej, 1981. 503 s.
215. Wspomnienia sióstr Julii Nowak i Alojzy Stromich / oprac. T. A. Frącek RM. Warszawa–Niepokalanów : Wydawnictwo Ojców Franciszkanów Niepokalanów, 2009. 297 s.
216. Zbiór zwyczajów zachowywanych w Zgromadzeniu Sióstr św. Feliksa z Kantalicio III Zakonu Ś. O. Franciszka. Kraków: Nakładem sióstr felicjanek, 1921. 118 s.
217. Zwyczaje klasztoru Sióstr Klarysek / red. S. Zofia Tracz OSC. Kraków : Instytut Teologiczny Księża Misjonarzy, 1995. 80 s.
218. Zwyczajnik Zgromadzenia Sióstr św. Józefa. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księża Misjonarzy, 2006. 55 s.

III. Статистичні матеріали

219. Almanach des kath. Klerus Oesterreichs. Schematismus. I. Jahrgang. Wien, 1912. 551 s.
220. Catalogus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Archidioeceseos Leopolitanae Rit. Lat. pro Anno Domini MDCCCLXIX. Leopoli, 1869. P. 134.
221. Catalogus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Archidioecesis Leopoliensis rit. lat. pro Anno Domini MCMV. Leopoli, 1905. 328 p.
222. Elenchus Venerabilis Cleri tam Saecularis quam Regularis Dioeceseos Cracoviensis S. Sedi Apostolicae Immediate Subiectae pro Anno Domini 1910. Cracoviae, 1910. 324 p.
223. Elenchus Venerabilis Cleri tam Saecularis quam Regularis Dioeceseos Cracoviensis S. Sedi Apostolicae Immediate Subiectae pro Anno Domini 1915. Cracoviae, 1915. 324 p.
224. Hof–und Staats–Handbuch des Kaiserthumes Österreich für das Jahr 1856. Dritter Theil. Wien, 1856. 540 s.

225. Podręcznik statystyki Galicyi wydany przez Krajowe Biuro Statystyczne / pod red. T. Pilata. Lwów, 1900. T. VI. Cz. 1. S. 67.
226. Podręcznik statystyki Galicyi wydany przez Krajowe Biuro Statystyczne / pod red. T. Pilata. Lwów, 1913. T. IX. Cz. 1. S. 63.
227. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim księstwem Krakowskiem na rok 1871. Lwów : z drukarni E. Winiarza, 1871. 743 s.
228. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim księstwem Krakowskiem na rok 1874. Lwów : z drukarni E. Winiarza, 1874. 830 s.
229. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim księstwem Krakowskiem na rok 1881. Lwów : nakładem C. K. Namiestnictwa, 1881. 851 s.
230. Szematyzm królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkim księstwem krakowskiem na rok 1883. Lwów : nakładem C. K. Namiestnictwa. Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1883. 856 s.
231. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskiem na rok 1886. Lwów : nakładem C. K. Namiestnictwa. Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1886. 852 s.
232. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskiem na rok 1890. Lwów : nakładem C. K. Namiestnictwa. Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1890. 983 s.
233. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskiem na rok 1892. Lwów : nakładem C. K. Namiestnictwa. Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1892. 995 s.
234. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskiem na rok 1895. Lwów : nakładem C. K. Namiestnictwa. Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1895. 1024 s.
235. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskiem na rok 1899. Lwów : nakładem C. K. Namiestnictwa. Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1899. 1135 s.

236. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1901. Lwów : nakładem C. K. Namiestnictwa. Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1901. 448 s.
237. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1905. Lwów : nakładem C. K. Namiestnictwa. Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1905. 1291 s.
238. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1908. Lwów : nakładem C. K. Namiestnictwa. Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1908. 1353 s.
239. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1909. Lwów : nakładem C. K. Namiestnictwa. Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1909. 1421 s.
240. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1911. Lwów : nakładem C. K. Namiestnictwa. Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1911. 1546 s.
241. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1913. Lwów : nakładem C. K. Namiestnictwa. Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1913. 1444 s.
242. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1914. Lwów : nakładem Prezydium C. K. Namiestnictwa. Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1914. 1769 s.
243. Zak, Alfons. Österreichisches Klosterbuch. Statistik der Orden und Kongregationen der katholischen Kirche in Österreich. Wien und Leipzig, 1911. 452 s.

IV. Періодичні видання

244. Albertynki. *Kurjer Stanisławowski*. 1910 r. 8 maja. Nr. 1287. S. 2.
245. Albertynki w Stanisławowie. *Kurjer Stanisławowski*. 1910 r. 20 listopada. Nr. 1315. S. 1.
246. Brat Albert. *Głos Śląski*. 1917 r. 5-go stycznia. Nr. 3. S. 6.

247. Dom pracy we Lwowie. *Kurjer Lwowski*. 1896 r. Czwartek dnia 15 października. Nr. 287. S. 4–5.
248. Echa z celi klasztornej. *Kurjer Lwowski*. 1911 r. Sobota dnia 27 maja. Nr. 240. S. 2.
249. Gal. Kasa oszczędności. *Kurjer Lwowski*. 1891 r. Sroda dnia 18 marca. Nr. 77. S. 3.
250. K.B.K. dla Lwowa. *Kurjer Lwowski*. 1918 r. 10 kwietnia. Nr. 165. S. 3.
251. Krajowa służba zdrowia. *Kurjer Lwowski*. 1893 r. Wtorek dnia 18 kwietnia. Nr. 107. S. 1.
252. Kronika. *Kurjer Lwowski*. 1891 r. Sobota dnia 25 lipca. Nr. 204. S. 5.
253. Kronika. *Kurjer Lwowski*. 1900 r. 9 lutego. Nr. 40. S. 3.
254. Kronika. *Kurjer Lwowski*. 1915 r. Środa dnia 14 Stycznia. Nr. 27. S. 3.
255. Kronika. *Kurjer Stanisławowski*. 1910 r. 14 sierpnia. Nr. 1301. S. 2.
256. Kronika. *Kurjer Stanisławowski*. 1910 r. 18 grudnia. Nr. 1319. S. 2.
257. Kronika we Lwowie. *Kurjer Lwowski*. 1907 r. Poniedziałek dnia 29 kwietnia. Nr. 199. S. 4.
258. Kronika we Lwowie. *Kurjer Lwowski*. 1909 r. Piątek dnia 1 października. Nr. 457. S. 4.
259. Kronika ze spraw miejskich. *Kurjer Lwowski*. 1904 r. Wtorek dnia 25 października. Nr. 296. S. 3.
260. Opieka nad niemowlętami. *Kurjer Lwowski*. 1895 r. Niedziela dnia 17 lutego. Nr. 48. S. 2.
261. Skarbkowski zakład sierot i starców w Drohowyżu. *Kurjer Lwowski*. 1900 r. Sobota dnia 30 czerwca. Nr. 179. S. 1.
262. Skarbkowski zakład sierot i starców w Drohowyżu. *Kurjer Lwowski*. 1900 r. Sobota dnia 7 lipca. Nr. 186. S. 1.
263. Zakład Drohowyżki. *Kurjer Lwowski*. 1892 r. Czwartek dnia 14 lipca. Nr. 195. S. 1.
264. Zakład sierot w Drohowyżu. *Kurjer Stanisławowski*. 1909 r. 25 lipca. Nr. 1246. S. 1.

265. Zakony. *Rodzina chrześcijańska*. 1902 r. 5-go października. Nr. 19. S. 146–147.

266. Z za kulis klasztoru. *Po pracy*. 1912 r. 21 września. Nr. 38. S. 1.

V. Листи

267. Honorat Kozmiński OFM^{Cap}. Pisma. Listy do Zgromadzenia Sióstr św. Fekiksa z Cantalice (1856–1913) / pod red. H. Szumił. Warszawa, 1999. T. 3. Cz. 1. 541 s.

268. Honorat Kozmiński OFM^{Cap}. Pisma. Listy do Zgromadzenia Sióstr św. Fekiksa z Cantalice (1856–1913) / pod red. H. Szumił. Warszawa, 1999. T. 3. Cz. 2. 587 s.

269. Honorat Kozmiński OFM^{Cap}. Pisma. Listy do Zgromadzenia Sióstr św. Fekiksa z Cantalice (1856–1913) / pod red. H. Szumił. Warszawa, 1999. T. 3. Cz. 3. 492 s.

270. Maria Angela Truszkowska. Wybór pism. Listy do o. Honorata Kozmińskiego i do różnych osób spoza Zgromadzenia oprac. s. M. Rafaela Czernigiewicz CSSF, s. M. Bonaventura Szlęzak CSSF. Rzym, 1981. T. II. Cz. 2. 365 s.

271. Pisma Adama Chmielowskiego (św. Brata Alberta) (1845–1916). Wydanie II poprawione i uzupełnione. Kraków: Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy, 2004. 324 s.

272. Źródła franciszkańskie: pisma świętego Franciszka, źródła biograficzne świętego Franciszka, pisma świętej Klary I źródła biograficzne, teksty ustalające normy dla braci i sióstr od pokuty / red. R. Prejs, Z. Kijas. Kraków: Wydawnictwo OO. Franciszkanów «Bratni Zew», 2005. 2604 s.

VI. Наукові монографії, статті

273. Андреев А. Монашеские ордена. Бенедиктинцы, цистерцианцы, кармелиты, иоанниты, тамплиеры, тевтонцы, францисканцы, доминиканцы, августинцы, капуцины, урсулинки, театинцы, иезуиты и другие. Москва: «Традиция» – «Евролинц», 2001. 400 с.

274. Бись О. Історико-правові аспекти розвитку міжнародної діяльності Апостольського Престолу. *Університетські наукові записки: Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2009. № 3 (31). С. 217–223.
275. Боднарюк Б. Католицькі чернечі ордени доби розвинутого середньовіччя: тенденції організаційної стратифікації та початок корпоративної стагнації. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Історичні науки*. 2018. Т. 28. С. 71–97.
276. Герье В. Франциск, апостол нищеты и любви: Plus exemplo quam verbo. Москва : Т-во «Печатня С. П. Яковлева», 1908. 346 с.
277. Драч О. Сучасні історико-освітні дослідження: традиції та новації методології. *Вісник Черкаського університету. Серія «Історичні науки»*. 2014. № 9 (302). С. 5–11.
278. Жерноклеєв О. Національні меншини на західноукраїнських землях у складі Австро-Угорщини (1900–1914 рр.). *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 1999. Вип. II. С. 74–84.
279. Жерноклеєв О. Регулярні треті ордени в підавстрійській Східній Галичині на початку ХХ ст. *Історія релігій в Україні: науковий щорічник*. Львів : Логос, 2017. Випуск 27. С. 183–189.
280. Жерноклеєв О. Римо-католицьке чернецтво у Східній Галичині на початку ХХ ст. *Історія релігій в Україні: науковий щорічник*. Вип. 28. Ч. 1. Львів : Логос, 2018. С. 474–486.
281. Жерноклеєв О. Третій чин. Миряни в католицьких чернечих спільнотах : Нарис історії. Івано-Франківськ : Фоліант, 2014. 232 с.
282. Згромадження сестер св. Йосипа (Йосифітки). *Львівська Архідієцезія Римсько-Католицької Церкви в Україні* : веб-сайт. URL: http://www.rkc.lviv.ua/category_3.php?cat_1=&cat_2=55&cat_3=122&lang=1 (дата звернення: 16.04.2016).

283. Згромадження Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса (серцянки). *Львівська Архідієцезія Римсько-Католицької Церкви в Україні* : веб-сайт. URL: https://www.rkc.lviv.ua/category_3.php?cat_1=&cat_2=55&cat_3=130&lang=1 (дата звернення: 10.04.2016).
284. Згромадження сестер Страждаючої Божої Матері СМВВ (серафітки). *Львівська Архідієцезія Римсько-Католицької Церкви в Україні* : веб-сайт. URL: http://www.rkc.lviv.ua/category_3.php?cat_1=&cat_2=55&cat_3=129&lang=1 (дата звернення: 16.04.2016).
285. Згромадження Сестер Св. Фелікса з Канталісійо Третього чину св. Франциска Асизького CSSF (феліціанки). URL: *Львівська Архідієцезія Римсько-Католицької Церкви в Україні* : веб-сайт. http://www.rkc.lviv.ua/category_3.php?cat_1=11&cat_2=55&cat_3=117&lang=1 (дата звернення: 17.04.2016).
286. Згромадження сестер Францисканок (Францисканки Родини Марії). *Львівська Архідієцезія Римсько-Католицької Церкви в Україні* : веб-сайт. URL: http://rkc.lviv.ua/category_3.php?cat_1=11&cat_2=55&cat_3=118&lang= (дата звернення: 20.04.2016).
287. Іваневич Л. Концептуально-методологічні аспекти дослідження народної ноші українців Поділля XIV – початку XXI століття. *Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць*. Т. 22. С. 287–298.
288. Історія Львова: у 3 т. / редкол: Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. Львів : Центр Європи, 2007. Т. 2. 559 с.
289. Історія релігії в Україні: в 10 т. / ред. А. Колодний, П. Яроцький. Київ: Світ знань, 2001. Т. 4 : Католицизм. 598 с.
290. Іріарте Л. Історія францисканізму / пер. з іспанської о. А. Валіхновського ЧБМ та с. О. Косович ФСЧ. Жовква: Місіонер, 2015. 576 с.
291. История орденов средневековья / авт.-сост. И. Гусев. Минск : Харвест, 2007. 432 с.

292. Каропа Г. Жизнь и этика святого Франциска Ассизского. *Неман*. 2016. № 5. С. 120–134.
293. Карсавин Л. Монашество в Средние века. Москва : Ломоносовъ, 2012. 192 с.
294. Кривчик Г. Основні загальнонаукові методи дослідження в історичних науках. *Грані*. 2017. Т. 20. С. 55–61.
295. Недавня О. Римо-католицькі чернечі ордени в сучасній Україні. *Людина і світ*. 2003. № 6. С. 48–53.
296. Моці святих. *Українська Греко-Католицька Церква святих мучениць Віри, Надії, Любові та їх матері Софії* : веб-сайт. URL: <https://cerkva-vnls.lviv.ua/moshhi-svyatih/> (дата звернення: 25.11.2015).
297. Несколько слов о францисканцах. Москва: Издательство Францисканцев – Братьев Меньших Конвентуальных, 1996. 47 с.
298. Пименова Э. К. Франциск Ассизский. Его жизнь и общественная деятельность. *Будда. Конфуций. Магомет. Франциск Ассизский. Савонарола*: биографический очерк. Москва : Республика, 1995. С. 213–278.
299. Польова О. Видатний волинянин – святий Зигмунт-Щенський Фелінський, архієпископ Варшавський. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2010. № 3. С. 179–184.
300. Петрів Р. Австрійські, Австро-Угорські і Галицькі конституції (кінець XVIII–XIX ст.) / пер. з нім. і пол. мов. Івано-Франківськ : Місто НВ. 2005, 84 с.
301. Святой Франциск Ассизский. Сочинения / ред. перевода: В. Л. Задворного. Москва : Издательство Францисканцев – Братьев Меньших Конвентуальных, 1995. Т. 1. 289 с.
302. Стасюк А. Ordo fratrum minorum: утворення, становлення та організація францисканців у першій третині XIII ст. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2014. Вип. 25. С. 183–188.

303. Стікко М. Святий Франциск з Асичу / пер. з італ. Н. Липки. Жовква : Місіонер, 2010. 330 с.
304. Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772–1939). Івано-Франківськ : Прикарпатський університет, 1994. 144 с.
305. Твори преподобного і богоносного Франциска з Асичу, серафимського отця / пер. з італ. Львів : Свічадо, 2012. 160 с.
306. Тейлор А. Габсбурзька монархія 1809–1918. Історія Австрійської імперії та Австро-Угорщини / пер. з англ. А. Портнов, С. Савченко. Львів : ВНТЛ–Класика, 2002. 268 с.
307. Ткач С. Римо-католицьке чернецтво в Україні. *Людина і світ*. 2001. № 6. С. 21–29.
308. Хольц Л. ОФМ. Історія християнського монашества / пер. с нем. Т.Донцова, ред. С.Вакуленко. 2-е изд., доп. Санкт-Петербург : Изд. : Святого Креста, 1993. 424 с.
309. Царик М. Єпископ Матфей (Шевчук). Чернечі ордени Католицької Церкви та їх діяльність в Україні. *Волинський Благовісник*. 2016. № 4. С. 315–326.
310. Чорний М. Австрійська секуляризаційна реформа у Львові: міфи і реалії. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. Львів, 2012–2013. Вип. 13–14. С. 311–330.
311. Чубатий М. Українська Католицька Церква (відбитка з Загальної Української Енциклопедії – з найконечнішими доповненнями). Львів : Місійне згромадження св. Кирила і Мефодія, 1993. 23 с.
312. Яроцький П. Римо-католицизм в Україні. Україна релігійна. Колективна монографія. Книга перша : Стан релігійного життя України. Українське релігієзнавство. Київ, 2008. С. 238–259.
313. Яцків О. Благодійницька діяльність жіночих францисканських згромаджень в Галичині у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. *Науковий збірник «Історія релігій в Україні»*. Львів, 2020. Вип. 27. Ч. 2. С. 38–42.

314. Яцків О. Внутрішній устрій монастирів Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісійо (кінець XIX – початок XX ст.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Запоріжжя, 2016. Вип. 46 (Т.2). С. 151–154.
315. Яцків О. Жіночі осередки францисканства в Галичині у другій половині XIX – на початку XX ст.: історіографія проблеми. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. Київ, 2020. Вип. 153. С. 228–232
316. Яцків О. Історія Згромадження Сестер Альбертинок Служительок Убогим: основні аспекти діяльності та географія поширення (кінець XIX – початок XX ст.). «*Суспільні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень*»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 1–2 липня 2016 р.). Львів, 2016. С. 81–83.
317. Яцків О. Монастир кларисок у м. Старий Сонч, як осередок жіночої гілки францисканства (1870–1914 рр.). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: «*Osobowości, społeczeństwo, polityka – 2015*» (Lublin, 20–21 maj 2015 r.). Lublin, 2015. S. 163–165.
318. Яцків О. Надомна опіка над немічними та хворими на теренах Галичини у другій половині XIX – на початку XX ст.: благодійницька місія жіночих францисканських згромаджень. «*Актуальні питання сучасної науки та освіти*» (частина II): матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 2–3 березня 2020 р.). Львів, 2020. С. 23–25.
319. Яцків О. Особливості формування осередків францисканок на теренах Галичини у XIX ст. «*Суспільні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку*» : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 22–23 січня 2016 р.). Одеса, 2016. С. 41–44.
320. Яцків О. Особливості формування та функції керівництва у жіночих францисканських монастирях на теренах Галичини у другій половині XIX – на початку XX ст. *Емінак: науковий щоквартальник*. Київ–Миколаїв, 2017. Вип. №3 (19) (липень–вересень). Т.3. С. 41–45.

321. Яцків О. Становлення та діяльність жіночих осередків францисканства на теренах Львівської архідієцезії (остання третина XIX ст. – 1918 р.). *Інтелігенція і влада. Збірник наукових праць. Серія: Історія*. Одеса, 2015. Вип. 33. С. 35–47.
322. Яцків О. Формування осередків, поширення та діяльність Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісію на теренах Галичини наприкінці XIX – на початку XX ст. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. Київ, 2016. Вип. 110 (№7). С. 37–40.
323. Яцків О.Я. Формування осередків сестер кларисок, серафіток та Францисканок Найсвятішого Сакраменту на теренах Галичини (друга половина XIX – початок XX ст.). *Науковий щорічник «Історія релігій в Україні»*. Львів, 2017. Вип. 27. Ч. 2. С. 383–389.
324. Яцків О. Чернечий одяг як символ богопосвяченого життя: особливості монашого габіту в жіночих францисканських згромадженнях у Галичині другої половини XIX – початку XX ст. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Історія*. Тернопіль, 2017. Вип. 2. Ч. 3. С. 124–127.
325. Bar J. R. Ruch religijny kobiet w XIX wieku na ziemiach polskich. *Collectanea Theologica*. 1967. T.37. Nr.3. S.165–177.
326. Bar J. R. Zgromadzenie Sióstr Serafitek 1881–1961. Warszawa : Akademii Teologii Katolickiej, 1963. 211 s.
327. Betlej A. Klasztor i zakład SS. Św. Józefa. Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej. *Kościół i klasztory Lwowa z wieków XIX i XX / red. J. K. Ostrowski*. Kraków : Międzynarodowe Centrum Kultury, 2004. T. 12. Cz. 1. S. 117–123.
328. Bilewicz A. Prywatne średnie, ogólnokształcące szkolnictwo żeńskie w Galicji w latach 1867–1914. *Prace Pedagogiczne*. Wrocław : Wydawnictwo uniwersytetu Wrocławskiego, 1997. 127 s.
329. Breza E. Nazwy zakonów i zgromadzeń zakonnych męskich. *Slavia Occidentalis*. Poznań, 2012. T. 69. S. 45–80.

330. Być dobrym jak chleb : domy zakonne Zgromadzenia Sióstr Albertynek Posługujących Ubogim od 1891 do 2009 roku / zebr. i oprac. K. M. Babraj. Kraków : Zgromadzenie Sióstr Albertynek Posługujących Ubogim, 2010. 591 s.
331. Cyryla M. Matka Maria Angela. Fundatorka Zgromadzenia Sióstr Felicjanek. Buffalo, N.Y. : Felicjana, 1948. 32 s.
332. Czajeczka B. Szkoły klasztorne żeńskie w Galicji w l. 1867–1914. *Nasza Przeszłość: studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce*. Kraków, 1984. T. 61. S. 233–301.
333. Dahler E. Święta i symbole. Warszawa : Wydawnictwo Księży Marianów, 1999. 141 s.
334. Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Band IV.: Die Konfessionen. Wien, 1995. 866 s.
335. Dmowska B. S. M. Rozwój i stuletnia działalność zgromadzenia sióstr felicjanek w Polsce. Rzym, 1962. 200 s.
336. Dolores-Danuta Siuta S. Wezwany do miłosierdzia: Zygmunt Gorazdowski i jego dzieło. Wydanie 3-cie. Kraków: Zgromadzenie Sióstr Świętego Józefa, 2014. 256 s.
337. Dyckhoff P. Życie duchowe według reguł klasztornych / przekł. M. Borowczyk. Poznań : Drukarnia i Księgarnia Świętego Wojciecha. Wydawnictwo Święty Wojciech, 2009. 374 s.
338. Felicyanki: na jubileusz 50-letni ich działalności od roku 1855 do 1905 / o. Floryan kapucyn. Kraków: nakł. OO. Kapucynów, 1905. 32 s.
339. Forstner. D. Świat symboliki chrześcijańskiej. Warszawa, 1990. S. 359–454.
340. Frankowska E. Ch. Matka Angela Truszkowska założycielka felicjanek. Warszawa : Akademia Teologii Katolickiej, 1986. 77 s.
341. Glugła P. Przyczynek do dziejów Zgromadzenia Sióstr Felicjanek w Tarnowie. *Rocznik Tarnowski*. 2014. T. 19. S. 19–32.

342. Gogoła Z. Powstanie Zgromadzenia Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego w kontekście społeczno-religijnym Krakowa na przełomie XIX i XX wieku. *Nasza Przeszłość: studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce*. Kraków, 2010. T. 113. S. 329–346.
343. Gosztyła M., Proksa M. Klasztory i zgromadzenia zakonne w Archidiecezji Przemyskiej. Przemysł : Archiwum Państwowe w Przemysłu, 2000. 189 s.
344. Gustaw R. M., Sitnik A. K. Klasztor i kościół św. Józefa ss. Bernardynek w Krakowie 1646–2009. Kalwaria Zebrzydowska : Wydawnictwo Calvarianum, 2013. 271 s.
345. Haratyk A. Rozwój opieki nad dziećmi i młodzieżą w Galicji doby autonomicznej. Wrocław : Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego, 2002. 211 s.
346. Historia Zgromadzenia SS. Felicjanek: na podstawie rękopisów. Kraków : Milwaukee Wis, 1924. Cz. 1. 366 s.
347. Historia Zgromadzenia SS. Felicjanek: na podstawie rękopisów. Kraków, 1929. Cz. 2. 284 s.
348. Historia Zgromadzenia SS. Felicjanek: na podstawie rękopisów. Kraków, 1932. Cz. 3. 533 s.
349. Iwanicka A.T. Stulecie Sióstr Serafitek w Przemysłu. *Wszystko dla Jezusa przez bolejące serce Maryi. Stulecie Sióstr Serafitek w Przemysłu / praca zbiorowa pod redakcją ks. S. Zygarowicza*. Przemysł : Nakładem Zgromadzenia Sióstr Serafitek, 1996. S. 199–226.
350. Jabłońska-Deptuła E. Zakony diecezji przemyskiej od pierwszego rozbioru do 1938 roku. *Nasza Przeszłość: studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce*. Kraków : 1976.T.46. S. 207–268.
351. Jackiw O. Działalność edukacyjna żeńskich zgromadzeń franciszkańskich na obszarach Galicji w drugiej połowie XIX – na początku XX wieku. *Wschodni Rocznik Humanistyczny*. № 4: T. XVII (2020). S. 189–198.
352. Jackiw O. Działalność opiekuńczo-wychowawcza żeńskich zgromadzeń franciszkańskich na obszarach Galicji w drugiej połowie XIX – na początku

- XX wieku. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. 2020. № 59, T. 3. S. 15–20.
353. Jasiński W. Wychowanie w czystości. Nakład sióstr Felicjanek. Plymouth, Michigan, 1944. 20 s.
354. Jastrzębowska M. Józefitki na Ukrainie. *Annales Missiologici Posnanienses* / red. A. Andrzejak, W. Kluj, F. Lenort. Poznań, 2012. T. 18. S. 209–216.
355. Jaworska M. S. G. Dzieje Zgromadzenia Sióstr Św. Józefa w latach 1884–1939. Lwów–Kraków: Bł. Jakuba Strzemię Archidiecezji Lwowskiej Ob. Łac., 1999. 535 s.
356. Jaworska M. S. Idea założyciela w działalności Sióstr Św. Józefa w latach 1884–1945. *125 lat w służbie ubogim Chrystusowym: symposium*, Kraków, 1 maja 2009 r. / red. M. J.B. Przetak. Kraków : Instytut Teologiczny Księża Misjonarzy, 2009. S. 32–93.
357. Jemielity W. Zgromadzenia zakonne rzymsko-katolickie w północno-wschodniej Polsce. *Studia Teologiczne – Białystok – Drohiczyn – Łomża*. Białystok, 2002. T. 20. S. 337–362.
358. Jusiel E. A. Dzieje Sióstr Serafitek w Nowym Targu. *Almanach Nowotarski : rocznik*. Nowy Targ : «MK», 2003. Nr 7. S.102–112.
359. Kaczmarzyk M. Sto lat Zgromadzenia Sióstr Albertynek Posługujących Ubogim (1891–1991). Krotki rys historyczny / red. S. A. Filipowicz. Kraków : Nakładem SS. Albertynek, 1993. 180 s.
360. Klasztor Błogosławionej Kingi w Starym Sączu / opr. Siostry klaryski ze Starego Sącza, Stary Sącz : Instytut Teologiczny Księża Misjonarzy, 1996. 23 s.
361. Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych: dzieło zbiorowe/ pod red. H. Eug. Wyczawskiego OFM. Kalwaria Zebrzydowska : Wydaw. Bernardynów «Calvarianum», 1985. 681 s.

362. Klasztory mnisze na wschodnich terenach dawnej Rzeczypospolitej od XVI do początku XX wieku / pod red. J. Gwioździk, R. Witkowskiego, A. M. Wyrwy. Poznań : Wydawnictwo Nauka i Innowacje, 2014. 489 s.
363. Kolak W., Marecki J. Leksykon godeł zakonnych. Łódź, 1994. 280 s.
364. Kopaliński. W. *Słownik symboli*. Warszawa, 1990. S. 313–373.
365. Krasny P. Kaplica P. W. Św. Rodziny oraz klasztor SS. Franciszkanek Rodziny Marii (D. Kaplica P. W. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy i Św. Józefa oraz klasztor SS. Karmelitanek Bosych). Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej. *Kościół i klasztory Lwowa z wieków XIX i XX* / red. J. K. Ostrowski. Kraków : Międzynarodowe Centrum Kultury, 2004. T. 12. Cz.1. S. 125–134.
366. Kret W. Bł. Józef Sebastian Pelczar. Założyciel Zgromadzenia Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego. Kraków : Instytut Teologiczny Księża Misjonarzy. 1993. 16 s.
367. Król L. Charyzmat Zgromadzenia Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego: studium teologicznoduchowe. Włocławek : Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne, 2012. 351 s.
368. Kult Matki Bożej Bolesnej w kościele Sióstr Serafitek w Oświęcimiu / oprac. M. Gustyn. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księża Misjonarzy, 2015. 46 s.
369. Kwoska G. Postawa ubóstwa Świętej Klary. *Elementy formacji franciszkańskiej. Szkoła Seraficka. Seria Nowa* / pod red. W. J. Szytyka. Katowice : Prowincja Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce, 2009. S. 127–147.
370. Lenart M. P. Leksykon domów(1861–1981). Kraków: nakładem Sióstr Felicjanek: Wydaw. ITKM [Instytutu Teologicznego Księża Misjonarzy], 1999. T. 2. Cz. 1: Prowincja Krakowska Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny Zgromadzenia Sióstr Felicjanek. Bełż–Kozłów. 416 s.
371. Lenart M. P. Leksykon domów(1861–1981). Kraków: nakładem Sióstr Felicjanek: Wydaw. ITKM [Instytutu Teologicznego Księża Misjonarzy],

2000. T. 2. Cz. 2: Prowincja Krakowska Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny Zgromadzenia Sióstr Felicjanek. Kraków. 386 s.
372. Lenart M. P. Leksykon domów(1861–1981). Kraków: nakładem Sióstr Felicjanek: Wydaw. ITKM [Instytutu Teologicznego Księzy Misjonarzy], 2001. T. 2. Cz. 3: Prowincja Krakowska Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny Zgromadzenia Sióstr Felicjanek. Kraków – Biezanów – Morawica. 498 s.
373. Lenart M. P. Leksykon domów(1861–1981). Kraków: nakładem Sióstr Felicjanek: Wydaw. ITKM [Instytutu Teologicznego Księzy Misjonarzy], 2003. T. 2. Cz. 4: Prowincja Krakowska Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny Zgromadzenia Sióstr Felicjanek. Muszyna-Stróża. 434 s.
374. Lenart M. P. Leksykon domów(1861–1981). Kraków: nakładem Sióstr Felicjanek: Wydaw. ITKM [Instytutu Teologicznego Księzy Misjonarzy], 2004. T. 2. Cz. 5: Prowincja Krakowska Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny Zgromadzenia Sióstr Felicjanek. Strzyżów. – Kraków. 416 s.
375. Łoziński B. Leksykon zakonów w Polsce : informator o życiu konsekrowanym. Warszawa : Katolicka Agencja Informacyjna, 1998. 432 s.
376. Łoziński B., Konecki K. Nasi księży, nasi zakonnicy, nasze siostry. Włocławek: Wydaw. Duszpasterstwa Rolników, 1999. 252 s.
377. Magnificat. Pamiętnik Stulecia Zgromadzenia Sióstr Św. Feliksa (Felicjanek) 1855–1955. Buffalo, 1955. 155 s.
378. Marecki J. Godło i symbole Zgromadzenia Sióstr Świętego Feliksa z Kantalicjo. Próba interpretacji. *Skarby krakowskich klasztorów. Zbiory sióstr felicjanek* / red. M. Niezabitowski. Kraków : Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, 2005. S. 15–28.
379. Marecki J. Zakony żeńskie w Polsce: instytuty życia konsekrowanego, instytuty i zgromadzenia zakonne, instytuty świeckie, wspólnoty życia apostołskiego. Kraków : Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych «Universitas», 1997. 130 s.

380. Mirek A. Atlas żeńskiego ruchu zakonnego na ziemiach polskich w XIX i XX wieku / red. kartograficzna Łukowska O. Lublin : Petit Skład–Druk–Oprawa, 2007. 143 s.
381. Mniszki Trzeciego Zakonu Regularnego św. Franciszka z Asyżu (OSFB): Tradycyjne habity zakonne. *Tradycyjne habity zakonne* : веб-сайт. URL: <http://habity-zakonne.blogspot.com/2010/02/bernardynki.html> (дата звернення: 20.09.2017).
382. Montorsi G. Święta Klara z Asyżu nauczycielką życia: przesłanie źródeł franciszkańskich / tł. z jęz. wł. M. Wszolek OFMConv, B. A. Gancarz OFMConv. Kraków : Wydawnictwo OO. Franciszkanów «Bratni Zew», 2006. 257 s.
383. Nedza J. M. Zgromadzenie Sióstr Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego (1894–1909). *Nasza Przeszłość: studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce*. Kraków : 1959. T.X. S. 277–316.
384. Nedza J.M. Zgromadzenie Sióstr Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego (1894–1939). *Nasza Przeszłość: studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce*. Kraków : 1974. T.41. S. 135–243.
385. Nieradka E. J. S. M. Prowincja Lwowsko-Przemyska pod wezwaniem Matki Boskiej Częstochowskiej Zgromadzenia Sióstr Felicjanek w latach 1910–1976. Kraków : Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1992. 482 s.
386. Niezgoda C. Biskup Józef Sebastian Pelczar i jego zgromadzenia. Refleksje nad duchowością. Warszawa : Drukarnia Loretańska, 1984. 155 s.
387. Niezgoda C. Błogosławiona Klara Ludwika Szczęsna współzałożycielka Zgromadzenia Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego 1863–1916. Kraków : Wydawnictwo Karmelitów Bosych, 2015. 296 s.
388. Niezgoda C. Wierny ideałom. Życie, działalność i duchowość Józefa Sebastiana Pelczara (1842–1924). Kraków : Wydawnictwo OO. Karmelitów Bosych, 1988. 343 s.

389. Nowak J. T., Turdza W. Skarby krakowskich klasztorów. Zbiory sióstr felicjanek. 150. Rocznica założenia zgromadzenia. Kraków : Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, 2005. 31 s.
390. Ostrowski J. K. Kościół P. W. Najśw. Serca Jezusa i Matki Boskiej Częstochowskiej oraz dom SS. Felicjanek w Śniatynie. Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej. *Kościóły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego* / red. J. K. Ostrowski. Kraków : Międzynarodowe Centrum Kultury, 2010. T. 18. Cz. 1. S. 279–281.
391. Pedagogie katolickich zgromadzeń zakonnych. Historia i współczesność / red. nauk. J. Kostkiewicz. T. 3. Kraków : Oficyna Wydawnicza «Impuls», 2015. 630 s.
392. Pelczar J. Rozmyślenia o życiu zakonnem dla zakonnic. Kraków : Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1898. 455 s.
393. Petrus J. T. Kościoły i klasztory Żółkwi. Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej. *Kościóły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego* / red. J. K. Ostrowski. Kraków : Międzynarodowe Centrum Kultury, 1994. T.2. Cz.1. 199 s.
394. Petrus J. T. Kościół P. W. Św. Józefa i zakład sierot SS. Serafitek w Stryju. Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej. *Kościóły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego* / red. J. K. Ostrowski. Kraków : Międzynarodowe Centrum Kultury, 2001. T.9. Cz.1. S. 247–252.
395. Piech S. L. Zgromadzenie Sióstr Świętego Józefa w przedkroju dzijowym. *125 lat w służbie ubogim Chrystusowym: symposium*, Kraków, 1 maja 2009 r. / red. Przetak M. J.B. Kraków : Instytut Teologiczny Księży Misjonarzy, 2009. S. 8–14.
396. Pirożyński M. Zakony żeńskie w Polsce. Lublin : Uniwersytet. Towarzystwo Wiedzy Chrześcijańskiej, 1935. 233 s.

397. Powstanie i rozwój. *Zgromadzenie Sióstr Świętego Józefa CSSJ (siostry józefitki)* : веб-сайт. URL: <http://www.jozefitki.pl/historia.html> (дата звернення: 20.12.2015).
398. Powstanie zakonu. *Klasztor sióstr bernardynek w Krakowie* : веб-сайт. URL: <http://www.bernardynki.com/powstanie-zakonu.html> (дата звернення: 20.12.2015).
399. Powstanie zakonu klarysek. *Klasztor w Krakowie (Ordo Sanctae Clarae)* : веб-сайт. URL: <http://www.klaryski.pl/historia-zakonu.php> (дата звернення: 20.12.2015).
400. Prus B. S. M. Duchowość Zgromadzenia Sióstr świętego Feliksa z Kantalicio. *Zbiory sióstr felicjanek : 150 rocznica założenia Zgromadzenia* : materiały z sesji popularno-naukowej zorganizowanej pod naukowym kierownictwem prof. dr hab. Jana Samka i dyrektora ds. naukowych Wacława Passowicza Muzeum Historycznego Miasta Krakowa / kol. wydawnicze M. Niezabitowski (przewodn.). Kraków : Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, 2005. S. 3–14.
401. Pyda S. M. J. Realizacja znamion Kościoła w Zgromadzeniu Sióstr św. Józefa: studium historyczno-teologiczne. Kraków : Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, 2006. 143 s.
402. Rodzina Maryi: dzieło bł. Zygmunta Szczęsnego Felińskiego 1857–2007: materiały z sympozjum. Kraków: Wydawnictwo Karmelitów Bosych, 2009. 376 s.
403. Rotter L. Ubiór czy kostium? Znaczenie i funkcja stroju zakonnego. Kraków, 2015. 470 s.
404. Rozynkowski W. Źródła do początków Zgromadzenia sióstr serafitek w Toruniu-Pogórze. *Theologica Thoruniensia*. Toruń, 2003. T. 4. S. 367–379.
405. Rudolf A. Mark. Galizien unter österreichischer Herrschaft. Verwaltung – Kirche – Bevölkerung. *Historische und landeskundliche Ostmitteleuropa-Studien*. Marburg, 1994. Bd. 13. 128 s.

406. Sander E. Działalność edukacyjna i wychowawcza krakowskich klarysek / red. T. Piech. Kraków : Wydawnictwo UNUM, 2010. 301 s.
407. Siekierka E. K., Św. Franciszek i św. Klara z Asyżu – duchowość wyśpiewana na dwa głosy, w: *Zajaśniała w życiu, promieniuje po śmierci. Św. Klara – zwierciadło franciszkanizmu* / red. Z. J. Kijas, S. Mazgaj. Kraków, 2004. S. 13–44.
408. Siostry Albertynki w służbie dla ubogich. Sylwetki Zakonów. Nr. 29. Kraków : Krajowa Centrala «Caritas», 1948. 16 s.
409. Siostry Felicjanki w służbie kościoła i Polski. Sylwetki Zakonów. Nr. 7. Kraków : Krajowa Centrala «Caritas», 1949. 18 s.
410. Siostry Sercanki (SS. Służebnice Najśw. Serca Jezusowego). Sylwetki Zakonów. Nr 3. Kraków : Krajowa Centrala «Caritas», 1948. 14 s.
411. Siwiec B. P. CFA. Dzieje albertyńskiej posługi i Domu Zakonnego Braci i Sióstr Posługujących Ubogim w Przemyślu : (1907–2007). Przemyśl : Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska, 2007. 143 s.
412. Słotwiński T., Damian M. Polonia Seraphica. Polscy święci franciszkanie. Wrocław : Franciszkańskie Wydawnictwo św. Antoniego, 2009. 568 s.
413. Smirnow J. Kościół PP. Klarysek garnizonowa świątynia przedwojennego Lwowa. *Rocznik Lwowski*, 2007. T. 13. S. 7–31.
414. Stasiowska J. Działalność Sióstr Serafitek prowincji przemyskiej w setną rocznicę istnienia zgromadzenia. *Premislia Christiana*. Przemyśl, 2001. T.IX. S. 381–386.
415. Stasiowska A. Służebnica Boża Małgorzata Łucja Szewczyk 1828–1905: założycielka Zgromadzenia Córek Matki Bożej Bolesnej – Sióstr Serafitek. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księża Misjonarzy, 2010. 16 s.
416. Stasiowska A. Zawierzyła Bożej Opatrzności: bł. Małgorzata Łucja Szewczyk 1828–1905: założycielka Zgromadzenia Córek Matki Bożej Bolesnej–Sióstr Serafitek: życie i dzieła. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księża Misjonarzy, 2013. 383 s.

417. Stelmach A. S. Anna Lubańska, pierwsza albertynka (1844–1913). Przyczynek do historii zgromadzenia ss. albertynek. *Nasza Przeszłość: studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce*. Kraków : 1961. T.14. S.175–189.
418. Stelmach A., Bąk A. Historia Zgromadzenia Sióstr Albertynek (1891–1955 rr.). Zakopane–Kalatówki : Instytut Teologiczny Księża Misjonarzy, 2008. 188 s.
419. Sto lat w służbie Kościoła pod patronatem świętego Józefa, Lwów 1884–Tarnów 1984. Tarnów : Zgromadzenie Sióstr św. Józefa, 1984. 11 s.
420. Stulecie szkoły żeńskiej P.P. Franciszkanek przy kościele ś-go Andrzeja w Krakowie : 1803–1903. Kraków, 1903. 102 s.
421. Sułkowska D. M. Za klauzurą: starosądecki klasztor klarysek: od założenia do współczesności. Stary Sącz : Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury, 2006. 165 s.
422. Szczurek B. Główne formy pobożności polskich zgromadzeń franciszkańskich. Olsztyn : Z. P. «Gutgraf», 2005. 302 s.
423. Sztaba R. Zakonne zakłady opieki nad dzieckiem we Lwowie w latach 1861–1939. *Przegląd Historyczno–Oświatowy*. Nr. 3–4. 2009, S. 35–51.
424. Święta Klara / red. W. Piszczek. Kraków, 1995. 16 s.
425. Św. Klara z Asyżu. *Mniszki Klaryski Kapucynki* : веб-сайт. URL: <http://kapucynki.pl/sw-klara-z-asyzu/> (дата звернення: 16.05.2015).
426. Tomeczak M. A. Duchowość bł. Bernardyny Marii Jabłońskiej (1878–1940). Współzałożycielki Zgromadzenia Sióstr Albertynek Posługujących ubogim. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księża Misjonarzy, 2016. 277 s.
427. Trepka J. N. Dobre dzieła. Albertanie i Albertanki. Kraków : Główny skład w księgarni S. A. Krzyżanowskiego, 1912. 19 s.
428. Urban J. Galicja w dobie powstania Zgromadzenia Sióstr Św. Józefa. *125 lat w służbie ubogim Chrystusowym*: symposium, Kraków, 1 maja 2009 r.

- / red. Przetak M. J.B. s. Kraków : Instytut Teologiczny Księży Misjonarzy, 2009. S. 15–31.
429. Węgrzyn B. Formacja zakonna przygotowująca do złożenia pierwszej profesji zakonnej Zgromadzenia Sióstr Albertynek Posługujących Ubogim. Nowy Sącz : Fundacja, 2003. 151 s.
430. Węgrzyn B. Kanoniczna struktura Wspólnot Zakonnych Świętego Brata Alberta: studium historyczno-prawne. Kraków : PAT. Wydaw. Naukowe, 1999. 228 s.
431. Węgrzyn B. Okoliczności historyczno-społeczne powstania zgromadzenia zakonnego Sióstr Albertynek. *Studia Franciszkańskie* / red. S. B. Tomczack OFM. Poznań : Studia Franciszkańskie, 2007. S. 537–546.
432. Wołczański J. Rozwój strukturalny Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi na ziemiach południowo-wschodnich Rzeczypospolitej. *Rodzina Maryi dzieło bł. Zygmunta Szczęsnego Felińskiego 1857–2007: materiały z sympozjum*. Kraków : Wydawnictwo Karmelitów Bosych, 2009. S. 165–176.
433. Wszystko dla Jezusa przez bolejące serce Maryi: stulecie Sióstr Serafitek w Przemyślu 1896–1996: praca zbiorowa / pod red. S. Zygarowicza. Przemyśl : Zgromadzenie Sióstr Serafitek, 1996. 258 s.
434. Zakony i zgromadzenia zakonne na świecie: Bernardynki. *Zakony na świecie* : веб-сайт. URL: <http://zakony-na-swiecie.blogspot.com/2010/10/bernardynki.html> (дата звернення: 10.08.2016).
435. Zakony św. Franciszka w Polsce w latach 1772–1970. Zgromadzenia męskie i żeńskie oraz klasztory klauzurowe. Praca zbiorowa / red. O. J. R. Bar. Warszawa : Akademia teologii katolickiej, 1978. Cz.1. 258 s.
436. Zakony żeńskie: Felicjanki. *Życie Zakonne* : веб-сайт. URL: <https://www.zyciezakonne.pl/informator/zakony-zenskie/felicjanki-411/> (дата звернення: 14.03.2017).

437. Założyciel Zgromadzenia. *Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi* : веб-сайт. URL: http://siostryfranciszkanek.pl/o_nas/zalozyciel/ (дата звернення: 14.03.2017).
438. Zaucha T. Kościół P.W. Niepokalanego Poczęcia Najśw. Panny Marii i dawny klasztor SS. Bernardynek. Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej. *Kościół i klasztory Lwowa z okresu przedrozbiorowego* / red. J. K. Ostrowski. Kraków : Międzynarodowe Centrum Kultury, 2011. T. 19. Cz.1. S.77–90.
439. Zgromadzenie Córek Matki Bożej Bolesnej (CMBB). *Tradycyjne habity zakonne* : веб-сайт. URL: <http://habity-zakonne.blogspot.com/2009/10/serafitki.html> (дата звернення: 20.10.2016).
440. Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi: Zgromadzenia zakonne. *Bazylika Metropolitalna* : веб-сайт. URL: http://www.lwowskabazylika.org.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=8&Itemid=20&lang=pl (дата звернення: 20.11.2016).
441. Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Marii. Sylwetki Zakonów. Nr 9. Kraków : Krajowa Centrala «Caritas», 1949. 14 s.
442. Zgromadzenie Sióstr Świętego Feliksa z Kantalicjo Trzeciego Zakonu Regularnego Świętego Franciszka Serafickiego (CSSF). *Tradycyjne habity zakonne* : веб-сайт. URL: <http://habity-zakonne.blogspot.com/2010/02/felicjanki.html> (дата звернення: 25.11.2016).
443. Zgromadzenie Sióstr św. Józefa (CSSJ). *Tradycyjne habity zakonne* : веб-сайт. URL: <http://habity-zakonne.blogspot.com/2010/01/jozefitki.html> (дата звернення: 15.12.2016).
444. Zgromadzenie Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego (SSCJ). *Tradycyjne habity zakonne* : веб-сайт. URL: <http://habity-zakonne.blogspot.com/2009/10/sercanki.html> (дата звернення: 10.09.2015).

445. Klaryski. *Życie Zakonne* : веб-сайт. URL: <https://www.zyciezakonne.pl/informator/zakony-zenskie/klaryski-430/> (дата звернення: 10.02.2017).
446. *Żywot świętego Franciszka z Assyżu założyciela Trech zakonów* / przez o. Prokopa kapucyna. Kraków : W drukarni W. Korneckiego. T.2. 1876. 487 s.
447. *Żywot świętej Klary z Assyżu założycielki zakonu Sióstr Ubogich (klarysek)* / przez o. Prokopa kapucyna. Warszawa : Druk St. Niemery. 1891. 382 s.

VII. Енциклопедично-довідкові видання

448. Йосифінська (1785–1788) і Францисканська (1819–1820) метрики: перші поземельні кадастри Галичини, покажчик населених пунктів / відп. ред. Я. Захарчишина; укладачі: Я. Пироженко, В. Сіверська. Київ, 1965. 356 с.
449. Католическая энциклопедия / главный ред.: В. Л. Задворный. Москва : Издательство Францисканцев, 2011. Т. IV: Р – Ф. 1962 с.
450. Климов В. Чернецтво. Релігієзнавчий словник / за ред. А. Колодного, Б. Лобовика. Київ : Четверта хвиля, 1996. С. 376.
451. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. 744 с.
452. Catholic Encyclopedia. P. Poor Clares. New Advent : веб-сайт. URL: <http://www.newadvent.org/cathen/12251b.htm> (дата звернення: 11.03.2018).
453. *Podręczna encyklopedia kościelna* / oprac. pod kierunkiem S. Galla [et al.] i red. ks. Z. Chełmickiego. Warszawa : Skład główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa ; Kraków : G. Gebethner i S-ka, 1904. Т. I–II (A–B). 428 s.
454. *Podręczna encyklopedia kościelna* / oprac. pod kierunkiem S. Galla [et al.] i red. ks. Z. Chełmickiego. Warszawa : Skład główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa ; Kraków : G. Gebethner i S-ka, 1907. Т. XI–XII (E–F). 425 s.
455. *Podręczna encyklopedia kościelna* / oprac. pod kierunkiem S. Galla [et al.] i red. ks. Z. Chełmickiego. Warszawa: Skład główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa ; Kraków : G. Gebethner i S-ka, 1910. Т. XXI–XXII (K). 422 s.

456. Podręczna encyklopedia kościelna / oprac. pod kierunkiem S. Galla [et al.] i red. ks. Z. Chełmickiego. Warszawa : Skład główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa; Kraków: G. Gebethner i S-ka, 1911. T. XXIII–XXIV (K–L). 422 s.
457. Podręczna encyklopedia kościelna / oprac. pod kierunkiem ks. J. i R. Archutowkich [et al.] i red. ks. Z. Chełmickiego. Warszawa : Skład główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa ; Kraków : G. Gebethner i S-ka, 1912. T. XXXV–XXXVI (S). 415 s.

VIII. Підручники, посібники

458. Важинський С., Щербак Т. Методика та організація наукових досліджень : навч. посібник. Суми : СумДПТУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
459. Каламбет С., Іванов С., Ю. Півняк. Методологія наукових досліджень : навч. посібник. Дніпропетровськ : Видавництво Маковецький, 2015. 191 с.
460. Крижанівський О. П., Плохій С. М. Історія церкви та релігійної думки в Україні : навч. посібник. кн. 3. Київ : Либідь, 1994. 335 с.
461. Лешан В. Ю. Основи релігієзнавства: підручник. Чернівці : Рута, 2005. 304 с.
462. Лубський В. І. Історія релігій: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Лубський, М. Лубська. 2-ге вид. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 776 с.
463. Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посібник для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Конверського. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
464. Яроцький П. Л. Релігієзнавство: навч. посібник. К. : Кондор, 2004. 308 с.

IX. Дисертації та автореферати

465. Баковецька О. О. Римо-католицька церква в Україні кінця XVIII-XIX століть : вплив на суспільно-політичний розвиток : автореф. дис. ...доктора іст. наук : 07.00.01. Запоріжжя, 2016. 38 с.

466. Данилюк О. Я. Римо-католицькі чернечі ордени : їх сутність і діяльність в українській історії та культурі : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.11. Житомир, 2014. 20 с.
467. Стасюк А. Є. Місіонерська діяльність ордену францисканців на Русі XIII – першої третини XV : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. Львів, 2016. 19 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Яцків О. Становлення та діяльність жіночих осередків францисканства на теренах Львівської архієпископії (остання третина XIX ст. – 1918 р.). *Інтелекція і влада. Збірник наукових праць. Серія: Історія*. Одеса, 2015. Вип. 33. С. 35–47.
2. Яцків О. Формування осередків, поширення та діяльність Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісійо на теренах Галичини наприкінці XIX – на початку XX ст. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. Київ, 2016. Вип. 110 (№7). С. 37–40.
3. Яцків О. Внутрішній устрій монастирів Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісійо (кінець XIX – початок XX ст.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Запоріжжя, 2016. Вип. 46 (Т.2). С. 151–154.
4. Яцків О. Чернечий одяг як символ богопосвяченого життя: особливості монаршого габіту в жіночих францисканських згромадженнях у Галичині другої половини XIX –початку XX ст. *Наукові записки Трнопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Історія*. Тернопіль, 2017. Вип. 2. Ч. 3. С. 124–127.
5. Яцків О. Особливості формування та функції керівництва у жіночих францисканських монастирях на теренах Галичини у другій половині XIX – на початку XX ст. *Емінак: науковий щоквартальник*. Київ-Миколаїв, 2017. Вип. №3 (19) (липень–вересень). Т.3. С. 41–45.
6. Яцків О. Жіночі осередки францисканства в Галичині у другій половині XIX – на початку XX ст.: історіографія проблеми. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. Київ, 2020. Вип. 153. С. 228–232.

7. Jackiw O. Działalność edukacyjna żeńskich zgromadzeń franciszkańskich na obszarach Galicji w drugiej połowie XIX – na początku XX wieku. *Wschodni Rocznik Humanistyczny*. № 4: T. XVII (2020). S. 189–198.

Наукові праці, в яких додатково відображені результати досліджень:

8. Jackiw O. Działalność opiekuńczo-wychowawcza żeńskich zgromadzeń franciszkańskich na obszarach Galicji w drugiej połowie XIX – na początku XX wieku. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. 2020. № 59, T. 3. S. 15–20.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

9. Яцків О. Монастир кларисок у м. Старий Сонч, як осередок жіночої гілки францисканства (1870–1914 рр.). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «*Osobowości, społeczeństwo, polityka – 2015*» (Lublin, 20–21 maj 2015 r.). Lublin, 2015. S. 163–165.

10. Яцків О. Особливості формування осередків францисканок на теренах Галичини у XIX ст. «*Суспільні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку*»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 22–23 січня 2016 р.). Одеса, 2016. С. 41–44.

11. Яцків О. Історія Згромадження Сестер Альбертинок Служительок Убогим: основні аспекти діяльності та географія поширення (кінець XIX – початок XX ст.). «*Суспільні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень*»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 1–2 липня 2016 р.). Львів, 2016. С. 81–83.

12. Яцків О.Я. Формування осередків сестер кларисок, серафіток та Францисканок Найсвятішого Сакраменту на теренах Галичини (друга половина XIX – початок XX ст.). *Науковий щорічник «Історія релігій в Україні»*. Львів, 2017. Вип. 27. Ч. 2. С. 383–389.

13. Яцків О. Надомна опіка над немічними та хворими на теренах Галичини у другій половині XIX – на початку XX ст.: благодійницька місія жіночих францисканських згромаджень. «*Актуальні питання сучасної науки та освіти*»

(частина II): матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 2–3 березня 2020 р.). Львів, 2020. С. 23–25.

14. Яцків О. Благодійницька діяльність жіночих францисканських згромаджень в Галичині у другій половині XIX – на початку XX ст. *Науковий збірник «Історія релігій в Україні: актуальні питання»*. Львів, 2020. Вип. 30. С. 38–42.

Термінологічний словник

Адвент – чотиритижневий період підготовки і час очікування, що передує святу Різдва Христового.

Апостольська Столиця – офіційна назва Святого Престолу (Папи Римського та Римської курії як носіїв вищої влади в Римо-католицькій церкві), розташованого у Ватикані, анклаві Риму.

Апробація – в римсько-католицькому канонічному праві – акт, який надається єпископу для засвідчення його фактичного церковного служіння.

Архідієцезія — у західному християнстві церковна адміністративно-територіальна одиниця вищого рівня. Очолюється архієпископом.

Барак – тимчасова, швидко збудована, недорога будова. Як правило, одноповерхова і дерев'яна.

Беатифікація – причислення до лику блаженних.

Блаженні – особи, беатифіковані Папою Римським.

Булла – найбільш важливий акт (звернення, постанова, розпорядження латинською мовою) Папи Римського.

Бурса – гуртожиток для бідних студентів (бурсаків) при середньовічних університетах.

Бушель – міра об'єму сипких тіл. Дорівнює 8 імперських галонів = 36,37 л.

Візитація – відвідування вищими церковними та орденськими ієрархами окремих осередків з метою перевірки стану духовного, господарського та культурно-освітнього життя.

Габіт – монаший одяг, ряса.

Гостія – евхаристичний хліб у католиків латинського обряду та в Англіканстві. Використовується під час літургії для таїнства Євхаристії.

Дієцезія — церковна адміністративно-територіальна одиниця під керівництвом єпископа в Римо-католицькій, Англіканській, Шведській церквах. Аналог єпархії у східних християнських церквах.

Євхаристія — у християнстві тіло і кров Ісуса Христа під видами дарів хліба і вина; також — прийняття (причащення) цих дарів. Визнається католицькою, православною та деякими протестантськими церквами як одне з головних таїнств, основа літургії.

Єпископ – керівник єпископства (єпархії) – територіально-адміністративної одиниці Римсько-католицької церкви.

Захристія – приміщення біля вівтарної частини християнського храму, призначене для зберігання предметів культу.

Згромадження – сукупність чи організація монастирів, що дотримуються одного й того ж статуту, нерідко — синонім слова «орден».

Канонізація – причислення до лику святих.

Капелан – отець, завданням якого була проповідь серед парафіян.

Капітула – зібрання черниць ордену та згромадження згідно статуту.

Катехизація – навчання основ християнської віри з метою підготовки оголошених до прийняття Таїнства Хрещення та охрещених осіб до прийняття інших таїнств.

Католицькі чернечі ордени – організації католицьких ченців. Їхня діяльність підпорядковується чітким статутним нормам.

Келія — спеціальна кімната, чи будинок, в якому мешкають ченці в монастирі.

Клявзура – частина монастиря, яка призначена виключно для перебування монахів чи монахинь.

Коедукаційна школа – змішана школа, в якій хлопчики й дівчатка вчилися разом.

Конгрегація – підрозділ Римської Курії, своєрідне міністерство Ватикану, яке очолює префект.

Консисторія – місце зборів, рада. У Римсько-католицькій церкві та у Греко-католицькій церкві – особлива нарада кардинальської колегії при Папі Римському, як правило, для призначенням нових кардиналів, а також організація при місцевій єпархії.

Крона – загальна назва ряду західноєвропейських монет, а також грошова одиниця багатьох країн. В 1892 році крона (сogona, kogona) була введена в Австро-Угорщині. Гульдени (ринські) було вилучено з обігу і замінено на нову грошову одиницю — крону (у співвідношенні 1 гульден (ринський) на 2 крони).

Ксьондз – духовна особа в Польщі в сані священника.

Курія – назва сукупності верховних установ Ватикану для управління католицькою церквою. Курія видає папські грамоти і булли, завідує фінансами, «відпущенням гріхів», шлюбборозлучними процесами, питаннями канонізації святих, заснуванням орденів та ін.

Магістра новіціату – черниця, яка була наставницею новичок у новіціаті.

Медитація – у християнстві це зусилля розуму, осягнення істин, відкритих Богом.

Монастир – основна форма організації християнського чернецтва, яке об'єднане в громади на основі віровчення з єдиним статутом життя, спільно володіє житловими та богослужбними приміщеннями та іншою власністю.

Монстранція – в Римо-католицькій церкві різновид дароносиці, призначена для адорації— позалітургійного шанування Святих Дарів, освячених у ході Євхаристії.

Морг – середньовічна загальноєвропейська одиниця вимірювання площі ґрунту, переважно в рільництві, для вимірювання земельних наділів (має стільки-то моргів поля). Залежно від місцевості, ґрунту, запрягу становила 0,33-1,07 гектара.

Новичка – учениця у новіціаті.

Новіціат – в католицькій церкві і період послуху, тобто випробування вступників в чернечий орден.

Обітниця, обіт, обіти – дається Богові обіцянку зробити який-небудь подвиг, справу милосердя або благочестя.

Облечини – обряд посвячення в монахи, під час якого кандидата одягають, облакають у монаший одяг.

Облігація – цінний папір, що засвідчує внесення його власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього

цінного паперу з виплатою певного доходу або передати йому майно, надати послуги.

Ординарій – священослужитель Західної Церкви, який, перебуваючи на посаді, має ординарну владу. Зазвичай, але не обов'язково, католицький ординарій є єпископом.

Охоронка – заклад типу дитячого садка.

Папа Римський – глава католицької церкви й верховний правитель міста-держави Ватикан. Обирається конклавом – зборами кардинальної колегії – пожиттєво.

Плебан – парафіяльний католицький священник.

Постулат – другий етап навчання, який триває рік. На цьому етапі постулантки розпізнають своє покликання, більше часу приділяють молитві, духовній праці над собою, пізнають сутність апостольського завдання сестер.

Право прилюдності – рівні права з державними школами.

Пустельня – місце, де брати і сестри зі згромаджень набиралися духовних і життєвих сил.

Реколекції – в католицизмі це кількадечний період посвячений духовній віднові через молитву, конференції і сповідь.

Рефектар – спільна їдальня по монастирях, у духовних семінаріях.

Ринський – поширена в Україні, особливо в Галичині, українська назва австрійської та німецької валюти — гульдена.

Розарій або вервиця – традиційні католицькі чотки, а також молитва, що читається за цими чотками. Назва в перекладі з латинської означає «сад з троянд», «розарій» і пов'язана з Дівою Марією Розарію – одним з католицьких титулів Діви Марії.

Скапулярій, скапуляр, шкаплір – складова католицького чернечого облачення, а також особливий свячений предмет («малий скапулярій»), який католики носять за обітницею.

Статут – сукупність правил, що регулювали церковно-релігійне життя у монастирі.

Трапезна – їдальня, переважно в монастирях.

Формація – поглиблення релігійно-морального виховання, підготовка кандидати до складення чернечих обітниць, до молитви й покути у дусі згромадження та приєднання до чернечої спільноти.

Додаток В

**Перелік жіночих францисканських спільнот, що діяли на теренах Галичини
у другій половині XIX – на початку XX ст.**

№	Назва згромадження	Дата та місце заснування	Засновники
1.	Орден Святої Клари	1212 р., м. Ассізі	Клара ді Оффредучі
2.	Черниці III Регулярного Ордену Святого Франциска Ассізького	XV ст.	Ян Капістран
3.	Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісійо	21 листопада 1855 р., м. Варшава	о. Гонорат Козьмінський та Марія Ангела Трушковська
4.	Згромадження Сестер Францисканок Родини Марії	1857 р., м. Санкт-Петербург	о. Зигмунт Щенсний Фелінський
5.	Згромадження Дочок Страждаючої Божої Матері	1881 р., м. Закрочим	о. Гонорат Козьмінський і Франциска Лукія Шевчик
6.	Згромадження Сестер Святого Йосифа	17 лютого 1884 р., м. Львів	о. Зигмунт Гораздовський, Саломея Адела Данек
7.	Згромадження Сестер Слугинь Убогим Третього Ордену святого Франциска	15 січня 1891 р., м. Краків	Адам Хмельовський, Марія Яблонська
8.	Згромадження Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса	15 квітня 1894 р., м. Краків	о. Йосиф Себастьян Пельчар

Додаток Г

**Навчально-виховні та благодійні заклади під опікою жіночих
францисканських спільнот на території Галичини
наприкінці XIX – на початку XX ст.**

№	Назва згромадження	Тип закладу								
		Охоронки	Школи	учительські семінарії/ жіночі ліцеї	Інтернати	Бурси	Сиротинці/ притулки для дітей, дівчат, слуг	Заклади для бідних і престарілих	Благодійні їдальні/кухні	Шпиталі /заклади для дітей та невиліковнохворих
1.	Орден Святої Клари	-	2	1	-	-	-	-	-	-
2.	Черниці III Регулярного Ордена Святого Франциска Ассізького	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3.	Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісійо	21	13	-	4	1	6	-	1	-
4.	Згромадження Сестер Францисканок Родини Марії	10	37	-	2	1	5	-	-	-
5.	Згромадження Дочок	7	3	-	-	1	2	1	-	2

	Страждаючої Божої Матері									
6.	Згромадження Сестер Святого Йосифа	6	1	1	1	4	2	3	1	5
7.	Згромадження Сестер Альбертинок Слугинь Убогим	1	-	-	-	-	7	2	2	21
8.	Згромадження Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса	2	3	1	1	-	5	2	1	8
9.	Загалом	47	59	3	8	7	27	8	5	36

Джерело: [220; 221; 225; 226; 227–242].

МОНАСТИРИ

**Монастир Ордену Святої Клари (сестер кларисок)
при костелі Святого Андрія (сучасний вигляд, 2017 р.)**

Додаток Д.1

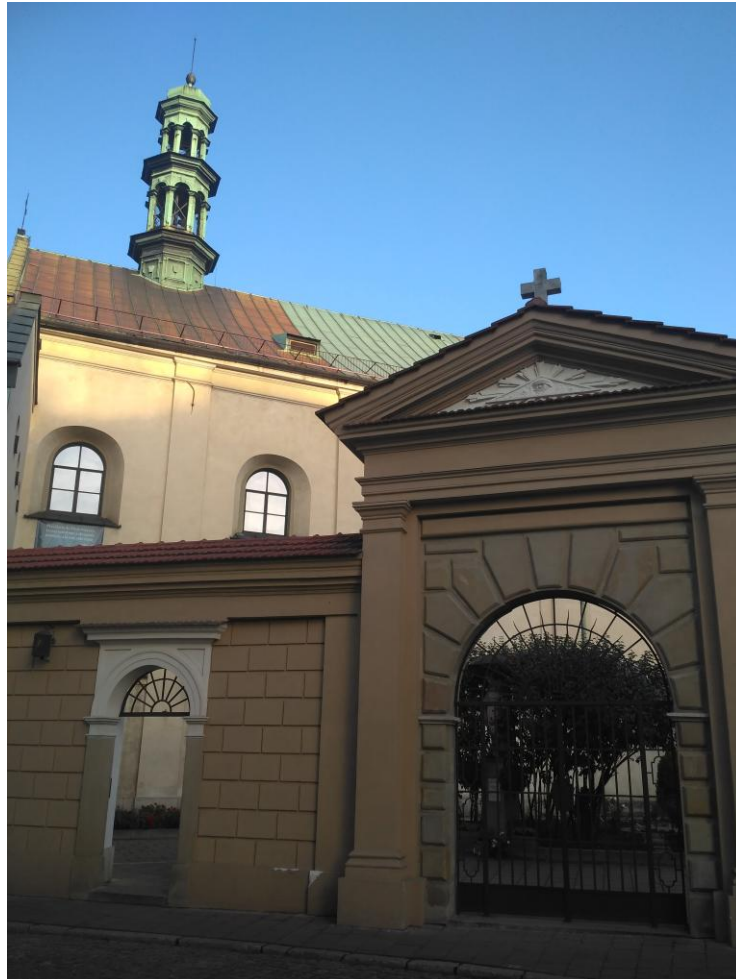
Джерело: [Особистий архів авторки].

**Костел Святого Андрія у Кракові при монастирі Ордену Святої Клари
(сучасний вигляд, 2017 р.)**

Джерело: [Особистий архів авторки].

Костел Св. Йосифа і монастир спільноти Черниці III Регулярного Ордену Святого Франциска Ассізького у Кракові (сучасний вигляд, 2017 р.)

Джерело: [Особистий архів авторки].

**Монастир Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісію
на вулиці Смоленській у Кракові (сучасний вигляд, 2017 р.)**

Джерело: [Особистий архів авторки].

Провінційний дім

Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісійо у Бохні

Джерело: [146].

Провінційний дім
Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісію у Перемишлі

Джерело: [193].

Генеральний дім Згромадження Сестер Альбертинок Слугинь Убогим
у Кракові (сучасний вигляд, 2017 р.)

Джерело: [Особистий архів авторки].

Генеральний дім Згромадження Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса
у Кракові (сучасний вигляд, 2017 р.)

Джерело: [Особистий архів авторки].

Додаток Е

ЧЕРНЕЧІ ГАБІТИ ЖІНОЧИХ ФРАНЦИСКАНСЬКИХ ЗГРОМАДЖЕНЬ

Додаток Е. 1

Згромадження Сестер Слугинь Пресвятого Серця Ісуса

Джерело: [444].

Додаток Е. 2

**Згромадження Сестер Альбертинок Слугинь Убогим
(на фото сестра Венанція архівістка монастиря, 2017 р.)**

Джерело: [Особистий архів авторки].

Згромадження Сестер Францисканок Родини Марії

Джерело: [Особистий архів авторки].

**Будівля «Кухні студентської» Згромадження Сестер Святого Фелікса
з Канталісію у Кракові (сучасний вигляд, 2018 р.)**

Джерело: [Особистий архів авторки].

Санктварій «Ессе Ното» у Кракові

Джерело: [Особистий архів авторки].

Мощі св. Альберта Хмельовського у Санктуарії «Ессе Ното» у Кракові

Джерело: [Особистий архів авторки].

**Експозиція присвячена пам'яті засновниці
Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісію – бл. Марії Ангелі
Трушковській**

Джерело: [Музей і архів Марії Ангели Трушковської засновниці Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісію, МАМАТ]

**Терновий вінок, який сестри феліціанки одягали під час складання
вічних обітниць**

Джерело: [Музей і архів Марії Анжели Трушковської засновниці Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісій, МАМАТ]

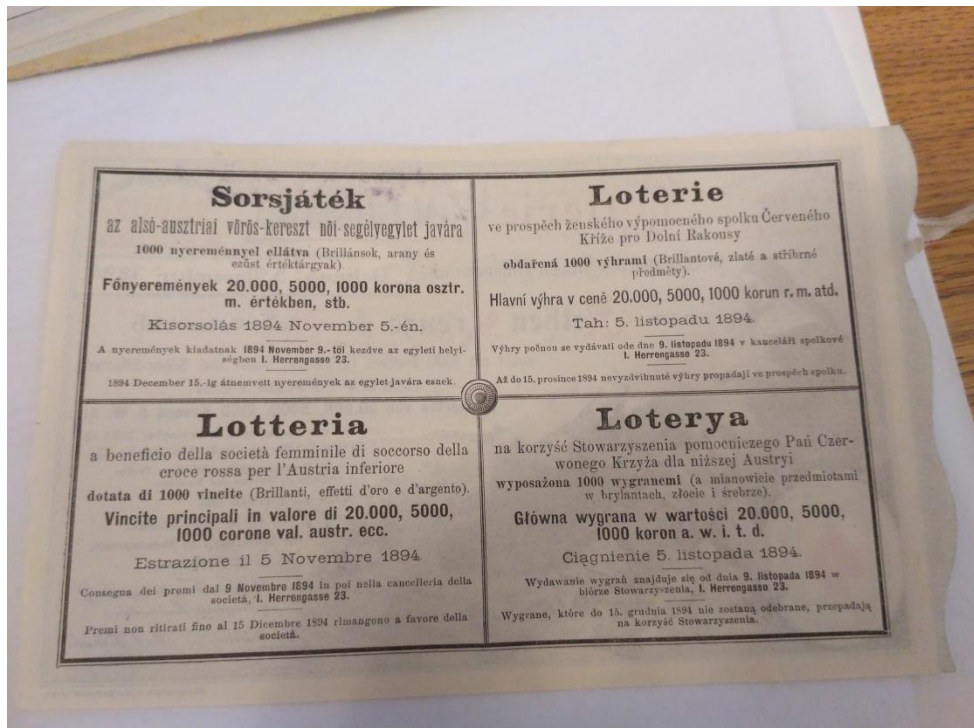
**Охоронка Згромадження Сестер Святого Фелікса з Канталісію
у Кракові на Весолей**

13. Pierwsza ochrona w Krakowie na Wesolej.

Джерело:[152].

Лотерейний квиток для допомоги Товариству Червоного Хреста

Джерело: [116, к. 1].